

CEMAL NAR

BATILILAŞMAYLA
HESAPLAŞMA

CEMAL NAR

07. 01. 1955 de Kahramanmaraş / Hartlap'ta doğdu. İlkokulu kendi şehrinde, İmam Hatip Lisesini 1973'de Diyarbakır'da, Yüksek İslam Enstitüsü'nü 1977 de Kayseri'de bitirdi ve aynı yıl Kahramanmaraş /Andırın Lisesine Din Dersi Öğretmeni olarak tayin edildi. 1980'de atandığı Kahramanmaraş İmam Hatip Lisesinde eğitim ve öğretimin yanında uzun yıllar değişik yerlerde sohbet, vaaz, seminer, konferans ve yazılarıyla halk eğitimine katkı sundu, irşat ve tebliğ hizmetlerinde bulundu. Aynı okuldan 2003'de emekli olmak zorunda kalan yazar, halen okuma, yazma, irşat ve tebliğ çalışmalarını sürdürmektedir. Evli ve dört çocuk babasıdır.

Cemal Nar yazılı çalışmalarının bir kısmını www.cemalnar.com sitesinde yayınlamaktadır. Sohbet, vaaz, ders, seminer, konferans gibi görsel çalışmalarının bir kısmını da videolar halinde Youtube sayfasında sunmaktadır. Zaman içinde değişik gazete, dergi ve sitelerde yazdı. İnternette yazarın binlerce makalesine ve videosuna erişilmektedir.

Yayınlanmayı bekleyen birçok eseri yanında yazarın yayınlanmış kitapları şunlardır:

1- Anılar Ve İbretler, 2- Bu Sistemden İslam'a, 3- İslamlaşma Bilinci, 4- İslam Sancısı, 5- Arş Gölgesi, 6- Tasavvufun Anahtarı, 7- Âlimin Önderliği, 8- İslam'da Devlet Ve Siyaset, 9- İlim Ve Özgürlük, 10- İlim Ve İktidar, 11- İmanın Kıymeti ve Korunması, 12- İman Ve Etkisi, 13- Aydınlanma Yolu Tasavvuf, 14- İnançta Arınma, 15- İnançta

Kirlenme, 16- Okuma Aşkını, 17- İslam'a Göre İrkçılık ve PKK Ekseninde Kürt Sorunu, 18- İnsana Ulaşmak, 19- Cihad ve Zafer Şartları, 20- İnancın Kıvancı, 21- Sistem ve Şariat, 22- Osmanlıdan Cumhuriyete Büyük Kırılma, 23- Gönül Azığı, 24- Laiklik Sorgulaması, 25- Derdimiz İslam, 26- Adı Konmamış Savaş, 27- Batılılaşmayla Hesaplaşma, 28- Batılılaşma Cinnetinde Aydınların Karanlığı, 29- Kitap Sevgisi Yazma Aşkını, 30- İmam Hatip Davası Ve Hacı Kalay, 31- İslam'ın Özeti, 32- İslam'da İrkçılık Ulusalçılık Milliyetçilik 33- İslam'sız Olmaz 34- İlimsiz Olmaz 35- Davetsiz Olmaz, 36- Hesaplaşmadan Olmaz, 37- Kıymet Bilmek. 38- Hatırlatmalar. 39- Laik Sistemde İslamî Siyaset Sorunu. 40- Müslüman Kimliğin Kodları. 41- Bize Düşen. 42- İslam davası. 43- Din Diyalog Ve İlimli İslam. 44- İslam'da Sakal Ve Kıyafet. 45- Okuduğun Kadarsın. 46- İslam'da İnsan İlişkileri - Din Muameledir- 47- İslam'a Ensar Olmak 48- Tanıdığım Maraşlı Hocalar 1

İthaf

Mevcut torunlarım sevgili Muhammet Emre, Fatma Ebrar, Beyza Nur, Zeynep Reyyan ve Mehmet Sami, Ayşe Naz, Elif Sare ve Aliye Erva ile kıyamete kadar gelecek bütün kıymetli torunlarıma “vasiyetname” hükmünde bir hediyemdir.

Cemal Nar

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

I. BÖLÜM:

DEĞİŞİM VE GELİŞİMDE ÖNCELİKLİ KONULAR

DEĞİŞİM VE GELİŞİM TABİAT VE FITRAT BOYUTU

Değişim Ve Gelişim Tabiidir

Değişim Ve Gelişimde İki Nokta

Değişim Ve Kültür

Milletlerin Değişim Yasası

DEĞİŞİM VE GELİŞİMİN DİNÎ BOYUTU

Din Açısından Değişim Ve Gelişim

Değişim Ve Gelişim Normaldir

İnsanın Varoluş Amacı

İslam'da Değişim Ve Gelişim

İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi

Üç Kavram: Batılılaşma Modernleşme Çağdaşlaşma

DEĞİŞİMİN ÇEŞİTLERİ: SERBEST MECBURÎ

Değişim Gelişim Ve Başkalaşma

Serbest Ve Mecburi Değişimin Tanımı

Batılılaşma Mecburi Değişimdir

Osmanlı'dan Bir Örnek

Cumhuriyet'ten Bir Örnek

DEĞİŞİMİN KISA TARİHİ

Serbest Ve Mecburî Değişimin Kısa Tarihi

Değişimde Üç Aşama

Cumhuriyet Döneminde Değişim

II. BÖLÜM: **BATILILAŞMAYLA HESAPLAŞMA**

OSMANLILARDA BATILILAŞMA GEREKÇELERİ

Osmanlı'nın Onuru

Farklı Bir Bakış

Ters Tepen Duygular

İlk Batılılaşma Çabaları

Korkunç Bir Yanlış

Tanzimat mı Tahribat mı?

İttihat Ve Terakki İhanetleri

Kör Taklit

Mağlubiyetin Verdiği Şok

Zengin Batı Yoksul Doğu

DEĞİŞİMİN ADI: BATILILAŞMA

Batılılaşma Ve Benzer Kavramlar

Batılılaşmada İki Farklı Görüş

Tam Batıcılar

Kısmî Batıcılar

Yerli Görüşçüler

İlginç Bir Batılılaşma Taslağı

Batılılaşmaya Müslümanların Muhalefeti

Yanlış Eleştiren Batıcılar

BATILILAŞMA ALANLARI VE HESAPLAŞMALAR

Hukukta Batılılaşma Ve Hesaplaşma

Eğitim Öğretimde Batılılaşma Ve Hesaplaşma

Kılık Kıyafette Batılılaşma Ve Hesaplaşma

Görgü Kurallarında Batılılaşma Ve Hesaplaşma
Edebiyatta Batılılaşma
Mimaride Batılılaşma
Mûsikîde Batılılaşma

BATILILAŞMA İRTİDATTIR

Yüzyılların Sorunu
İlk İrtidat Olayları
Başka Toplu İrtidatlar
Son İrtidat Batılılaşma
Türkler İslam'a Girenken
Osmanlı Sahnede
Batılılaşmanın İnkarı Pozitivizm
İslam Ülkesinde İslam'ın Yıkılışı

BÜYÜK HESAPLAŞMA

Batıcılık Neden Kafirliktir?
Çok Şükür Yazdık
Kavramlardan Korkmuyoruz
İslam Medeniyetini Terk
Batı Medeniyetine Giriş
İyi mi Oldu?
Kendine Yabancı Bir Nesil
Kafirlere Tavrımız
Neden Kafirlere Uyduk?
Kafirlere Teşebbüh
İslam Suç Oldu
Her Müslüman "Müslüman" mı?

SONSÖZ
KAYNAKLAR

ÖNSÖZ

Bu eser, “Batılılaşma Serisi” için yazdığımız beşinci kitaptır. Daha önce konuyla ilgili olarak “Osmanlılardan Cumhuriyete Büyük Kırılma”, “Sistem ve Şeriat”, “Laiklik Sorgulaması”, “Adı Konmamış Savaş” kitaplarını yazmıştık. Seriyi, Batılılaşma macerasını yürüten “Aydınların Karanlığı” ile bitirmek istiyoruz. Ancak biliyoruz ki bu hamur daha çok su götürür. Bakalım gerisi nasıl gelecek.

Bize göre bu altı kitap, din ve düşünce planında Batılılaşmanın başına bir balyoz gibi inerek, o zihniyeti tuzla buz etmeye yeterlidir. Birkaç kuşak insanımızın imanına musallat olan bu “deccal” ile imkan ve fırsat bulduğumuz her mekanda konuşarak ve yazarak yüz yüze yaka paça cihat etik hamdolsun. Bu nimetinden ötürü Rabbimize sonsuz hamd-u senâ ve şükürler ederiz.

Bir eğitimci ve davetçi olarak fırsat bulduğumuz her alanda Batılılaşmanın dinimiz, kültürümüz ve medeniyetimize açtığı tahribatı, Müslümanların iman, ibadet, hukuk ve ahlaklarına verdiği zararı, toplumumuzda sebep olduğu dinden dönme ve kafirleşmeyi anlattık durduk. Ancak, “söz uçar, yazı kalır” hikmetine uyarak bu konulara dair bilgi ve fikirlerimizi kısmen de olsa kağıtlara kaydetmek istedik. Allah Teâlâ kendimiz ve insanlık için hayırlı ve faydalı kılsın.

Maksadımız, Allah Teâlâ'nın rızası kazanmaktır. Davamız, İslam'ı insanlara ulaştırarak onu bütün dinlere ve sistemlere hakim kılmaktır. Bu yüzden kitaplarımızı rahat ve anlaşılır bir dille yazdık. Okuyucuyu sıkmamak için akademik üsluptan kaçındık. Bilgi aldığımız kaynakları büyük oranda zikrettik.

Allah Teâlâ'dan bu eseri insanlığa faydalı kılmasını dileriz. Oluşmasından okunmasına kadar emeği geçen herkese teşekkür ederiz. Her hal-u kârda alemlerin Rabbi olan Allah Teala'ya hamd-u sena ve şükür ederiz.

Cemal Nar
Kahramanmaraş

GİRİŞ

Dünyada “Batılılaşma”, Batı ülkeleri dışında kalan toplumların Batı’nın gelişmişlik seviyesine ulaşma çabalarını ifade eder. Bizde ise “Batılılaşma”, Osmanlıdan Cumhuriyete bu ülkenin yönetici ve aydınlarının Batı uygarlığına girme çabalarını ifade eder.

Başlangıçta “gönüllü” veya “serbest” olarak “Kısmen Batılılaşma” düşüncesiyle başlayan bu hareketlerin, giderek tarihî süreç içinde “Tam Batılılaşma” amacıyla cebir ve şiddete dayanan “mecburi” bir benimsetme ve “zoraki” bir “dayatma” ile kabullendirmeye dönüştüğünü görürüz. Bu değişim ve dönüşümde halkın bir görüşü de yoktur, etkisi de. Bu açıdan bakıldığında “Batılılaşma” süreci, bir ideolojiye bağlı olması hasebiyle “totaliter”, ama aynı zamanda hak hukuk tanımaması itibariyle de “otoriter” bir “diktatörlük” sürecidir. Fakat gel gör ki halkına yabancılaşmış Batıcı aydınlar, Müslüman halkın Sevgili Peygamberimizin (sav) çağına “Asr-ı Saadet” demelerine nazîre yapar gibi, bu “dini inkar ve geçmişi ret” dönemine, “altın çağ” derler.

Batılılaşma, Avrupa uygarlığının yalnız bilim ve tekniğini değil, bütün toplumsal kurum ve kuramlarını toptan benimsemeyi içerir. Bu hareket, Türkiye’de Osmanlı İmparatorluğumun son dönemlerinde bir çöküşten kurtulmak

amacıyla başlar. Önceleri herkes, devleti ve milleti kurtarma mecburiyetine binaen “Osmanlıcı”dır. Çare olmayıp da azınlıklar isyan edip gidince herkes kendi görüşünü seçer. “Türkçülük” ve “İslamcılık” yanında “Batıcılık” daha bir etkindir. Çünkü arkasında Batılı devletler ve kimi güçlü odaklar vardır. Bu yüzden hükümette, maarifte, orduda, hariciyede ve basın yayında fikirlerini kısmen hayata geçirirler. Bazı fikirleri düşünce olarak kalır. Ancak bütün bu fikirler ve belki daha da fazlası, bir başka deyişle tam ve gerçek anlamda Batılılaşma Atatürk’ün önderliğinde, onun istek ve emri ile Cumhuriyet döneminde hayata geçirilir. Bu dönem ise tarihte benzeri görülmemiş bir acıdır Müslümanlar için. Artık Müslümanlar, şairlerin dediği gibi, “hânümânsız bir serseridir” ve “öz yurdunda garip, öz vatanında parya” olmuştur.

Batılılaşma, Batı uygarlığının bilim ve tekniğinden öte bütün kurumlarını alma amacındadır. Bu yüzden Avrupa ve Amerika ülkelerindeki hukuk, politika, sanat, eğitim, hayat tarzı alanlarındaki kurumları benimseyerek almıştır. Eskilerin tabiri ile “muasır medeniyet seviyesine”, yenilerin deyişi ile “çağdaş uygarlık düzeyine çıkmak” için bu uygulamaları gerçekleştirmiştir. Türkiyeyi ele geçiren Batıcı kadrolar bu maksatla her şeyden önce yönetimde Batılılaşma’yı benimseyerek, saltanatı kaldırıp cumhuriyeti (!) kabul etti. Sonra da sanki bununla bağdaşamazmış gibi Hilafeti/Halifeliği kaldırdı. Daha sonra çorap söküğü gibi Batının hayat tarzını belirleyen değerleri sökün etti. Sözde “Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir” diyerek, Allah Teâlâ’nın halikiyyet, uluhiyyet ve rububiyyet sıfatlarının bir tecellisi olarak kullarına sunduğu biricik dini olan “İslam” nimetini, özellikle de onun dünyayı düzenleyen kanunlar kısmı olan “İslam Şariatını” kaldırdı. Yerine Batılı Hıristiyan halkların iradesinin

bir tecellisi olarak batı ülkelerinden kanunlar tercüme edip aldı. Böylece Türk halkının iradesi katledilmiş oldu. Üstelik dalga geçer gibi güya “milletin iradesini” tecelli ettiren sözde laiklik ve demokrasiyi getirdi. Böylece Türk halkının iradesi ve hakimiyeti yerine, Batılı ülkelerin halklarının irade ve ilkeleri, mutlak hakikat ve değişmez bir ilke olarak alındı. Kiminle savaştığını bilmeyen zavallılar, sanki Allah Teâlâ'nın şeriatını kaldırmaya güçleri yetecekmiş gibi, “şeriat mülğadır” dediler. Sanki öyle demekle “şeriat” “kaldırılmış” olacakmış gibi kendince konuşuyor, keyfince iş yapıyorlardı.

* * *

Evet, güya ülkeye cumhuriyet, demokrasi, laiklik, modern batı hukuku, hayat tarzı ve insan hakları geldi. Söylem böyleydi.

Peki ya eylem? Uygulama nasıldı?

Gerçekten hakimiyet kayıtsız şartsız milletin miydi?

Yasama, yürütme ve yargıda tek geçerli olan halkın iradesi miydi?

Ne gezer?

Halk inim inim inletildi. Ezildi, kan kusturuldu. Ne istedi ise tam tersi yapılarak cezalandırıldı. Artık halkın esamisi okunmuyordu. Memleket tam bir totaliter diktatörlük içine düşmüştü. Bugün bile çağın faşist devletleri bir bir yıkılsa da bu ülkedeki Batılılaşma belasının getirdiği faşist anlayış ve uygulayış hâlâ yıkılmıyordu. Bu zihniyet o kadar diri ki, “son komünist ülke Türkiye” sözü bu yüzden sevildi ve çok meşhur oldu. İkibinli yıllara kadar halk devletine küsmüştü. Devlet millet kaynaşmasını sağlamak her siyasetçinin yapmaya çalıştığı ama bir türlü beceremediği öncelikli bir sorundu.

Yasama ve yürütme böyle olunca haliyle yargıda da Batılılaşma muhakkak olacaktı. Derhal gereği düşünüldü: Dine ve şeriatı dayalı mahkemeler kaldırıldı. İslam kanunları, Şeriat hükümleri yerine Batı'da uygulanan idarî, medenî, ticarî ve cezaî kanunlar/yasalar alındı. Ailede evlenme ve boşanma gibi şahıslar hukukunda, borç, eşya ve ticaret hukukunda İslam kanunları terk edilerek Batı hukuku aynen alınıp uygulandı.

Batı'da olduğu gibi, din işleriyle dünya işlerini ayrı tutan laiklik ilkesi her alanda kabul edildi. Laiklik Batıda herkese din ve vicdan özgürlüğü verirken, herkese din ve inancını öğrenme, yaşama, yaşatma ve yayma hakkını verirken, bu ülkede laiklik, hiçbir zaman gerçek anlamında uygulanmadı. Haliyle halka hiçbir fayda vermedi. Tam tersine, hep “din düşmanlığı” şeklinde anlaşılacak öylece uygulandı. “Tevhid-i tedrisat”, yani “öğretim birliği” yasası çıkarılarak okullar bütünüyle Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı ve din eğitim ve öğretimi yapan bütün okullar, medreseler kapandı. Devlet kendisi de din eğitimi vermedi. Din, teoride ve pratikte yokluğa mahkum edildi. Üniversiteler ve bilim kurumları Batı modeline göre yeniden düzenlendi. Böylece dini öğretmeyen eğitim kurumları, tanrı tanımaz materyalist ve pozitivist felsefeleri “din” gibi öğretmeye çalıştı.

Günlük yaşamda da Batılılaşmaya önem verildi. Osmanlıda önce sarık atılarak fes alınmıştı. Nihayet fes, Fas'tan alınmıştı. Yani Müslüman bir halkın giysisi idi. Fakat Cumhuriyette o da atılarak yerine tamamen Batıyı temsil eden şapka alındı ve giyilmeye zorlandı. Kıyafet de buna eşit olarak değişti. Dini kıyafetler tamamen yasaklandı, Batılı kıyafetler zorunlu kılındı. Görgü kuralları da değiştirildi. Sünnete dayalı İslam'ın “âdâb-ı muâşeret” denilen görgü ve terbiye kuralları

terk edilerek Batılıların görgü kuralları geçerli kılındı. Sağ elle yemek yemek bile artık ayıplanıyordu.

Bütün bunların sonucu olarak Türkiye bir İslam devlet ve medeniyeti zihniyet ve şahsiyetinden çıkartılarak, tam aksine Yahudilerin ve Hıristiyanların yaşadığı bir Avrupa devleti kimliği ve kişiliği kazandırılmaya çalışıldı. Dahası, bunlarla da yetinilmeyerek, Avrupa devletlerinin bağlı bulunduğu tüm uluslararası örgütlerde yer aldı. Belki de bunu açtıracak son merhale olmak üzere AB'ye girmek için halen “kapı önünde” çabalayıp durmaktadır.

* * *

İşte basit bir özetle de olsa Batılılaşma macerası budur. Şimdi biz bu kitabımızda bu büyük değişimin, yani Batılılaşmanın, yani İslam din ve medeniyetinden çıkıp Yahudiler ve Hıristiyanların çoğunlukla yaşadıkları Batı Medeniyetine girmenin sebeplerini, tarihi arka planını ve macerasını anlatmaya ve bu maceranın Müslüman milletlerin üzerindeki olumsuz etkilerini tespit etmeye çalışacağız.

Bir başka deyişle dünyada söz sahibi koca bir imparatorluktan parçalana parçalana küçücük bir devlet ile teselli bulmanın da ötesinde, yeni nesillerin içine düştüğü inkar, şüphe, şahsiyetsizlik, kargaşa, karmaşa, anarşi, terör ve hatta iç barışın bozularak fertlerin, ırkların ve bölgelerin birbirine yabancılaşması ve düşman olmasının sebeplerini, neticede geri kalmanın, yoksulluğun, yolsuzluğun, maddi manevi nimet ve servetlerimizin emperyalizme peşkeş çekilmesinin zararlarını ve gerekçelerini belirlemeye çalışacağız.

* * *

Bütün bu olanlar, toplumda din duygusunu yok ediyordu. Sadece dine de değil, artık milletin tarihine, kültür ve medeniyetine de düşman bilinerek savaş açılıyordu. Bir yandan din, tarih ve medeniyet artık okullarda okutulmuyor, öte yandan da özel derler alarak eğitimin bu boşluğunun gönüllü doldurulması yasaklanıyordu. Yeraltındaki Bizans kalıntıları büyük paralar harcanarak gün yüzüne çıkarılır ve görkemli korumalar altına alınırken, ecdadımızın yaptığı medeniyetimizin harika eserleri yıkılmaya ve yok olmaya terk ediliyordu. Hatta yol yapma, alan genişletme, yeni bina yapma, yıkılma ve tehlike oluşturma gibi yoktan bahanelerle bizzat devlet tarafından yıkılıyordu. Bütün bunlar olurken bir yandan okullarda yeni nesillere hem dini öğretilmiyor, hem de verilen derslerle ve ders dışı söylemlerle dinden soğutuluyor, kılık kıyafet ve görgü kuralları başta olmak üzere Batılı bir yaşam tarzı benimsetilmeye zorlanıyordu. Bu ise nesillerin ruhunu öldürüyordu. İnsanların adı Müslüman adı idi ama inancı ve hayat tarzı ile dini çoktan hayatından kovmuştu. Din artık ona bir şey ifade etmiyordu. Helal ve haram kavramlarının hayatında bir etkisi yoktu. Dinin kanunlarına göre değil, artık keyfince yaşayıp gidiyordu. Hatta dine göre bir yaşam biçimini gericilik sayıyordu. Yani çoktan dinden çıkmıştı ama haberi yoktu.

* * *

Oysa İslam dini kamusal alan dahil, hayatın her alanına dair hükümler, kanunlar, yasalar koymuştur. Hayatta yaşanan her durumun dinde “ahkam-ı şer’iyye” denilen bir değer

hükmü vardır. Her vaziyet, ya farz, vacip, sünnettir, ya da haram, mekruh, müfsittir. Bunlar değilse muhakkak mubahtır. Bunun ötesinde bir durum zaten yoktur. İşte Batılılaşma ile yaşanan modernleşme veya çağdaşlaşma, laiklik veya sekülerizm adına buna başkaldırıyla başlar. Müslümanlara göre burası, dinden çıkıp küfre girmenin, yani irtidat etmenin başlangıç noktasıdır.

Dinin kamusal rolü ya da Din-Devlet arasındaki ilişkinin Batılılaşma veya bir başka deyişle modernizm süreci ile birlikte köklü bir değişime uğradığı ve bu alanda karşılaştığımız sorunların büyük çoğunluğunun Batılılaşmadan kaynaklandığı artık bugün kimsenin inkar etmediği bir gerçektir. Genel kabule göre Batılılaşma, dinin toplumsal rolünü ve etkisini bitirmiştir. Batılılaşma, laiklik adına din-devlet ayrılığı ile tarihten bugüne yaşanan geleneksel yapıları alt üst etmiştir. Türkiye’de Müslümanlar bu gerekçelerle Batılılaşmaya karşı olmayı, dinî bir “vecibe” bir “farziyyet”, yani mutlak zorunluluk ve gereklilik olarak kabul etmişlerdir. Bu açıdan Batılılaşma, devlet ile milletin, batıcı aydın ile Müslüman alimlerin çatıştığı noktadır. Bu giderek halklar arasında da ayrılmaya sebep olacaktır. Bu da Batılılaşma ile gelen büyük bir sorundur.

* * *

Laikler, Osmanlı’da din-devlet ilişkisinin tamamen iç içe geçtiğini ve bu nedenle dini tüm kamusal alandan dışlamakla Batılılaşma sürecinin tamamlanacağına inanırlarken, kafalarında din ile bir bağları yoktur. Kendilerini İslam’dan sorumlu hissetmezler. Cumhuriyet onlara göre altın çağdır. Bir nevi “asr-ı saadet”. Buna karşılık Müslümanlar,

Batılılaşmanın İslam dinini kamusal alandan tamamen sürmeye çalıştığını görerek, bunun din açısından kabul edilemez bir “küfür/inkar/irtidat” olduğunu belirtirler. Az önce de ifade edildiği gibi onlar din, devlet ve toplum ilişkilerinin iç içe birer ilişki içinde olması gerektiğini ifade ederler. Çünkü İslam dini bunu emreder. Şu bir hakikattir ki, laiklik asla İslâm ile bağdaşmaz. Zaten bu yüzden laikler Osmanlı dönemini ya tümünden reddederler, veya onu bir İslam devleti değil, laik devlet sayarlar.

* * *

Müslümanlar ilim ve tekniğe “hikmet” diye bakarak kendi malları kabul eder ve “nerede bulurlarsa almayı” hak sayarlar.¹ Bu yüzden Osmanlının son zamanlarındaki Batılılaşmasını, ilim ve teknik iktibasından öte götürmeyi, hayatın her alanında onları taklit etmeyi yanlış görürler. Bir medeniyetten diğerine geçmek, yani İslam medeniyetini terk ederek Batı medeniyetini olduğu gibi kabul etmek, sosyal ve kültürel açıdan büyük bir hatadır, tarihî bir cinayettir. Din açısından ise sonucu irtidat/dinden dönme olan bir “kafirleşme” sürecine girer. Bilinçli Müslümanlar bu yüzden “Batılılaşmaya” “kafirleşme” sayarak karşı çıkarlar.

Böyle bir sistemde Müslümanların öncelikli sorunu, kendilerinin ve nesillerinin imanını korumaktır. Sonra dini

---

¹ Rasûlullah (as) şöyle buyurdu: “Hikmet, değerli bilgiler, müminin yitik malıdır, onu nerede bulursa almaya hak sahibidir.” (Tirmizi, İlim 19; İbn Mâce, Zühd 17) Bu hadis çeşitli yollardan nakledilmekle birlikte umumiyetle zayıf kabul edilmiştir. Ancak hadis usulü ilmine göre “nasihat ve uyarıya dair hadisler, zayıf da olsa alınır ve faydalanılır.”

kendi kaynaklarından öğrenebilecekleri bir eğitim imkanını bulmak için çabalamaktır. Bundan sonrası millete gerçek İslam'ı yaşayarak anlatıp onun hakimiyetini sağlamak için ceht, çaba, gayret ve mücadele etmeyi sağlamaktır. Yani cihat.

Bugün gerek Türkiye'de, gerekse diğer İslam ülkelerinde İslam kanunlarının uygulanabileceği bir siyasal ve toplumsal düzenin kurulmasını amaçlayan hareketler hep olagelmıştır. Ne var ki İslam'a ve Müslümanlara en temel haklarını tanımayan ve her bahaneyi kullanarak sürekli zulmeden sistemler yüzünden bu hareketler her zaman kendilerini doğru ifade edecek imkan ve fırsatı bulamamışlardır. Bu hareketlerin çoğunun uzun soluklu olmaması veya hiçbirinin tam bir başarı yakalayamaması, sadece kendi kusurlarından değildir. Burada bir sorun varsa, daha çok, demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü ve halkın iradesine saygıdan bahseden, ama bütün bu ilkeleri bizzat kendisi çiğneyen zalim, "otoriter", "totaliter", "diktatör" ve "faşist" sistemlerin kaynaklanmaktadır. Yoksa hukukun üstünlüğünün ve adaletin olduğu her zeminde Müslümanlar başarıyı yakalayacakları kuşkusuzdur. Bunu çok iyi bilen bizdeki Batıcı sistem, her düşüncenin sosyal hayatta yer almasına izin verirken, İslam düşüncesinin sosyal hayatta yer almasına, devlet ve düzen içinde etkin olmasına asla izin vermemiştir. Buna hep "laiklik" bahanesi ile karşı çıkmış, bu tür hareketleri "irtica" sayarak çok ağır biçimde cezalandırmıştır.

* * *

Batıcılar, "ülkelerin gelir düzeyi yükseldikçe kişilerin bir dine sahip olma eğiliminin düştüğünü" iddia ederler.

Öyle mi?

Öyleyse ekonomisi bir hayli yükselerek dünyada önemli bir sıraya gelen bu ülkede niye hala bir İslam Partisi kurmak yasaktır? Komünizmin, sosyalizmin, kapitalizmin, faşizmin, nasyonalizmin partileri var ve seçimlere katılıyorlar. Fakat hâlâ bir “İslam Partisine” izin yok. Bahanesi laikliktir. Oysa laikliği kendilerinden aldığımız Batılı ülkelerde “Hıristiyan Partileri” vardır. Buna ne demeli? Bu mudur Batılılaşma adına yapılan çağdaşlık, modernizm, özgürlükler, insan hakları ve düşünce hürriyeti?

Batıcılar bu ve benzeri ne kadar parlak söylemlerde bulunurlarsa bulunsunlar, şu anda korkunç bir dayatma, baskı, cebir ve şiddet içinde kendi halklarına zulüm etmektedirler. Kendilerine saygı duyup değer veriyorlarsa, her şeyden önce bu sahtekarlıklarından vaz geçmelidirler.

Hiç aynaya bakmıyorlar mı acaba bu utanmaz, arlanmazlar?

Aynaları yoksa biz turalım bu kitapla bir ayna, gerçeği görmek isterlerse şayet. Buyurunuz gözünüz görüyor, beyniniz algılıyor, zihniniz kavriyorsa.

***I. BÖLÜM:
DEĞİŞİM VE GELİŞİMDE ÖNCELİKLİ KONULAR***

DEĞİŞİM VE GELİŞİMİN TABİAT VE FITRAT BOYUTU

Değişim Ve Gelişim Tabiidir

Gerek din, gerekse tarih ve sosyoloji açısından baktığımızda toplumda farklı kültür ve anlayışların bir gereği olarak sosyal değişmeler, bütünleşme ve çözülme şeklinde tezahür etse bile, her zaman görülen önemli olgular ve olaylardır.

Toplum, birçok farklı grubu ve kültürel unsurlar ve değerleri içinde barındıran bir varlık alanıdır. Toplumdaki bu farklı anlayış ve kültürel unsurların sosyal değişme, bütünleşme ve çözülme bağlamında yeri, önemi ve sınırlılıkları nelerdir? Hangi boyutta toplumdaki farklılıklar bir zenginliktir ve farklılıklar ile farklılaştırma arasında nasıl bir fark vardır? Toplum bütünleşerek ve farklılaşarak yoluna nasıl devam eder? İşte bu gibi toplumdaki farklı fikirler ve kültürel unsurlar, sosyal bütünleşme, gelişme ve çözümler, ne ölçüde sosyal gelişmeye veya sosyal çözülmeye yol açabileceği meselesini gündeme getirir. Bu bakımdan tabii ve fitri bir durum arzeden değişim ve gelişimin, toplumda çözülme ve dağılma meydana getirmemesi için, kendi tabii seyrinde gitmesi, içten veya dıştan bir baskıya maruz kalmaması

önemlidir. Değilse, cebir ve Şiddete dayalı değişimler, toplum için felaketlere sebep olabilirler.

M. Türkkahraman ve H.Tutar'ın birlikte yazdıkları bir makalede de dikkat çekildiği gibi² toplum, değişik grupları ve kùltür öğelerini içerisinde barındıran geniş bir toplumsal sistem ve ilişkiler ağıdır. Dolayısıyla toplum içerisinde hem bireysel farklılıklar hem de farklı gruplaŐmalar ve farklı dùŐünceler doğal olarak mevcuttur. Ancak toplum, bu farklılıklara ve farklı gruplaŐmalara rağmen varlığını sürdürmek ve amaçlarını gerçekleştirmek zorunda olan bir varlıktır.

Bir sosyal yapı; statü, rol, dùŐünce ve kùltür açısından heterojen bir niteliğe sahiptir. Sosyal yapılarda görölen bu çeŐitlilięe, sosyal farklılaşma denilmektedir. Sosyal hayat içerisinde bireylerin, grupların farklı dùŐünce ve kùltür öğeleri; kendiliğindenlik ve yaratıcılık oluŐumu açısından son derece önemlidir. Zira farklı dùŐünce ve kùltürel unsurlar, mevcut kùltür kalıbı içerisinde yeni bir kùltür kalıbının yaratıcı öncülüğünü yapabilir veya değişikliğe etkide bulunabilirler. Nihayetinde değişikliği yapan insan veya gruplardır. O halde toplum yapısı, ne sürekli değişen, akışkan, ne de donuk, yekpare kalıplaŐmıŐ çok sıkı bir dayanıŐmaya sahip bir özellik arz etmez.

Değişim Ve Reaksiyon

---

² Bkz. Mimar Türkkahraman,.Hüseyin Tutar, Sosyal Değişme, BütünlüŐme Ve Çözölme Bağlamında Toplumda Farklı Kùltür Ve Anlayışların Yeri Ve Önemi, Alanya İŞletme Fakùltesi Dergisi1/1 (2009) 1-16

Önce önemli bir konuya dikkat çekmemiz gerekir. Bilindiği gibi sosyal hayatın temelinde birlikte yaşama şuuru vardır. Bu nedenle toplumda farklılık kadar bütünlük ve birlik de önemlidir. Birbirine muhtaç türler arasında çatışma ve imha davranışı veya farklı olanı ortadan kaldırma değil, tam tersine birbirlerini diğer türlere karşı ve uygun olmayan tabiat şartlarına karşı koruma prensibi vardır.

Buradan da açıkça belli olur ki, değişim aynı zamanda tepkiyi, reaksiyonu da beraberinde getirebilir. toplumların değişmeleri sırasında; direniş, tasvip, çeşitli fikirler; çatışmalar süregitmektedir.

Özellikle mecburi değişimlerde olduğu gibi, toplumun bir kesiminin istemediği değişimi ona zorla, cebir ve şiddetle dayatmak, toplumda çatışmalara sebep olmaktadır. Böylesi durumlarda eski değerleri savunanlar yeni değişimi savunanlara reaksiyon gösterirler. Ülke içinde tepeden tırnağa bir “eski- yeni” çatışması başlayabilir. Bu çatışma ise bir çok toplumsal felaketlerin, birçok kötülüklerin ana sebebi olabilir. Bu yüzden devlet büyük zafiyetlere düşer. Çünkü devlet ile toplum, yöneticiler ile yönetilenler, halk ile aydınlar bir birinden ayrılabilir. Yaman bir kutuplaşma toplumu ikiye ayırabilir.

İşte eski ile yeni arasında meydana gelen bu çatışmalar, başlı başına bir kötülük, bir zayıflık, giderek büyük bir kaos, kargaşa ve karmaşaya dönüşebilir. Bunun sonucunda ülkede canlar ve mallar zayı olabilir. Hatta ülke düşmanlarınca işgale açık olduğundan devlet ve millet topyekun yok olabilir. Mecburi değişim, oluşan tepkiler, reaksiyonlar yüzünden başlıbaşına bir kayıplık sebebi haline gelebilir. Biz yakın tarihimizde “Batılılaşma” dediğimiz bir mecburi değişimle bu sayılan zararların çoğunu yaşadık maalesef. Bütün bu

olumsuzluklardan biz de insanlık da ders ve ibret almalı, her işi cebir ve şiddete dayalı zorlamalardan uzak, tabii ve kolay olan yoldan, yani benimsetme, kabullendirme ve gönüllü katılma yol ve yöntemiyle sağlamalıyız.

Netice itibariyle insanlar, sosyal çevre içinde sık sık birbirlerine bağlı olma, muhtaç durumda bulunma vaziyetindedirler. Çünkü onlar, ancak işbirliğinin sağladığı kuvvet içinde güçlü ve güçlü olduğu oranda da yapıcı, kurucu, gelişici, kalkınıcı olarak refah ve mutluluğu yakalayabilirler.

Topluluk bağları, yakınlıklar üzerinden kurulan bağlardır. Dolayısıyla toplumda, farklılıktan ziyade yakınlıklar, birlik ve beraberlikler toplumun varlığı ve devamı açısından daha fazla önem arz eder. Bir toplumun farklı parçaları, bir bütünün parçası olduklarının bilincinde olmak zorundadırlar.

“Demek ki toplumların değişmeleri sırasında; direniş, tasvip, çeşitli fikirler; çatışmalar süregitmektedir” diyen İlber Ortaylı, “Batılılaşma Süreci ve Tepki” başlığı altında şunları yazar. “Değişme fikri, tavrı ve girişimi; tepkiyi ve tartışmayı da birlikte getirir. Bu üniversal bir olaydır. Her toplumda bu kaos kendine göre yaşanıp ama inanılmaz benzerlikler de vardır. Dolayısıyla Avrupalılık ve Avrupalılılaşma 18. ve bilhassa 19. yüzyılda bu toplamların ortak problemi haline gelmektedir. Şüphesiz ki tarz-ı hayatımızın değişmesi, bilhassa yönetici sınıfların, yani toplumun seçkinlerinin uygarlık anlayışının, tavırlarının değişmesi, insanları rahatsız etmektedir. Burada çok ilginç direnişler vardır ve bu direniş biçimlerinin ne Müslümanlıkla ne Ortodoks Hristiyanlıkla alâkası bulunur, onlar herkes için geçerlidir.”³

---

³ Bkz. Avrupa Ve Biz, s. 23.

Batılılaşma adına değişimin Rusya, Çin ve Japonya etkilerini dile getiren Ortaylı, sonuçta şöyle söyler: “Tabii batılılaşma başlayınca hemen her şey çok düzgün, güllük gülistanlık olmuyor. Toplumsal müesseseler yıkıldığı gibi, yerine getirilenler de hiç iç açıcı olmuyor. Toplum mühendisliği, inşaat mühendisliğine benzemez; istediğinizden çok, öngörmediğiniz sonuçlarla karşılaşsınız.”⁴

Böyle bir değişim yaşayan toplumlarda o zamanki sorunlara deva arayan insanlar, tıpkı bizdeki gibi, iki sınıftırlar. Birinci zümre: “Az batılılaştık, Avrupa’yı taklit edemedik, oranın hukuk nizamını, adalet nizamını, anlayışını, malî anlayışını, İktisadî nizamını taklit edemiyoruz” derken; diğerleri de, “Efendim, böyle rezaletlere girdik, olacağı budur” demektedir. Batılılaşma tarihi boyunca bizde yaşanan da bu değil midir?

Fakat sonunda biz de değiştik; yani bugünün Türkiye’sini, 19. yüzyılın bir Türkü veya herhangi bir Doğulusu, yani dedelerimizden birisi mezarından kalkıp görse, şaşıracağına, kendisini kaybedeceğine, “Hayret, bizim Şark milletlerinden birinin dilini konuşuyorlar; ama kim bunlar?” diyeceğine hiç şüphe yok. Uzun uykusundan uyanıp da şehre giden o “ashab-ı kehf”, yani “yedi uyurlar”dan birisi gibi şaşırıp kalacak ve “Allah’ım aklımı koru” diyeceklerdir.

Demek ki değişim çapı oranında reaksiyonla karşılanacağından öyle akşamdan sabaha olacak bir şey değildir. Çünkü bir kere insanların din ve dünya görüşünün zedelenmesi, topyekun hayat tarzının değişmesi söz konusudur. Buna direnme de o nisbette söz konusu olacaktır. Bu direnç yüzünden de değişimin yavaş olması kaçınılmazdır. Bir örnek

---

⁴ A.g.e. s. 23-4.

verecek olursak bizde hukuk reformuna 19. asırda başlamışız. Buna karşılık süreci ancak 1926’da tamamlayabilmişiz. Türkiye’de hukukun batılılaşması tam bir asırlık süreçtir. Fakat tartışması hala bitmemiştir.

Bizde genellikle yanlış bilgiye dayalı bir söylem vardır: “Efendim, Japonya da Batının ilmini, tekniğini almıştır, ama örf ve an’anelerinden vazgeçmemişlerdir. Hayat tarzlarında, yaşama biçimlerinde bizim gibi büyük değişiklikler olmamıştır. Biz niye öyle yapmadık?”

Acaba hakikat öyle midir?

Bugün Japonya’nın haline bakarak gerçekleri açık seçik görme imkanımız olmuştur. Hakikat şudur ki, “Batılılaşma” konusunda, “Biz örf, adet ve an’anemizi koruruz, an’anemizi koruyarak tekniği alırız” gibi yorum ve projeler maalesef yürümüyor. Batılılaşmanın reçetesi O kadar basit değil; hayatın bütün kompartımanlarındaki değişmeyi birlikte yapmanız gerekiyor. Bunun için topluma nasıl bir yönlendirme ve hareket vereceksiniz, eğitimi nasıl ayarlayacaksınız, bütün bunlar sancılı sorunlardır. Bu sorunlar yumağı Türkiye’nin gündeminde, o günden bugüne hep var olduğu gibi, bundan sonra da var olacaktır.”⁵

Biz Avrupa’yı kendimizle birlikte görmüyoruz. İki ayrı medeniyetin insanlarıyız. Batı da Türkiye’yi kendi içinde görmüyor. Biz geçmiş asırlarda bunu çok açık bir şekilde söyleyip ifade ediyorduk; bugün “Avrupa Birliğine Girme” adına daha kapalı bir şekilde ifade ediyoruz. Bugün bizim için hâlâ Batı Batı’dır, yöneticilerin seçimi, sandık, halka referandum gibi danışma, onun iradesini isteme gibi birtakım kurumları benimsemişiz; ama “Atatürk İlkeleri” başlığı altında

---

⁵ Bkz. İlber Ortaylı, a.g.e. s. 29-30.

ulus devlet, milliyetçilik, laiklik, kılık kıyafet, yazı, eğitim birliği, tasavvuf ve tarikatların, tekke ve zaviyelerin yasaklanması vs. aslı Batılılaşmaya dayalı birtakım konuları ve zıtlıkları “tabu” sayılsa bile tartışmayı sürdürüyoruz. “Avrupa ile birleşeceğiz” diyenleri garip bir inatçılıkla itham ediyoruz. Türkiye artık bu konudaki ayrılıkları tartışmayı, abartmayı, vurgulamayı sancılı da olsa hoş görmemektedir.

Biz Müslümanlara gelince, kendi hukukumuzla dönünceye kadar çalışmalarımızı sürdüreceğiz ve bu ülkemizi işgal eden bu yabancılaşmayı elbet bir gün vatanımızdan kendi vatanların kovacağız. İşte bu sözlerimiz de bir yandan yersiz ve mecburi değişimlere reaksiyon olarak vaziyet alırken, bir yandan da şimdi anlatacağımız toplum içindeki farklılıklara ve ihtilaflara iyi bir örnek olacaktır.

Farklılıklar Bütünleşmeler Ve İhtilaflar

Toplum içerisindeki küçük alt gruplar, ondan daha büyük olan, onu kapsayan ve kuşatan, büyük grubun yani toplumun değerlerine ve nihai gayesine uygun düşecek şekilde değer ve gayelerini ayarlamak durumundadırlar. Devlet toplumu yönetirken buna dikkat eder ve yeni yetişen nesilleri eğitirken ülkenin temel değerlerini onlara öğretir ve hayata geçirmeleri için eğitir. Toplumun barış, huzur, istikrar içinde mutlu ve müreffeh yaşaması, ortak inanç, davranış biçimleri ve değerler üzerinde uzlaşmalarına ve birliktelik göstermelerine bağlıdır. Tasada ve kıvançta nasıl düşünüp davranacağı hakkında ortak inanç, örf, adet ve değerlere sahip toplumlar, başarılarına gayri ihtiyari büyük felaketler de gelse, ayakta kalmayı ve beraberce zararları telafi etmeyi başarabilirler. Tam tersi, bu ortak ayar ve ahenk olmazsa toplum, bir arada barış

içerisinde varlığını sürdüremeyeceği gibi, ulaşılması gerekli görülen hedefe de ulaşamaz.

Bir toplum, grup ya da insan birlikteliklerinde elbette çeşitlilik ve farklılıklar mevcuttur. Örneğin, insanların boyları, renkleri, vücut yapıları ve kavrama kabiliyetleri gibi bir takım tabii farklılıklar söz konusudur. Bunlar, doğal farklılıklar olarak, bir grubun ya da toplumun birliğine zarar vermezler ve onun için bir tehdit oluşturmazlar. Ama farklılıkların kültürel boyutta olması ve sürdürülmesi bir takım tartışmaları ve problemleri de beraberinde getirmektedir.

Demin işaret ettiğimiz dıştan gelen ve cebir, şiddet ve baskıya dayalı değişimlerin zararları da işte buralarda görülür. Bu fikirlerin büyük çoğunluğu, büyük toplumun değerlerine ve nihai gayesine uygun düşmeyecek, onu tehlikeye atabilecek fikirler olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada en çok dikkat edilmesi gereken konu belki de şudur; gerek din, gerekse dünya görüşü ve ideolojiler gibi toplumumuzda farklı, ayrımcı, hizipçi ve ırkçı farklılaştırmalar çoğu kez demokrasi, çağdaşlık ve küreselleşme gibi kavramlarla kutsanıp yüceltilmektedir. Siz bir de buna hakim devletin haksız gücü ile bir tarafa taraf olmasını ve orantısız destek vermesini görürseniz, anlayın ki o toplumun kıyameti çoktan kopmuş demektir.

Bir toplum içerisinde birbirinden kopuk, birlik duygusundan yoksun, birbiriyle çekişen, genel bir plan ve programdan yoksun yüzlerce partinin veya grubun oluşması doğal olmayan ve dolayısıyla toplumun varlık sebebiyle çelişen bir durum olarak karşımıza çıkar. İşte burada, bir takım sorular ve bunlara alınacak cevaplar önem kazanır. Mesela şöyle sorular:

Farklılık ile farklılaştırma arasında ne tür bir fark vardır?

Toplumdaki farklılıkların, farklı fikirlerin ve kültürel öğelerin yeri, önemi, sınırları ya da sınırsızlıkları nedir?

Toplum farklılaşarak mı yoksa bütünleşerek mi yoluna devam eder?

Bir toplumda birleştirici ve müşterek olanın yeri ne olacak ve ona nasıl vurgu yapılacaktır?

Evet, bu türden soruların cevaplarının alınabilmesi ve sosyal değişme, sosyal gelişme, sosyal bütünleşme ve sosyal çözülme bağlamında ele alınıp tartışılması konunun anlaşılması açısından önemlidir.

İşte biz “Batılılaşma” sorununu aynen böyle görüyoruz. Toplumun bir istek ve ihtiyacına dayanmayan, hayatın ve sosyal değerlerin doğal akışına ters düşen böyle bir değişimin cebir ve şiddetle kabullenilmeye mecbur bırakılması, beraberinde yüzyıllık sorunları da getirmiştir.

Değişim Ve Gelişimde İki Nokta

Değişim ve gelişimde iki önemli noktayı unutmamız gerekmektedir: Toplumsal düzenin korunması ve çözülmenin, dağılmanın engellenmesi.

Toplumdaki değişme ve farklılaşma kadar bütünleşme de bir o kadar önemlidir. Sosyal bütünleşme, dar anlamdaki “biz” duygusunun (parti, cemaat, grup vb.) toplum seviyesindeki “biz” duygusuna taşınmasıdır. Bir başka tanımla, sosyal bütünleşme, toplumdaki sosyal grupların kendi birliği hakkındaki varlık şuurunun toplumdaki bütünleşmeyi bozmayacak düzeyde olmasıdır. Şüphesiz hiçbir toplumda tam bir sosyal bütünleşmeden bahsedilemez. Öyle olmasaydı değişme ve gelişmeden bahsedilemezdi. Dolayısıyla bütünleşme, katı ve mutlak olmayıp, göreceli bir durumdur.

Toplumsal bütünleşme, toplumdaki farklılıkları bütünüyle ortadan kaldırmaz ve önlemez. Tam tersine, farklılıkları eşgüdümle ve yönlendirir Sosyal bütünleşme ne bir yersel bitişiklik hali ne de dış etkilerle bir araya gelme durumudur. Bir toplumun üyelerinin fonksiyonel anlamda bir araya gelmesi ve bütünleşmesi de kâmil bir bütünleşme değildir. Toplum esasta bütünleştiren mana etrafındaki bütünleşmedir. Mana etrafında bütünleşme tipinde, maddi olduğu kadar manevi bakımdan da birlik vardır. Manalı bütünleşmelerde, toplumdaki çeşitli unsurlar sadece belli fonksiyonları ifa etmek için değil, içerdikleri öz karakterleri ile birbirlerini tamamlamak için bir aradadırlar.

Sosyal bütünleşmeyi sağlayan faktörler, özsel ve yardımcı faktörler olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirilebilir. Özsel faktörlerin temel üç özelliğinden söz edilebilir.

İlki, “değerlerde anlaşmadır” ki bu bütünleşmeyi kolaylaştırır. Her toplumda en alt düzeyde de olsa değerler ve normlar üzerinde anlaşma vardır. Bu değerler ve normlar, kişilerin üzerinde anlaştığı genelleşmiş anlamlar sağlarlar ve sosyo-kültürel bütünleşmenin temel faktörü olarak görülürler.

İkincisi ise, “işlemlerin paylaşımıdır”. Şeyleri birlikte yapan kişiler, birlikte bir şeyler yapmanın değerli ve önemli olduğuna inanırlar.

Son olarak çeşitli kültürel örüntülere sahip farklı gruplardaki kişilerin çoğul katılımıdır. Kişi girdiği farklı gruplarda farklı sosyal roller oynar ve genellikle diğer kişilerin belirlediği şekilde oynar.

Yardımcı faktörler, arızı yani şartlara bağlı olarak oluşan faktörler olmalarından dolayı toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayan unsurlardır. Bunlardan biri, toplum üyelerinin karşı

karşıya kaldığı dışsal baskı, tehdit ve tehlikelerdir. Bir savaş sırasında düşmanın yarattığı tehdide ve tehlikeye karşı gösterilen sosyal reaksiyon buna en iyi örnektir.

İkincisi ise, statü farkları, yaptırımlar, hukuk kuralları toplumsal bütünleşme yönünde fonksiyon icra edebilirler. Karşılıklı çıkara dayalı bağıllık/bağımlılık da bütünleşmeyi sağlayan yardımcı faktörlerdendir. Çeşitli grupların çıkarları birbirinden farklı olmasına rağmen toplum açısından farklı çıkarların çoğu karşılıklı bağımlılık içindedir.

Toplumun birbiriyle uyumlu işleyen bir bütün olması için ortak paylaşımların önemi dikkate alınmalıdır. Bu ortak paylaşım alanları büyük bir kültürel mirastan en basit düzeyde ortak bir toprak paylaşımına kadar değişik aşamaları kapsar. Ancak tam bir sosyal bütünleşmenin oluşması için en azından bazı konularda fikir birliğinin oluşması gerekmektedir.

Genelde sosyal bütünleşmede kültür, ortak bir miras olarak sosyal bir harç veya birleştirici temel bir unsur olarak görülür.

Bireyin gelişimi ve toplumun devamı birbirine bağlıdır. İnsan tabiatı ancak toplum içinde gelişebilir.

Değişim Ve Kültür

Değişim, bir yapının biçiminde ve işlemlerinde meydana gelen bir farklılaşma ve yeni bir yapılanmanın oluşmasıdır. Sosyal değişim ise, farklı zaman dilimlerinde sosyal yapı unsurlarında meydana gelen nitel ve nicel farklılaşmalardır. Değişim, miktar bakımından geniş ölçekli veya küçük ölçekli değişim olarak sınıflandırılabilir. Zaman bakımından ise uzun süreli veya kısa süreli değişim olarak ayrıştırılıp ele alınabilir.

Değişme aslında, yeni bir denge ve uyum arayışıdır. Çünkü toplum hayatında uyumun olmadığı veya egemen olmadığı durumlarda toplum ya çözülmüş ya da çözüliyor demektir.

Toplumsal değişme, her çağda ve toplumda gözlemlenen bir olgudur. Her toplum iç ve dış etkilerle bir takım değişmeler gösterir. Yeni bir anlayış ve yeni bir tekniğin benimsenmesi, hayat tarzının buna göre yeniden düzenlenmesini gerektirir. Evet, tarihsel süreçte, toplumlar sürekli değişmektedir. Medeniyetler, hükümet şekilleri, ticari usuller, ideal insan tipleri, hatta kültürler yavaş ya da hızlı bir değişmeye tabidirler.

Toplum hem maddi hem de manevi unsurlardan meydana gelen bir bütündür. Toplumun maddi varlığı toplumun algı, inanç ve değerleri üzerine kuruludur. Bir başka ifadeyle görünen maddi dünyamızın ve davranışlarımızın altında onların oluşumlarını sağlayan kültürel kodlar söz konusudur. Bu kültürel kodlar, birey ve toplumun hareket rotalarını belirleyen, kaosa yol açmayacak bir harita ve pusula niteliğindedir. Bu bağlamda kültür ve onun bileşenleri çok önemlidir.

Öyleyse kültür için, “bir toplumun başta din olmak üzere sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden, yani her çeşit bilgi, alaka, ihtiyaç, kıymet ölçüsü, genel görüş ve zihniyet ile örfler, adetler, gelenekler gibi her nevi davranış şekillerinden oluşan bir bütünlüktür” diyebiliriz. Bir toplumun maddî ve manevî değerleri, onların kültürünün, insan ve toplum davranışlarının, dünyayı algılama tarzlarının önemli yönlendirici ölçekleridir. Ancak değerler oluşum sürecinde diğer unsurları; fikirleri, tutum, davranış ve hayatın maddi unsurlarını etkilediği gibi onlardan da etkilenen bir niteliğe de

sahiptir. Bu nedenle maddi, manevi kültür ve değerler arasında çok sıkı bir ilişki mevcuttur.

Bütün bunlar bir toplum için çok ciddi bir eğitim ve öğretimin varlığını gerektirir. İlber Ortaylı'nın da dediği gib. "Kültürel yapının objektif (*en soi*) varlığını coğrafi ve tarihî oluşum tayin etse de, onun algılanması ve toplumun bilincinin yerleşmesi ile kültürel yapı somut anlamıyla var olur. Kültürel çevre ve yapıyı algılayamayan bir toplumun yaratacağı kültür (*pour soi*) yoktur; çünkü onun tarifini yapıp, görünümünü saptayamayan bir toplum kültürel bilince de ulaşamamıştır ve dolayısıyla ortada o topluma has bir kültür yoktur. Tabii böyle bir ideal durum mutlak anlamda var olamaz. Ancak bir ölçüde gerçekleşir. Dolayısıyla bu kültürel bilinç o kültürü saptamak, öğrenmek ve öğretmekle mümkün olur. Bu unsurları öğrenip benimseyemeyen bir toplumun, maalesef kimliği de aslında her toplumda bulunan lisan ve din gibi iki temel ayırıcı unsurun varlığına rağmen yeterince sağlam temellere oturamaz. Zira lisan ve din bir toplumu diğer toplumlardan ayıran iki önemli kimlik tayin edici unsur olsa da, asıl o lisan ve dinin, toplumun tarihî oluşumundaki rolü, bunların etrafında gelişen toplumsal kurumlar ve renkler toplum üyeleri tarafından algılanmadıkça, toplum dış dünyaya karşı yeterli direnç kazanamaz. Her zaman her toplumun yabancı kültürlerle karşılaşması kaçınılmazdır; ama belirttiğimiz durumda bu halin olumlu alışveriş ve sentezlerle sonuçlanması yerine, yerli kurumların zedelenmesi, yıkılması ve yenisi ile ikame edilememesi gibi sarsıntılar olur. Topluluklar dinamiklerini yitirebilir ve kendilerini yeniden üretecek doğru ve isabetli kültürel değişimlere ulaşamayabilirler.

Tarih bilgisi ve bilinci olmadan bir toplumun kültürel kimliğini saptaması son derecede zordur. Dolayısıyla ön planda bugünkü Türk toplumunun mensup olduğu Akdeniz-Ortadoğu bölgesinde İslâm medeniyetinin ne olduğunu bilmek gerekir.”⁶

Sosyo-kültürel değişme, bir toplumun siyasi, idari ve hukuki yapısında, bilgi ve eğitim sisteminde, maddi alet ve vasıtalar ile bunların kullanılması ve tüketilmesinde az veya çok meydana gelen değişimleri içerir. Bu açıdan bakıldığında kültür değişmesi, bir toplumun kültürünün maddi ve manevi yapısında meydana gelen bir farklılaşmadır.

Kültürel değişmenin faktörleri çok çeşitli olsa da, genelde bir kültürde değişimi etkileyebilecek veya değişime yol açabilecek üç genel faktörden söz edilir.

Birincisi, fiziki çevre faktörleridir. Toplumun üzerinde yaşadığı tabiat şartları, yeraltı ve yer üstü zenginlikleri, iklim şartları gibi unsurlar, kültür sistemleri ve kültürel değişimde belirli bir rol oynar.

İkincisi, farklı kültürlerle sağlanan temastır. Her toplumun; siyasi, iktisadi, ticari ve turistik vb sebeplerle diğer kültürlerle kurduğu karşılıklı etkileşim ve temaslar kültürel değişimde etkili olabilir.

Son olarak, kültürün kendi içindeki etkileşim ve gelişmelerdir. Her kültürel sistem kendi iç katmanlarıyla canlı bir ilişki içindedir. Bu ilişki, yeni formlar, anlayışlar ve değerler doğurabilir.

Bu faktörler daha çok serbest kültür değişimlerinde görülür. Bilindiği gibi Mümtaz Turhan, kültür değişmelerini gerçekleşme biçimine bağlı olarak serbest ve mecburi olmak

---

⁶ İ. Ortaylı, Avrupa ve Biz, s. 3.

üzere genelde iki ana grupta ele alır. Bunlardan birincisi, serbest yada gönüllü kültür değişmeleridir. İkincisi, mecburi yada zorlanmış kültür değişmeleridir. Bu tip değişmelerde toplum, dışarıdan veya yukarıdan aşağıya doğru tanzim edilir. Bu tip değişme, organik değil, zora dayanan mekanik bir değiştirme sürecidir. Buna empoze kültür değişmesi de denilir.

Biz “Batılılaşma” olgusunu bu açılardan inceleyecek ve bu konuyu ileride yeri geldiğinde açmaya çalışacağız.

Milletlerin Değişim Yasası

Kültür; bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi kıymetler bütünüdür. Bu kıymetler bütünü akışkan ve değişken bir özellik taşır. Dolayısıyla her toplumun kültürü, iç ve dış faktörlere bağlı olarak şu veya bu şekilde değişir. Zira hiç bir toplumsal sistem, ne kendi için de ne de kendi dışına kapalı kalmaz. Bu nedenle ister fert, isterse toplum olarak gelişmek ve sosyal olayları bütün yönleriyle görebilmek ve anlayabilmek için, hem içimizdeki farklı fikir ve kültürel unsurları hem de dışımızdaki farklı görüş ve tasavvurları bilmek zorundayız. Çünkü sosyal alanda meydana gelen gelişmeler ve bu yolda alınacak mesafeler insanın ve toplumların farklı düşünceleri ve kültürel gerçekleri anlaması ve kavramasıyla doğru orantılıdır.

Bir toplumun milli ve milletler üstü modeller kurabilmesi ve geliştirebilmesi, ancak o toplumun farklı fikir ve düşünceleri iyi sentezlemesiyle doğru orantılıdır. Bu sentezleme iyi yapılmazsa bir toplum için farklı fikir ve düşünceler bir o kadar da tehlikeli olabilir.

Dünyadaki gelişmeler ve yeni ihtiyaçların ortaya çıkması sosyal hayat yeniden düzenlemeye iter. Dolayısıyla

her toplum, ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel yönden karşılaştığı problemlerle savaşmak ve bu problemlere çözüm bulmak zorundadır. Çözüm üretilemediğinde çözüme de kaçınılmaz olur.

Toplumlar gelişmek için hem kendi içerisindeki hem de kendi dışındaki farklı fikir ve anlayışlara yani beşeri irfanın bütününe açık olmak zorundadır. Burada, bu düşünce ve fikirlerin öncelikle kendi toplumumuzun kültür ve sorunlarına yönelik çözümler ortaya koyucu olması, kültürün öz referanslarından ilham alması, onunla uyumlu olması, kısırlaştırıcı değil, zenginleştirici bir özellikte olması önemlidir. Ancak bu şekilde farklı fikirler ve anlayışlar toplumların kültür ve tecrübelerini zenginleştirip, toplumun gelişip kalkınmasına pozitif bir katkı sağlar.

Bir toplum ancak bu şekilde yenilikler ile gelenekler arasında ahenk sağlayarak yoluna devam eder. Toplumun kendi içinde birden çok grubu barındırıyor olması, toplumda doğal olarak farklı fikir ve anlayışların da var olacağı anlamına gelir. Toplum, benzerlik kadar farklılıklar gösteren bir varlık alanıdır. Dolayısıyla bir toplumdaki farklı kültür unsurları ve anlayış farklılıkları, genelde sosyal bütünleşmenin önünde kendiliğinden bir tehdit oluşturmaz. Çünkü nihayetinde sosyal bütünleşme, farklılıkları bütünüyle ortadan kaldırma süreci değildir. Tam tersine sosyal bütünleşme, farklılıkları eş güdümlenme ve toplum menfaatleri doğrultusunda yönlendirme sürecidir. O halde burada önemli olan husus ve yapılması gereken, birlik ile farklılığı birbirinin alternatifi değil, destekleyicisi olarak konumlandırmak ve bu yönde bir politika oluşturmaktır.

Bir toplumun üyeleri arasında, “kendi gemisini kurtarandan ziyade, gemiyi kurtarmanın” çok daha önemli

olduğunu yönünde bir bilinç oluşturulması gerekir. İnsan toplumlarında farklı fikir ve anlayışlar, gelişmenin ve değişimin bir motoru olarak da düşünülebilir. Kültürel değişim ve gelişimin, iç ve dış kültürel unsurlar ve fikirler arasındaki etkileşimlerden kaynaklandığı bir gerçekse, bir toplumun kendi içerisindeki farklı fikir ve düşünceler de değişime ve gelişime kaynaklık edebilirler.

Toplum, dış gelişmelere açık olduğu kadar, kendi içerisindeki gelişmelere; fikir ve anlayışlara da açık olmak zorundadır. Kültürü bir öcü haline getiren, onu değişmez ve otoriter olarak gösteren ve işleten bir kültür fetişizminden de kaçınmak gerekir. Her toplum kendi iç ve dış dünyasındaki gelişmeleri anladığı, kavradığı ve bunları verimliliğe dönüştürdüğü oranda mesafe kat eder.

Toplumdaki farklılıklar değil, farklılaştırmalar sosyal çözülmeye yol açar. Farklılıkların taassup haline geldiği yerlerde ve zihinlerde ilerleme ve gelişimin olmayacağını bilmek gerekir. Böyle durumlarda bağınazlıkların ve çatışmaların önü alınamaz. Hatta farklı fikirlerin ve kültürel unsurların çatıştığı durumlar despotik yönetimlere zemin hazırlar ve despotik idarecilerde böyle zeminlerden beslenerek ayakta kalırlar ve güçlerini korurlar.

Öyleyse bir toplumun üyeleri, birbirinden farklı düşünen ve yaşayan insanları kucaklayacak, çoğunlukta olanlar da farklı düşünen ve yaşayan kültürel unsurları koruyacak bir kültürel yapı ve hukuki bir düzen oluşturmak zorundadır.⁷

Evet, buraya kadar gördüğümüzle anlıyoruz ki insanlar veya milletler, eğitim, seyahat, ticaret gibi çeşitli ihtiyaçları karşılamak veya savaşlar ve işgaller gibi çok değişik sebeplerle

---

⁷ M.Türkkahraman- H.Tutar, a.g.m. s. 12 vd.

zaman içinde karşılaşırlar ve birbirlerinden karşılıklı etkilenirler. Bu çok tabii bir durumdur. Allah Teâlâ'nın değişim ve dönüşüme işaret ettiği bazı ayetler de vardır. İnsan tabiatını en iyi bilen onun yaratıcısı Allah Teâlâ buyuruyor ki:

“Bir toplum kendisindekini değiştirmedikçe Allah onlarda bulunamı değiştirmez.”⁸

Bu ayet bize bireysel ve toplumsal değişimin yasasını anlatıyor. İnsanlar ve toplumlar içten veya dıştan, maddî veya manevî, dost veya düşman aracılığıyla, teklif veya tehditle, velhasıl şöyle ya da böyle, şu veya bu sebeplerle kendi kendilerini değiştirmedikçe, kendi içlerinde olanı değiştirip kendi kendilerini iyiliğe veya kötülüğe doğru götürmedikleri sürece Allah onları olumlu ya da olumsuz değiştirecek değildir.

Öyleyse eğer Rabbimizin bizi değiştirmesini, bizi iyiye, doğruya, Hakka yönlendirmesini istiyorsak, biz önce kendimizi değiştirmek, kendimiz iyiye, doğruya, faydalıya, hakka ve hidâyete yönlendirmek zorundayız. Kendimizi ıslah etmek zorundayız. Bireysel veya toplumsal değişimin anahtarı elimizdedir.

---

⁸ Ra'd 11

DEĞİŞİM VE GELİŞİMİN DİNÎ BOYUTU

Din Açısından Değişim Ve Gelişim

Bütün insanlar, ırklar, kavimler, milletler Hz. Adem (a.s) ile eşi Havva'dan yaratılmıştır. “Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden haberdardır.”⁹

Ayet gayet açıktır. Buna göre insan toplumlarının ırklara, kabilelere ayrılması aslında onların tanışmaları, bilişmeleri ve ilimde, sanatta, ticarete, yönetimde yardımlaşmaları amacına bağlıdır. Tanışıp sevişmek, yardımlaşarak güzel ahlakı tatbik etmek, böylece daha büyük, daha eğitilmiş, kalkınmış, uygarlık seviyesi üstün ve mutlu toplumlar meydana getirip korunmak içindir. Zira Allah indinde en itibarlı olanlar, ayette bildirildiği gibi, en takvalı, yani sorumluluklarının bilincinde olanlardır. İnsanlar arasında “ırkçılık” dediğimiz zulüm ve sömürüye neden olacak kalıtsal bir üstünlük hiçbir zaman söz konusu değildir.

Müslümanlar ilim ve hikmeti kendi öz malları saymışlardır. Onları yabancıların elinde bulsalar dahi, “sanki

---

⁹ Hucurat, 13.

bir “yitik malları” gibi kabul ederek onu almışlar, bunu bir durur meselesi yapmamışlardır. “İlim Çin’de bile gidip almayı” marifet bilerek teşvik etmişler, kendileri de ellerinden geldiğince insanlığa bu açılardan faydalı olmaya gayret etmişler, yeryüzünün imar ve bayındırlığına katkı sunmuşlardır. Bu zamana kadar da bunda daima öncü olmuşlar, medeniyet sofrasında asla bir tufeyli olarak kalmamışlardır.

Biliyoruz ki yeryüzünde çok çeşitli renk ve dillerde ırklar, kavimler ve uluslar yaşamaktadır. Bütün bunlar rengarenk bir bahçenin çiçekleri gibi yeryüzüne güzellikler bahşetmektedir. Her çiçeğin bir başkasına göre şekil, biçim, renk, koku ve şifa bakımından farklı bir yanının ve özelliğinin olması gibi, her ırkın da bir başkasına göre bazı konularda farklılıklar taşıması normaldir. Sonuçta bu farklılıklar ve özellikler “tanışma, bilişme ve birbirinden istifade etme” bakımından hepsine de ayrı bereketler, faydalar sunacaktır. Herhalde bu güzelliği görmeyip de bütün şekil, biçim, renk, dil ve karakterdeki insanları bir teke indirmek ne kadar büyük bir zevksizlik ve basmakalıp sıradanlık olurdu.

Müslümanlar, Müslüman olmayanların da iyi olmalarını, her türlü fitne, fesat ve kötülükten kurtulmalarını ister ve bunun için çaba harcarlar. Bu da inançta, ilimde, sanatta, kültürde değişim ve dönüşüme, gelişim ve kalkınmaya açık olmaktadır. Müslümanların en büyük davası, Allah’ın da en çok sevdiği amel, sürekli olarak insanları Allah’a çağırmaktır. Allah’ı tanımak, Allah’ı sevmek, saymak ve irâdesine teslim olmak demektir.

Değişme en geniş anlamda tabiatta, toplumda ve insanda gözlenen başkalaşma ve farklılaşmaları ifade eder. Değişme

insan toplumu bakımından kaçınılmaz bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumların durağan olmadığı bir gerçektir. Toplumda sürekli eski alışkanlıkların, davranış kalıplarının terk edildiği, yenilerinin benimsendiği ve dolayısıyla eski kuralların değiştiği ya da ortadan kalktığı görülür.

Sosyal kontrolün en etkin aracı olan hukuk kuralları da değişmeden nasibini alır, yani değişir, ortadan kalkar, yerlerine yenileri gelir. Hukukun değişmesinde rol oynayan pek çok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler arasında toplumların coğrafi konumu, demografik yapısı, ekonomik, siyasî dinî ve ahlakî etkenler sayılabilir.¹⁰

Sosyal hayatın her alanında olduğu gibi hukukta da değişimin gerekliliği hem aklî hem de dinî bakımdan kabul edilebilir tabîî bir durumdur. Zorunlu olan bu değişimi kabullenmemek ve karşı durmak tıkanmalara ve hukukun hayattan uzaklaşmasına yol açar. Bilindiği gibi İslâm Hukuku'nun amacı donmak ya da hayatı dondurmak değil, hayata hem ayak uydurmak hem de yön vermektir. Bu, İslâm Hukukunun yeni ortaya çıkan ihtiyaç ve sorunlara cevap verebilmesi, yaşanılan hayata paralel yürümesiyle mümkündür.

Geçen zaman süreci içerisinde her şey değişmektedir. Dünyada hiçbir hukukî hükmün değişmeden kaldığı görülmemiştir. Geçmişte mevcut bütün kanunlar değişmiş, yerlerine yenileri konulmuştur. Kanun, ihtiyaçları gidermek için yapılır. İhtiyaçlar kanuna uydurulmaz.

---

¹⁰ Yrd. Doç. Dr. Soner Duman,

<http://www.sauport.sakarya.edu.tr/FileUploads/Modules/Lesson/Store/1/2ea5a300-4ca5-4a6a-bdd8-f967e9d3f77b/d33bf035-5f20-4215-97e3-88cf7e475ee7/data/resources/ekitap.pdf?download=true>

İslâm Hukuku da hem hükümlerinin vahiy aracılığıyla konulduğu hem de müctehidler aracılığıyla tedvin edildiği dönemlerdeki ihtiyaçları göz önünde bulundurmuş ve bunlara uygun çözümler üretmiştir. Zamanla hukukun tedvinini gerektiren alt yapının değişmesiyle ilgili hükümlerin değişmesi de bir zorunluluk halini almıştır.

İslâm Hukuku'nun kaynağı itibarıyla vahye dayanması ve vahyin değişmez bir karakter taşıması, değişim olgusu karşısında İslâm Hukuku'nun durumunun ne olduğu konusunda öteden beri bir takım tartışmaların yapılmasına sebep olmuştur. Konuyu bilmeyenler, İslam hukukunu "dogmalar bütünü" olarak anlamış ve sunmuşlardır. Oysa ileride az da olsa açıklanacağı gibi, fıkıh usulü ilmi, yani bugünkü deyimle fıkıh usulü metodolojisi, yeni olaylar hakkında "içtihat" ile hüküm verme özelliği ile her sorunu rahatlıkla çözebilir. Bu da gösteriyor ki "şeriat dogmadır" sözü yanlıştır. Belki siyaseten söylenmiş bir iftiradır.¹¹

İslam hukuku açısından konu az sonra işlenecektir.

Değişim Ve Gelişim Normaldir

Kur'ân-ı Kerîm'in mesajı evrenseldir; Kur'an, ırk ayırımı gözetmeksizin yeryüzünde "halife" olarak yaratıldığını bildirdiği her insanı dünya ve âhîret saadetine çağırır.

Çok ilginçtir ki insan için önce dünya, sonra semalar yaratıldı. O insan ilk insan ve onun evlatlarıdır. Burada insan cinsi var. Kendi aralarında ırk, renk, dil, coğrafya söz konusu

---

¹¹ Evet, biz bunun sebeplerini ve geçersizliğini, aksine "Kemalizm" adında bir dogmanın yıllarca ülkemizi nasıl karanlıklara boğduğunu, "Laiklik Sorgulaması" kitabımızda anlattık. Bkz. A.g.e. s. 106 vd.

değildir. Demek ki, Allah'ın yüce iradesi şu yeryüzünün dizginlerini kâinatın bu yeni varlığına, çok özel ve özellikli yarattığı insana teslim etmek, burayı onun eline vermek istiyor. Yani yüce Allah yaratıp düzene koyduğu şu yeryüzüne kendi temsilcisi sıfatıyla gönderdiği insana; buradaki varlıklardan yararlanma bakımından büyük nimetler sunmuştur. Onlara, yerlerin ve göklerin içindeki varlıkların özelliklerini tanıyıp araştırma, onları değiştirme, gizli olan yönlerini bulup açığa çıkarma, çeşitli yeraltı, su altı veya atmosferdeki kaynaklarını bulup gün yüzüne çıkarma imkanı vermiştir. İnsan bütün bunları yaparken, aynı zamanda yeryüzünde Allah'ın halifeliği gibi son derece ağır bir görevi yerine getirme görevindedir. Bu görev, onun başarısının ve mutluluğunun da bir kaynağıdır aslında.

Yüce Allah kendi dileğini gerçekleştirme görevi verdiği ve "insan" ünvanına layık gördüğü bu yeni varlığı, yaşamı boyunca karşı karşıya geleceği yeryüzünün çeşitli güç kaynaklarına, yani enerji, hammadde, tabiata konan kanunlara denk gelecek, onlarla baş edebilecek derecede gizli güçlerle donatmıştır. Buna göre, yeryüzüne ve evrenin tümüne hükmeden temel kanunlarla, bu yeni varlığa, onun çeşitli güç kaynakları ve enerjilerine hükmeden temel kanunlar arasında sıkı bir uyum, ahenkli bir birlik vardır. Böyle olduğundan dolaydır ki, bu iki kanun arasında, herhangi bir çatışma olmamakta ve insan enerjisi şu koca kâinat kayasına çarpıp paramparça olmaktan kurtulmaktadır.

O halde şu uçsuz-bucaksız yeryüzündeki varlık düzeni içinde sözünü ettiğimiz insanın mevki, rolü son derece önemlidir ve bu onurlu statüyü onun için, kerem sahibi olan yaratıcısı dilemiş, uygun görmüştür. Yüce Allah'ın "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" ilahî buyruğunu,

yeryüzünde halife olarak bulunan insanoğlunun bugün gerçekleştirdiği büyük işlerin ışığında gören bir göz ve idrak eden bir kalple değerlendirdiğimiz zaman bütün bunların ilahî iradenin tecellisi olarak görebiliriz.

Evet, insan Allah Teâlâ'nın yeryüzündeki halifesidir. İşte Bakara Suresinin 30. ilgili ayetleri:

“Hani rabbın meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" de-mişti. Onlar, "(Biz seni eksiksiz bilirken ve durmadan övgü ile tenzih ederken orada fesat çıkaracak ve kan dökcek birini mi yaratacaksın?" dediler. Allah "Şüphe yok ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim" buyurdu.

Biz bugün dilimizde “halef selef, halife, hilafet” gibi kelimeleri hala kullanırız. Bu bakımdan “halife” de bilinen bir kelimedir. Bu manada “hilafet”, bir kimsenin diğerinin yerini alması, onu temsil etmesi, onun salâhiyetlerini kullanması mânasına gelir. Bir nevi "vekâlet", yani başkasına vekil olmak demektir. Bu tür vekâlet genellikle ya aslın kaybolmasından veya bir ihtiyaçtan veya acizlikten, yahut da sırf, asilin, vekiline bir şeref bahşetmek, lütufta bulunmak istemesinden ileri gelir. Cenab-ı Allah'ın insanı yeryüzünde halife seçmesi, ancak bu son verilen anlam bakımındadır.

Ancak insanoğlunun bu mânadaki halifeliği, kendi mahiyeti ve sıfatlarına uygun olarak kısıtlı ve sınırlıdır. İnsan dahil hiçbir varlığın Allah Teâlâ'yı temsil etmesi, O'nun yerini alarak tasarrufta bulunması mümkün değildir. Âdem'in ve neslinin halifeliği, Allah'ın mülkü bulunan yeryüzünde O'nun iradesine uygun yaşamak ve talimatı doğrultusunda tasarrufta bulunmaktan ibarettir.

İnsanların Allah'a kul olsunlar diye yaratıldıklarını ifade eden âyet ile¹² halifeler olarak yaratıldıklarını ifade eden âyetler aynı gerçeği anlatmaktadır: İnsanoğlu Allah'a kul olsun diye yaratılmış, yeryüzündeki çeşitli nimetler de bu maksadı gerçekleştirsin diye ona tahsis edilmiştir. İnsanoğlu kendisine verilen imkân ve nimetlerin Allah'ın mülkü olduğunu, bir amaca ve şarta bağlı olarak kendisine emanet edildiğini, bunlar üzerinde sahibinin irade ve rızasına uygun bir şekilde tasarruf etmek ile (yani halife olmak, hilâfeti kullanmak ile) yükümlü bulunduğunu bilecek ve bu şuur içinde davranacaktır. Yukarıda işaret edildiği üzere buradaki genel hilâfet, yalnızca Âdem'e mahsus değildir; birçok âyet¹³ bu kabiliyet ve salâhiyetin bütün insanlar için söz konusu olduğunu açıkça ifade etmektedir.

Allah'ın kullarından, fert olarak değil de toplu olarak istediği, onları topluluk olarak yükümlü kıldığı vazifeleri yerine getirebilmek, ferdin halifelîği yanında ümmetin halifelîğini de hayata geçirebilmek için siyasî teşkilâtlanmaya ihtiyaç vardır. Bunun zaruri sonucu olarak da fertler, yetkilerinin ve sorumluluklarının bireyi aşan tarafını -şartlı olarak- içlerinden lâıyk olan birine devretmişlerdir. Halifeye verilen itaat sözü (biat), onun Allah'ın emir ve yasaklarına, yani hukuka, göreviyle ilgili dinî hükümlere uygun davranması şartına bağlıdır.¹⁴

İnsanın yeryüzünde Allah Teâlâ'nın halifesi olduğunu bildiren başka âyetler de vardır. Bazılarını görelim isterseniz.

---

¹² Zâriyât 51/56.

¹³ A'râf 7/69; Yûnus 10/14; Nemi 27/62.

¹⁴ Bkz. Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrıncı, Prof. Dr. İbrahim Kafi Dönmez, Prof. Dr. Sabrettin Gümüş, Kur'an Yolu:1/41-45.

“Odur ki sizi dünyada halifeler yapmış ve verdiği nimetlerle sizi denemek için kiminizi kiminize üstün kılmıştır. Muhakkak ki Rabbin, cezalandırmayı dilediğinde işi çarçabuk bitirir ve muhakkak O Gafurdur, Rahimdir: affı, merhamet ve ihsanı pek boldur.”¹⁵

Yeryüzünde birçok canlının nesli kesildiği halde yüce Allah, peş peşe yarattığı nesillerle insanları birbirine halef kılmış; dünyayı insanla şenlendirmiş, onları yeryüzünün seçkin varlıkları yapmıştır; ayrıca kimi insanlara, diğerlerine nispetle dünyevî bakımdan üstün dereceler de vermiştir. Ama bunların hepsi bir imtihan içindir; hepsinin hesabı, sorumluluğu vardır. Bu üstünlük ırkçı anlayışta olduğu gibi doğuştan bir insanın veya ırkın başkalarına statü, konum üstünlüğü değildir. Kabul etmek gerekir ki insanlar zayıflık güçlülük, çirkinlik yakışıklılık, uzunluk kısalık, fakirlik zenginlik, hastalık sağlık gibi bazı açılardan birbirinden farklı yaratılmışlardır ve hepsi de tesadüfi değil, bilinçli bir ilahî tercihin eseridir. Herkes elindeki nimetler ile mükelleftir, imtihanıdır.

Allah Teâlâ'nın halife kıldığı kullarına zenginlik, fakirlik, şeref, makam ve mevki, ilim, cehalet, ahlâk, akıl ve rızık gibi hususlarda kimini kiminden derecelerle üstün kıldığı bir gerçektir. Bu farklılık asla bir acizlik veya bir cahillik değil, aksine size vermiş olduğu şeyler hususunda denemek ve sınamak içindir. Meselâ, zengin bir kimseyi zenginliği ile sınar, şükründen sorumlu tutar; fakiri fakirliği ile sınar ve sabrından sorumlu tutar. Mükafat veya ceza, kulların ameline göre değişik olacaktır.

Bazen insan mükellef tutulduğu hususlarda veya fiilen yaptıklarında kusurlu olabilir. O bakımdan karşılık amellere

---

¹⁵ En'am 166. Bkz. 43,60; 27,62; 2,30; 7,129; 43,32; 7,129

tabi olarak gelir. Kur'an-ı Kerim'de bu ayet-i kerimenin benzeri pek çoktur. Meselâ: "Andolsun sizi sınavacağız, ta ki, sizden kimlerin mücahid, kimlerin sabreden olduğunu ortaya çıkarıncaya kadar; ve biz sizin haberlerinizi açıklayalım." ¹⁶

Bu da bir yerde değişim demektir.

İnsanın Varoluş Amacı

Allah'ın yeryüzünde halifesi olması hasebiyle büyük bir sorumluluk yüklenen insanoğlunun bu durumu Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılmaktadır:

“Biz emaneti göklere, yere, dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten kaçındılar, zira sorumluluğundan korktular, ama onu insan yükledi. İnsan bu emanetin hakkını gözetmediğinden cidden çok zalim, çok cahil bulunuyor.” ¹⁷

Burada geçen emanet: farzlar, yükümlülükler, Allaha itaat, akıl ve düşünme kabiliyeti şeklinde tefsir edilmiştir. Kader sırrı yani Allahın takdirine razı olma, diyenler de vardır. İnsana verilen nefis-benlik de emanetin bir unsurunu teşkil eder. Nefsaniyet de dediğimiz benlik bütün mahluklar içinde yalnız insana verilmiştir. Eğer insandaki nefis-ene-benlik gerçek mahiyetini anlayıp Rabbine yönelmezse dünyayı zulüm, inkâr ve şirkinin dehşeti ile dolduran bir mahiyete dönüşür. O yüzden insanın dünyada niçin var olduğunu anlaması gerekir.

Bu kadar muazzam yaratılan ve değer verilen insanın başıboş ve serseri bırakılacağını sanmak, insan sorumluluğu ile

---

¹⁶ Muhammed, 47/31.

¹⁷ Ahzâb, 33/72.

bağdaşamaz. Bu soru Yüce Yaratıcı tarafından da çok etkili bir biçimde sorulmuştur kendisine:

“İnsan başıboş bırakılacağını mı sanır? Onun aslı, atılan bir meni damlası değil miydi? Sonra ana rahmine tutunan yapışkan bir hücre oldu da, Rabbi onu yaratıp düzenledi. Ondandır erkek ve dişi olarak her iki cinsi yarattı. Bütün bunları yapan, ölüleri diriltmeye kadir olmaz olur mu?”¹⁸

Evet, bu dünyada başıboş değiliz. Bir amaç için varız. Allah Teâlâ'nın çizdiği plan şudur; O, yaşadığımız şu dünya hayatında belli bir zaman dilimi içinde bize bir fırsat ve imkan bahsetmiştir. Onun için varız. Onun halifesiyiz. Onun adına iş göreceğiz. Ve bir gün ölecek, sonra tekrar diriltilecek ve bu dünya hayatından hesaba çekileceğiz. İşte bu yüzden şu soruları sık sık kendimize sormalı ve bilincimizi sürekli açık tutmalıyız: Niçin varız? Varoluştan amaç ne? Yeryüzüne geliş gayemiz nedir?

Bu gibi sorulara, filozoflar, düşünürler, beyinlerini çatlatırcasına cevap arar ve bir türlü bulamazken, bulamamanın bunalımını birey, aile ve toplumla beraber yaşarlarken, her müslüman gayet kolay, gayet açık seçik, kesin ve mutmain olarak rahatlıkla şu basit cevabı verir:

“Allah'a ibadet için varız, yine O'na döneceğiz.” “İnna lillah ve inna ileyhi râciûn.”

Çünkü Allah Teala "Cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."¹⁹ buyurmaktadır.

Evet, insanın yaratılmasından, var edilmesinden asıl amaç, yeryüzüne kendisinin halifesi olarak gönderildiği Allah'ı bilmesi, sevmesi, sayması ve bunların nasıl olacağını anlatan

---

¹⁸ Kıyamet 36-40.

¹⁹ Zâriyât, 51/56.

dinini yaşaması ve yaymasıdır. Bir başka ifadeyle Allah Teâlâ'ya iman ve ibadet etmesi, onun emir, yasak ve tavsiyelerinden oluşan dinini, düzenini yaşaması ve yaşatmasıdır. Biz buna “takva” diyoruz. Takva, yani korunma. Yani, Allah Teâlâ'ya iman ve ibadet ederek, emir ve yasaklarını, yani kanunlarını yaşayarak, iyi huylarla süslenip kötü huylardan uzaklaşarak ahlakını güzelleştirip hem bu dünyada, hem de öbür dünyada mutluluğu yakalaması ve bunlar olmasaydı kendisine gelecek olan eza, bela, cefa ve cezadan korunması, kurtulmasıdır. Sorumluluk bilincinin yaşama geçmesi yani.

Bütün bunları yaparken teferruatta başka amaçları da olabilir insanın. Mesela yaşamasına yardımcı olması için dünyayı imar etmesi gibi. Zaten, yeryüzünde bunları gerçekleştirecek kabiliyet ve ehliyetle yaratılan tek varlık da insandır.

Sonuç itibarıyla bir “halife” olarak bireysel amacımız yukarıda ifade edilen takvayı yakalayarak “takvalı – müttaki” bir Müslüman olmakla beraber, toplum olarak da kendi yurdumuzda Allah'ın ezeli ve ebedi biricik dini olan İslam'ın hayata hakim kılınmasını sağlamaktır. Bu hilafet görevine, yeryüzünde fitne ve fesat çıkaran küfür ve şirki yok etmek, en azından İslam'ı diğer bütün batıl dinlere, ilke ve ideolojilere, nizam ve sistemlere üstün kılmak da dahildir. Bu da başka toplumlarla tanışıp bilişmeyi gerektirir. Olumlu veya olumsuz değişimler böyle başlar. Karşılıklı etkilenmeler, yaşam tarzında değişiklikler, hatta inançlarda etkilenmeler hep böyle oluşur gider.

Sonuç olarak bir gerçeği bir kere daha vurgulayalım; yukarıda insanın ilk yaratılışı hakkında bilgi verirken, insanların farklı kavim, kabile ve ırklardan yaratılış sebebinin

“tearuf” amaçlı olduğunu görmüştük.²⁰ “Tearuf”, yani insanların tanışma, bilişme, birbirinin ilim, sanat, marifet ve tekniklerinden faydalanma için.

Buradan da anlaşılıyor ki insan, başkaları ile olumlu veya olumsuz ilişki kurmaya, telkine, değerler paylaşımına, değişim ve dönüşüme açık bir varlıktır. Özellikle de galipler ve üstünler, mağlupları ve zayıfları etkilerler.

İslam Değişim Ve Gelişim

Bilindiği gibi İslam, aynı zamanda ilk insan olan Hz. Adem (as) ile başlayan bir dindir. Allah Teâlâ'nın insana en büyük lütuf ve ikramlarından birisi de din göndermesidir. Böylece insanı karanlıklardan aydınlığa çıkarmış, onun bütün sorularını cevaplamış, ona maddi manevi gerek olan her bilgiyi peygamberler aracılığı ile “İslam” adı altında sunmuştur. Allah katında tek din İslam'dır.

İşte insan yeryüzünde İslam'ı anlamak, iman etmek ve hayatına uygulamak için vardır. Allah (c.c) ilkin Cennette var ettikten sonra onu bu amaç için indirdi yeryüzüne. Bu bir sınavdır. Kur'an'da Allah Teala şöyle buyurur: "Cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."

Kur'an bize “doğru yolun Allah'ın yolu” olduğunu bildirir. Bu yol, Allah (azze ve celle)'in kendilerine nimet verdiği “nebilerin, sıddıkların, şehitlerin ve salihlerin yolu” olan “İslam” yoludur.

Evet, bütün Peygamberlerin getirdiği din İslam'dır. Onun için bütün peygamberler, tıpkı Resulullah (sallallahu aleyhi vesellem) efendimiz gibi hak peygamberlerdir. Onlara

---

²⁰ Bkz. Hucurat 13.

da, getirdikleri dine ve kitaplara da iman etmek, imanımızın temel esaslarından. Bugünkü Yahudilik ve Hristiyanlık dahil, tarih içinde peygamberlerin getirdiği din maalesef bozulmuş, zamanla aslî özelliklerini kaybetmiştir. Çünkü çok çeşitli sebeplerle hak din “tahrif” ve “tağyir”, yani “bozulma” ve “değişim” geçirmiş, bu yüzden “batıl” olmuştur. Bu durumda Allah Teâlâ’nın yeni bir peygamber ile dini yenilediğini görüyoruz. İnsanlık geliştikçe gelen bu hak din İslam’ın iman ve ahlak kısmı değişmese de, bazı ibadet esasları ve insanlar arası ilişkilerde (hukuk, nuamelat) değişim ve gelişim gösterdiğini biliyoruz. Keşke o kitaplar da iyi korunabilseydi de kaybolmasalardı, yada tahrif edilmeselerdi, dinimiz için temel bir kaynak olurdu demek artık boş bir temennidir. Artık bugün “İlahî Kitap” deyince elimizde güvenebileceğimiz sadece Kur’an kalmıştır.

Kur’an bize “doğru yolun Allah’ın yolu” olduğunu bildirir. Bu yol, Allah (azze ve celle)’ın kendilerine nimet verdiği “nebilerin, siddîklerin, şehitlerin ve salihlerin yolu” olan “İslam” yoludur. Kur’an, vahyin kesilmesine yakın şu ayetleri bildirir: “Bugün sizin dîninizi kemâle erdirdim. Ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Sizin için dîn olarak İslâm’dan razı oldum.”

Böylece bir kere daha ifade edelim ki, Yüce Allah son peygamber Hz. Muhammed’e insanlığın muhtaç olduğu itikadı ve amelî ilkelerin en mükemmellerini içeren Kur’ân-ı Kerîm’i indirmek suretiyle ilk peygamber Hz. Âdem’den beri insanlığa göndermiş olduğu ve kendi katında İslâm diye isimlendirdiği dini kıyamete kadar farklı iklim ve coğrafyalarda yaşayan muhtelif cemiyetlerin düşünce, hayat ve medeniyet alanındaki ihtiyaçlarını karşılayacak bir nitelikte ve mahiyette olmak üzere kemale erdirmiş; bu dinde insanî sorunların çözümü için

ana ilkeleri koymuş, ayrıntılar ve ortaya çıkacak yeni sorunların çözümü için de genel prensipleri çerçevesinde icthad yolunu açık tutmuştur.

Evet, Yüce Allah, Kur'an'da dinin tamamlanıp kemâle erdirildiğini belirtmiş olması ve Hz. Peygamber (s.a.v.) de dinde yeni ortaya konacak şeylerin “bid'ad” olarak reddedileceğini bildirmesi, ile kastedilen şey, dinin tek tek her meseleye ilişkin hükümleri değil, nasslarda yer alan genel ilke ve prensiplerdir. Yeni karşılaşılan hayat olayları bu ilke ve prensipler doğrultusunda icthad yoluyla çözümlenecektir anlamındadır.

Öyleyse burada iki konuya dikkat çekmemiz gerekir. Bu konu anlaşılmazsa, İslam içinde bir çelişki varmış gibi bir yanılsa düşülebilir. İslâm'a göre dinin “özü” asla değişmez. Fakat teferruatta ve fûruda gelişim ve yarar adına değişiklik olabilir.

Bunu biraz açalım. İslâm, herhangi bir değişime uğramaksızın bugüne kadar geldiği gibi kıyamete kadar da bu durumunu koruyacaktır. Kur'an ve Sünnet, bu dinin değişmeden kıyamete kadar devam etmesini sağlayan iki temel kaynaktır.

Soner Duman'ın Sakarya Üniversitesi İlahiyat Açık Öğretim için hazırladığı İslam Hukuku II isimli eseri bu açıdan tavsiye ederiz. Biz burada özetin özetini vermeye çalışacağız. İslâm'ın bir taraftan özünü ve orijinalliğini koruyup diğer taraftan sürekli değişim gösteren hayat olaylarına uyum sağlama zorunluluğu, bazı hükümlerin zamana, çevreye ve şartlara göre nasıl uyarlanabileceği sorununu gündeme getirir. Bu değişimde bir yandan yukarıda belirttiğimiz zaman ve mekân faktörü etkili olduğu gibi diğer yandan tarihsel süreçteki etkileşimlerin de katkısı olmuştur.

İslâm, Arap yarımadasında doğmuş ve kısa bir zaman diliminde üç kıtaya yayılmıştır. İslâm ülkesinin geniş coğrafyalara yayılması ve bu süreçte Müslümanların dünyanın birçok bölgesinde farklı kültür, gelenek ve uygarlıklarla temas etmesi sonucunda ilk dönem müctehidlerince bilinmeyen yeni meseleler ortaya çıkmıştır.

Bu değişimde bir yandan yukarıda belirttiğimiz zaman ve mekân faktörü etkili olduğu gibi diğer yandan tarihsel süreçteki etkileşimlerin de katkısı olmuştur. İslâm, Arap yarımadasında doğmuş ve kısa bir zaman diliminde üç kıtaya yayılmıştır. İslâm ülkesinin geniş coğrafyalara yayılması ve bu süreçte Müslümanların dünyanın birçok bölgesinde farklı kültür, gelenek ve uygarlıklarla temas etmesi sonucunda ilk dönem müctehidlerince bilinmeyen yeni meseleler ortaya çıkmıştır.

İslâm Hukuku'nun şu özellikleri ilk bakışta onun değişmeyle bağdaşmayacağı izlenimini doğurmaktadır: İlahî bir hukuk olması, kemale ermiş olması, ebediyen yürürlükte kalacak olması, bütüncü özelliği, gayeci özelliği. Şu özellikler ise İslâm Hukuku'nun değişmeye müsait olduğunu göstermektedir: Esneklik, evrensellik, kolaylık, zaruretin dikkate alınması, ortama ve şartlara riayet, nassların Lafızları Kadar Maksat ve Maslahata da Riayet.

İslam Hukukunda değişim olgusuna usul ve furu fıkıh bakımlarından bakılabilir. Konuya usul-i fıkıh açısından bakıldığında şunlar söylenebilir: Amaç hükümler değişmez, araç hükümler değişebilir. İstisnâları bulunmakla birlikte illeti bilinen hükümler değişime açık, illeti bilinmeyen hükümler değişime kapalıdır. Vahye dayalı hükümler değişime kapalı, icthadî hükümler değişime açıktır. Genele hitap eden

hükümler değişime kapalı, özel çözümler getiren hükümler değişime açıktır.

Konuya furu fıkıh açısından baktığımızda şunları söyleyebiliriz: İbadetlerle ilgili hükümler değişime kapalı, muamelata ilişkin hükümler değişime açıktır. Miktarlarla ilgili hükümler değişime kapalıdır. Helaller ve haramlara ilişkin hükümler değişime kapalıdır.

İslâm Hukuk tarihinde değişim vahiy dönemi ve vahiy sonrası dönem olmak üzere tarihsel olarak iki ayrı kesitte incelenebilir. Vahiy döneminde değişim olgusu kendisini nesih ve tedrice riayet yoluyla gösterir. Vahiy dönemi sonrasında İslâm Hukuku'nda görülen değişimler farklı şekillerde olmuştur. Bunları şu şekilde belirtmek mümkündür: Yeni olaylara yeni çözümler getirilmesi, Nasslara yeni yorumlar getirilmesi, Hükümlerin uygulanmasının askıya alınması, Nasslarda mübah kılınmış bazı tasarruflara kayıtlar konulması, Bazı kavramların içeriğinde değişimlerin meydana gelmesi, Hükümün kendiliğinden ortadan kalkması, Eski hükme yeniden dönüş, Geçmişte zayıf kabul edilen görüşle amel edilmesi, Mezhepler arasında tercihlerde bulunma.

İslam Hukukunda değişimi etkileyen pek çok husus bulunmaktadır. Bunları şu şekilde maddeleştirebiliriz: Toplumsal ahlakın bozulması, Dış etkenler, Siyasî etkenler, Ekonomik etkenler, Bilim ve teknolojideki gelişmeler, Coğrafi faktörler, Örf.

İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi

Konuyu daha iyi anlayabilmek için şöyle bir soru sorarak söze girişsek nasıl olur dersiniz? “Toplumlar için

kaçınılmaz olan "değişme" nin acaba dine yansıyan boyutu nedir?"

Uzun bir süre önce başlayan ve günümüzde de hala önemini korumaya devam eden bu konu etrafındaki tartışmalar çoğu zaman, dinin tanınamayacak hale getirilmesi noktasına varacak kadar: "ifrat" ve dinin yaşanmasını imkânsız kılacak kadar: "tefrit" noktalarına çekilebilmiştir. İşte bu noktada Mehmet Erdoğan bu konuda mutedil bir yaklaşım izlenmesi gerektiğini savunanlar arasında yer alarak bir kitap yazar.²¹ Büyük bir emek vererek ilmi araştırmalar ve bol örnekler içeren çalışmasını takdirle karşılıyoruz. Yazarın doktora tezi olan kitapta, İslam hukukunun hükümlerinde "zaman ve mekana" dayalı değişmelerin kaçınılmazlığı -geçmişten ve günümüzden örneklerle- dile getirilirken, bu konudaki ifrat ve tefrit yaklaşımlara değinilmiş ve değişmenin sınırları çizilerek mutedil bir tutum sergilenmeye çalışılmıştır.

Yazar kitabın giriş bölümünde Mecelle'nin 39. maddesini oluşturan "Ezmânın tagayyuru ile ahkâmın tagayyuru inkar olunamaz" (zamanın değişmesiyle ahkâmın değişmesi inkar olunamaz) kaidesini ele alarak konuya başlamış ve bu kaidenin anlaşılmasındaki farklı yaklaşımları zikretmiştir. Kaidede yer alan "ahkâm" kelimesi bütün hükümleri kapsamakta mıdır, "değişim" den kastedilen nedir, değişim sadece zamanın değişimine mi bağlıdır gibi sorular tezin de konusunu oluşturmaktadır.

Kitap üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde zaman ve çevre farklılıklarının değişmeyi zarûrî kıldığından bahsedilmiş. Mesela tâbiun döneminde bir hükmün uygulanmasının sahabe

---

²¹ Mehmet Erdoğan İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

döneminden farklılık arzedebilmesi zaman farkıyla, yaklaşık aynı zamanlarda yaşayan mezhep imamlarının bazı konularda vardıkları farklı hükümler de farklı şehirlerde yaşamış olmalarıyla açıklanabilir.

Peki İslam hukuku değişme konusunda nasıl bir yapı arz etmektedir?

Yazar, İslam hukukunun "ilahi hukuk oluşu, İslam'ın kemale ermiş olması, ebedi olarak yürürlükte kalmak üzere gönderilmiş olması, bütüncü ve gayeci olması" gibi özelliklerinin değişme ile bağdaşmaz gözüktüğünü söylemektedir. Ancak dikkatlice bakıldığında bunlar değişmeyi engelleyen değil, -bazı sınırlandırmalar getirerek- zorunlu kılan özelliklerdir. Bununla birlikte İslam hukukunun değişmeye müsait olduğunu gösteren özellikleri de vardır: Esnek oluşu ("esneklik" kavramı, "değişmez öz"ün, farklı ortamlara göre farklı şekiller almasını temin eden bir özelliğidir), İslam hukukunun evrenselliği, kolaylık prensibi, zarûret prensibi, ortama ve şartlara riayet prensibi, lafza olduğu kadar maksat ve maslahata da itibar edilmesi gibi.

İkinci bölümde ahkâmın değişmesinden ne kastedildiği ele alınmış. İslam âlimlerinin bu konuda farklı yaklaşımları vardır. Kimi değişmenin sınırını çok dar bir çerçevede tutarken kimi de daha geniş anlamda ele almıştır. Yazar kendi tezinde "ahkâmın değişmesi" tabirinden kastedilen mananın "hakkında nass bulunsun bulunmasın, herhangi bir konu ile ilgili hüküm ya da uygulamada, zaman süreci içerisinde gözlenen değişiklikler, farklılıklar" olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca yazar "ahkâmın değişmesi"nin "nesh"ten farklı olduğuna dikkat çekmektedir. Ahkâmın değişmesinde neshte olduğu gibi hükmün uygulanmasının nihai olarak kaldırılması söz konusu

değildir. Aynı ortam tekrar oluşursa asli hükme dönmek gerekir.

Değişme konusunda üç eğilim vardır. Bu konuda ifrata düşenler akli nassların önüne geçirme eğiliminde olmuş ve değişme sahasını olabildiğince geniş tutmuşlardır. Diğer bir uç noktada bulunanlar ise değişmenin sadece örfe ve âdete dayanan ve cüzî olan hükümlerde olabileceğini, diğer hususlarda seleften nakledilenlerle yetinmek gerektiğini savunmuşlardır. Ahkâmın değişmesi karşısında orta yol izleyenler ise lafza önem vermekle birlikte asıl olarak maksat ve maslahata itibar etmişler, aynı nassın farklı zaman ve mekânlarda birden fazla hüküm ve uygulaması olabileceğini savunmuşlardır.

Kitabın devamında İslam hukukundaki hükümlerin farklı açılardan sınıflandırılması ele alınmış ve bu kategorilere göre değişme sahası belirlenmeye çalışılmıştır. Mesela hükümleri; "makâsıddan olan" ve "vesâilden olan" şeklinde ayırdığımızda değişimin vesâil türünden olan hükümlerde olduğunu görürüz. Namaz kılmak maksat, "vakitler" vesiledir. Yatsı namazının vaktinin oluşmadığı bölgelerde vakit şartının düşmesi vesilede görülen değişime bir örnektir.

Değişme, vahiy döneminden itibaren fiilen vukûu bulmuştur. Bu durum vahiy döneminde nesh ve tedrice riayet şeklinde görülür. Kitapta daha sonra vahiy sonrası dönemdeki örneklerle değinilmiş ve özellikle Hz. Ömer dönemindeki farklı uygulamalara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise ahkâmın değişmesinde etkin olan âmiller ele alınmış. Genel ahlakın bozulması (fesâdu'z-zaman) hükümlerin değişmesinde önemli bir âmildir. Mesela içki içmenin cezası kırk sopyayken Hz. Osman döneminde içki içenlerin sayısının çoğalması nedeniyle seksen sopyaya

çıkarılmıştır. Yazarın dış etkenler olarak isimlendirdiği hakimiyetin genişlemesiyle farklı kültürlerle karşılaşma ve basit hayattan medeni hayata geçiş gibi olaylar, siyasi etkenler, iktisâdi âmiller, bilim ve teknolojideki gelişmeler, coğrafi faktörler, örf farklılıkları değişmeyi kaçınılmaz kılmaktadır.

Değişim söylemi bazı çevreler tarafından pek hoş karşılanmayabilir veya bazı çevreler tarafından da içinde yaşanılan dönemin hakim anlayışını meşrulaştırmak için bir kapı olarak görülebilir. Kitap, değişimin inkar edilemeyeceğini, zira ilk dönemlerden beri bu hususta önümüzde birçok örnek bulunduğunu ancak İslam hukukunu her isteyenin dilediği yöne de çekemeyeceğini göstermesi açısından önemli bir eserdir.²²

Benzer Üç Kavram: Batılılaşma Modernleşme Çağdaşlaşma

Batılılaşma problemine İslâm Hukuku açısından bakarak bazı değerlendirmeleri değerlendirelim isterseniz. Çünkü üç asırdan beri Türkiyemiz'de gerçekleştirilmeye çalışılan değişimler, yenileşmeler, çağdaşlaşmalar, hep batılılaşmayı ifade ediyor. Aslına bakarsanız aralarında benzerlik olmasına rağmen modernizm ve çağdaşlaşma başka şey, batılılaşma ise başka bir şeydir. Fakat her zaman birbirinin yerine de kullanılmıştır.

Peki, kavramlar arasındaki fark nedir?

Batılılaşma, aynı batı dünyası gibi yani Avrupa gibi olma, avrupalılar gibi olma, Avrupalılar gibi yaşama ve onlar

---

²² Bkz. <http://www.kitaphaber.com.tr/islam-hukukunda-ahkamin-degismesi-mehmet-erdogan-k718.html>

gibi düşünüp hareket etme demektir. Bunu “muasır medeniyet seviyesine çıkma” olarak formülleştirdiler. Bu kitap zaten baştan sona bunu anlatacaktır.

Burada “muasır” demek “çağdaş” demektir. “Çağdaşlık” ise kaba tabirle “aynı zaman diliminde yaşamak, aynı asırda dünyada olmak” demektir. Eskiden bu kelime yerine “asrı” veya “muasır” kullanılırdı. Yani tarih içinde birbirlerini görmeseler de aynı asırda yaşamışlar demektir.

Ancak felsefi anlamda bugün “çağdaş”lığın ifadesi değişmiştir. Artık bu kelime, “içinde bulunulan çağın anlayışına, şartlarına uygun olma, çağın gereklerine uyma, zamanın icabına göre hareket etme” anlamında kullanılmaktadır. Buna göre çağın bilgi, düşünce, teknik, refah ve değerler sistemine uygun insan manasında kullanılmaktadır.

Öyleyse bu çağda öne çıkan “çağdaşlık”, kimi kıt akıllı ve eksik düşüncelilerin zannettiği gibi “dini inkar etmek” değil, belki “bilim, teknoloji ve insan hakları, hukukun üstünlüğü, eşitlik ve özgürlük gibi aslında her çağda olan ama bu çağda daha bir öne çıkan insanî değerlere sahip çıkmadır.

Bilimde ve teknolojide geri kalmak arkasından fakirlik ve zayıflığı getirir; fakir ve zayıf olanlar tarih boyunca olduğu gibi bugün de güçlüler, yani medeni ve çağdaş onlar tarafından sömürülmekte ve yutulmaktadır.

Bilindiği gibi bilim, teknik ve insani değerler açısından ilerlemek, gelişmek, medeniyete katkıda bulunmak belli bir milletin ve ırkın tekelinde değildir. Ancak konu İslam açısından çok önemlidir. Bize göre “insanî” değerler, “İslamî” değerlerdir ve bu insanların varoluş sebepleridir. İnsanî değerlerin ideal tablosu İslam’da olduğu için, bunlardan vazgeçmek İslam’dan vazgeçmektir, bundan geri kalmak,

İslam'da geri kalmaktır. Bu konu dinimizde bu kadar önemlidir.

Kur'an-ı Kerim'de zamanın ve çağın insan açısından çok önemli bir kavram olduğuna işaret edilerek "Çağa yemin olsun ki, insan zarardadır" buyurulmaktadır.²³ Konuyla ilgili olarak zamanla ahkâmın değişmesi ve çağın icaplarına göre hareket edilmesi hususunda Mecelle'de "Ezmanın teğayyürü ile ahkâmın teğayyürü inkar olunamaz" denilmektedir.²⁴ Buna göre İslâm nazarında çağdaşlaşma meşru ve mubah olabilir. Fakat gayri meşru ve haram olan Batılılaşma ile bu çağdaşlaşma sanki aynı şeyi ifade ediyormuş gibi sunma kurnazlığı, halk nazarında bu kelimenin bütün sıcak ve sevecenliğini kaybettirmiştir.

Batıya tabi olma, onları taklid etme ve onların arkasından gitme anlamında "Batılılaşma", aslına bakarsanız "laikleşme", "sekülerleşme", "asrileşme" ve "Avrupalı olma" gibi kelimelerle ifade edilmelidir. Bu macerayı Batıcılar daha çok "modernizm, modernite, Türk Modernitesi" diye isimlendirmektedirler. Tıpkı çağdaşlaşmada olduğu gibi burada da bir anlam kayması ya da saptırması vardır.

Batının gelişmiş bilim ve teknolojisi karşısında etkilenen insanların Avrupalılaşma konusunda iki kısma ayrıldıklarını ileride göreceğiz. Abdullah Cevdet, Kılıçzade Hakkı ve Celal Nuri İleri gibi şahsiyetler, "çağdaşlık" ve "modernizm"den "Batılılaşma"yı anlıyorlardı. Onlara göre Avrupa'dan sadece bilim ve teknoloji getirmek yeterli değildir, batılılar gibi olmak için bunlara ilâveten Avrupalı gibi düşünmek, onun gibi

---

²³ Asr 1

²⁴ Mecelle 39. Madde

yemek, içmek ve giymek gerekir, yani çağdaşlaşma bir yaşam biçimidir.

Sait Halim Paşa, Mehmet Akif, İzmirli İsmail Hakkı ve Seyyid Bey gibi şahıslar ise bu zihniyete karşı çıkmışlardır. Onlara göre batıdan ancak bilim ve teknoloji ithal edilmeli, yoksa kılık kıyafet zihniyet ve yaşam biçimi ithal edilmemelidir. Akif'in şiirlerinde bunu açıkça görürsünüz. İşte bir örnek:

Alınız ilmini Garb'm, alınız san'atini
Veriniz hem de mesainize son süratini.
Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız;
Çünkü milliyeti yok san'atin, ilmin; yalnız...²⁵

İşte Mehmet Akifin bu şiirlerinde görüldüğü gibi ilim, sanat ve teknoloji başka şey, milliyet başka bir şeydir; ilim, sanat ve teknolojinin milliyet ve dini yoktur. İlim beynelmilel bir kurumdur, Her ne kadar bilimin uygulama alanına geçirilmesi demek olan teknolojide yerel ve bölgesel şartların etkisi bulunsa da soyut kurallar olarak bilim tamamen beynelmileldir.

Din ile bilimi karıştıranlar, gelenek ve görenekle san'at ve teknoloji arasındaki farkı göremeyenler, batının bilimi karşısında şaşkınlığa düşerek “biz her hususta batıyı taklit etmeliyiz” demişlerdir. Bunlara göre sadece bilim ve teknolojide değil, giyim kuşam kılık ve kıyafette, yeme ve içmede, görgü kurallarında, velhasıl her şeyde batılılara benzemeliyiz. Hatta bunlardan bir kısmı “Avrupa'dan damızlık

---

²⁵ Mehmet Akif Ersoy, Safahat (İkinci Kitap Süleymaniye Kürsüsünde) Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1996 s. 200-215

adam ithal etmeliyiz” diyecek kadar bir şaşkınlık ve iz’ansızlık içerisinde düşmüşlerdir. Bahçelerin Fransız bahçe düzenine benzetildiği, hatta saray çevrelerinde de yine Fransız mobilyasının moda haline getirildiği bilinmektedir. III. Selim Avrupa’dan davet ederek getirttiği opera sanatçılarının oyunlarını kendi sarayında izledi. II. Mahmut kıyafet devrimi yaparak Osmanlı giyim şeklini terkedip pantolon ve ceket diyebileceğimiz Avrupai bir giyim tarzı olan Mısır kıyafetini seçmiş ve hatta millete örnek olmak için sokağa bu kıyafetle çıkmıştır. Bizdeki çağdaşlaşma görüldüğü gibi işin özünden habersiz kabukla uğraşmak olmuş, elbise değiştirmek, kırıvat takmak, şapka ve pantolan giymek, içki içip dans etmek şeklinde anlaşılmıştır.

Hiç şüphesiz sadece bunlarla yetinilmemiş, eğitim ve öğretim alanında da Avrupai tarzda bazı okullar açılmış, askeri ve sivil mekteplere yer verilmiştir. Bu okulların yalnız fizik yönleri değil, düşünce ve metafizik yönleri de Avrupai yapılmak istenmiştir. Çünkü toplumsal sorunların ele alınış biçiminde, siyasal tartışmalarda Batılı öğretiler geçerli oldu. Hatta düşünürler bile ancak bir batılıyı taklit ederek düşünüyor, Batı düşüncesini yerli damgasıyla ülkesine taşıyordu.

Oysa insanın iradeli davranışlarına şekil veren dinidir, manevî ve ahlakî değerleridir. Şu halde bilim ve teknolojiye Batıyı taklid ederek ona uymak olabilir, idare, hukuk, iktisat, eğitim, terbiye gibi sosyal müesseselerde ve beşerî davranışlarda din ve ahlaka bağlı kalmak, onlardan oluşan örf ve adetlere sahip çıkmak esastır. Değilse bu dinden dönmek, dini teretmek olur. Bu bir küfürdür ve fıkhîta adı “riddet” ve “irtidat”tır. Bunu yapana da “mürted” denir. İleride bunun hukukî boyutlarından az da olsa bahsedeceğiz.

İnsan hem maddî ve hem de manevî yönü olan bir varlıktır. İnsanın maddî ihtiyaçları, kendisinin dışında var olan mal ve eşya ile giderilir. Bu bakımdan insanın inanması veya inanmaması, herhangi bir dine mensup olması veya olmaması önemli değildir. İnsan insandır, temel ihtiyaçlarını karşılamada aralarında pek fark yoktur. Bir ekmele Müslümanın da karnı doyar, kafirin de. Bu açıdan maddi ilimler tüm insanlığın müşterek malıdır. Dünyanın neresinde olursa olsun ve hangi dine mensup olursa olsun ya da dinsiz olsun insanların birbirlerinden bilim ve teknoloji transfer etmelerinde hiçbir sakınca yoktur. “İlim ve hikmet mü’minin yitiğidir; nerde bulursa alır.”

Ancak batının yüksek teknolojisi karşısında ilk olarak yenilgiye uğrayan Osmanlının bu yenilgiyi telafi için giyim kuşam, kılık ve kıyafet, sakal ve bıyık gibi beşerî şeylerle uğraşacakları yerde bilimin künhünü anlasalar da aktarsalardı, sanayiye bütün altyapısı ve bilgisiyle öğrenseler de getirselardı ve yüksek teknolojiyi makinasıyla birlikte transfer etselardı hiç şüphesiz gerekeni yapmış olurlardı. Ama o günden bu güne bu iş hâlâ tam olmuş değildir.

Maalesef bugün bile “çağdaşlık” ve “modernite” adına memur olan kadınların başlarını örtemeyecekleri, öğrencilerin türban takıp takamayacakları hususundaki tartışmaların darbelere, parti kapatıp hükümet devirmelere, işten atmalara, hatta hürriyeti tahdit gibi ağır ve çirkin cezalara konu olduklarını yaşayıp görmedik mi? Daha nice saçma sapan uygulamalar hâlâ bu Batılılaşma, modernleşme, çağdaşlaşma gibi kavramlar bahane edilerek sürüp gitmektedir.

İnsanın davranışlarını yönlendiren dinî, ahlâkî kurallardır. İnsan, din ile bilimin kesiştiği noktadan geçen düzlemde yaşayan bir varlıktır. İslâm âlemi ve hatta bütün

dünya bu kaybolmuş dengeyi aramaktadır. İslam ile ilim dengesini iyi kuran toplumlar gelecek medeniyetin kurucuları olacaklardır.²⁶

DEĞİŞİMİN ÇEŞİTLERİ: SERBEST VE MECBURÎ

Değişim Gelişim Ve Başkalaşma

Başlıktaki bu üç kavram, kitap boyunca karşımıza çıkacak temel kelimelerdir. Bu yüzden önce bunları bir yakından tanıyalım istedim. Değişim, isim olarak "bir zaman dilimi içindeki değişikliklerin bütünü" ifade eder. Gelişim ise isim olarak "gelişme işidir. Yani serpilip büyüme, ilerleme,

---

²⁶ Bkz. Prof. Dr. Osman Eskicioğlu, <http://www.enfal.de/oe24.htm>

inkışaf ve tekâmül etme anlamına gelir. Başkalaşma ise, bir hal ve durumdan başka bir hale ve duruma geem, başkalaşma işi, mesela biyolojide olduğu gibi oğulcuk evresinden ergin olana değin bir hayvanın geçirdiği biçim ve yapı değişimleri, istihale, metamorfoz işlemidir.

İnsanlar ve sair canlılar, yaşantılarını tamamlayıncaya kadar tŸrlŸ başkalaşmalar geçirirler. KŸŸk bir bebek iken bŸyŸr, serpilir, değişim geçirerek gelişir, evvelki hallerine gŸre başkalaşım geçirirler. Toplumlar da “bir nevi bŸyledir” dersek, sanırım itiraz gelmez.

Sosyolojik anlamda gelişim, ulusal dŸzeydeki sosyal değişimin anlam nitelik ve içeriği ile dŸnya sisteminde meydana gelen değişikliklerin sŸz konusu olan toplumsal yapılar Ÿzerindeki etkilerini inceleyen disiplindir. Biyolojide yaş değiştikçe değişen ve gelişen beden, toplumlarda da zaman içinde değişim ve gelişim gŸsterirler. Başkalaşma da bu değişimin boyutlarına bakılarak verilebilecek bir hŸkŸmdŸr.

Sosyo-kŸltŸrel değişme yŸn itibarıyla ele alınırken, tartışılan hususların başında değişmenin bir ilerlemeye, gelişmeye veya gerilemeye yol açıp amadığı husussu gelir. Genelde sosyal gelişme; bir toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal bakımlardan, daha az iyi olduğu dŸřŸnŸlen bir durumdan, daha iyi olduğu dŸřŸnŸlen bir duruma doğru bŸtŸn unsurlarıyla birlikte değişmesi olarak tanımlanır. Sosyal gelişme; bir toplumun ekonomik, sosyal ve kŸltŸrel seviye bakımından yŸkseliřine işaret eder.

Ekonomik geliřme, genelde niteliksel deėiřikliėe iřaret eder. Őrneėin, bir Ÿlkenin tarım sektŸrŸnden sanayi sektŸrŸne doėru geliřimi niteliksel bir deėiřimdir. Ekonomik bŸyŸme ise, bir Ÿlkenin ekonomisindeki sayısal deėiřikliėe vurgu yaparak mevcut Źartlar içinde sayısal yŸkseliři ifade eder. Bir Ÿlkedeki

ekonomik kalkınma hızındaki artış ve fert başına düşen milli gelirdeki artış ekonomik büyümeyle ilgilidir. Dolayısıyla bir toplumdaki ekonomik büyüme ve gelişme de tek başına sosyal gelişmenin göstergesi olarak algılanamaz ve bunlar sosyal gelişme için yeterli değildir. Bunun yanında fertlerin ve sosyal grupların değer hükümlerinde ve davranışlarında da gelişmeler olmalıdır. Bir başka ifadeyle sosyal gelişmede toplumun ekonomik gelişme ve büyümeyle birlikte, sosyal ve kültürel seviyesinin de artması gerekir.

Bir yerde “değişim” ve “gelişim” kavramlarından bahsediyorsak, yedekte hemen “başkalaşma, başkalaşım” ve onun çağrıştırdığı “asimilasyon” ve “yabancılaşma” kavramlarını da gündeme almamız gerekir.

Sami Şener, başkalaşmayı biyoloji, ekonomi ve sosyoloji açısından kısaca şöyle değerlendirir: “Başkalaşma, biyoloji ve sosyolojide bir türün kendi özelliğini kaybedip, bir başka tür haline dönüşmesi olayıdır. Böylelikle o tür, kendine ait birtakım özellikleri daha sonra kaybetmeye başlar. Bu değişikliğe o türün gelişim özellikleri neden olabileceği gibi, iklim ve çevre şartları da neden olabilir.

Sosyolojide özellikle bir toplumun değişme öncesi bir başka kimliğe bürünmesi, başkalaşmanın belirtisidir. Bu başkalaşma birdenbire görülmez. Özellikle toplumu etkileyen ve onu kontrol altına alan bazı faktörlerin değişmesi ile meydana gelmeye başlar. Bu faktörler öncelikle değerler ve fikirlerin başkalaşımıdır. Başkalaşmanın ilk önce İnanç ve kanaatlerde görüldüğü bilinen bir husustur. Toplumun değerlerinde başkalaşma diğer hayat faaliyetlerinde de başkalaşmalara yol açar. Özellikle sosyal kurumlardan eğitim ve kitle iletişim organları, bu farklılaşmaya uygun ortamı hazırlamada büyük rol oynarlar.

Bazı sosyolog ve iktisatçılar sosyal değişmeyi üretim araçlarının mülkiyetindeki değişme, ırk, çevre, mülkiyet gibi çeşitli faktörlerle açıklamaya çalışırlarken, değişmeye çok "ani bir geçiş" yaparlar. Oysa insandaki ve toplumdaki değişme, bir başkalaşma veya farklılaşma olmaksızın birdenbire meydana gelmez. Ani değişim ancak, maddi faaliyetlerde görülebilen değişmelerdir. Başkalaşma ve farklılaşma ağı bir "geçiş hali"ni ifade eder.

Başkalaşımı, daha çok değerlerdeki değişimin ilk göstergesi olarak gelişme veya çözülmenin belirtilerini taşır. Başkalaşma öncesi ve sonrası durumun tarafsız bir gözlemi, yönelişin İyi veya kötü olduğunu belli edebilir.”²⁷

Batılılaşma bu açılardan bakıldığında tarih boyunca yaşadığımız en büyük ve en dehşetli değişim, başkalaşma, yabancılaşma ve asimilasyondur. Çünkü milletin kendi isteğine dayanarak yapılmış değildir. Önce ihtiyaçların mecburiyetleri olarak kısmen başlamış ise de, sonra doğrudan doğruya toptan bir değişim ve asimilasyon cebir ve şiddete dayalı olarak zoraki değişimi dayatmış, tarihin en büyük, en acı ve anlamsız başkalaşmasını yaşatmıştır.

Serbest Ve Mecburi Değişimin Tanımı

Mümtaz Turhan, kültür değişmelerini gerçekleştirme biçimine bağlı olarak serbest ve mecburi (zorlanmış) olmak üzere genelde iki ana grupta ele alır.²⁸

---

²⁷ Sami Şener, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi.

²⁸ Bkz. Mümtaz Turhan, Kültür Değişmeleri, 51

Bunlardan birincisi, serbest ya da gönüllü kültür değişimleridir. Serbest kültürel değişimi, bir grup ya da toplumun, yabancı bir grup yada toplumla, hiçbir iç ve dış baskı olmaksızın, mesela seyahat, ticaret, görüp de beğenme, ihtiyaç duyma, farklılık, zenginlik, itibar edinme gibi sebeplerle kurduğu temas sonucu, kültürün belli öğelerinin alınıp benimsenmesi sonucunda meydana gelir. Bu tür değişimler, kendiliğinden ve bir zorlama olmaksızın meydana gelen organik bir kültür değişmesi olarak da adlandırılır.

İkincisi, mecburi ya da zorlanmış kültür değişimleridir. Bu tip değişimlerde toplum, dışarıdan veya yukarıdan aşağıya doğru tanzim edilir. Bu tip değişme, organik değil, zora dayanan mekanik bir değiştirme sürecidir. Buna “empose kültür değişmesi” de denilir. Zorunlu kültür değişmeleri, emperyalist, ihtilal, inkılâp ve sosyal planlama faaliyetleri olmak üzere çeşitli şekillerde gerçekleşir. Bunlardan ilk üçü anti demokratik bir süreç ve yöntemlere dayalı gerçekleşir.

Turhan, “zaruri kültür değişmesinden” ziyade “serbest kültür değişmesine” inanıyordu. Yani halkın, geçim yollarını, hayat modellerini değiştirerek kültürlerini değiştirmenin imkânlarından bahsediyordu. Köy sosyolojisi üzerine yaptığı araştırmanın konusu buydu.

Batılılaşma Mecburi Değişimdir

Batılılaşma böyle bir zora dayanan mecburi değişimdir. Halka cebir ve şiddet kullanılarak değişimi kabullenmeye zorlanmıştır. “Bu değişiklik behemahal olacak, ama ihtimal ki bu arada bazı kelleler gidecektir” sembol bir cümledir. Bu söz devlet başkanı tarafından milletvekillerine söylenmiştir. Millete bu kadar nazik ve kibar (!) da söylenilmemiştir. Aksine

bir tutum ve davranış, kanunlarla yasaklandığı gibi, istiklal mahkemeleri örneğinde olduğu gibi, hukuk amacı dışında kullanılarak, değişime muhalefet edenler, vesayet altına alınan yargı eliyle aşırı cezalarla yok edilmeye çalışılmıştır. Devletin güvenlik güçleri olan asker, jandarma, polis ve bekçi marifetiyle işlenen cinayetler ise haddi hesabı geçmiştir. Yakın tarihimiz bunun canlı örnekleri ile doludur. Biz de değişik kitaplarımızda bu yüz karası uygulamaların bir kısmını yazdık.

Batıcılar bunu görmezlikten gelerek cebir ve şiddet kullanılarak yapılan mecburi değişimi, yani Batılılaşmayı mazur, hatta şirin göstermek ve uygulanan cebir ve şiddetin üstünü örtmek için “sosyal planlama faaliyetleri” adında mecburi değişime bir kılıf bulmaya çalışmışlardır. Utanmadan buna da “demokrasi yoluyla gerçekleşen değişim” demiş, yapılan zalim baskılara “medeniyet, çağdaşlık, aydınlanma, insan hakları ve özgürlükler, laiklik, hür irade vs” kavramları ileri sürerek güya iyi niyetli bahaneler uydurmuş, hatta “demokratik usul ve yöntemleri içerir uygulamalar” diye sahip çıkmışlardır.

Halkına yabancılaşmış, onun din, kültür ve medeniyetinden çıkmış Batıcı kadrolar, Batılılaşmanın korkunç uygulamalarını, devletin yine halka rağmen uyguladığı “nüfus, aile ve eğitim planlamaları ve sosyal kalkınma programları” türünden değişimler olarak görmeye ve göstermeye kalkışmışlardır. “Bunlar, belirli bir zamanda belirli amaç ve hedeflere göre yapılmış bilinçli değiştirmelerdir” diyerek, halka dayatmalara, hak ve hukuk ihlallerine, kan dökmelere, sürgünlere ve hatta darbelere sahip çıkmışlardır. Bu ayıp onlara yeter.

Mümtaz Turhan, “Garplılaşmanın Neresindeyiz” başlıklı kitabında Cumhuriyet modernleşmesini iki temelden eleştirmişti:

1- Modernleşmeyi tepeden aşağı, “zorla kültür değişimi” zihniyetiyle gündeme getirdik,

2- Anadolu’da yaşayan “bize ait” insan unsurunu göz ardı ettik.²⁹

Bu konuda size bütün bu Batılılaşma sürecinin nasıl bir zoraki dayatma ile olduğunu ifade eden iki örnek vereyim. İlki Osmanlıdan. İkindisi Cumhuriyetten.

Osmanlı Döneminde Bir rnek

Cumhuriyet döneminde yetişen bir tarihçi olan İlber Ortaylı, bu dayatmaları ifade eder ama gerekli gördüğünden sahiplerini mazur görerek ver. Hatta daha da ileri giderek, “Cumhuriyet döneminde Kur’an okumalara baskı getirilmesi, yok samanlıkta Kur’an okunması, bunlar yalan haberlerdir. Yok böyle bir Şey” der.³⁰ Oysa yaşı inkar ettiğini bizzat yaşayacak bir yaştır. Okumak kadar azıcık da babasını veya dedesini dinleseydi, böyle komik durumlara düşmezdi. Hoş, bunları bilmediği kanaatinde değilim.

Peki, niçin böyle söyler mi? Bulunduğu konumu kaybetme korkusu. Türk aydınının en büyük zaafı. Hadi Őhretine binaen yine de “koskoca tarihçi” diyelim, olaya işte böyle ideolojik bakarsa veya canlı tv. yayınında halktan korkarsa, “aydın” olma vasfını yitirir ve işte böyle gülünç

---

²⁹ Ltfi Bergen, <http://lutfibergeren.blogcu.com/garplilasmanin-neresindeyiz/9313430>

³⁰ Bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=E7pCmPU1zmU>

duruma düşer. Evet, gerçekleri korkarak gizleyene “aydın” denilmez. Aydın, “ilim” kadar aynı zamanda “duruş” sahibi olmaktır.

Hamit Emrah Beriş, “Avrupa Birliği Üyeliği Ya Da Türk Siyasetinde Demokratikleşme Eğilimleri” isimli makalesine³¹ bir olay anlatarak³² girer.

“(…) Komisyon uzun münakaşalardan sonra Türk harflerini mufassal olarak yazmakla (harfleri Latince olduğu gibi birbirinden ayrı yazmakla) kolay okunur bir yazı vücuda getirilmeyeceği kanaatine varmıştı. Fikrinde ısrar eden Enver Paşa bu karara kızdı ve fikrinin kabulünde ısrar etti. Hüseyin Cahit Bey Arap harfleri ayrı ayrı yazılır ise okunamayacağını ve ancak Latin harflerini almakla bunun mümkün olabileceğini ileri sürdü. Fakat Enver Paşa buna şiddetle muarızdı:

- Siz ister kabul edin, ister etmeyin, biz orduda bunu tatbik edeceğiz, kararımız kat’idir, dedi ve hiddetle elini masaya vurarak kalkıp gitti.

Komisyonunda soğuk bir hava esti. Azalar birbirlerinin yüzüne bakakaldılar. Celse tatil edildi. Öteden beri dostluğumuz olan Emrullah Efendi ile Nezaretten çıkarken önümüzdeki Perşembe toplanıp toplanmayacağımızı sordum:

- Ben artık gelmeyeceğim. Bunların dedüğü dedüktür, adamı darağacında elif gibi sallandırırılar, dedi. Alfabeler basıldı ve orduya dağıtıldı.” (Arseven, 1993: 125).

Bu şekilde yazı uzun süre orduda kullanıldı da. Enver Paşa ile gündeme gelmemekle beraber onun zamanında uygulama alanı bulan ve bu nedenle “Enverî Yazı, Enver Paşa

---

³¹ Gazi Üniversitesi İktisadî Ve İdarî Bilimler Fakültesi 7/1.(2005). 199-216.

³² A.g.m. s. 200.

İmlası” ya da “Ordu Elifbası” da denilen hurûf-u munfasıla, (Osmanlıca harfleri bitişik değil de ayrı ayrı yazarak kullanma şekli) I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla iletişim kanallarında güçlük yaratacağı gerekçesiyle uygulamadan kaldırılmıştır.

Yukarıda aktardığımız olayı anlatan Hamit Emrah Beriş, yazısının devamında der ki: “II. Meşrutiyet devrinde gerçekleştirilen harf değişikliği öncesinde yaşanan olay, Türk modernleşmesinin genel seyrini örneklemesi bakımından önem taşıyor. Tüm modernleşme tarihi boyunca Türkiye’de toplumsal alanda gerçekleşen reformların neredeyse tamamında, yeri geldiğinde “hiddetle elini masaya vuran” bir otoritenin damgası vardır. Toplumsal ve siyasal projeleri yaşama geçiren hep o hiddetli el olmuştur; sahibi zaman zaman değişse de... Toplumsal gelişme ve ilerleme amacıyla otoriter yönetim anlayışının benimsenmesi, reformların demokratik bir şekilde müzakere edilmesini engellemiş ve hatta gereksiz kılmıştır.”

Cumhuriyet Döneminden Bir Örnek

Biz, “sahibi zaman zaman değişse de” cümlesini okuduğumuzda ilk aklımıza gelen ismi ve olayını yazalım istedik. Bakalım sizin de aklınıza aynı isim ve aynı olay geldi mi?

Mustafa Kemal Paşa, saltanatın kaldırılması müzakerelerinde şunları söyler:

“Osmanoğulları, zorla, Türk milletinin hâkimiyet ve saltanatına el koymuşlardı; bu sarkıntılıklarını altı asırdan beri devam ettirmişlerdi. Şimdi de, Türk milleti, bu mütevacizlerin hadlerini ihtar ederek, hâkimiyet ve saltanatını isyan ederek kendi eline fiilen almış bulunuyor. Bu, bir emrivakidir.

Mevzuubahsolan, millete saltanatını, hâkimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız? meselesi değildir. Mesele, zaten emrivaki olmuş bir hakikati ifadeden ibarettir. Bu, behemehal, olacaktır. Burada, toplananlar, Meclis ve herkes, meseleyi tabî görürse; fikrimce, uygun olur. Aksi takdirde; yine, hakikat, usulü dairesinde ifade olunacaktır. Fakat; ihtimal, bazı kafalar kesilecektir.”³³

“Masaya yumruğu vurmak” ve “kafaların kesileceğini ile tehdit etmek” ve elbette denileni yapmak, “Türk Modernleşmesi” denilen “Batılılaşma Yabancılaşmasının” genel karakteridir. Orada halk yoktur, millet yoktur. Devleti ve yönetim gücünü ele geçirenlerin dayatması, zorlaması, icbar edişi vardır. Hem de gerekli görürlerse şiddetin her tonuyla.

Şimdi kimi siyasetçilerin Batıcıları temize çıkarmak için giriştiği yalan dolanımı anlarız. Çünkü aksi takdirde adama sorarlar: “Osmanlı iyi idi de niçin yıktınız?” onlar değişen dünyada kendilerini temize çıkarma çabasındadırlar. Ama kendisine ilim adamı ve aydın diyenlerin endişe ve korkularını anlasak da mazur görmez ve asla affetmeyiz. Yalanlarını yüzlerine kara bir leke gibi işte böyle belgeleriyle çarpılır.

---

³³ Bkz. Mustafa Kemal, Nutuk II, s. 690-691;
[https://tr.wikipedia.org/wiki/Saltanat%C4%B1n_kald%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1#G.C3.B6r.C3.BC.C5.9Fler](https://tr.wikipedia.org/wiki/Saltanat%C4%B1n_kald%C4%B1r%C4%B1lmas%C4%B1#G.C3.B6r.C3.BC.C5.9Fler;);
<http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-11/ataturk-biyografisinden-sayfalar-ii>

DEĞİŞİMİN KISA TARİHİ

Serbest Ve Mecburî Değişimin Gerekçeleri Ve Tarihi

Türkiye’de değişimin adı “Batılılaşma”dır. Bundan sonra değişim dediğimizde kastedtiğimiz de budur.

Batılılaşma tarihini “Tanzimat” ile başlatanlar çoğunluktadır. Ancak bilinen bir şey vardır ki, batı ile temasımız bu tarihin çok ötesine kadar gitmektedir. Serbest değişimleri düşündüğümüzde, işin tabiatı gereği eğer karşılıklı olarak birbirini tanıma ve faydalanma söz konusu ise, belki bu işi haçlı seferlerine kadar uzatabiliriz.

M. Şükrü Hanioglu ilginç bir tesbit yapar: “Osmanlı İmparatorluğu’nun ekonomik, idarî ve askerî sıkıntılarla karşılaşması devletin yöneticilerini ıslahat tedbirleri almaya sevketmiştir. Ancak genellikle yapıldığının aksine bu ıslahat tedbirlerini bir çeşit Batılılaşma başlangıcı olarak görmek yanlış olur. Genç Osman, IV. Murad ve Köprülüler devrindeki ilk ıslahat girişimleri, Batı’nın taklidi gibi bir düşüncenin tamamıyla dışında ve imparatorluğun meselelerine bütünüyle kendi iç dinamiği çerçevesinde çözümler bulma düşüncesini taşımıştır. Bunun ötesinde Osmanlı üst tabakaları ve yöneticileri Batı kültürüne karşı küçümseyici bakış açılarını sürdürmüşlerdir. Nitekim bu dönemde kaleme alınan, ıslahatı konu alan ve aralarında Koçi Bey Risâlesi gibi oldukça ün

kazananları da bulunan eserlerde Batı'nın taklidi alanında herhangi bir ifadeye rastlanmaz ve problemlere, her şeyin düzen içinde olduğu eski dönemlerdeki kuralların uygulanması ile çözüm bulunması sürekli bir biçimde önerilir.

Bundan sonraki safha ise imparatorluğun Batı ile ilgilenmeye başlaması biçiminde ortaya çıkmıştır. Özellikle Lâle Devri süresince Batı kültür ve müesseselerine yoğun bir ilgi vardır. Damad İbrâhim Paşa tarafından Paris'e elçi olarak gönderilen Yirmisekiz Mehmed Çelebi'ye verilen tâlimatta, "Fransa'nın vesâit-i umrân ve maârifine dahi lâyıkiyla kesbi ittîlâ ederek kabil-i tatbîk olanların takrîri" ifadesi göze çarpmaktadır. Nitekim Mehmed Çelebi, çok değişik bulduğu bu yapının görünürdeki özelliklerini ortaya koymaya çalıştığı gibi beraberinde Paris'e giden oğlu Said Mehmed Efendi de İstanbul'da matbaa kurmak için ilk girişimleri başlatmıştır.³⁴

Mümtaz Turhan'a göre Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma 18. asırla başladı denilebilir. Çünkü ondan önce münferit etkilenmeler olsa bile, devlet olarak Batılılaşmadan bahsetmenin tarihi, daha çok savaşlarda batıya mağlup olmakla başlar. Bunun bilinçli bir harekete dönüşmesi II. Mahmut zamanındadır. Bu takdirde III. Selim zamanı serbest değişmeler ile mecburi değişmeler arasında geçiş devresi olarak kabul edilmelidir.

Neticede Mümtaz Turhan'a göre geçmişteki kültür değişmelerine esas itibariyle üç kısma ayırmak mümkündür.

1- Cemiyette belli başlı her hangi bir tahavvülü, değişimi meydan getirmeyen ve başlangıcı kesin olarak tespit olunamayan münferit unsurların ithal edildiği safhadan oluşan "serbest değişimler" devri. Yani 19. asra kadar olan devir.

---

³⁴ Bkz. M. Şükrü Hanioglu, DİA VI. 149.

2- Bir intikal devri olarak III. Selim zamanı.

3- Kapsamlı da olsa zoraki kültür değişmelerinin ancak mecburi bir şekilde meydana getirilebileceği kanaatinin belirlemeye başladığı devir. Bu kısmı da II. Mahmut’la başlatmak suretiyle muhtelif devrelere ayırmak mümkündür.

a- II. Mahmut’tan Tanzimata kadar, yani “Gülhane hatt-ı hümayununun ilanına kadar olan zaman.

b- Tanzimattan 1876 yılına kadar,

c- 1876 yılından 1908 inkılabına kadar,

d- 1908 den 1923 e kadar,

e- 1923 ten zaman lehimize kadar.³⁵

Bu değişim tarihini bilmek, Batılılaşma tarihini bilmeyi gerektirir. Bu ise dost ve düşmanı bilmek kadar önemli olabilir.

Değişimde Üç Aşama

İlber Ortaylı’nın da dikkat çektiği gibi Batılılaşma uzun karmaşık bir süreç. Temelleri uzun zamanda atılıyor. Batılılaşma kısa zamanda olup bitmiyor.³⁶ Öyle akşamdan sabaha olacak bir şey değil; çünkü bir kere insanların hayat tarzının, dünya görüşünün zedelenmesi söz konusu, direnme söz konusu ve o direnç dolayısıyla da değişmenin yavaş yavaş saparak oluşması söz konusudur.³⁷ Meselâ hu-kuk reformuna çok önceden 19. asırda başlamışız. Buna karşılık, Romanizasyon sürecini ancak 1926’da tamamlayabilmişiz. Türkiye’de hukukun Romanizasyonu tamam bir asırlık süreç.

---

³⁵ Bkz. Mümtaz Turhan, Kültür Değişmeleri, s. 192.

³⁶ Bkz. Avrupa Ve Biz, s. 28.

³⁷ A.g.e. s. 29.

Mümtaz Turhan'ın Batılılaşmayı “serbest” ve “mecburi” diyerek iki aşamada incelediğini görmüştük. M. Şükrü Hanioglu ise bu aşamaları üçe çıkarır. Ona göre bu aşamalar şöyledir:

1. Aşama, Batıya mağlubiyetin Osmanlıyı uyandırması ve bir takım ıslahat çalışmalarını gündeme getirmesidir. Ancak bunu yaparken Batıyı taklit yoktur. Daha çok kendi kaynaklarına, atalarının iyi uygulamalarına dönüş tavsiyeleri vardır. Genç Osman, IV. Murad ve Köprülüler devrindeki ilk ıslahat girişimleri, Batı'nın taklidi gibi bir düşüncenin tamamıyla dışında ve imparatorluğun meselelerine bütünüyle kendi iç dinamiği çerçevesinde çözümler bulma düşüncesini taşımıştır. Bunun ötesinde Osmanlı üst tabakaları ve yöneticileri Batı kültürüne karşı küçümseyici bakış açılarını sürdürmüşlerdir. Nitekim bu dönemde kaleme alınan, ıslahatı konu alan ve aralarında Koçi Bey Risâlesi gibi oldukça ün kazananları da bulunan eserlerde Batı'nın taklidi alanında herhangi bir ifadeye rastlanmaz ve problemlere, her şeyin düzen içinde olduğu eski dönemlerdeki kuralların uygulanması ile çözüm bulunması sürekli bir biçimde önerilir.

2. Aşama: İmparatorluğun Batı ile ilgilenmeye başlaması biçiminde ortaya çıkmıştır. Özellikle Lâle Devri süresince Batı kültür ve müesseselerine yoğun bir ilgi vardır. Oralara gidip görülen güzellikleri ülkeye taşımak istenmiştir. Bunun için elçilere, aydınlara, öğrencilere uyarılar yapılmıştır. Bu devrede matbaanın gelişi, askeriye ve tıbbiyedeki değişiklikler, maarifte yeni okullar gibi gittikçe yoğunluğu artan bir Batılılaşma ile karşılaşırız.

3. Aşama: Bu aşama Batının mutlak üstünlüğünü kabul aşamasıdır. Bu durum Ebûbekir Râtib Efendi'nin sefaretnâmesinde bir aşağılık kompleksi olarak ortaya

konulurken başka bir yazıda galip Avusturyalı bir subay ile konuşturulan mağlûp hayalî Osmanlı zâbitinde Batı'nın üstünlüğünü kabul ve öğrenme arzusu şeklinde, Viyana'ya tahsil için gönderilen Osmanlı matematikçisinin kitabının önsözünde ise Osmanlılar'ın bilimi Batı dillerinde öğrenmelerinin gerekliliği biçiminde ortaya çıkıyordu. Batı ile temasa geçenlerin hepsinin üzerinde birleştikleri nokta, Batı'yı taklit etmek dışında bir çarenin kalmamış olduğu idi. Bundan sonra kaleme alınan çeşitli yazma eserlerde ve en ünlüsü herhalde Mustafa Sâmî Efendi'nin Avrupa Risâlesi olan matbu kitaplarda Avrupa ve kültürü mutlak bir üstünlük olarak ele alınırken mevcut iç yapı gerilik sebebi olarak takdim edilmiştir.

Bu şekilde başlatılan üçüncü merhale iç yapının yerine Batı tarzı bir yapının geçirilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu hiç şüphe yok ki Osmanlı tarihindeki en hassas zihniyet değişikliklerinden biridir.

Bu yaklaşım bir dizi çok önemli sonuç ortaya çıkarmıştır:

İlk olarak arzu edilen yeni yapıya yönelim toplumda yeni dengelerin ortaya çıkmasını sağlamış, belirtilen özelliklere sahip bir seçkinler grubu toplumda klasik usullerle seçkin olma yollarını tedricî bir biçimde kapatmaya başlamıştır.

İkinci olarak kendilerini münevver sayan bu yeni seçkinlerle onların aydınlanmaya muhtaç gördükleri kitle arasındaki farklılık inanılmaz derecede artmıştır.

Üçüncü olarak Batılılaşma'ya karşı çıkan kitle ile seçkinler arasında birinci grubun dindarlık-dinsizlik, ikinci grubun ise ilerencilik-gericilik olarak gördükleri bir çatışma başlamıştır ki bu çatışma Osmanlı ve daha sonra Cumhuriyet

dönemi Türk toplumunun uzun süre temel zihniyet problemi olma özelliğini taşımıştır. Burada Batılılaşma yanlısı seçkinlerin Batı'nın üstünlüğüne sebep olarak "ilim ve fûnûn"u görmeleri Osmanlı-Türk düşüncesinde biyolojik materyalizmin ağırlık kazanması sonucunu doğurmuştur.

Dördüncü olarak Lewis'in The Muslim Discovery of Europe adlı eserinde de (New York 1982) işaret ettiği gibi hıristiyan grupların Batılılaşma sonrasında müslümanlara göre toplumdaki rolleri daha hızlı ve olumlu bir değişikliğe uğramıştır ki bunda azınlıklar lehine dışarıdan yapılan maksatlı müdahalelerin önemli derecede tesiri olmuştur.

Nihayet beşinci ve çok önemli bir sonuç, Osmanlı seçkinlerinin siyasi yapıyı da Batı esaslarına göre yeniden düzenlemeleri ve milletlerarası ilişkilerde Batı ile bütünleşme arzusunu benimsemeleridir.

Batı ile temasların başlamasından sonra Batı kültürünün üstünlüğü konusundaki yaklaşım inanılmaz bir hızla Osmanlı aydınlarının büyük bir bölümü tarafından benimsenmiştir. "Terakkiyât-ı cedîde" dönemin sihirli deyi mi haline gelmiş, zihniyet alanındaki bu değişimle birlikte sanattan edebiyata, giyimden mimariye kadar Batılılaşma yanlısı bir değişme meydana gelmiştir. Ahmed Midhat Efendi Osmanlı toplumunda en çok kullanılan kelimenin "alafranga" olduğunu belirtirken buna işaret etmek istemişti. Burada dikkat edilmesi gereken nokta Batı yanlısı bu değişime olumlu değer atfedilmesidir. Nitekim bu yeni yaklaşım, aydınların ve idarî kadroların Batılılaşma'nın değil, onun ne ölçüde ve hangi alanlarda gerçekleştirileceğinin tartışılmasına başlamaları sonucunu doğurmuştur.

Batılılaşma'yı reddeden ve onun sosyal yapı içerisinde çok önemli sorunlar yaratacağını ileri süren seçkinlerin genel

seçkin kitlesi içerisindeki oranları çok düşük bir seviyeye inmiştir.³⁸

Cumhuriyet Döneminde Değişim

Cemil Meriç der ki: “Tanzimat’tan beri Türk aydınının alın yazısı iki kelimedede düğümleniyordu: aldatmak ve aldatmak. Senaryoyu başkaları hazırlamıştı, biz sadece birer oyuncuyduk.”³⁹

Modernleşme sürecini bir aydın-halk çatışması olarak gören Meriç’in bu sözleri hem aydının trajedisini, hem bu süreci anlatan en iyi cümledir belki. Cumhuriyet oyunun son perdesidir. 1826 Yeniçeri İlgası ile başlayan çözüme 1923 Cumhuriyet’in ilanı ile son nokta konurken altı yüz yıllık bir imparatorluk yerini ulus-devlete bırakır.

Tülay Gencer’in de dediği gibi, bu yeni dönemde modernleşme en hızlı en radikal şekilde gerçekleşir. Cumhuriyet, modernleşmeyi bütün kurumların aynı zamanda aynı ölçüde değiştirilmesi olarak görür. Dolayısı ile tabii bir süreci kapsaması gereken modernleşmede temel unsur “hız” olur. II. Meşrutiyet’te görülen İslam’ın ilerlemeye engel olduğu anlayışı burada da devam eder. Bu düşünce, din-devlet işlerinin birbirinden ayrılması anlamına gelen “*laiklik*” in belirleyici olmasına ve yine “*yukarıdan-aşağı*” bir modernleşmenin yaşanmasına yol açar. Kolay geçmeyeceği bilinen bu süreçte engelleri en aza indirgenebilmesi için çeşitli önlemler alınması kaçınılmazdır. Takrir-i Sükûn, İstiklal Mahkemeleri ile muhalif sesler susturulurken, siyasal hayatta da 1950’ye dek sürecek bir Tek Parti Dönemi yaşanır.

³⁸ M. Şükrü Hanioğlu, DİA Batılılaşma md. V. 149.

³⁹ Bkz., Kırk Ambar, s.173.

Cemil Meriç, düşünceye yasak getiren bir diktatörlüğe benzettiği bu dönemi aynı zamanda bir inkâr dönemi olarak görür. İnkâr edilen Osmanlı-İslam unsurudur. Yeni ideoloji bu inkârla bütün maziye tasfiye eder. Bu kopuşu, yeni devletin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk “*Yeni Türkiye’nin eski Türkiye ile hiçbir alakası yoktur, Osmanlı hükümeti tarihe geçmiştir. Şimdi yeni bir Türkiye doğmuştur.*”⁴⁰ sözleri ile de vurgular.

Meriç’in en çok eleştirdiği dönemin Cumhuriyet dönemi olmasının nedeni de bu kopuşta yatar. Kopuş her zamankinden daha büyüktür ve eski ile yeni arasında adeta bir uçurum yaratmıştır. Osmanlı’yı hatırlatacak her şey bertaraf edilmiş, yapılanlar laiklik kisvesi altında meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Mete Tunçay da, bu meşrulaştırma çabasını “*otoriter modernleşme*”⁴¹ olarak tanımlamış ve İslam’a karşı alınan bu tavrın demokrasi ile bağdaşmadığı gibi amacına da ulaşamadığını dile getirmiştir.⁴²

Cumhuriyet Döneminde değişim, yani meşhur adıyla “Batılılaşma”, milleti hiçe sayarak cebir, şiddet ve zorbalığa dayalı olarak yapılan bir değişimin ve zoraki yabancılaşmanın adıdır. Osmanlılarda yarım kalan Batılılaşma, bu topraklarda tam olarak Türkiye Cumhuriyetinin kurulması, Osmanlı Devletinin yıkılması, hilafetin ve şeriatın ortadan kaldırılması, İslam’ı öğrenme, öğretme ve yaşamının yasaklanması ve sair Kemalist devrimlerin gerçekleştirilmesi ile tamamlanmıştır.

---

⁴⁰ Taner Timur, Türk Devrimi, Tarihi Anlamı ve Felsefi Temeli, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1968, s.119.

⁴¹ Mete Tunçay, 75 Yılda Düşünceler Tartışmalar, Türkiye İş Bankası-Tarih Vakfı Ortak Yayınları, İstanbul, 1999, s.1.

⁴² Bkz. Tülay Gencer, Cemil Meriç İle Türk Modernleşmesine Bir Bakış, Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt: 1 Sayı:1. s. 28.

Ne oldu da, 1. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan ve "Millî Mücadele" , "İstiklâl Harbi", "Kurtuluş Savaşı" gibi adlarla anılan mücadelenin sonunda Osmanlı Devleti süratle tasfiye edildi? Hani Mustafa Kemal her yaptığını Halife adına yaptığını söylüyordu? Ne oldu da o halifeliği de, o hilafet devletini de yaşatmak varken yok kaldırdı? Sonra da savaştığı düşmanların bütün inanç, fikir, hayat tarzı, devlet yönetimi biçimlerini taklit ederek ülkeye zorla kabul ettirdi?

Resmi tarih buna ikna edici bir cevap veremiyor. Böyle olunca da ortalığa bir sürü tarih tezleri ve dedi kodular atılıyor.⁴³

Cumhuriyetle birlikte Türkiye batılılaşma yolundaki bütün engellerden sıyrılmış oldu. 1923'de Cumhuriyetin ilânından sonra, sonradan "Atatürk/Kemalist devrimleri" olarak adlandırılan gelişmeler yaşanmıştır. Batılılaşma yönündeki devrimler devlet biçimi ve yönetiminden tutun da kılık kıyafete, hatta ağırlık ve uzunluk ölçülerine varıncaya kadar çok değişik alanları kapsıyordu. Tevhid-i tedrisat/Öğretimin birleştirilmesi (yani dini kaynaklı tahsil kurumlarının ortadan kaldırılması), birer halk eğitimi kurumları sayılabilecek tekke ve zaviyelerin kapatılması, şeriat mahkemelerin ortadan kaldırılması ve Latin harflerinin kabulü gibi uygulamalar gelenekçi aydınların tam manasıyla tasfiyesine ve netice olarak ülkedeki siyasî gücün batıcı asker ve sivil bürokrasi elinde merkezileşmesine yol açtı. Netice olarak, "hâkimiyet bila kayd-ü şart milletindir" şiarıyla ortaya çıkan cumhuriyetçiler, çok partililikten kaçındılar ve halk yönetimi değil asker-sivil bürokrat iktidarı kurdular.

Bu dönemde yapılan en büyük hata acaba hangisidir?

---

⁴³ Bkz. Cemal Nar, Büyük Kırılma, s. 114 vd.

Hilafetin kaldırılması mı? Şeriatın kaldırılması mı? Medrese ve tekkelerin kapatılması mı? Tarihin inkarı ve unutturulması mı? Yoksa “dil devrimi” ve “harf inkılâbı” mı? Harf İnkılâbı kütüphanelerimizi tuğla yığınının çevirmiş, irfanımızı düne bağlayan köprüleri uçurmuş, kütüphanelerimizi dilsizleştirmiştir.

Emil Meriç’in tespiti ilginçtir: ona göre bunun bir benzeri daha yoktur. “*Kamus, bir milletin hafızası, yani kendisi; heyecanıyla, hassasiyetiyle, şuuruyla. Kâmusu uzanan el namusa uzanmıştır. Her mukaddesi yikan Fransız İhtilali, tek mukaddese saygı göstermiştir: kâmusu.*”⁴⁴ Meriç’e göre amaç Fransız İhtilali’nde olduğu gibi yeni bir toplumsal düzen yaratmaktan ziyade, devamlılık fikrine son vermek, geçmişi unutturmaktır. Bu nedenledir ki, Meriç için bu dönemde çıkan her sözcük birer “*uydurca*”⁴⁵ dır. Osmanlıca diye bir dilin olmadığını kabul etmekle birlikte, bu gerçeğin, zaman içinde değişim göstererek oluşan bir dilin, bir tarihin yerine bir günde yenisinin getirilmesine gerekçe olamayacağını düşünür. Her yeni sözcüğün ideolojinin amacına hizmet ettiğini söyleyen Meriç, Cumhuriyet kurumlarının ve aydınının da bu amacı desteklediğini düşünür. Kendi dilinden, geçmişinden uzaklaşan aydının halkından da, içinde yaşadığı toplumdaki da uzaklaşması kaçınılmazdır. “*Bizim intelijansiyamız Batı’nın yeniçerisidir. Yeniçeri müthiş buluş. Türk, Avrupa’nın çocuğu ile Avrupa’yı vurdu. Ama önce onu hidayete erdirdi. Şimdi Avrupa bizim*

---

⁴⁴ Meriç, Bu Ülke, s.86.

⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Celalettin Divlekçi, “Dil Düşünce İlişkisi Bağlamında Cemil Meriç’in Dil Hassasiyeti”, Düşünen Siyaset, S.22, Cemil Meriç: Melankoli ve Entelektüellik, Ankara, 2006, ss. 129-137.

intelijansiyamızla bizi vuruyor."⁴⁶ sözleri aydının sadece Batı için çalışan bir ideolog olduğunun ifadesidir.

Cumhuriyetle birlikte Türkiye'de demokrasiye halk idaresine geçiş yolunda somut bir örnek ortaya konulmazken, batının daha çok faşist yönetimlerine benzeyen bir tek parti idaresi 2.Dünya Savaşı sonuna kadar yürütüldü.

Bu dönemde, 1928 de Anayasadan "Türkiye devletinin dini "din-i islam'dır" maddesi çıkarıldı. Sonra yerine 1937'de laiklik ilkesi konuldu.

İlk cumhuriyet yöneticilerinin, geri kalış sebebi olarak gördükleri İslam'ı terk ederek hıristiyanlığı benimsemeyi ciddi olarak tartıştıklarını Kazım Karabekir Paşa tarafından ifade edilmiştir. Bu macerayı ve daha fazlasını "Osmanlıdan Cumhuriyete Büyük Kırılma" ve "Laiklik Sorgulaması" kitaplarımızda yazdık, tekrar etmeyelim.

1946'dan itibaren daha çok dış etkilerle çok partili siyasî hayata geçildi. 1946'daki çok partili seçim, iktidarın karışması sonucu siyasî sonuçlar doğurmadı. Ancak 1950'de yapılan seçim Türkiye'de seçimli bir iktidar değişikliğine yol açtı. Türkiye o tarihten beri kesintilere rağmen çok partili demokratik bir sisteme sahip oldu. Bundan sonra, cumhuriyetten sonra oluşturulan din ve inanç üzerindeki baskılar kısmen hafiflemeye başladı. Bu bakımdan bir "normalleşme süreci" yaşanmaya başlandı. Çok ağır işleyen bu normalleşme süreci hali hazırda tamamlanmış değildir. Bununla birlikte, bu normalleşme süreci bile asker sivil bürokrasinin şiddetli tepkileriyle karşılaştı. Sonraki askerî müdahalelerin gerekçeleri arasında bu normalleşme sonucunda

---

⁴⁶ Mehmet Tekin, Cemil Meriç İle Söyleşiler, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.59.

ortaya çıkan sosyal oluşumlara karşı duyulan tepkiler önemli yer tutar.

Batılılaşma Türkiye'de halen yaşanan sosyal, kültürel çok sayıda meselenin ve kimlik krizinin asıl sebebi olmak vasfını korumaktadır. Türkiye'nin batılılaşma macerasının Avrupa Topluluğuna dahil olmasıyla bir sonuca varması da mümkün değildir.

Bu kriz ve kaos ancak Batılılaşma hareketlerinin bu milletin din ve tarihine ters düştüğü gerçeği görülerek yanlıştan dönülmesi ve hakkın sahibine teslim edilmesi ile çözülür.

II. BÖLÜM:
BATILILAŞMAYLA HESAPLAŞMA

OSMANLILARDA BATILILAŞMA GEREKÇELERİ

Osmanlı'nın Onuru

Tarih içinde uzun devlet ve medeniyet yolculukları yapan Türkler, kendilerinin ve dünyanın son imparatorluğu olan “Osmanlı Devlet-i Ebed Müddet” ile yollarına devam ediyorlardı. Bu sefer yeni bir yöne doğru yönelmişlerdi: Avrupa.

Aşağıdan, Arapların eliyle Afrika'nın ucundan kıvrılarak İspanya'da kurulan büyük Endülüs Emevî Devleti ile hilalin bir ucu Fransaya doğru ilerlerken, diğer ucu da Türklerin eliyle, yukarıdan kıvrılarak birleşmeye doğru gidiyordu. Böylece Hıristiyanlığın merkezi olan ve başımıza hep “Haçlı Seferleri” ile felaket açan Avrupa, bu hareketin başarıyla tamamlanması sayesinde bir İslam ülkesi olmaya adaydı. Türklerin riyasetinde bir yeni devlet kuran Müslümanlar, “Osmanlı Devleti” olarak asırlardır Avrupa topraklarında “i'lay-ı kelîmetullah”, yani “Allah'ın dinini yüceltmek ve hakim kılmak” davasıyla cihat ettiler ve büyüdüler, geliştiler, büyük bir medeniyet kurdular. İslam ile bağı güçlü olduğu ve dinin ahkâmı ile yaşadıkları, adalet ve barışı hakim kılarak diğer Müslüman unsurlarla kardeşçe geçindikleri sürece hep büyüdüler, serpildiler, geliştiler.

Zaferden zafere koştular. İzzet ve şerefle yaşayıp mutluluklarını paylaştılar.

Cemil Meriç bu devlet için, “Bence Devlet-i Aliyye ’nin kuruluşundan Tanzimat ’a kadar geçen her asır muhteşem ve göğüs kabartıcıdır. Bir hitap ve kelime medeniyeti değil, bir insan ve aksiyon medeniyeti yaratmışız” der.⁴⁷

Fakat İbn Haldun’un devletleri de insanlara benzetmesi gibi, bir gün geldi ihtiyar olup yaşlandılar, güç ve kuvvetlerini kaybettiler. Çünkü kendilerini canlı ve heyecanlı olarak zinde tutan iman hassasiyetlerini, aşk ve şevklerini, cihat sevinçlerini yitirdiler, dünya sevgisine kapıldılar. Hırs ve heva ile zevk ve safaya düştüler. Şehvetlerin ve lezzetlerin elinde zebun olmaya başladılar. Cihadı terk ederek kendilerini tehlikeye attılar. Böylece zafer kazanmanın en büyük şartı olan Allah rızasını ve desteğini kaybettiler.

Böylece kendi dünyalarında yaşayıp giderken, dünyada neler olup bittiğini öğrenme ve çağın şartlarına göre donanma gereğini de unuttular. İçlerine kapanarak atalarından intikal eden şan ve şöhret ile yetinip, gurur ve kibir içinde yaşarken, usul usul yaklaşan büyük tehlikeyi göremediler ve bir den korkunç bir felakete düştüler.

Oysa bu arada Batı dünyasında yeni gelişmeler oluyordu. İnsan haklarını yücelten yeni bir siyaset, özgür düşünce ve ilim anlayışı, gelişen teknik, ham madde ve sanayi, ateşli silahlar, yeni sömürü alanları, zenginlik ve doğuya karşı birlikte hareket etme kazancı vs.

Batı dünyasına karşı hep galip gelmiş ve bunun verdiği halet-i ruhiye ile onları küçümsemiş Osmanlılar, şimdi bir de

---

⁴⁷ Mehmet Tekin, *Cemil Meriç İle Söyleşiler*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2003, s.42.

baktılar ki peş peşe küçümsedikleri insanlar karşısında çok acı ve onur kırıcı mağlubiyetler yaşıyorlar.

1683 tarihindeki Viyana bozgununa kadar zaferlerle dolu şanlı tarihi boyunca Avrupa kıtasında tek ciddi bir mağlubiyet tanımayan, karada ve denizde zaferden zafere koşarak asırlarca rakipsiz bir surette hakim olan, tahtından krallar indirip hükümdarlar tayin eden bir devlet-i ebed müddetin, batı alemi karşısındaki psikolojik durumu, haliyle bir "üstünlük duygusu" ile, hatta gurur ile vasıflandırılması gayet tabii olabilir. Bu hissin sevkiyle devleti ve tebasıyla Batıyı, yani diyar-ı küfrü ve ehl-i küfrü daima hor ve hakir görüp çok ciddiye almamak, onlara karşı mağrur ve tepeden bakmak, haliyle mutad olan bir durumdur. İşte böyle bir vaziyette iken birden o küffara yenik düşerek mağlup olmak, ordularının önünden geri çekilmek ve alyhte anlaşmalar yapmaya mecbur kalmak, nasıl bir bozgun halet-i ruhiyesi yaşıyordur, az çok tahmin edebilirsiniz.

İslâm ülkelerindeki yaratıcılık eksikliği ve teknolojik ilerlemeleri benimsemedeki yavaşlık olara pahalıya malolmaktadır. Osmanlı her çeşit gelişme, kalkınma ve ilerlemesine karşı umursamaz kaldığı bir dünyadan, ani bir şekilde büyük bir bozgunla neticelenen ağır bir darbe yediğinde, mağlubiyetin sebeplerini kavrayamamış, meseleyi önce komutanların beceriksizliğine hamletmeye çalışmıştı. Aslında komutan ve orduda zafiyetler olsa bile asıl sebep şuydu; Osmanlı Devleti farkına varmadan 17. asırda batılı devletler maddi ve manevi olarak çok güçlenmişlerdi. Osmanlı ondaki bu terakkinin farkına varamadı, haliyle sırrına da eremedi.

Farklı Bir Bakış

Buraya kadar yazdıklarımız genellikle bu konuda kalem oynatanların benzer görüşleridir. Ama olaya farklı açıdan bakanlar da vardır. Mesela “Osmanlıların Batı Teknolojisini Benimsemedeki Tutumları” başlıklı makalesinde Rhoads Murphey, “Diğer İslam toplumları gibi Osmanlı İmparatorluğu’nun da, İslam dininin yapısından dolayı, yeni fikirlere ve tekniklere kapalı olduğu zannedilir. Halbuki, Osmanlı İmparatorluğu’nun devlet ve cemiyet yapısının padişaha, ulemanın işbirliği olsun olmasın, devletin ve halkın yararına olacağına inandığı her türlü tasarrufta mutlak yetki veren özelliği, Osmanlıları diğer İslam toplumlarından ayırmaktaydı” demektedir. Bunun bazı örneklerini de veren yazarın şu tespiti dikkat çekicidir:

17. asırda Osmanlı endüstrisinin gelişmesinin ve Osmanlılar’ın Batı’daki teknik gelişmeleri geçmişte olduğu kadar yakından takip edememelerini ise kısmen, iki sebebe bağlamak mümkündür:

1. Avrupa devletlerinde merkezî idarenin hakimiyetini sağlamlaştırmak üzere bilgi akışının kısıtlanmasının Osmanlı İmparatorluğunda merkezî idarenin çökmesiyle aynı zamana rastlaması.

2. Osmanlı endüstrisi için gerekli olan temel madde girdilerinin tabiat şartları ve Avrupa’da uygulanmaya başlayan merkantilist politikalar neticesinde azalması, 1680’lerden itibaren gelişmeyi yavaşlatmış hatta engellemiştir.”⁴⁸

Yazarın uyarısı bizce de yerindedir: “Bu iki faktörün üzerinde durmaktaki amacımız, 18. asırda Osmanlı ilmî, askerî

---

⁴⁸ Bkz. Ekmeleddin İhsanoğlu, Osmanlılar Ve Batı Teknolojisi Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler, s. 7-8.

ve endüstriyel gücünde bir gerileme olduğuna işaret eden Ortadoğu uzmanlarının görüşlerini çürütmek değil, bu durumun sebeplerini kültürel faktörlerden ziyade ekonomik faktörlerle açıklamaktır.”⁴⁹

“Bu gerilemenin, Avrupa’daki teknoloji devriminin başlamasından sonra, yüzyıl gecikmeyle ortaya çıkmasının sebeplerini, Türklerin uyguladıkları taktiklerin zayıflığında veya yeniliklere karşı psikolojik engellerde değil, imparatorluğu tesiri altına alan malzeme tedarikindeki değişiklikte aramak gerekir.”⁵⁰

“Vermor Parry’nin, Osmanlılar’ın temel mühimmat ve harp malzemesi bakımından kendilerine yeterli oldukları fikri genel olarak doğrudur,⁵¹- fakat 1520 ve 1807 seneleri arasında malzeme tedarikinde mühim bir değişiklik olmadığı şeklindeki iddiası pek kolay kabul edilemez⁵¹. Bizzat Parry tarafından verilen, Osmanlıların mühimmat ve en iyi kalite kalay ile barut temininde Avrupa’ya bağımlı olduklarına dair deliller yanında, bir de Türk kaynaklarından aldığımız delillere bakalım. Naima, 1630 (H. 1040)’daki Bağdat kuşatmasında kötü kalite baruttan dolayı, topların falya deliklerinde açılan yumruk kadar yarıklardan bahseder⁵². Hüseyin Hezarfen 1660 (H.1070) yılında Girit harbi sırasında donanmaya yollanan malzemenin arasında bulunan ve Mısır barutun çok harafsız (terbiyesiz) olduğunu ve mermileri uzağa atmak şöyle dursun

---

⁴⁹ A.y.

⁵⁰ A.g.e., s.12.

⁵¹ V.J. Parry «Materials of War in the Ottoman Empire» M.A. Cook (Ed.) Studies in the Economic History of the Middle East, London 1970 . 219-229..

⁵² Mustafa Naima, *Tarih*, İstanbul 1865 (H. 1282), c. 3, s. 52: «Barutun alçaklığından top falyaları cümle açılıp yumruk sığar mertebesi vasi olmuş idi.»

ağır topları mahvettiğini anlatır.⁵³ Osmanlılar barut temininde kendi kaynakları yanında, İngiltere ve Hollanda ile alış veriş yollarının açık olmasına da bağımlıydılar. Daha önceleri Papa'nın ve Avusturya împaratoru'nun Türkiye ile yapılan harp malzemeleri alış verişinin kısıtlanması hakkındaki isteklerine aldırmayan bu memleketlerin açık pazar politikaları, 17. asrın sonunda dinî inançlardan dolayı değil, millî ekonomik politikasından dolayı daha az serbest hale gelmiştir. Avrupa'da merkantalist politikanın dönüm noktası olarak şu iki tarihten birini alabiliriz; 1664'de Fransız Doğu Hindistan Şirketinin (French East India Company) kuruluğu veya 1688'deki İngiltere'deki anayasa devrimi. Bunlar, 1669'da Osmanlı deniz kuvvetlerinin ve 1683'de kara kuvvetlerinin çökmeye başlama tarihlerine yakın tarihlerdir. Böylece, Osmanlıların harp kabiliyetinin azalması, geri teknolojinin ya da zayıf taktiklerin değil, malzeme teminindeki sıkıntının sebep olduğu tezi kuvvetleniyor. Bu tezin açıklanması için araştırılması gereken konu 1660 ve 1700 yılları arasındaki Levant ticaretinde meydana gelen değişikliklerdir, ki bu da bu makalenin sahası dışında kalır.”⁵⁴

Olayı madencilik açısından da işleyen yazar, sonuçta şunları söyler: “Netice olarak bu makalede anlatmak istediğim, tarihinin en erken dönemlerinden beri Osmanlı toplumunun esas yapısı itibariyle yeni fikirleri benimsemeye, tatbik etmeye ve yabancı teknolojiyi mükemmelleştirmeye hevesli açık bir toplum olduğu, fakat ekonomik ve teknolojik alış-veriş ve temas yollarının onyedinci asrın sonlarına doğru tedricî olarak kapandığıdır. Bu kapanma kısmen, ekonomik gelişmenin devamlılığı için gerekli minerallerin, kereste ve diğer

---

⁵³ Mustafa Naima, Tarih, İstanbul 1865 (H. 1282), c. 3, s. 52: «Barutun alçaklığından top falyaları cümle açılıp yumruk sığar mertebesi vasi olmuş idi.»

⁵⁴ Bkz. A.g.e. s. 12.

maddelerin tabii kaynaklarının gittikçe azalmasından doğmuştur. Fakat kaynaklardaki bu eksilmenin tesirleri, İmparatorluğunun Kuzey Atlantik ekonomileri tarafından kasti olarak dışlanmasıyla daha da artmıştır. Immanuel Wallerstein'e göre⁵⁵, bu bağımlı hale getirme ve tedricî olarak sistemle bütünleştirme sürecinin başlangıcı, onaltıncı asrın sonlarına dayanmaktadır⁵⁶. Şöyle veya böyle, ortada cevaplanması gereken koca bir soru vardı; Peki, bu mağlubiyet ve getirdiği halet-i ruhiye nasıl aşılacaktı? Düşülen bu zilletten yeniden izzete nasıl erişilecekti? Yıkılan gururlar nasıl tamir edilecek, eski güç kuvvet ve şevket tekrar nasıl kazanılacaktı?

Sorun buradaydı. Ama acilen yapılması gerekenler bir şey vardı; vaziyeti kurtaran bir barış ile düşmanı bir yerde durdurmak, böylece daha büyük mağlubiyetlerin ve kayıpların önünü geçmek. Hatta dost olup onun gazabından korunmak ve böylece yeni saldırılarını önlemek.

---

55 Immanuel Wallerstein, *The Modern World System*, New York 1974, Ayrıca bkz. aynı yazar, «The Ottoman Empire and the Oapitalist World-Eeconomy: Some Questions for Research», O. Okyar and H. İnalçık (eds.), *The Social and Economic History of Turkey 1071-1920*, Ankara 1980, s. 117-122; I. Wallerstein bu makalesinde daha önceki çalışmalarının neticelerini değerlendirir. Kapitalist sistemle tam bütünleşmenin onsekizinci yüzyılın sonundan önce olmadığı sonucuna varır. Braudel gibi başkaları ise, Batı'nın kesin iktisadi hakimiyetinin daha geç bir tarihte başladığını ileri sürerler: Braudel a.g.e., c. 3, s. 408: «Done, si les portes de l'Gconomie ottamane sont foreGes depuis longtemps, cette Gconomie, au XVTII siöcle encore, n'est ni conquise ni absolument iriarginalisGe» (Eğer Osmanlı ekonomisinin kapıları uzun zamandan beri zorlanıyor ise, demek ki bu ekonomi XVIII. yüzyılda ne ele geçirilmiş ne de tamamen sistemden dışlanmıştır. Braudel a.,g. yer, s. 415: «A mon avis, il n'y aurait eu decadence franehe de l'Empire turc qu'avec les premiäres anndes du XIXe siecle») (Benim fikrime göre, Türk İmparatorluğunun asıl gerilemesi ancak XIX. yüzyılın ilk senelerinde başlamıştır).

⁵⁶ Bkz. A.g.e. ,s. 17.

Ters Tepen Duygular

Garip olan şuydu; dün Batıya karşı lakayt olanlar, alınan mağlubiyetler neticesinde artık onlardan korkuyor ve savaşmak istemiyorlardı. Haliyle geçmişteki o “üstünlük duygusunun” yerini şaşkınlık ve panik almıştı. Hatta artık zihinlerde aşağılık duygusu belirmiş, eski gurur ve kibir yerini kendine karşı güvensizliğe bırakmıştı.

Şaşkın devlet önce “Lale Devri” ile sorunlardan kaçtı. Yönünü yavaş yavaş Batıya çeviren devlet, yer yer eski merasimleri terk ederek, Batılılardan yeni bir hayat tarzı alıyor ve halkına bunları cebir ve şiddetle dayatıyordu. Artık yapılan köşkler ve saraylar bile batı tarzında inşa edilmeye başlanmış, eğlencelere batı tarzı sinmişti.

Bu Batı tarzı hayat biçimi önce ordu üstünde oldu. Kılık kıyafet değişti. Fakat Batıyı taklit edenler o zamanda dahi mağlubiyetin gerçek sebebini tam teşhis edemeden dış görüntü ile uğraşiyor, kılık kıyafet ile işi kurtarmaya bakıyorlardı. Eski ordu bu yenilikleri istemedi. İdare ise onları kökten yok etmekle yepyeni bir ordu kuracağını sandı ve koca cihat ordusu “yeniçeri” eliyle topa tutarak yok etti. Bu da devlete vurulan korkunç bir darbe oldu. o zaman “vaka-i Hayriye” denilen bu olay, daha sonra tarihçiler tarafından tam tersine “vakayı şerriye” olarak isimlendirilecektir.

Şaşkınlık hali ile bir şeyler yapmak isteyen devlet, ne kendi zaaflarının sebeplerini ve bunları gidermenin çarelerini, ne de gittikçe artan bir teslimiyetle kendisine yaklaşmak istediği batının üstünlük sebeplerinde anlayamadı. İşte, bu iki katlı acizlik göre çaresizlik içinde asırlarca bocalayıp duracaktır. Bundan sonra meydana gelecek kültür değişimlerinde bir plan, bir sistem aranmak beyhudedir.

Maalesef Dođuyu da batıyı da anlayan, ilmi dűşünce ve tefekkürden nasibi olan, devletin içine dűřtűđű bu kűtű vaziyetten onun sorunlarını bilerek özűlecek çapta devlet ve ilim adamları yoktur. Yapılan bűtűn iřler geliři gűzel ve tesadűflere bađlıdır. Lale devri belkide bu ađır sorundan bir kaçıřtır. Ne var ki bir çeřit bařını kuma sokmak olan bu hareket tarzı, bundan sonraki zamanlarda da devam edip gidecektir. Devlette "idare-i maslahatılık", "vaziyeti kurtarmaya", "gűnű gűn etme" temel bir politika haline gelecektir. Eskilerin "kahtı rical" dedikleri adam kıtlıđı, devlet içinde bűyűk bir ihtiyaç olarak orta durmaktadır.

İlk Batılışma abaları

İlk kapsamlı ve sistemli kűltűr deđiřmeleri III. Selim ile bařlasa da, bu deđiřimler genellikle halk űzerinde deđildir. Devletin kendi içinde, uezellikle de askeriyededir. Bu padiřahın daha řehzade iken Fransa kralı ile mektuplařmalarının olduđu bilinmektedir. On mektuplardaki Fransa kralının tavsiyesi de batıyı ۆrnek almak olmuřtur.

Bu amaç dođrultusunda batı devletlerinin idare tarzını, askerliđi ve műlki teřkilatını ve bilhassa donanmalarını yakından tetkik edebilmeleri, siyasetlerinin sırrına vakıf olabilmeleri, Osmanlı hűkűmetinden iřine yarayacak her nevi bilgileri edinip bildirmeleri için Viyana, Berlin, Paris ve Londra'ya elçiler gűnderilir. Bu arada birçok ۆđrenci ve deđiřik sebeplerle Osmanlı aydını da Batı űlkelerine gitmiřti. Oradaki deđiřim ve geliřimi anlamak, kavramak ve űlkelerine tařımak istiyorlardı. Ama bu arada kendilerini bekleyen korkunç tuzaklardan da habersizdirler.

Bu devirde batılılaşmanın yayılmasında önemli bir rolü de batıdan ülkemize gelen insanlar oynamıştır. Başta sefaret mensupları olmak üzere, onlarla beraber gelen alimler, yazarlar, ressamalar, müşavirler, seyyahlar ve değişik sahalardaki mütehasıslar, başta ülke içindeki azınlıklar olmak üzere, milletin batı tarzı yaşam biçimini tanınmasında çok etkili olmuşlardır. Bunların yiyip içip eğlenecekleri, alış veriş yapacakları, hatta elbiselerini alacakları mağazalar veya diktirecekleri terzileri, yatacakları mekanlar, bir yandan onlara hizmet verirken, bir yandan da onlara benzemeye çalışan yerli insanlar için batı tipi bir hayat tarzını, kendi ülkelerinde yaşama imkanı sunuyordu. Batılılaşma tarihimizde bu çok önemli bir durumdur.

Halk bu batılılaşma hareketlerinden rahatsızdır. Böylesine sıradan bir batılılaşma hareketinin ülke çapında reaksiyona sebep olmaması da mümkün değildir. Nitekim tarihte Kabakçı Mustafa isyanı adıyla meşhur bir isyan veya ihtilal Lale devrini sona erdirir. Buraya kadar Batılılaşma, devlet içinde kaldığı ve halka baskılarla kabul ettirme çabaları olmadığı için, “Serbest Batılılaşma Devri” olarak nitelendirilir.

Korkunç Bir Yanlış

Bizde mecburi batılılaşma hareketleri ise II. Mahmut ile başlamıştır. Bu padişah iyilik yapayım derken çok büyük bir kötülük yaptı. Batılılaşmanın önündeki en büyük engelin yeniçeriler ve onların içindeki kazaskerler, yani İslam alimleri olduğunu bildiği için önce Yeniçerinin işini bitirdi. Böyle yapmakla aynı zamanda alimlerin konumunu da zayıflattı.

Cemil Meriç bu olayı şöyle değerlendirir; “Tanzimat Osmanlı’da yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilir.

Bu, modernleşmenin bütün bir hayata yayıldığı, eski-yeni mücadelesinin kendini her yerde, her biçimde sorun olarak gösterdiği bir dönemdir.

Meriç, bu yeni dönemde özellikle aydını ele alır. “*Müstağrib*” adını verdiği Türk aydınının ilk temsilcileri bu dönemde ortaya çıkar. Bu zümrenin doğuşunu hazırlayan iki esas etmen vardır: 1826 yılında Yeniçerilerin ilga edilmesi ve Avrupa ile artan ilişkiler.

Meriç, modernleşmeyi laik, demokrat, çağdaş bir yapıyı meydana getiren bir süreçten ziyade, dünyada benzeri kurulamayan bir medeniyetin iflası olarak görmektedir.

Bu nedenle modernleşmenin önünde duran en büyük engelin kaldırılması gibi görülen Yeniçeri İlgası’nın ondaki karşılığı, Devlet-i Aliyye’nin intiharıdır. 1826, yalnızca bir ordunun değil, beş asırlık bir düzenin de sonudur. Bununla hem toplumsal bir düzenleyici, hem İslamın koruyucusu, hem de padişahın dizginleyicisi olan ulema en büyük destekçisini yitirmiş, yalnız bırakılarak sahnenin dışına itilmiştir. Bu dönemde Batı ile artan ilişkiler de nüfuzunu yitiren ulemanın yerini, yeni bir zümrenin almasını kolaylaştıracaktır.”⁵⁷

Sonra ileride tamamen Batı Düşüncesi üzerine nasıl yetiştiklerini anlatacağımız askeri okullarla beraber, savaşlarda çok gerekli olduğu için, tıp eğitimini de, batıdan aldıkları okullar ve programlarla vermeye başladılar. Hatta bu dersler Fransızca veriliyor ve derslerde Fransa’da çıkmış olan ve dine, şeriata, peygamberliğe, ahirete, ümmet birliğine savaş açmış olan pozitivizm esas alınıyordu. Din ve şariat küçük görülüyor, aleni olarak aşağılanıyordu.

---

⁵⁷ Bkz. Tülay Gencer, Cemil Meriç İle Türk Modernleşmesine Bir Bakış, Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 1, s. 24.

Devletin idare teşkilatında da değişiklikler yapılıyor, vezirlik sistemi bakanlıklar sistemine dönüştürülüyordu. İlk defa kabinenin teşkil edildi. İleride meşrutiyet de gerçekleştirilecektir. Sarayı teşkilatı, tefriş ve teşrifatı, Avrupa sarayları göz önüne alınarak yeniden düzenlendi. Artık padişahın resmi ziyafetlerinde şarap içiliyordu. Padişahın bir resminin resmi dairelere asılması da emredilmişti. Saray mensuplarının, vekillerin askerlerinin, hatta halkın kıyafetlerinde değişiklik yapıldı. İslam'ın bir sembolü sayılan sarık kaldırıldı, yerine fes giydirildi. İşin özü anlaşılmadan dışın kör taklidi ile uğraşılıyordu.

Bütün bulanlara bakılırsa şu söylenebilir; batılılaşmanın gerekliliğine inanan insanlar bile, bunun nasıl olacağı hususunda bir metot, bir istikamet tayininde bu kadar büyük acizlikler göstermişlerdir. Batılılaşma adına bütün yapılanlar, özden ziyade kabuk dolu değişimlerdir.

Tanzimat mı Tahribat mı?

Tanzimat Batılılaşma adına daha büyük bir talihsizliktir. Çünkü altında yatan sebep, kahredici çaresizliktir. Artık yapılan değişiklikler demin sayılan kılık kıyafet gibi kabuk meseleleri aşmış, devletin yapısına ve dini ayakta tutan hukukuna dayanmıştır.

Bütün bunlar niçin veya kim için yapılıyordu?

Bu sorunun cevabı, büyük ihanetin korkunç boyutlarını ortaya koymaya yeter de artar bile.

Evet, maalesef Batılılaşma adına yapılan değişikliklerden, dışardaki Avrupalı güçlü devletler ve içerdeki gayr-ı müslim azınlıklar istifade etmektedir.

Bu ihanete kim alet olmaktadır?

İşin en acı noktası da budur. Bu ihaneti, güçlü Batılı devletlerin eline geçmiş Osmanlı yöneticileri ve sözde aydın kadro yapmaktadır. Bu “gavur ekmeği” ile beslenen kadro, devleti iyice kuşatmıştır ve oturdukları koltuklarda Müslüman devlet ve millete “gavurun kılıcını” çalmaktadır.

Cemil Meriç bu dönemde aydının en büyük destekçisinin Avrupa olduğunu düşünür. Yarı-sömürge haline gelen imparatorlukta reformlar iç dinamikten çok, dış dinamiklerin baskısıyla gerçekleşmiştir. Tanzimat Fermanı anayasal gelişmedeki köşe taşlarından kabul edilir fakat asıl anlamı, Ferman’ın ilanından bir yıl önce imzalanan ticaret antlaşmasıyla ortaya çıkar. Bugün anayasal reformculuğun öncülerinden kabul edilen Mustafa Reşit Paşa da, Tanzimat Fermanı’nın ilanından daha önemli sayabileceğimiz 1838 Ticaret Antlaşması’nın failidir aynı zamanda.⁵⁸

Benzer şekilde, Islahat Fermanı’nın ilân ediliş sürecinin en önemli ayağı Kırım Harbi’dir. Islahat Fermanı Paris Anlaşması’ndan altı hafta önce ilân edilir. Kısaca, ferman Osmanlı Devleti’nin Avrupa devletleri camiasına girmesinin bir bedeli olur. 1856 Islahat fermanı yabancılarca hazırlanır. Meriç’e göre bürokrasinin devlet ricaline tepkisi gibi görülen 1876 Anayasası bile üzerinde düşünmeyi gerektirir. 1875’te Osmanlı’nın dış borçlarının yarısını ödeyebileceğini açıklayan bir kararnameden sonra gelmesi bir tesadüf değildir. Meriç’in

---

⁵⁸ İdris Küçükömer, Düzenin Yabancılaşması, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 62-63. (1838 Antlaşması Osmanlı devletinde yerli sanayinin çökmesine sebep olur. İlerleyen yıllarda Paşa’nın, emperyalist bir banka olan Bank Osmanî’nin kurulması için yardımcı olduğu ve onun takipçileri Ali ve Fuat Paşaların da devamı olarak Bank Osmanî Şahane’yi kurduklarını görürüz.)

şu sözleri bunun şüpheden çok bir hakikat olabilme ihtimalini de göstermektedir.

“1876 Anayasası küffarı kızdırmamak için ilan edilmiş. Avrupa’yı kızdırmaktan korkmuşuz. Kapitalizme pazar olmuşuz.”⁵⁹

Bu, yapılanların dayandığı sosyal bir temelin olmadığını da ifadesidir. “*Tanzimat Babîâli'nin Avrupalılaşması*” diyen Meriç bu dönemde Avrupalılaşmanın yalnızca Osmanlı devlet ricali ve bu ricale tepki olarak doğan Genç Osmanlılar olduğunu düşünür. Halk itici bir güç değildir. Batı’da halkı temsil eden burjuvazinin aksine Osmanlıda halkın karşısında olan bir zümre yer almış, bu da yapılanları bir taklit olmaktan kurtaramamıştır. Tanzimat, kurumlarından aydınına kadar bir taklit dönemidir.⁶⁰

İttihat Ve Terakki İhanetleri

Amansız zehirli çingirak yılanları gibi devlete çöreklenen İttihat ve Terakki hükümetleri, Batılı devletler adına, Osmanlı Devleti’nde, cumhuriyet döneminin Mustafa Kemal’in yapmak istediklerinin hepsini yapmak istemiştir. Gücünün yettiğini yapmış, yetmediğine de yol açarak sebep olmuştur.

31 Mart olayları tarihimizde çok önemli bir acı vakadır. Kafirlerin güdümünde onların oyuncağı haline gelen ve ne yazık ki devleti ele geçirmiş bulunan ittihat ve terakki, artık bu

---

⁵⁹Meriç, Jurnal 1, s.300.

⁶⁰ Bkz. Tülay Gencer, Cemil Meriç İle Türk Modernleşmesine Bir Bakış, Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt: 1 Sayı:1. s. 24-25.

devlete son darbeyi vurmak için, yine ecnebinin ağızlarına bakmaktadırlar.

Bu dönemin Aydın'ı da İttihat ve Terakki yöneticilerinden geri kalmaz. Bu iki Batı meftunu zümre hep birbirlerini besler ve destekler. Daha o zamanlarda bile aydınlar hükümete laikliği tavsiye etmiş, İttihat ve Terakki hükümetleri de bunu kabul ederek kanunların çoğunu Batıdan tercüme ettirerek almışlardır. Bunun kimlere yarar sağladığını az önce görmüştük. İşin ayıntılarını ise ileride “Hukukta “Batılılaşma” bahsinde göreceğiz. Böylece İslam hukukundan ve şeriaten kurtulmak istemişlerdir.

Evet, “Genç Osmanlılar”ın takipçisi “Jön Türkler” ve “İttihat ve Terakki” bu dönemin etkili olacak zümresidir. Cemil Meriç’in “Avrupanın Yeniçerileri”⁶¹ olarak tarif ettiği bu zümre, 1908’de II. Meşrutiyeti ilan eden, 1909’da verdiği gözdağı ile İslamcı muhalefeti susturan ve 1913’ten 1918’e dek adeta bir diktatörlük ile iktidarda olan zümredir.

Meşrutiyet ile üç önemli fikir akımı ortaya çıkar: “Garpcılık”, “İslamcılık”, “Türkçülük”. Tanzimat’ın Osmanlıcılık fikri II. Meşrutiyet döneminde terk edilmiştir. Meriç’in bu dönemi ve Jön Türkleri değerlendirirken Tanzimat’ı ve Genç Osmanlıları değerlendirdiği kadar hoşgörülü olamamasının nedeni de burada yatar. Bu dönem aydını Osmanlı kimliğini kaybetmiş, sahip olduğu değerlere yabancılaşmıştır. “II. Meşrutiyet’in en önemli kahramanları Comte, Le Play, Durkheim’dir. Hiçbir meselemize aydınlık getiremezler. Çünkü başka medeniyetin çocuğudurlar”⁶² diyen

---

⁶¹ Cemil Meriç, Kültürden İrfana, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986, s.384.

⁶² Cemil Meriç, Bu Ülke, s.156.

Meriç'e göre bu dönem aydınının en büyük hatası Batı felsefesi ve özellikle pozitivizm ile İslam'ı bir düşman gibi görmüş olmasıdır. Bunun neye yol açtığını ise *“Batı'dan pozitivizm döküntüsünü almışız. Avrupa insanı hiç değilse Aristo mantığına inanmış... Bir kelime ile ruhunu satmış şeytana. Ama madde dünyasında fetihler kazanmış. Kıtalara ferman dinletmiş. Ve dinletiyor. Avrupa yarım. Biz yarım bile değiliz.”*⁶³ sözleriyle gösterir. Pozitivizm bize bir şey kazandırmadığı gibi İslam'ı da yok etmiştir.

II. Meşrutiyet Batı 'izm'lerinin tümünün ülkeye girdiği bir dönemdir. Dolayısı ile bunun, Tanzimat'takinden daha köksüz ve daha programsız bir zümre yaratması kaçınılmazdır. Meriç'in bütün sorumluluğu yüklediği bu zümreyi Mardin de şöyle eleştirir. *“Yeni Osmanlıların fikirleri hiç olmazsa “tabii hukuk” gibi, Batı'dan aldıkları fakat şeriata uygunluk halinde ortaya koydukları, bir temel çerçeveye oturtulmuştu. Dini kültür kalıntıları düşüncelerine bir derinlik veriyordu. Jön Türklerin programı, kendilerinden önceki kuşağa oranla, çok daha az teorik-spekülatif içerikliydi.”*⁶⁴

Bu eleştirilerin aksine Jön Türklerin İslam'dan biraz daha uzaklaşmış olmasını ilerencilik olarak görenler de vardır. Örneğin, Berkes Jön Türklerin Tanzimat'tan 'biz' anlayışını (Osmanlılık - Müslümanlık) terk ederek Türk unsuruna dayanan yeni bir “biz”i fark etmelerini başarı olarak görür. Hatta *“millet”* kavramının bu dönemde yine de çok net olmaması onun için bir eksikliktir.

Meriç'in üzerinde durduğu en önemli kavramlardan biri bu *“millet”* kavramıdır. Batı'nın içimize soktuğu ikinci Truva

---

⁶³ A.g.e., s.211.

⁶⁴ A.g.e., s.14.

atına benzettiği bu mefhumun ne Osmanlıda, ne İslam'da bir karşılığı olduğunu söyler. Bu, bize iki kaynaktan gelir: Batı ve Rusya Türkleri.

Batı'nın azınlıkları kışkırtmak için kullandığı mefhum Rusya'dan gelen Türklerce yeni bir vatan bulma, bu vatanda söz sahibi olma arzusuyla benimsenmiştir. Meriç'e göre Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura gibi Rusya Türklerinin Türkçülüğünün altında yatan budur. Bunlar, Osmanlı'nın yıkılışında büyük payı olan insanlardır. Bu nedenle Cumhuriyet döneminin mevkii sahibi isimleri olmaları şaşırtıcı değildir. Hem İttihat Terakki'nin ideologları, hem Cumhuriyet döneminin mimarlarıdır. Bu dönem Türkçülüğünün en ateşli savunucularından biri de Ziya Gökalp'tır.

Meriç, bu üç ismin bir dünya görüşünün yerine içi boş bir ideolojiyi koymaya çalıştığını düşünür. *“İttihat Terakki karanlık bir devir. Tüm düşünceler intihar eder”* derken kastettiği de budur. Fakat bu dönemden sonra milliyetçilik bir zaruret halini alacak, bağımsızlık bu fikir ile gerçekleşecek ve bununla yeni bir döneme girilecektir.⁶⁵

Bu dönemde yazıda bile “Arap harfleri” dedikleri “İslam harfleri”nin kaldırılarak latin alfabesine geçilmesini konuşmuşlar, ama amaçlarına yetememişlerdir. İslam'dan utanan ve onu geri kalmışlığın sebebi sayan bu insanların bütün bu eksik bıraktıklarını, aynı inkarcı zihniyetin devamı olan Cumhuriyetin Batıcı kadroları tamamlayacaktır. Biz bu onların bir kısmını sonraki bölümlerde anlatacağız. Aslında

---

⁶⁵ Bkz. Tülay Gencer, Cemil Meriç İle Türk Modernleşmesine Bir Bakış, Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt: 1 Sayı:1. s. 26-27.

daha önce yazdığımız "Osmanlı'dan Cumhuriyete Büyük Kırılma" kitabımız bu gerçekleri geniş olarak işler.

Kör Taklit

Bütün bu aydınlar, devlete ve millete faydalı bilgiler öğrensın diye burada eğitim gören veya Batıya gönderilen insanlarımızdır. Burada modern mekteplerde ders görenler pozitivizm inkarı ile zehirlenmişler, Batıya giden jöntürklerimiz de ilim öğrenmek için eğitim kurumları yerine Batının Karanlık mahfillerine kaydolmuşlardır. Batının büyük bir ilgi, sevgi ve destekle sahip çıktığı bu sözde aydınlar, içki, kumar, fuhuş bataklığında beyinleri yıkanarak yetiştirilmişlerdir. Kendi din, millet ve medeniyetine yabancılaşmış bu sarhoşlar, ülkeye tekrar geri dönmelerinin, bir başka deyişle Batı tarafından görevlendirilerek yeniden ülkeye gönderilmelerinin arkasından kopardıkları kargaşa ve karmaşalar ile memleketi yıkılıp yok olma uçurumunun kenarına itmişlerdir. Son darbeyi, yok yere ülkeyi savaşa sokmakla, yine onlar vurmuşlardır.

Cumhuriyet dönemi ise batılıların aynı kadroya altın tepsi içinde devlet sunmaları ile başlamış, onların denetim ve gözetiminde devam ettirilmiştir.

Bu kadar büyük felaketlerin arkasından bugün bizler ellerimiz böğrümüzde sancı çekerek “keşke keşke” diyoruz. Biliyoruz, keşkelerin onlara da bize de bir faydası yoktur. Ama acaba ders ve ibret almaya ve bundan sonra olsun yeniden kendi din ve medeniyetimize dönerek onlara sahip çıkmaya bir faydası olmaz mı? Acaba düşmanlarımız olan kafirlerin din ve medeniyetlerini, yani zihniyet dünyalarını, düşünce biçimlerini ve hayat tarzlarını reddetmeye bir katkısı olmaz mı?

Eğer olacaksa söyleyelim; ne olurdu o zamanlar - aslında her zamanlar- rehavete düşmeden çağı iyi okuyup araştırsaydık? Ne olurdu dünyada yeni gelişen ilim, hikmet ve tekniğe karşı kör ve sağır kesilmeseydik? İçinde yaşadığımız dünyada dost ve düşmana bigane kalmasaydık?

Ve yine ne olurdu, sadece matematik, tıp, sosyal ve fen bilimlerinin bir milletin gelişip kalkınmasına ve var oluş mücadelesinde başarılı olmasına yetmeyeceğini anlayabilseydik? Öz sayılan ilim, yöntem, disiplin, irade, ahlak ve çalışmanın yerini kabuk sayılan kör taklit ve taassubun asla tutmayacağını, kılık kıyafet ile oynamanın hiç de marifet sayılmayacağını öğrenebilseydik!

Keşke “Batılılaşma” adına kısır bir “kabuk” taklidinden kurtulabilseydik de, gerçek öz sayılan milletin dinini, hukuknu, ahlakını, örf ve adetlerini, dünya imarında bayındırlığın gerektiği ilimleri kendi mekteplerimizde kendi usullerimizle öğretebilseydik...

Ama öyle olmadı. Öğrencilere “pozitivizm” küfrü bir “amentü” gibi ezberletirildi. “Akla ve fenne uymayan her şeyi reddetmeli” saçmalığı, bilimsellik(!) aydınlanmacılık(!) diye öğretildi. Din afyon yerine konulup insanları uyuşturduğu söylenildi ve mektepten de hayattan da kovuldu.

Sonuç, çöken birey, çöken aile ve çöken toplum. Ve derken çöken devlet!

Koca Osmanlı gümbür gümbür yıkıldı!

Biz bu felaketlerden niye ibret almadık?

Bugün hala eksikliğimiz ilimdir diyor, cehaleti en büyük ayıp ve noksanlık görüyor, okuma yazma seferberliğine koyuluyor, her ile üniversiteler açıyor, ama hala dini, imanı, ahlakı, milli kültürü ihmal ediyoruz. Saadetin ne ilimde, ne

parada olmadığını, onun tamamen ahlaki, vicdani, kalbi bir olay olduğunu bilmiyoruz. Bunu görmeliyiz artık.

Osmanlılar, komşuları Avrupa ile temasların acı neticesinde düşmüş oldukları uyuşukluktan silkinip uyanmak istediler. Fakat bu noktada paniklediler ve mazilerindeki büyüklüğü meydana getiren kuvvetin İslam olduğunu unutarak bu kuvvetin batıdan gelebileceğini zannettiler. Selameti, daha önce buldukları tarafta, yani İslam'ın önderliğinde, onun ahlakî yaşayış ve siyasetinde arayacakları yerde, batının inanç ve yaşam şekillerinde bulacakları fikrine kapıldılar.

Sonuç mu?

Kitabımızın son bölümü onu anlatacak: İmanın kaybedilmesi. Hayatın her alanında kafirleri taklit. Bunun getirdiği ise sadece yıkımdır. Devletin yıkımı, milletin yıkımı, ailenin yıkımı, bireyin yıkımı. İzzetten zillete düşüş. Aydınlıktan karanlığa yuvarlanış. Mutluluktan buhranlara transfer.

Bu konu çok önemlidir ve biz üstünde biraz daha durmak istiyoruz.

Mağlubiyetin Verdiği Şok

Bu konuda buraya kadar gördüklerimizi kısaca bir özetleyerek şunları hatırlatalım: Osmanlının sonunda devletin zafını, düşmanlarının güç ve kuvvetlerini gören, ummadıkları mağlubiyetlerin altında ezilen yetkililer, bunun sebeplerini araştırmaya başladılar. Bunun sonucunda Batıda oluşan yeniliklerin, gelişmelerin ve bazı üstünlüklerin farkına vardılar. O zaman “mağrurluğun” tam zivesinden “aşağılık duygusuna” düşerek büyük bir şok, dehşetli bir panik yaşadılar. Telafî yollarını bulmak için sefirlerini, zeki

gençlerini, idarecilerini, aydınlarını vs. avrupalıya gönderdiler. Gitsinler, araştırınlar, öğrensinler ve geri gelerek ülkeyi kurtarsınlar idi amaçları.

Gidenler orada depdebe ve şaşaa gördü. Zevk ve sefahat gördü. Maddi bir medeniyet, bir yaşam biçimi, bir örf ve adet, hatta bir ahlak anlayışı gördü. Gördüğü maddi eserlerdi hep.

Fakat o eserleri meydana getiren gerçek sebepler neydi? Hangi çaba ve gayret, hangi disiplinli çalışma, hangi irade eğitimi ve fedakarlık, hangi ilim, hangi siyasi değişim, hangi enerji ve güç idi?

Onu bir türlü göremediler kamaşmış gözlerinden.

Sandılar ki, onlar gibi Fransızca, İngilizce konuşur, onların görgü kurallarına göre yaşar, içki içer, kumar oynar, dans ederlerse, metres tutar, zina eder, açılır saçılırlarsa, kendileri de o medeniyetin eserlerinden istifade ederler. Bu istifadeye kim karşı çıkıyor, engel oluyorsa, hiç kuşkusuz o düşmanın ta kendisidir, çünkü gericedir, yobazdır. O muhalif yobazlar asla dinlenmemeli, tepelenip geçilmelidir.

Peki, böyle bir hayata kim karşı çıkıyor, ne engel oluyordu?

Cevap basitti. Hedef ortadaydı:

İslam ve Müslümanlar! Milletin inancı, ahlakı, örf ve adaletleri...

Öyleyse, geri kalmışlığın sebebi ve ilerlemenin tehlikeli engeli tespit edilmiştir. Derhal milletin inancı, ahlakı, örf ve adaletleri yok edilmeli, ezilip geçilmeli, yerine galiplerin, medenilerin, yani Batılıların inancı, ahlakı, örf ve adaletleri yerleştirilmelidir. Bizi geri bırakan bu unsur ölmeli, uygarlık yaşatılmalıdır. Bu yaygara karşısında Ziya Paşa bile şaşkıncıdır:

“İslam imiş millete pâ-bendi-i terakki,
Evvel yok idi, iş bu rivayet yeni çıktı...”

Halk, elbette buna tepki duyarak, inançlarına sahip çıkacaktı. İşte bu çatışma, birçok kötülüğün anası oldu. Hangi birini sayalım; Önce, halkla aydın arasında meydana gelen korkunç çatışma, başlıbaşına bir kötülüktür, bir kayıptır zaten.

Millet, bir yandan emeklerin başa gittiğini görüyor, başsız kaldığına yarıyor, bir yandan da zarar görmesin diye, yarım yamalak bildiği din ve örflerine, sıkı sıkıya, taassupkârane sarılıyor, her yeniliği ürkerek reddediyordu. Bu red ise, onu çağın gerektirdiği bir çok ihtiyacı karşılamaktan mahrum bırakıyor, fakirlik ve sefaletin içine atıyordu.

Zengin Batı Yoksul Doğu

“Adı Konmamış Savaş” kitabımızda yazmıştık, haçlı savaşlarının altında yatan en büyük sebeplerden birisi de Doğunun zenginliği, Batının sefaletidir. Doğuya giden seyyahlar, gördükleri zenginliği ve nimet çeşitliliklerini efsanevî ve büyülü bir dille anlatmış, yoksul Batılıların iştahını kabartmıştı. Zaman tersine döndü. Yuvarlak dünyanın zafer günleri de dönüp duruyordu. Şimdi talih Batıya gülüyordu ve haliyle gözler oraya çevrilmişti. Batılılaşmanın altında yatan sebeplerden birisi de bu zengin ve büyülü dünyaya girmektir. İlber Ortaylı bu durumu şöyle anlatır:

Öte yandan Batı tarzı hayatı refahla, Doğulu kültür ve günlük hayatı ise sefaletle aynıleştirip mukayese etmek moda olmuştu. Genelde iki cemiyetin hayatını ve kültürünü yakından tanımayan Osmanlılar, sefaletten nefret ettikleri ölçüde batıcı olmuşlardır. Zamanında çokça okunan bir risale Tüccarzade İbrahim Hilmi'nin *Avrupalılaşmak* başlıklı eseri idi. Yayın hayatımızın bu ünlü kişisi kendini yetiştiren

bir aydındır. Avrupa'da bulunmamıştır, daha doğrusu ömrünün belirli bir safhasından sonra bazı yerlere geziler yapmıştır ve müşahedelerine göre., Garb-Şark ayrımı ve garblılaşıma modelleri önermektedir. Dikkati çeken husus, gözlemlerinin yaygın, kabul gören veya bolca tekrarlanan gözlem ve öneriler olmasıdır. Bu gibi gözlem ve fikirleri başkaları da öne sürmüştür. İbrahim Hilmi'nin "Avrupalılaştırmış aile" dediği, her şeyden önce İstanbul'un belirli semtlerinde ortaya çıkan zengin bürokrat veya tababet ve tüccarlık gibi serbest meslekle geçinen aile tipidir. Eski tip aile ise, şehrin büyük kesiminde yaşayan fakir İstanbul ailesidir. Fakir olduğu için imkânları kısıtlı, eğitimi kıt aile fertlerinden oluşmaktadır. Batılılaşan, zenginleşen ailenin, nasıl bir kültürel seyir izlediği zamanımız sosyolojisinin mevzuudur; ama herhalde İbrahim Hilmi'nin çizdiği portre ve kompozisyon ile bu gibi ailelerin büyük ölçüde bir alâkası yoktur.⁶⁶

Vaziyet böyledir. Zenginleşelim, lüks ve konfor içinde yaşayalım. Yani Avrupalılaşalım. Ama nasıl? Bu bile doğru dürüst bilinmiyordu. Batıyı cidden bilen ve eleştiren insanımız henüz yoktu. Ne ilim, ne de yönetim adamlarımızdan daha doğru dürüst Batıdan bir dili bilen bile yoktu. İşte İlber Ortaylı'nın tesbitleri:

"Garblılaştırmayı benimseyen gruplar ve kişiler kadar benimsemeyenler ve karşı çıkanlarda da aynı hastalık arazları görülüyor. Tezatlar bizim tarihimizde de çarpıcı biçimde görülür. Bizim tarihimizin ilk mükim elçilerinden Mustafa Sami Efendi vardır. Bunun kaleme aldığı bir de *Avrupa Risalesi* var. Efendi, Paris'te başkâtiplik, Viyana'da

---

⁶⁶ Avrupa Ve Biz, s. 25-7.

müsteşarlık ve en son Tahran'da sefirlik yapmıştır. Hep görevlerinden azledilip geri gelirdi. Devrin vakanüvisi Ahmed Lütü Efendi, onun azlını kendi örf ve âdetlerimizi önüne gelene kötileyip, Avrupa'yı cânı gönülden övmesine, bu mealdeki ölçüsüz sözlerine bağlar.⁶⁷ İşin garibi, bu ateşli Garb taraftarının elçiliklerdeki ikameti de dahil, ne burada ne de Avrupa'da hiçbir Garb dilini öğrenemeyişidir.

Bu farazi Garb taraftarları ve farazi Garb düşmanları yanında, buldukları Garb ülkelerini ateşli biçimde benimseyen veya dışlayanlar da vardır. Aynı şekilde Mustafa Fazıl Paşa'nın yanında harice kaçarak Yeni Osmanlılar dediğimiz muhalif siyasî grubu oluşturanlar ve sarıklı ihtilâlcî Ali Suavi ise, medrese eğitilmiş olmasına rağmen Garb hukuku, Latin alfabesi, Avrupa tarz-ı hayatı ve kadın eşitliği konularında radikal garbcı görüşlere sahiptir. Hangisinin Batı dillerini daha iyi bildiğini bilmiyoruz. Batı ve Doğu dillerinin dördünü, beşini iyi ve pekiyi derecelerde bilen Şemseddin Sami, Ahmed Vefik Paşa, Maarif Nazırı Münif Paşa gibi zevat ise, ne Garb ne de Şark propagandasına girmeden çeviri yapmak ve ansiklopedi ve lügat hazırlamakla ömürlerini geçirmişlerdir ve saltanata sadık kalmışlardır.

Garb dillerini ve dünyasını tanımadan radikal batıcılık yapan Doğulu okumuş tipini en acımasızca hicvedenlerden biri, ilerde imparatorluğumuzun Arap eyaletlerini parçalayan antlaşmaya adım verecek Mark Sykes'dır. Sykes, muhtemelen İttihatçılara mensup pozitivist ve ateşli batıcı bir kaymakamla konuştuktan sonra, "Yarım yamalak Fransız eğitiminin yıkıcı etkilerinden" söz ediyor. Sir Mark Sykes "hür basın, özgürlük" gibi kavramları bilmeden kullanan bu radikal memur için böyle diyor. Öbür taraftan aynı bölgede (Palu)

---

⁶⁷ **Mustafa Sami Efendi**, *Avrupa Risalesi*, İstanbul 1256/1840.

zavallı Ermenileri ifsad eden, dış dünya hakkında yanlış bilgiler verip kışkırtan yabancılardan (misyonerlerden) şikâyet ediyor. Müteakib olaylar, bu olayları yaratanlar, katılanlar ve cereyan tarzına baktığımızda Sykes pek haksız da sayılmaz. Batı kültürü ve dünyası Doğu'da dar bir çevrenin dışında farklı bir görünümle illüzyon halinde yayılıyordu.⁶⁸

Batılılar, bazı Batı kurumlarını Doğulular için lüks olarak görüyordu. Nitekim Mark Sykes'a benzer bir tutum içinde olan ünlü hukukçu A. Batbie, Napolyon döneminin sansür mevzuatını (yayın öncesi sansür) Fransa için olumsuz; fakat bunu iktibas eden Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu için uygun bulur.⁶⁹

Batılılaşma başladığı günden beri topluma hep kaos ve kargaşa getirmiştir. Hep çatışma yaşatmıştır. Ortada doğru dürüst ne kendini, ne de Batılıları bilen vardır. İşte bir uzman tespiti:

“Garbı bilmeden sevenler olduğu gibi, hiç görmeden ve bilmeden nefret eden; Garblı birey ve aile için tasvirlerde bulunanlar da vardır. Her iki grubun ihsaslarında doğruluk payı olabilir; ama Doğulular, Batı hakkında kaleme aldıkları bazı seyahatnamelerden de anlaşıldığı üzere, bu dünyayı yüzeyden tanımışlardı.”⁷⁰

---

68 Sir Mark Sykes, *The Caliphs' Lnst Heritage*, Londra, 1915, s. 365-366.

69 A. Batbie, *Traite de Droit pubiic et administratif*, Paris, 1885, s. 187.

70 Tüccarzade İbrahim Hilmi (Çığıracan), *Avrupalulaşmak. Felâketlerimizin Esbabı*, İst.

DEĞİŞİMİN ADI: BATILALAMA

Batılama Ve Benzer Kavramlar

M. Şükrü Hanioglu Batılama için DİA için yazdığı maddede Şöyle der: “Batı dışındaki toplumlarda Batı’nın gelişmişlik seviyesine ulama çabalarını ifade etmek için kullanılan bir tabir.”⁷¹

İsmail Kara da onu bize Şöyle tanıtır: “Batı medeniyetini veya batılı milletleri taklit etme, onlara benzeme hareketi. Batılama, garblama, avrupalama, modernleşme, asrileşme, çağdaŐlama da denir.

Avrupanın (sonradan Amerikanın da) başta teknolojisini olmak üzere siyasî, sosyal ve hatta kültürel sistemini aktarma ya da iktibas etmeye dayanan fikirler ve uygulamaların tamamı bu kavramın çerçevesine girer. Bu anlamda batılama sadece Türkiye ile ilgili bir mesele değildir. Bütün İŐâm dünyası ile birlikte, Rusya, Japonya, Hind, Çin ve giderek bütün Batı Avrupa ile Amerika dışında kalan dünyanın meselesi olmuştur. Bu durumda, batı, Avrupa ile ABD olmakta, bunlara nisbetle diğer ülkeler "doğu" itibar edilmektedir.”⁷²

---

⁷¹ Bkz. DİA, cilt: 05; sayfa: 148.

⁷² Bkz. Sosyal Bilimler Ansiklopedisi “Batılama” md.

Yaygın bir kullanım alanı kazanan Batılılaşma'nın kavram olarak tarih içinde az öncesaydığımız gibi bir çok arkadaşları olmuştur. Konuyla ilgilenen her yazar gibi M. Şükrü Hanioglu da bunlarla ilgilenir ve bunları şöyle sıralar:

“Günümüz Türkçe'sinde Batılılaşma (Garplılışma) tabiri, genel olarak Batı ülkeleri dışında kalan toplumlarda, özel olarak da Osmanlı İmparatorluğu ile Cumhuriyet Türkiyesi'nde Batı'nın gelişmişlik seviyesine ulaşabilmek için gerçekleştirilen siyasî, sosyal ve kültürel hareketleri ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Ancak Osmanlılar'ın Batı'ya yönelişinin başlangıcından beri öncelikle askerî ve eğitim müesseselerini içine alan değişme, başkalaşma ve gelişmelere, bir taraftan sosyal olayların karakteri, diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin tarihî özelliği ve coğrafi konumu dikkate alınarak birçok isim verilmiştir.

XVIII. yüzyılın başlarında teceddüd veya ıslahat, daha sonra tanzimat olarak adlandırılan hareketler, İstanbul'un çeşitli kesimlerindeki farklı yaşayış biçimlerini de ifade etmek üzere asrîlik, asrîleşme gibi benzer kavramlarla da anlatılmaya çalışılmıştır. Osmanlılar'ın son yılları ve Cumhuriyet'in başlarında gözlenen gelişmeler Batılılaşma hareketini ifade edecek bir tarzda muasırlaşma, muasır medeniyet seviyesine ulaşma gibi tabirlerle de anlatılmış, dildeki sadeleştirme gayretiyle zamanla bunun yerine çağdaşlaşma deyimini benimsenmiştir.

Bazı araştırmacılar Batılılaşma kavramı yerine çağdaşlaşma veya modernleşme kavramlarını kullanmayı uygun görüyorlarsa da çağdaşlaşma Doğu-Batı farkı olmaksızın bütün toplumlar için geçerli bir harekettir ve farklı toplumların birbirlerinden bazı sosyal ve kültürel müesseseleri alması şeklindeki bir hareketi anlatmaktadır. Ayrıca

modernleşme ve çağdaşlaşma kavramları Batılılaşma kavramında olduğu gibi kültürel ve sosyal değer ifadelerinden daha çok teknik, teknolojik, prodoktif, rantabl, rasyonel gibi ilk bakışta herhangi bir mânevî değer ifade etmeyen, nisbeten nötr ve daha çok maddî gelişmelere yönelik bir anlam taşımaktadır. Bu anlamda çağdaşlaşma veya modernleşme kavramları, yenileşme ve değişme hareketlerinin vazgeçilmez olanıdır; bütün milletler için söz konusu olup tarihin bütün devirlerinde görülen bir olgudur. Bu bakımdan Türk tarihinde özellikle Tanzimat'tan günümüze kadar yapılagelen değişiklik ve yenilikler için çağdaşlaşmadan çok Batılılaşma deyimini uygun düşmektedir.”⁷³

“Avrupa 15. yüzyıldan İtibaren büyük coğrafi keşiflerle ve yeni teknolojilerin uygulanmasıyla 18. yüzyıldan itibaren sanayileşme ile üstün bir konuma sahip oldu. Batı sömürgeciliğinin boyutları coğrafi keşiflerle olduğu kadar, sanayileşmenin gelişmesiyle de genişledi ve sonunda bütün dünyayı etkisi altına aldı. 18.yüzyıldan beri bütün dünya batının tesiri ya da tahakkümü altına girdi. Batı üstün teknolojiyle kendi dışındaki ülkeleri sömürüye yöneldi. Çeşitli ölçülerde batı sömürsünün etki alanında bulunan ülkeler, toplumlar batıya karşı mücadele etmek için de batıya benzemek, onun iktisadî, siyasî, sosyal sistemini benimsemek gerektiği fikrine sahip oldular. Bu benzeyiş gerçekleştikçe, batının sömürme usulleri değişerek, fakat daha etkili biçimde, bu ülkeler ve topluluklar üzerinde sürdü.”⁷⁴

Batılılaşmada İki Farklı Görüş

---

⁷³ Bkz. DİA, cilt: 05; sayfa: 148.

⁷⁴ Bkz. Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, “Batılılaşma” md.

Değişimin ve Batılılaşmanın tarihini ve gerekçelerini geçen bölümde görmüştük. O bilgiler ışığında burada şunu söyleyelim: Bir taraftan Avrupa milletlerinin güç, kuvvet ve refahı, diğer taraftan arada kurulan dostluk münasebetlerinin artması neticesinde, gerek hükümetler ve gerekse umumi efkarı sevk ve idare eden aydınlar, Batılılaşmayı bir zaruret, muhakkak gerekli bir zorunluluk olarak görüyorlardı. Fakat bunun yöntem, miktar ve çerçevesi ne olmalıydı?

Öteden beri aydınlarımız ve idarecilerimiz, Batılılaşma konusunda hedefleri aynı, metotları farklı iki görüşün etrafında kümelenmişlerdir.

Ayrıntıları saymazsak bu farklı görüşleri iki başlıkta ifade edebiliriz:

1- Kısmîciler (Kısmî Batıcılar)

2- Bütüncüler (Tam Batıcılar)

Kısmîciler, sadece Batının üstünlüğüne sebep olan teknoloji ve ilmin aktarılması ile yetinilmesini savunurlar. Kendi milli kimliğimizi, örf ve an'anelerimizi, ahlak ve karakterimizi devam ettirme düşüncesindedirler.

Bütüncüler ise Batının bölünmez bir bütün olduğunu, bir kısmını alıp diğer kısmını reddetmenin fayda sağlamayacağını, dolayısıyla batıya bütünüyle benzeme, Batıyı tamamıyla alma gerekliliğini savunurlar.

Şimdi bunları biraz daha yakından görelim:

Tam Batıcılar

Tam Batıcılara göre “Batı uygarlığı bir bütündür. Onu bütün değerleriyle birlikte almak gerekir. Hatta adaptasyon değil, yapacağımız şey, Batıyı olduğu gibi bize aktarmaktır. Bugünkü düşüşten devleti kurtarmak ve yeniden yükselmek ve

bu suretle memleketi muhakkak olan çöküntüden kurtarmak için tek çaremiz vardır. O da, her şeyiyle, bir bütün halinde batıyı taklit etmektir."

Diğer bir deyişle, "bize düşen, bizim eski, köhne, ilkel ve geri kalmış ne kadar değerlerimiz varsa atmak, yerine Batının yeni, üstün, kıymetli, faydalı, parlak bütün düşünce ve felsefelerini, ilke ve esaslarını, idari, siyasi, hukuki, iktisadi, ahlaki, terbiye ve eğitim değerlerinin ve anlayışlarını, kısacası kuram ve kurumlarını kabul etmek ve uygulamak. Kısacası, kendi karanlık, geri ve köhne dünyamızı atmak, aydın, zengin, kalkınmış, ileri gitmiş Batı dünyasını almak."

Batıcıların görüşüne göre bizim bütün müesseselerimiz, İslamî esaslardan ve İslamî telakkilerimizden doğmuştuk. Batıcılar, onların yerine batıya göre kurulmuş müesseseler koymak için, zayıf ve geri kalmış durumda bulunmalarını bahane ederek, bu durumdan istifade ettiler. Eski müesseselerin düzeltilmesi veya onarılmasına gitmeyerek, harap olmuş bir evn misali, en iyisi enkazın yıkılıp yeniden Batı değerlerine göre yapılmasını istiyorlardı. Daha doğrusu Batıdan taklit edilerek alınmasını tercih ediyorlardı.

Abdullah Cevdet kısmicilerin görüşünün tamamen yanlış olduğunu, Osmanlılar'ın Batı'nın bir talebesinden başka bir şey olmadıklarını belirtmiş ve bir tek medeniyet bulunduğunu, bunun da Avrupa medeniyeti olduğunu, dolayısıyla bunun gülü ve dikenini ile alınmasının elzem olduğunu ileri sürmüştür. Hatta bu "kayıtsız şartsız batılılaşmacılık", en uçta, bir kavmin kan ve beden olarak da batılılaşması tezini savunmaya kadar varır. Türkiye'nin en ünlü aşırı batılılaşmacılarından Abdullah Cevdet 1925'de Türk kanına kan katılması için Avrupa'dan damızlık insan getirilmesini teklif etmişti.

Başta Abdullah Cevdet, Kılıçzâde Hakkı ve Celâl Nûri beyler olmak üzere materyalizm, pozitivizm, Darwinizm, Freudizm gibi Batı'daki sivri akımlara kendilerini kaptıran pek çok yazar, Osmanlı toplumunun gerek yapısal problemlerin gerekse bu problemlere bağlı siyasî meselelerin çözümü için topyekün Batılılaşma dışında bir çaresinin bulunmadığını iddia etmişlerdir. Bu kimselere göre temel mesele “Asyaî kafalar”ın Batılılaştırılmasıdır. Garpcılar, bu temel değişim gerçekleştirilmeden yapılacak ıslahat veya değişikliğin bir sonuç getirmeyeceğini savunmuşlardır. İctihad başyazarı, “Biz Avrupa’ya gitmezsek Avrupa bize gelecek” şeklindeki anlatımı ile bu noktaya işaret etmek istemiştir.

Bütüncü Garpcılar, Batılılaşma hareketi önünde engel olarak gördükleri din kurumuna ve geleneksel değerlere karşı da büyük bir mücadele başlatmışlardır. Bu alanda, Hollanda’lı Reinhardt Dozy’nin “Essai sur l’histoire de l’Islamisme” adlı kitabının Abdullah Cevdet tarafından “Târîh-i İslâmiyet” (İstanbul 1908) adıyla Türkçe’ye çevirilmesi olayında görüldüğü gibi bir yandan doğrudan dine yönelik eleştiriler ortaya konulmuştur. Diğer yandan da dinin belirlediği sosyal yapıda ortaya çıktığı iddia edilen problemler tartışılmış ve Batılılaşma ile bunlara çözüm bulunacağı ileri sürülmüştür. Geleneksel değerler alanına gelince Garpcılar bunların, ister dinden kaynaklansın isterse kaynaklanmasın, sosyal gelişmenin önünde büyük bir engel teşkil ettiğini savunuyorlardı.

Baticıların kitaplarında ve başta İctihad olmak üzere çeşitli dergilerde yazdıkları makalelerde Batı’daki din karşıtı cereyanlardan basmakalıp alınan fikirlere dayanılarak sürekli bir biçimde geleneksel değerlerden tamamen arınmış, din kurumunu bir bâtil itikadlar bütünü olarak gören ve bunların

yerine Batılı değerleri ikame eden bir tipin profili çizilmiştir. Burada çizilen ideal tip, belirtildiği gibi, içinden çıktığı sosyal gerçekliğin dışında ve üstün olduğuna inanılan bir diğer gerçekliğin değerlerini benimsemekte ve bununla da kendi toplumunu normal gelişiminin çok ötesinde bir hızla ve olumlu bir biçimde değiştireceğine inanmaktadır.

Nihayet Garpçılar yeni bir ahlâka sahip kılmak istedikleri ferde girişimci bir karakter vermek istemektedirler. Bunun için klasik Yunan düşünürlerinden başlayarak pek çok materyalist düşünürün fikirlerini tanıtmışlardır. Aynı zamanda dinden bağımsız bir ahlâk anlayışının benimsetilmesi için Sanfani gibi yazarların eserleri Türkçe'ye çevrilmiştir (Tıbbiyeli ve Nişanlısı, İstanbul 1912).⁷⁵

Batılılaşmayı demokratikleşmeyle, parlamentarizmle, kapitalistleşmeyle, laikleşmeyle eşdeğer sayan görüşler de vardır. Batılılaşmanın cemaatçi yapıdan ferdiyetçi sosyal yapıya geçişle gerçekleşebileceği de bu tür tezler arasında zikredilebilir (Mesleki içtimaîciler, Prens Sabahaddin).⁷⁶

Kısmî Batıcılar

“Kısmîciler” de dediğimiz bu görüş sahipleri, sadece Batının üstünlüğüne sebep olan teknoloji ve ilmin aktarılması ile yetinmesini savunurlar. Bundan ötesi kendi değerlerimizdir ve onlara sahip çıkmamız gerekir.

Daha çok milliyetçiler ve kısmen İslamcılar bu meselede şöyle düşünüyorlardı: “Bize düşen, Batının sadece bilim ve tekniğini almak, ama ahlâkını ve milli değerlerini bırakmak,

---

⁷⁵ Bkz. M. Şükrü Hanioglu, DİA. “Batılılaşma” md. V. 150 vd.

⁷⁶ Bkz. İsmail Kara, Sosyal Bilimler ans. Batılılaşma md.

onun yerine kendi milli değerlerimizi yüceltmektir. Bizim ihtiyacımız sadece ilim ve tekniktir. Bunun ötesindeki değerlere gelince, bizde olanlar onlarda olanlardan daha iyidir.

Mehmet Akif bu düşünceyi şöyle şiirleştirmişti:

*Alınız ilmini garbın, alınız san'atını
Veriniz hem de mesainize son sür'atini,
Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız.
Çünkü milliyeti yok, san'atın, ilmin; yalnız.
İyi hatırda tutun ettiğim ihtarı demin:
Bütün edvar-ı terakkiyi yarıp geçmek için,
Kendi "Mahiyet-i ruhiyeniz" olsun kılavuz.
Çünkü beyhudedir ümid-i selamet onsuz.*

Bir örnek verecek olursak mesela Celâl Nuri Bey İctihad mecmuasında "Şime-i Husûmet" başlıklı bir makale yazmış ve Batı'nın Osmanlı toplumuyla hiçbir zaman dost olmadığını ve bundan dolayı Batılılaşma'nın Batı'ya rağmen sürdürülmesi gerektiğini iddia etmiştir.

Aynı mecmuanın bir sonraki sayısında bu yazıya cevap veren Abdullah Cevdet ise bu görüşün tamamen yanlış olduğunu, Osmanlılar'ın Batı'nın bir talebesinden başka birşey olmadıklarını belirtmiş ve bir tek medeniyet bulunduğunu, bunun da Avrupa medeniyeti olduğunu, dolayısıyla bunun gülü ve dikenini ile alınmasının elzem olduğunu ileri sürmüştür.

Bu tartışma sonrasında söz konusu fikirler etrafında ikiye ayrılan Batıcılar'dan "tam Batıcılar" eskiden olduğu gibi İctihad mecmuasında tezlerini dile getirirken "kısmî Batıcılar" Celâl Nuri Bey'in liderliğinde Serbest Fikir (kapatıldıkça Uhuvvet-i Fikriyye ve Hürriyet-i Fikriyye adlarıyla çıkarılmıştır) dergisindeki yazılarında tam Batıcılığın Osmanlı

Devleti'nin Batı'nın bir uydusu durumuna gelmesinden başka bir anlam taşımadığını belirtmişler ve bu alanda bir sınır çizilmesinin gerekliliğine işaret etmişlerdir. Celâl Nuri Bey bu dergideki yazılarında geleneksel değerlerden olumlu olanların seçilerek bunlardan faydalanma yollarının bulunmasını istemiştir.⁷⁷

Bu iki düşünce Cumhuriyete kadar hep çatışma halinde olmuştur. Ama cumhuriyet bu görüşlerden “Tam Batıcılık” görüşünü uygulayınca, ister istemez diğerleri bunu kabullenemk zorunda kalmıştır. Zorunda diyoruz, zaten bu “Batılılaşma” ta başından beri “mecburi” bir değişimdir ve millete rağmen yapılmıştır. Cumhuriyet ise kabul etmeyenler için muhalefet derecelerine göre cebir, şiddet, işkence, zindan, sürgün, idam ve faili meçhul cinayetler gibi çok çeşitli ve acı seçenekler sunuyordu. O zamanın Meclis Başkanının ifadesiyle “bu işler behemahal olacaktı ama muhtemel ki bazı kelleler gidecekti”.

Millî Görüşçüler

“Millî Görüş” demek, dine, yani İslam’a dayalı görüş demektir. Aslında bu diğer iki görüşe göre yerli bir görüştür. Ancak bizde “Millî Görüş”, Necmettin Erbakan’ın önderliğini yaptığı meşhur bir siyasi görüştür. Burada da “Millî” kelimesi, Arapçadan gelen ve “dini” ifade eden bir kelimedir. Bu anlamda Necmettin Erbakan ve siyasi hareketi, Batılılaşmanın karşısında yerli ve dini bir düşüncüyü savunduğundan bu adı almıştır.

---

⁷⁷ Bkz. M. Şükrü Hanioglu, DİA. Batılılaşma md. V. 152.

Şimdi biz bu siyasi hareketten bağımsız olarak şunu ifade edelim ki, Tanzimat'tan beri Batılılaşma adına yapılan devrimlerin hepsi de özü anlamadan yapılan kabuk devrimlerdir ve sahtedir. Üstelik halka zorla, cebir ve şiddetle dayatılmıştır. En büyük özelliği laikliktir. Laiklik, İslam Şeriatını reddettiği için, dinsizliktir. Bu yüzden Cumhuriyet devri, temel insan haklarına aykırı düşen bir diktatörlüktür. Kaldı ki Batılılaşmak adı altında Batıdan ilim ve teknik yerine ahlaksızlık, sapıklık ve sefahat alınmıştır. Bizim dinimiz, hayat tarzımız ve kültürümüz İslam'dır. İslam Medeniyeti ile Batı Medeniyeti birbirinden ayrı, farklı ve aykırıdır. Batı zalimdir, sömürücüdür. Örnek alınmaya değmez. İlim ve teknik bir hikmet sayılırsa, nerde bulunursa almak caizdir. Ama ilminkendine has düşünce ve yöntemlerine dikkat etmek gerekir. Yoksa insanı, farkında olmadan kaynağına götürüp yabancılaştırabilir.

Cumhuriyeti kuran kadro ve takipçileri birinci görüştedirler. Onların pozitivist, tanrı tanımaz, kendi din, kültür ve medeniyetine düşman Milli Eğitim tezgahından geçen sözde aydın ve genel halk kitlesi ise ikinci görüştedir. Bu iki görüşün argümanları da temelsiz, İslam açısından yanlıştır. Üçüncü görüş ise bu sistemde her nasılsa resmi ideoloji belasından kurtularak kendi dinini, kültürünü, tarih ve medeniyetini doğru öğrenebilmiş Müslümanların görüşüdür.

İlginç Bir Batılılaşma Taslağı

Tam Batıcılar, 1912 yılında Batılılaşma konusunda o döneme kadar görülmemiş sistematik bir plan ve program hazırlamışlardır. Gerek yerli gerekse yabancı pek çok yazar

tarafından Abdullah Cevdet'e atfedilen bu taslak gerçekte Kılıçzâde Hakkı Bey tarafından kaleme alınmıştır.⁷⁸

Planın ilk maddesi, hânedan mensuplarının ve özellikle şehzadelerin eğitimiyle ilgili olup burada Avrupa ülkelerinde olduğu gibi genç şehzadelerin orduda görev almaları istenmektedir.

İkinci maddede modern Batılı değerlerin geleneksel değerlerin yerini nasıl alması gerektiği konusunda ilginç bir teklif yapılmakta ve binaların üzerine asılan “Yâ Hâfız” levhalarının altına bir de sigorta şirketinin levhasının asılması önerilmektedir.

Üçüncü maddede önemli bir istek olarak Bizanslılar'ın başlığı olarak tanımlanan fes'in terkedilmesi, yerine yeni bir millî başlığın alınması ve askerî kalpakların dahi değiştirilerek eski Türkler'in kullandıkları başlıklara benzer, fakat çağın “nezaket”ine uygun bir başlık kabulü önerilmektedir.

Dördüncü maddede kadınlara çeşitli hakların verilmesi ve dinî makamların bu konuya karışmamaları istenmektedir.

Aynı konuyu ele alan beşinci maddeden sonra altıncı madde ile tekke ve zâviyelerin kapatılması istenmektedir.

Yedinci maddede de medreselerin kapatılarak yerlerine Batı yöntemlerine göre eğitim veren kurumların tesisi talep edilmektedir.

Sekizinci madde geleneksel alışkanlıkların terkedilmesi

Dokuz madde yeni bir ahlâk telakkisi oluşturma etrafındaki teklifleri ele almaktadır.

Onuncu madde ise cemiyetlerin yönetime dair işlerle ilgilenmemelerini önermektedir.

---

⁷⁸ Bkz. M. Şükrü Hanioglu, DİA. “Batılılaşma” md. V. 151.

On birinci de dokuzuncu madde gibi yeni bir ahlâk anlayışı oluşturma etrafındaki teklifleri ele almaktadır.

On ikinci madde, meşihatta yapılacak bir reform ile bu makamın modernleşme taraftarlarının destekçisi durumuna getirilmesini teklif etmektedir.

On üçüncü madde orduda yapılması düşünülen ıslahat hakkındadır.

On dördüncü maddede bütün mezheplerin tek bir mezhep çatısı altında birleştirilmesi teklif edilmektedir.

On beşinci madde dilde yapılması düşünülen reformu tartışmaktadır.

On altıncı maddede özel girişimin toplumda itici güç olması gerektiği belirtilmektedir.

On yedinci maddede geleneksel değerlerin bırakılması yolundaki istekler tekrarlanmaktadır.

On sekizinci maddede ise kanunlarda çağın gereklerine uygun reformların yapılması istenmektedir.

İşte Osmanlı Batıcılarının istekleri, fırsat bulurlarsa gerçekleştirmek istedikleri planları bunlardır.

Dikkat!

Bunlar ile Cumhuriyet rejiminde gerçekleştirilen Kemalist devrimleri yan yana koyarak bir muhasebe yaparsanız, sonuç ne çıkar?

Çıkan şu: Aynı düzenin davası!

Büyük bir fikrî deha olarak gösterilen ve “Kemalizm”, “Atatürkçülük”, “Atatürkçü Düşünce Sistemi” gibi isimlerle tanımlanan Mustafa Kemal’in düşünceleri, kendinden önceki zamanlarda bilinen, konuşulan, yazılıp çizilen Batıcı fikirlerin birer kopyasıdır. Evet, millete cebirle, şiddetle ve zorla dayatılarak uygulanan Kemalist Devrimler, o devrin tam Batıcı insanların genel düşüncelerinin basit bir uygulamasıdır.

Bir not daha düşelim; Kurtuluş Savaşı sonrasında kurulan Cumhuriyetin siyasî yapısının temeli Batıcılıktır. Çünkü II. Meşrutiyet döneminin ünlü Garpcıları yeni rejimdedirler. Mesela Kılıçzâde Hakkı Bey ve Celâl Nuri Bey yeni dönemde mebus olmuşlardır. Abdullah Cevdet de bizzat M. Kemal tarafından kabul edilip Elazığ mebusluğu gündeme gelmişse de kişiliği hakkındaki olumsuz tesbitler bunu imkânsız hale getirmiştir.

Batılılaşmaya Müslümanların Muhalefeti

Aslında bu “muhalefet” meselesi, kitabımızın diğer bölümlerinde “hesaplaşma” olarak çok geniş bir biçimde yazılmıştır. Ancak “bu kadar olaylara karşı hiç mi muhalefet oluşmamış?” şeklindeki bir soruya cevap olması için peşinen bu bahsi yazdık. Bir de hesaplaşma çok geniş bir zaman dilimi içinde olabilir. Ama muhalefet, olaylar cereyan ederken sıcağı sıcağına yapılan eleştirilerdir. Bu anlamda burada konuyu gündeme getirmeyi faydalı bulduk.

Batılılaşma hareketlerine en büyük muhalefetin Müslüman alimlerden gelmesinden daha tabii ne olabilir? Osmanlı'da “ilmiye” sınıfı hakim sınıftı. Şeyhülislam, kazasker, kadı, müftü, hocalar vs. kamuoyunu oluşturanlardı. Devlete ve topluma hakimdiler. “Seyfiye” (ordu) ve “kalemiye” (idare) onların yanındaydı. Bu güce binaen her tür yenilik girişimi dine aykırı ise önceleri ilmiye ve yenicilerin direnişi ile karşılaşta.

İlk defa Lale Devri ile yenileşme halkın görebileceği şekilde başladı. Akıbetini görmüştük, tekrar etmeyelim.

II. Mahmud ve Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa “Senedi İttifak”ı imzaladı. “Sekbanı Cedid” kuruldu. Ancak

Yeniçeriler yine ayaklandı, Alemdar'ın evini bastılar. Alemdar evi yakarak kendisiyle beraber yaklaşık 300 yeniçeriyi de öldürdü. II. Mahmud, 1826'da ilmiye'yi yanına çekerek Yeniçeri Ocağı'nı yok etti. Bu büyük bir olaydı. Batılılaşma hareketi esas bu noktada başladı. Padişahın adı gavur padişaha çıkmıştı.

Baticılar her devirde “İslam’ı ve kurumlarını reddediş” gibi aşırı tezleri yüzünden toplumun çeşitli kesimlerinden önemli tepkiler almışlar ve bilhassa meşihat makamından yapılan müracaatlar sonucunda bu alanda kaleme alınan yazılar sebebiyle Garpcı yazarlar yargılanmış ve dergileri kapatılmıştır. Özellikle İslâmcı dergiler Batılılaşma yolundaki tezlere karşı yoğun bir muhalefeti dile getirmişlerdir. Nitekim bu muhalefet Garpcılar üzerinde de etkisini göstermiş ve Batılılaşma’nın sınırı, ölçüsü, yöntemi, gayesi vb. konulardaki tartışmalar onları yukarıda anlattığımız gibi ikiye bölmüştür.

Balkan savaşlarının Osmanlı kamuoyunda meydana getirdiği radikalleştirici tesir Baticılar’ın tezlerinde de benzer bir etkiyi doğurmuş, bu da aralarında büyük bir ayrılığa yol açmıştır.⁷⁹

İslâmcı akımlar bu Batılılaşmayı reddetme görüşünde toplandıkları için, onlara karşı, “Müslüman düşünürlerin teknolojiye karşıt bir güzergâh koymaları mümkün olmamıştır” diye eleştiriler olmuştur. Ancak şu soruyu sorabiliriz: “Pozitivist düşüncenin öngörülerine göre bir dünya kurulduğunda Müslümanlar buna itiraz geliştiremediler” mi, yoksa “böyle bir eleştiri yapmaya hak ve hukuk tanımayan baskıcı bir yönetim yüzünden imkan ve fırsat bulamadılar mı”? Acaba hangisi? Belki de asıl tartışma konusu budur.

---

⁷⁹ Bkz. M. Şükrü Hanioglu, DİA. “Batılılaşma” md. V. 151.

Bugün de “Batılılaşma” hareketlerinin önündeki en büyük engel, şüphesiz İslâm dini ve bu dinin düşünceye, hayata, günlük ilişkilere yansıyan ahlâk anlayışıdır. Batılılaşmaya muhalefetin ilk ürünlere bakıldığında İslâmiyetin değil, belki “Müslümanların”, yani “İslâm’ın o gün aldığı şeklin” eleştirildiği ve “dinin esasta ilerlemeye engel olmadığını” vurgulandığı görülecektir.

Şu da bir gerçektir: Batılılaşma teşebbüslerinin önemli bir kısmı dini istismar ederek yapılmıştır. Güya bütün bu yapılan dine ve ahlaka aykırı işler, din, ahlak ve şer'-i şerif adına ve güya onların iyiliği için yapılmıştır. Bu çirkinlik bile cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Hatta halen bugün bile bu çirkin istismara tevessül edilmektedir. Bu da onların çirkin yüzünü gösteren bir yalan dolanlarıdır. Yalandan medet umacak bir işin memlekete ve Müslümanlara ne hayrı olur?

Fakat böyle din istismarına tevessül ederek yola çıkanlar, çok geçmeden önce ahlâk anlayışına yönelen eleştiriler gittikçe dine, dinî düşünce ve yaşantıya, şer’i şerife ve İslâmiyete gelip dayanmıştır. 1924'e kadar Batılılaşmaya bir destek, bazan da bir kılıf olarak ele alınıp alet edilen, istismar edilen dinî düşünce, bu tarihten itibaren iyice güçlenip devlete ve millete hakim olunca gerçek yüzünü göstermiş, Batılılaşma ve gayrı millî unsurlar lehine din safdışı edilerek ikilik kaldırılmaya çalışılmış ve tamamen dünyevî, laik bir uygulama tercih edilir olmuştur. Bu zamana kadar yapılan bir münafıklıktır aynı zamanda. Çünkü münafıklık, küfrün ve kafirlerin din ve dindarlar karşısında zayıf oldukları zamanlarda gerçekleşir. Tam tersi olursa, yani küfür ve kafirler güçlü olurlarsa, özünde zillet taşıyan nifaka niçin ihtiyaç duysunlar?

Türkiye'de ve diğer İslâm ülkelerinde görülen batılılaşma hareketleri her her şeyden önce “yukardan aşağıya ve zorla yerleştirilmiş kısmî ve ikili bir karakterdedir”. Bu açıdan Tanzimat'la Cumhuriyet devri uygulamaları arasında esasta fark yoktur.

Halk başından beri bu hareketlere hemen her zaman karşı çıkmış, istikrahla, çirkin görerek ve nefret ederek karşılaşmıştır. Bu nedenle batılılaşma, aynı zamanda idareci kadro ve aydınlarla halkın arasının gittikçe açılmasını, hatta bu farklılaşmanın düşmanlığa dönüşmesini de ifade eder. İlerici-gerici sınıflandırmaları yine böyle bir yaklaşımın ürünüdür.

Batılılaşmanın empoze edildiği ülkelerde demokratik bir geleneğin yerleşmemesi de bu tarihî birikimle yakından ilgilidir. Çünkü olup biten şeyleri halk ne istemiştir, ne olması için gayret sarfetmiş, kan dökmüştür, ne de benimsemiş, içine sindirmiştir.

Cemil Meriç'in tespitiyle Batılılaşma ve modernleşme bizde daha çok Batı'ya teslimiyet gibidir. Türk modernleşmesi Batı'dakinin aksine yukarıdan aşağı gerçekleşir. Bunun en büyük kanıtı, yüz yıl gibi bir zamanda İslam'a dayalı bir devlet yapısından laik bir devletin çıkarılmış olmasıdır. Osmanlı modernleşmeyi laikleşme ile bir tutmuştur.⁸⁰

Bugünden geriye doğru bakıldığında batılılaşma hareketlerinin özellikle de İslâm ülkelerinde ve Türkiye'de halkın lehinde sonuçlar vermediği söylenebilir. Bu konu ileride “İşte Batılılaşmanın Sonuçları” başlığı altında işlenecektir. Ancak şunu hemen söyleyelim ki, Cemil Meriç gibi ömrünü Batıyı tanımaya hasreden nice aydınımız,

---

⁸⁰ Cemil Meriç, “Batıda ve Bizde Aydının Serüveni” Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s.134.

Batı'nın bütün kavramlarıyla bir kavga halindedir. Hepsinin emperyalizmin bir uydurmacası, bir mistifikasyonu olduğunu düşünürler. Batılılaşma, çağdaşlaşma, modernleşme, emperyalizmin 20. asırda kendine yeni bir maske bulması, kendinden olmayanı çağdışı olduğuna inandırmasıdır. Dünyada değişen ekonomik - siyasal dengelere göre Avrupalılaşmadan Batılılaşmaya, ardından daha kapsayıcı olan Modernleşmeye dönüşmüştür. Farklı isimlerle sahneye çıkarılsa da aslında her üç kavramla gösterilmek istenen, "ışığın Batı'dan geldiği" yalanıdır. Kapitalizm bu yalanla kendisi olmaktan utanan kompleksli toplumlar yaratmaya çalışmış, bunda da başarılı olmuştur. Aslında, Modernleşmeden ziyade bir modernleştirmeden bahsetmek daha gerçekçidir.⁸¹

Osmanlı Devleti, batılılaşmaya resmen karar verdiği ve bunu uygulamaya koyduğu zaman dünya sistemi içinde belli bir yeri olduğu gibi devlet, ordu, eğitim vb. alanlarda da kendine has yapıları, kayda değer özellikleri vardı. Bunlar yenileşme adına zayıflatıldı ve ortadan kaldırıldı, yerine konanlar ise ne eskilerin fonksiyonlarını icra edebildi, ne de kendisinden beklenenleri gerçekleştirebildi. Bugün kimse gelinen seviyenin (devlet mekanizması, ordu, eğitim, insan unsuru, düşünce hayatı, kültürel kalite vs.) özgünlüğünden ve yeterliliğinden söz açamazken, "muasır medeniyet seviyesine ulaşmak" aldatmacası hala en yaygın slogan olarak milletin önüne sürülüyor.⁸²

Batı bütün bu faaliyetleri niçin yapıştır?

⁸¹ Bu bağlama vurgu yapan iki farklı kaynak için bkz. Serge Latouche, *Dünyanın Batılılaşması*, Temel Keşoğlu (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993; Cengiz Aktar, *Türkiye'nin Batılaşması*, Temel Keşoğlu (Çev.), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.

⁸² Bkz. İsmail Kara, Sosyal Bilimler Ans. "Batılılaşma" md.

Cevap çok açıktır. İslam'ı yok etmek için.

Peki başarabildiler mi?

Hayır!

Neden?

Çünkü İslam Allah Teâlâ'nın dinidir. Allah "aziz"dir, onu kimse mağlup edemez. Müslümanlar zaman içinde zayıflayabilir, sorumluluklarını ihmal edebilir, hayat imtihanında başarısız olabilir, hatta zaman zaman düşman hakimiyetine dahi girebilirler. Ancak Allah Teâlâ'nın takdiri bunların hep üstündedir. Kim veya hangi nesil dinini koruyamazsa, onları giderir, yerlerine koruyanları getirir. İşte o müjdeli ayet-i kerime:

"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, bilsin ki Allah yakında öyle bir toplum getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler; müminlere karşı yumuşak, kâfirlere karşı da onurlu ve şiddetlidirler; Allah yolunda mücahede eder, hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. Bu, Allah'ın bir lütfudur, onu dilediğine verir. Allah, geniş ihsan sahibidir, her şeyi çok iyi bilendir."⁸³

Yanlış Eleştiren Batıcılar

Zaman içinde Batıcı oldukları halde bu zoraki değişimi eleştiren ve yapılan yanlışları bir bir sıralayan tarihçi, sosyolog, siyasetçi, iktisatçı, hukukçu, eğitimci ilim adamları ve aydınlar da çıkmıştır. Bunlar genellikle "Tam Batıcılar" karşısında duran "Kısmî Batıcılar"dır. Buların arasında maalesef İslamcı denilen kesimden insanlar da vardır. Ama

---

⁸³ Maide 54.

bunlar sonradan gerçeği görmüşlerdir fakat ne yazık ki , “ba’de harabi’l Basra” misali memleket yandıktan sonra olmuştur.

Batıcı olup da Batılılaşmanın tarzını eleştirenlerden birisi de Mümtaz Turhan’dır. “Kültür Değişmeleri” ve “Garplılışmanın Neresindeyiz?” gibi konuyla ilgili kitaplar yazan Turhan’a göre, “bizim insanımız”ın mesleki ve teknik bilgisi geliştirilmeden harekete geçildi. Halkın -ki çoğu tarım kökenlidir- dünya görüşünü, zihniyetini, bilimsel manada geliştirip değiştirmeden teknoloji ve uygarlık göstergelerini ülkeye taşımak hata idi. Halka zihin değişikliğine gidilmeden sadece fabrikalar, çarpık kentler, kent içinde caddeler açıldı. Hayatı teknik ve elektronik araç gereçlerle donatmak, lüks otomobiller vs. almak yolunu tuttuk. Üstüne bir de batılı kanunlar, nizamlar vazetmek suretiyle batılılaşacağımızı, batılılaşmayı tahkim edeceğimizi zannettik. İnsan varlığımızın vasıflarını değerlendirmeden, fitrî kabiliyetlerini ihmal ederek, sadece teknik araçlar satın almakla kalkınabileceği, ilerlenebileceği düşünülmemeliydi.

Turhan, “Bu yapılan, son derece lüks modern araçlarla ve eşyalarla donatılmış bir apartman dairesine; kent ve apartman kültürünü bilmeyen, evin içindeki elektronik eşyaları kullanmayı beceremeyen farklı bir kültürün adamını yerleştirip, orada yaşatmağa benzer” demiştir.

Buna dair çözümü de ilim adamları ve teknisyenlerden oluşmuş kadroyu hazırlamada buluyordu. O’na göre “genel eğitim” yerine “seçkin eğitim” uygulamak, ilim adamı ve teknisyenlerden oluşmuş kadroyu yetiştirmek gerekiyordu.

Aslında Mümtaz Turhan sözde “Türk Devrimi”ni bir vakıa halinde kavlıyor ve onu muhafazakârlaşırmanın yollarını arıyordu. Topluma müdahaleyi bilim ile sınırlamaktan bahsetmektedir. Bilimi rehber kılarak siyaseti sınırlamak

pozitivist sosyolojinin Fransız Devrimi sonrası gelişen kaotik haline karşı geliştirdiği “muhafazakâr” bir yönelimdi. Bilimin vesayete alet edilerek toplumun aleyhine kullanılmasının felsefi ve bilimsel yolları araştırılıyordu sanki bu da Batılılaşmanın zihniyetinin tipik bir örneğidir.

Fransız muhafazakâr düşüncesi, modernizasyonun, bilim ve teknik üzerinden, birinci sınıf bilim ve teknik adamları, bunların asistanlarından ve bilimsel zihniyetli idarecilerden, yöneticilerden oluşan bir kadro ile ve bunlarla birlikte hareket eden aydınlar katmanının oluşumuyla tamamlanabileceğini öngörüyordu. Bu ülkede Kemalist kadrolarla yapılan da bundan başkası değildi.

Turhan, sistemli ve planlı hareket edildiği takdirde bilimin ve bilimsel kurumların aşamalı olarak alınıp kurulabileceğini düşünmekteydi ve bu fikirlerini Fransız muhafazakârlarından almaktaydı. Bilimsel kurum ve kadrolara sahip olan bir toplum, ananevî temellerinde Batı milletlerinden farklı hangi kültür öbeğine dâhil olursa olsun, esas zihniyeti bakımından yine batılı olabilir, diye düşünüyordu.⁸⁴ “Öyleyse yaşayış ve duyuş tarzlarına kadar bütün ayrıntılarıyla batılı olabilmek, ona benzemek, batılılaşmanın vazgeçilmez şartlarından değildir” demektedir. Batılılaşmayı sorgulayan aydınımızın düşünce dünyası bu olursa, varın gerisini siz düşünün diyelim mi?

İleride “İttihat Ve Terakki İhanetleri” başlığı altında Cemil Meriç’in çok önemli bazı eleştirilerini zikredeceğiz.

---

⁸⁴ Batılılaşmayı sorgulayan aydınımızın düşünce dünyası bu olursa...

N BATILILAŞMA ALANLARI VE HESAPLAŞMALAR

Tarihimizde “mecburî bir değişim” olan “Batılılaşmanın ne olduğunu, niçin gerekli görüldüğünü, bu düşünceyi savunanların kısımlarını ve buna karşı yapılan eleştirileri, eleştirilerin eleştirilerini... evet, bütün bu bilgileri gördükten sonra şimdi kitabımızın belki de bel kemiğini oluşturan asıl konumuza gelebiliriz: “Batılılaşma” denilen hareketler hangi alanlarda nasıl olmuştur? Buna nasıl bir muhalefet olmuş ve özellikle de şimdilerde nasıl bir hesaplaşma beklenmektedir?”

Bu soruya belki şöyle bir karşı soru gelebilir: “Olmadığı alan var mıdır ki?”

Evet, haklı bir soru. Keşke biz de bütün bu alanları tesbit ederek buralarda yapılanların serüvenini yazıp hesaplaşmasına girişebilseydik. Fakat bu ansiklopedik bir meseledir. Bizim bu çalışmamız ise nihayet bir kitap hacmindedir. Hayatın her alanındaki Batılılaşmaya değinecek yerimiz de, vaktimiz de ve itiraf edelim bilgimiz de yoktur. Bu yüzden biz sınırlı din, inanç, ilahiyat ve onun çerçevesini çizdiği sosyal hayat alanlarında Batılılaşmayı göreceğiz. Tespit ettiğimiz bu alanlar, hukuk, eğitim öğretim, kılık kıyafet, görgü kuralları, edebiyat, mimarî ve musiki alanlarıdır. Önce bu alanlardaki Batılılaşma hareketlerini göreceğiz, sonra da onları İslam açısından değerlendirerek “hesaplaşma” bilinciyle muhasebeye alacağız. Şimdi sırasıyla görelim inşallah.

Hukuk'ta Batılılaşma

Batılılaşma büyük bir zihniyet değişimidir. Bu değişim din, devlet ve medeniyetimizi temellerinden oynatan, onları bir dünyadan başka bir dünyaya nakleden çok köklü bir değişimdir ve biraz önce de zikrettiğimiz gibi hayatın her alanını etkilemiştir. Nitekim İlber Ortaylı bu köklü değişimi şöyle ifade eder: “Türkiye ile Avrupa b ü t ü n l e ş m e s i n d e temel sorun sımâî ve teknolojik bilgi ve uyum yeteneği de değildir. Türkiye'nin Avrupa ile b ü t ü n l e ş m e s i , bütünüyle kültürel yapı, kültürel tercihler gibi sorunlar etrafında biçimlenmektedir. Kültürel yapı ve kültürel biçimlenme birçok yerde teknolojiden ve sanayi medeniyetinin icabı olan alt yapısal unsurlardan ayrılamaz.”⁸⁵

Ama en açık ve en etkili, en temel tezahürlerini herhalde hukuk alanında görürüz. Konuyu açmadan önce bir özet sunmak istiyorum. Malum Batılılaşmanın sebepleri sonucu, Osmanlı, o büyük ülkesinde uyguladığı hukuktan, yerli hukuk, yani İslam hukukundan yavaş yavaş vazgeçiyor ve Batılıların hukukunu alıyordu. İlber Ortaylı bu değişimi bir çırpıda şöyle sıralar:

“Türkiye İmparatorluğu aslında 19. asırdan beri hukuk sistemini Romanize ederek Batı Avrupa ile hukuki bütünleşmeye gitmiş ve 1926'da Medeni Kanun'un kabulü ile bu süreç tamamlanmıştır. Daha Tanzimat'la, Ticaret Kanunu (1850 yılı Fransız kaynaklı) Ticaret-i Bahriye Kanunu (1863 yılı; Ceza Kanunu (Mayıs 1840 tarihli kanun 1858'de Fransızların 1810 tarihli metnine göre yeniden düzenlendi); ceza usûü ve idari sahada Avrupa benzeri kararname ve

---

⁸⁵ Kz. Avrupa Ve Biz, s. 2.

nizamnamelerle bir hayli yol alınmıştır ve hatta 1293 tarihli Kanun-i Esasi de (1876) bu sürecin bir sonucudur.”⁸⁶

Biz bu “Hukuk’ta Batılılaşma” konusunu, işin uzmanlarından Mehmet Âkif Aydın’ının DİA için yazdığı maddeden/makaleden⁸⁷ özetleyerek sunmak istiyoruz.

Hukukta Batılılaşma, genel anlamdaki Batılılaşma’ya paralel olarak XIX. yüzyılda başlayan ve Cumhuriyet dönemindeki hukuk inkılablarıyla doruğa ulaşan devletin siyasî ve hukukî yapısını Batı şekil ve normlarına uydurma hareketidir. Genellikle Tanzimat dönemiyle yoğun bir şekilde başladığı kabul edilen Batılılaşma hareketleri içerisinde hukuk alanında yapılan düzenlemeler önemli bir yer tutar. Bunlar sadece hukukî yapının ve kanunların kısmen Batı standartlarına göre düzenlenmesi sonucunu doğurmamış, aynı zamanda bu alanda Cumhuriyet döneminde görülen topyekün Batılılaşma’ya da uygun bir zemin hazırlamıştır.

XIX. yüzyıl Batı’da bir kanunlaştırma asrıdır. Avrupa devletlerinin içinde buldukları siyasî ve özellikle hukukî dağınıklık hukukçuları ve devlet adamlarını kanunlaştırmaya ve bu yolla siyasî ve hukukî birlik sağlamaya yönelttiği gibi bu asırda sistematik hukuk ilminin gelişmesi de kanunlaştırmalarda itici bir rol oynamıştır. Tanzimat döneminde Batı’yı örnek alan Osmanlı devlet adamları Batı’daki bu yeni cereyanın etkisinde kalarak Batı örneğinde kanunlaştırmalara yönelmişlerdir. Ne var ki Tanzimat döneminde Osmanlı hukukunun nisbeten birlik ve istikrar

---

⁸⁶ Bkz. Avrupa Ve Biz, s. 2.

⁸⁷ Bkz. Mehmet Âkif Aydın, DİA, Batılılaşma, V. 162 vd.

içerisinde olması sebebiyle Batı'daki kadar âcil bir kanunlaştırma ihtiyacı bulunmamaktadır.

Osmanlı Devleti'ndeki Batılılaşma hareketlerinin, özellikle hukuk alanında yapılanların bütün Tanzimat dönemi boyunca bizzat Batı tarafından teşvik edildiği, teşvikin yeterli olmadığı yerlerde de bu yönde baskı yapıldığı görülmektedir. Esasen bu dönemde Osmanlı Devleti'nin siyasî ve iktisadî bakımdan Avrupa'nın desteğine muhtaç olması, Osmanlı devlet adamlarını yenileşme hareketlerini Batı'nın istekleri doğrultusunda düzenleme mecburiyetinde bırakmıştır.

Nitekim Tanzimat dönemini başlatan Gülhane Hatt-ı Hümayunu, Tanzimat Fermanı'nın kaleme alınmasında özellikle İngiltere'nin etkisi açıktır. Reşid Paşa'nın, Londra büyükelçiliği sırasında İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ndeki eski elçisi Canning ile sık sık görüştüğü ve onun istekleri doğrultusunda fermana bir şekil verdiği bilinmektedir. Esasen Canning bu tür tavsiyeleri daha önce II. Mahmud'a da yapmış, onun yenilik hareketlerine Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale diye nitelendirilebilecek ölçüde katkılarda bulunmuştu. Gerek İngiliz gerek Fransız ve gerekse diğer büyük devlet elçilerinin Osmanlı Devleti'nin yenilik yolundaki gayretlerine bu tür müdahaleleri hiç de az değildir.

Esasları Âli Paşa ile İstanbul'daki Fransız ve İngiliz elçileri tarafından kararlaştırılan Islahat Fermanı'nda ise devlet gayri müslim azınlıkları müslüman tebaa ile bir tutmuş ve onlar lehinde ıslahat yapmaya söz vermiştir. Paris Konferansı'nda da bu ferman dikkate alınmış ve Paris Antlaşması'nın 9. maddesinde fermanla gayri müslim azınlıklara tanınan kamu haklarının büyük bir takdirle karşılandığı belirtilmiştir. Nitekim daha sonra gayri müslim

azınlıklar lehinde kamu hukuku alanında birtakım düzenlemeler yapılmıştır.

Batı'nın baskıları sadece gayri müslim azınlıklara birtakım imtiyazların verilmesine münhasır kalmamış, bu baskı adlî teşkilât ve kanunlaştırma alanında da kendini daima hissettirmiştir. Paris Kongresi'nde yabancı mütercimlerin mahkemelere müdahalesinden şikâyet eden Âlî Paşa Batılı devletlerin mahkemelerde yeni düzenlemeler yapılması tavsiyesiyle karşılaşmış, böylece mütercimlerin müdahalesinin sona ereceği kendisine hatırlatılmıştır. Aynı şekilde kanunlaştırma alanında da özellikle Fransa'nın Osmanlı devlet adamlarına sürekli baskı yaptığı bilinmektedir. Bu baskılar, en yoğun oldukları medenî kanun alanında müsbet sonuç vermemişse de başta kara ve deniz ticaret kanunları olmak üzere ceza kanunu, ceza ve hukuk usulü kanunlarının hazırlanması sırasında etkili olmuş ve bu kanunlar ya Fransız kanunları tercüme edilerek veya örnek alınarak hazırlanmıştır.

İlber Ortaylı burada devlet içinde olmaması gereken “paralel hukuk” a dikkat çekerek der ki: “Osmanlı Devleti Fransız ceza kanunlarını aldı; ama İslâm ceza hukuku olan “ukubat” ile Avrupa ceza prensipleri, ikisi bir arada yürüdü; bu bir düalizmdi. Cevdet Paşa, Avrupa (Fransız) Medenî Kanunu'nun kabulü gündeme gelince, bunu önlemek için İslâm hukukunun paralel mevzuatını *Mecelle* başlığıyla kodifiye etti, ama aile hukukuna hiç elini süremedi; çünkü hassas konudur.”⁸⁸

Batıdan gelen bu zorlamalar sebebiyle Cevdet Paşa bir komisyon kurarak, Arazi Kanunnâmesi ile Mecelle gibi muhteşem iki kanunname ortaya koymuştur. Ortaylı'nın “aile

---

⁸⁸ Bkz. Avrupa Ve Biz, s. 29.

hukukuna hiç elini süremedi”, sözünü yersiz bir iddia olarak görürüz. Bu bir zaman ve imkan meselesidir. Nitekim devam eden komisyonlar ortaya güzel bir “Aile Kanunnamesi” de koymuşlardır. Ancak Batılılar İslam hukuku (şeriat) yerine kendi hukuklarını hep dayatmışlardır. Bu yüzden Tanzimat’tan sonra kabul edilen kanunların önemli bir bölümü Batı kanunlarının kısmen veya tamamen iktibası yoluyla hazırlanmıştır. Âcil bir ihtiyaç olmadan ve hukukî zemini hazırlanmadan yapılan bu kanunlaştırmaların millî ihtiyaçlarla olduğunu ve millî ihtiyaçlar doğrultusunda yapıldığını söylemek zordur. Mecelle ve sonrası çalışmaları da ne yazık ki yeni kurulan Cumhuriyet ile Batılılaşma adına tamamen kaldırılmıştır.

Batı bu baskıyı niçin yapmaktadır?

Elbette birçok sebepleri vardır. Gayri müslim azınlıklara kamu hukuku alanında yeni hakların tanınması yolunda bütün Tanzimat dönemi boyunca görülen sürekli baskıların temelinde, Batılı devletlerin kendi mezheplerine mensup azınlıkları destekleyerek bunlar nezdinde itibar kazanma, bu vesile ile Osmanlı Devleti’nin iç işlerine karışma ve her zaman tabii müttefikleri olan gayri müslimleri siyasî, hukukî, iktisadî ve sosyal bakımdan daha güçlü hale getirme arzuları vardır. Bu sebeple Fransa’nın Katolikler, İngiltere’nin Protestanlar ve Rusya’nın da Ortodokslar’ın hâmisî rolünü üstlendikleri ve her fırsatta bunlar lehine yeni imtiyaz ve haklar istedikleri görülmektedir. Bunun sonucu olarak Osmanlı Devleti gayri müslimler lehinde sürekli tâvizler vermek ve düzenlemeler yapmak zorunda kalmıştır.

Ne var ki bu düzenlemelerin Osmanlı Devleti’nin o günkü problemlerine çare olduğunu söylemek güçtür. Zira bu düzenlemeler bir taraftan gayri müslim azınlıkların Osmanlı

Devleti'ndeki durumlarını kuvvetlendirir ve onları kamu hukuku alanında söz sahibi yaparken diğer taraftan da yabancılara bu azınlıkların haklarını bahane ederek sık sık Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışma imkânı vermiş ve bu durum çok uluslu Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecini hızlandırmıştır. Sonuç olarak da hukukta Batılılaşma'nın bir tezahürü olan bu düzenlemelerden Osmanlı Devleti değil Batılılar ve Batılılar'ın güdümündeki azınlıklar faydalanmıştır.

Batı baskısının ikinci sebebi, geniş Osmanlı ülkesinin bu aşırda süratle sanayileşen Batılı devletler için uygun bir pazar oluşturmasıdır. 1838 yılında İngiltere ile imzalanan Baltalimanı Muahedesi ve kısa süre sonra diğer Batılı devletlerle imzalanan benzer antlaşmalar gümrük duvarlarını büyük ölçüde indirdiğinden Osmanlı pazarları Avrupa sanayi ürünlerinin istilâsına uğramıştı.

Bu şekilde artan ticarî ilişkilerden doğacak ihtilâfları Batı tâcirlerinin alışık olduğu bir hukuk düzeni içerisinde çözmek için ticaret mahkemelerinin ve kanunlarının Batı modelinde olması konusunda Avrupa sürekli baskı yapmıştır. Tanzimat'tan sonra şer'iyeh mahkemeleri yanında kurulan ilk mahkemelerin ticaret mahkemesi olması ve Batı'dan ilk defa ticaret kanununun alınması tesadüfi değildir.

Üçüncü faktör, Batı devletlerinin ve özellikle Fransa'nın, kendi kanunlarının Osmanlı Devleti tarafından kabulüyle bir ilmî ve kültürel itibar arama gayreti içerisine girmesidir. Kanunlaştırma alanında Avrupa'da sahip olduğu öncülük ve özellikle 1804 tarihli medenî kanunun (Code Napoléon) büyük bir beğeni ile karşılanması, Fransa'yı kendi kanunlarını başka ülkelere ihraç etme arzusu içerisine sokmuştur. Nitekim Code Napoléon İtalya, Belçika, İspanya, Romanya ve bazı Latin Amerika ülkeleriyle Mısır tarafından

kısmen veya tamamen iktibas edilmiştir. Fransa Osmanlı Devleti'nde kendi kanunlarının kabul edilmesi için büyük gayret göstermiştir. Fransa'nın bu çabalarının Fransız kültürünün ve hukukunun yayılmasında özel bir yeri olduğu inkâr edilemez.

Adli teşkilât alanında yapılan düzenlemeler çerçevesinde Dîvân-ı Ahkâm-ı Adliyye'nin kuruluşu sırasında yine bir Batı devleti (Fransa) örnek alınarak Şûrâ-yı Devlet kuruldu.

Hukukta Batılılaşma en yoğun şekliyle kanunlaştırma alanında görülmektedir. Hükümlerinin çoğu Fransız ticaret kanunundan alınan 1850 tarihli ticaret kanununun kabulünden sonra, ilk önce 1274 (1858) tarihli Ceza Kanunnâme-i Hümayunu, arkasından da yine aynı yıl 1274 tarihli Arazi Kanunnâmesi kabul edildi. Ceza Kanunnâmesi'nin hazırlanmasında hem Fransız ceza kanunundan, hem de o zamana kadar yürürlükte olan hukuktan faydalanılmıştır.

Tanzimat döneminin, şekil bakımından Batı'nın kanunlaştırma tekniğinden istifade edilmekle birlikte muhteva bakımından tamamen millî olan kanunlarından birisi Arazi Kanunnâmesi'dir. Cevdet Paşa'nın başkanı olduğu bir heyet tarafından hazırlanan bu kanunnâme, o zamana kadar Osmanlı Devleti'nde yürürlükte olan arazi esaslarını düzenleyen teknik bir kanundur ve gerek dili gerekse kanunlaştırma tekniği bakımından bu dönemin en başarılı örneklerinden biridir.

Arazi Kanunnâmesi'nin arkasından 1278 (1861) tarihli Usûl-i Muhâkeme-i Ticâret Nizamnâmesi Fransa kanunundan, 1280 (1863) tarihli Ticâret-i Bahriyye Kanunnâmesi de Fransız deniz ticaret kanunu ile diğer bazı Avrupa kanunlarından faydalanılarak hazırlanmıştır.

Hukukta Batılılaşma hareketi içerisinde Osmanlı medenî kanunu diyebileceğimiz Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin özel

bir yeri vardır. Mecelle, Batı kanun tekniğine göre hazırlanmış ve bu yönüyle hukukta Batılılaşma'dan belirli ölçüde etkilenmiş bir kanun olmakla birlikte muhteva bakımından Arazi Kanunnâmesi'nde olduğu gibi yürürlükte olan hukukun kanunlaştırılmasıyla gerçekleşen teknik bir kanundur; bu dönemdeki kanunlaştırma hareketlerinin en orijinal ve en önemli ürünüdür. Bu kanun da Cevdet Paşa'nın başkanı olduğu bir heyet (Mecelle Cemiyeti) tarafından 1869-1876 yılları arasında hazırlanmıştır. Hazırlanışı sırasında cereyan eden tartışmalar, Tanzimat devrinde hukuk alanında başlayan Doğu-Batı mücadelesini çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır.

Mecelle'den sonra hükümleri hemen hemen aynen Fransız ceza muhâkemeleri usulü kanunundan alınan 1296 (1879) tarihli Usûl-i Muhâkemât-ı Cezâiyye Kanunu ve Mecelle Cemiyeti'nin hazırlamış olduğu tasarı ile Fransız hukuk usulü muhâkemeleri kanununun hükümlerinin birleşmesinden meydana gelen 1297 (1880) tarihli Usûl-i Muhâkemât-ı Hukukiyye Kanunu kabul edilmiştir.

XX. yüzyılın başında hazırlanan Hukuk-ı Âile Kararnâmesi de Mecelle gibi şekil bakımından Batılılaşma'nın etkisi altında kalmış, muhteva bakımından ise o zamana kadar uygulanmakta olan İslâm aile hukuku esaslarını tedvin etmiştir. Kararnâmenin hazırlanması aşamasında Batıcılar, Türkçüler ve İslâmcılar'ın kanunun muhtevası konusunda uzun tartışmalar yaptıkları bilinmektedir. Neticede İslâmcılar'ın görüşü ağır basmıştır. Bu kanun gayri müslim cemaatlerin kazâi muhtariyetlerini ortadan kaldırması, onlara ait hükümlerin şer'îyye mahkemeleri tarafından uygulanması esasını getirmiş olmasıyla da dikkati çekmektedir. Ayrıca kanun sadece Hanefî mezhebinden değil diğer Sünnî mezheplerden de faydalanmış,

bu yönüyle daha sonra hazırlanan diğer İslâm ülkelerinin aile kanunlarına da tesir etmiştir.

Gerek adlî yapı gerekse kanunlaştırma alanında Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar uzanan dönem iki fikrin, hukukta Batılılaşma ile millî kalma fikrinin devamlı bir mücadelesi şeklinde geçmiştir. Bu mücadele, hazırlanan kanunlar ve kurulan farklı adlî yapılar arasındaki âhengi menfi şekilde etkilemiştir.

Cumhuriyet döneminin başlangıç yıllarında da bu mücadelenin devam ettiği görülmektedir. İlk yıllarda millî hukukla Batı hukukunun ihtiyaçlara göre telifinin düşünüldüğü izlenimi edinilmektedir. 1921 Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu'nun 7. maddesinde Büyük Millet Meclisi'nin görevleri arasında ilk sırada olmak üzere “ahkâm-ı şer'iyenin tenfizi” de sayıldığı gibi hazırlanacak kanunlarda fikhî hükümlerin dikkate alınacağı belirtilmekteydi: “Kavânin ve nizâmat tanziminde muâmelât-ı nâsa erfak ve ihtiyâcât-ı zamâna evfak ahkâm-ı fikhîyye ve hukukîyye ile âdâb ve muâmelât esas ittihaz kılınır”.

1923 yılında kurulan Mecelle Vâcibât, Mecelle Ahvâl-i Şahsiyye, Usûl-i Muhâkeme-i Hukukîyye ve Şer'îyye, Ticâret-i Bahriyye ve Berriyye, Usûl-i Muhâkeme-i Cezâiyye ve Kanûn-ı Cezâ komisyonları ile Cumhuriyet döneminin ihtiyaç duyduğu kanunların hazırlanması cihetine gidilmişti. Bu komisyonlardan özellikle Mecelle Ahvâl-i Şahsiyye Komisyonu, İslâm hukukuna belirli ölçüde bağlı kalarak aile hukuku sahasında 1923 ve 1924 tasarılarını hazırlamıştı. Mecelle Vâcibât Komisyonu da Mecelle esas olmak üzere ihtiyaçlara uygun bir borçlar kanunu hazırlama çalışmalarına başlamıştı.

Ancak bu çalışmalar sürerken siyasî iktidarda hukukta kökten bir Batılılaşma fikri galip geldiğinden hazırlanan bu tasarıtlardan hiçbirini kabul görmemiş ve toptan Batılılaşma yolu tercih edilmiştir. Bu konuda oluşan muhalif fikir sahiplerinin karşılaştığı muamele hususunda, ihzâr-ı kavânin komisyonlarının görevlerine son verilirken bu komisyonlar önünde yapılan konuşma yeterli bir fikir vermektedir:

“Türk ihtilâlinin kararı Batı medeniyetini kayıtsız şartsız kendisine mal etmek, benimsemektir. Bu karar o kadar kesin bir azme dayanmaktadır ki önüne çıkacaklar demirle, ateşle yok edilmeye mahkûmdurlar”. (Bozkurt, s. 11).

Nitekim daha sonra muhalifler hep bu metotla susturulmuştur.⁸⁹

Bunun sonunda bir taraftan şer‘iyye mahkemeleri lağvedilip adlî teşkilât tamamen Batı modeline göre düzenlenirken diğer taraftan da hukukun bütün alanlarında uygun görülen Batı kanunlarının Türkçe’ye çevrilerek kabul edilmesi yönüne gidilmiştir. Neticede medenî kanun İsviçre’den, ceza kanunu İtalya’dan, ceza usul kanunu Almanya’dan, medenî usul kanunu İsviçre’nin Neuchatel kantonundan, kara ve deniz ticaret kanunları da Almanya’dan aynen veya kısmen değiştirilerek alınmış ve böylece pozitif Türk hukuku kara Avrupa’sı hukukunun bir karışımından ibaret hale getirilmiştir.

Bu devrimleri yapanlar kendi istekleri ile mi yapmışlardır, yoksa Batıdan bir zorlama, dayatma var mıdır?

Cevap; evet, her ikisi de vardır.

---

⁸⁹ Biz bu uygulamaları şu kitaplarımızda ayrıntılı ablattık: “Osmanlıdan Cumhuriyete Büyük Kırılma”, “Laiklik Sorgulaması”, “Sistem ve Şeriat”, “İslam’a Göre Irkçılık ve Kürt Sorunu”, “İnançta Arınma”.

Cumhuriyet dönemindeki Batılılaşma hareketlerinde devrin idarecilerinin tercihleri kadar Tanzimat döneminde olduğu gibi Batı'nın etki ve baskısı da rol oynamıştır. Batılı delegeler Türkiye'de bulunan yabancıların davalarının yabancı hâkimlerin de yer aldığı karma mahkemelerde görülmesi konusunda ısrarlı olmuşlar ve konferansın bu sebeple kesilebileceği tehdidinde bulunmuşlardır. Türkiye bu konferansta esasen kendisinin de adlî yapıda yeni düzenlemelere gideceğini, dolayısıyla Batılılar'ın endişe edecekleri bir durumun söz konusu olmadığını ısrarla savunmuş (meselâ bk. Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar Belgeler, I/1/2, s. 229), fakat muhtemelen Batılı devletler Türkiye'nin adlî yapıda köklü bir değişikliğe gidebileceğine ihtimal vermediklerinden bu vaadle yetinmek istememişlerdir.

Neticede uzun münakaşalardan sonra Amerikan delegesinin teklifi üzerine Türkiye Cumhuriyeti tarafından Batılı hukuk müşavirlerinden faydalanılması ve hazırlanacak kanun komisyonlarında ve adlî yapının düzenlenmesinde bunların istihdam edilmesi karşılığında adlî kapitülasyonların kaldırılması kabul edilmiştir.

Türk murahhas heyeti de 24 Temmuz 1923 tarihinde imzaladığı “Yargı Yönetimine İlişkin Bildiri”de Türk hükümetinin uygarlıktaki gelişmenin gerektirdiği bütün reformları yapmaya hazır olduğunu, bu sebeple beş yıldan az olmayan bir süre için Avrupalı hukuk danışmanları almak niyetinde bulunduğunu, bu danışmanların hukuk reformlarını hazırlayacak komisyonlara katılacaklarını ve Türk mahkemelerinin işleyişini izlemekle ve Adalet bakanına gerekli görecekları bütün raporları göndermekle görevli bulunacaklarını beyan ve taahhüt etmiştir (Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar Belgeler, II/2, s. 105).

Cumhuriyet dönemindeki hukuk inkılablarıyla Tanzimat'tan beri devam edegelen Batı-Doğu mücadelesi hukuk alanında fiilen sona ermiş oldu. Ancak sosyal ve kültürel alanlarda bu mücadele halen devam etmektedir. Bu mücadelenin alacağı son şeklin hukuka yansması da muhtemelen kaçınılmazdır. Türkiye'de demokrasi yolunda atılan müsbet adımlar halkın da bu mücadelede yer almasını sağlamaktadır. Bugüne kadar gerçekleştirilen yenilik hareketlerinde hiç görüşü sorulmayan ve kendi adına başkalarının verdiği kararların müsbet veya menfi sonuçlarına katlanan halk ilk defa bu mücadelede etkin bir şekilde rol sahibi olabilecektir. Bu durum, bir buçuk asırdır devam eden yenileşme ve Batılılaşma hareketinin son sözün söyleneceği bir sürece girdiğinin belirtisi gibi görünmektedir.⁹⁰

Hukukta Hesaplaşma

Bu kitabın bence en önemli konusu işte bu “Hukukta Batılılaşma” ve onunla bir Müslüman olarak hesaplaşmadır. Laiklik de bu meselenin içindedir. Önemi şurdan kaynaklanmaktadır: Bu Batılılaşma hareketleri, Allah Teâlâ'nın, Kur'an'ı Kerîmde bize emrettiği ve bizim de bu emre itaat mecburiyetimiz olan kanunlarını reddetmekte, devlet ve toplum hayatından kazıyıp atmakta, onları devlet ve toplum hayatında yaşanmaz kılmaktadır. Bütün bunları da, onu beğenmediği, çirkin gördüğü, faydasız bulduğu için yapmaktadır. Dolayısıyla bir gün karşısına yeniden çıkmasını diye onu tehlike ve tehdit olarak kabul etmiş, bu sebepten

---

⁹⁰ Bkz. Mehmet Âkif Aydın, DİA, Batılılaşma, V. 162.

ötürüde onun eğitim ve öğretimini dahi yasaklamıştır. Cumhuriyet tarihi baştan sona bunun acı örnekleri ile doludur.

Biz bu konuyu aslında başta “Sistem ve Şeriat”, “Laiklik Sorgulaması”, “Osmanlıdan Cumhuriyete Büyük Kırılma”, “İnançta Arınma”, “Bu Sistemden İslam’a”, “İslamlaşma Bilinci”, “İslam Sancısı”, “İlim ve Özgürlük” kitaplarımızda çok genişçe ve değişik boyutlardan işlemiştik. Bu kitapta da aynı gerçekleri Batılılaşma çerçevesinde gündeme getireceğiz. Bu yüzden konunun ayrıntılarına girmeyecek, o kitaplara işaret edip geçeceğiz. Şimdi gelelim asıl meseleye.

Önce çok önemli bir bilgiyi peşinen sunalım istedik. Çok önemli dedik, çünkü bu bilgiyi bilmedikleri için bir çok insan hem cahilce, yani cesurca laflar ederek dinden çıkıp kafir oluyorlar, hem de kendilerini uyarıcı bilgili Müslümanlara teşekkür edecek yerde hakaret ediyorlar. En kötüsü de, iman kurtaran bu bilgilerden kendilerini haliyle mahrum ediyorlar.

Bu bilgiler bütün ilmihal veya akaid kitaplarının hemen başında bulunan temel bilgilerdir. Bunları bilmemek bir Müslüman için hem ayıptır, hem de suçuna mazeret değildir. Elbette cezasını çekecektir.

Nedir mi bu bilgiler?

Akaid kitaplarımız imanın sağlıklı ve Allah Teala katında geçerli olmasının şartlarını genellikle üç maddede özetler:

1. İman, hayattan ümit kesildiği son anda, yani ölüm anında olmamalıdır.

2. Kur’an ve mütevatir sünnet ile tespit edilen hiç bir iman esasını inkar edilmemeli, yalanlanmamalıdır. Çünkü iman bir bütündür, bölünme ve parçalanma kabul etmez. İman esaslarından birini inkar, tümünü inkar gibidir.

3. Farz ve haram gibi dini hükümlerin, kanunların, şeriatın, emir ve yasakların, iman esasları gibi güzel ve faydalı olduğuna, fert ve toplumun dünya ve ahiret saadetini temin ettiğine kesin inanmalı, bunları yaşamada inat ve kibirlilik göstermemeli, bunları zamansız, yararsız, çirkin, çağdışı, gericilik ve yobazlık olarak görmemeli, ne bunlarla, ne de bunlara inanıp yaşadığı için Müslümanlarla alay etmemeli, küçük görmemeli, hafife almamalı ve gıcık kapmamalıdır.

Aksi takdirde, kişi kendini mü'min saysa da hiç şüphesiz o, Allah ve Müslümanlar katında mü'min değildir. Bu, Allah adına ahkam kesmek değil, Allah'ın Kur'an'ı Kerimde bildirdiği ilke ve ölçülerini ilmî metotlarla tespit edip ortaya koymaktır.

Öyleyse bu mesele çok önemlidir. Her zaman ve her insan için çok önemlidir, ama özellikle de bizim zamanımızda çok çok önemlidir.

Neden mi?

Batılılaşmanın getirdiği dini hayat sahnesinden silme çabaları, onun getirdiği cehalet ile dinden uzaklaşmalar, susuz koyunların suya koşması gibi insanları küfre koşturmaktadır da ondan. Üstelik bunu önlemeye çalışan sevgili çobanın feryadı da hiç dinlenmemektedir.

Yani, Kur'an'da yazılı olan İslam hukukunu, bir başka deyişle şeriat'ı atarak, Batı hukukunu gönüllü almak ve uygulamak bir Müslüman için kesinlikle dinden çıkıp kafir olmaktır. Batılılaşma da başta Batı hukukunu almak ve laiklik adı altında din kanunlarını devlet ve toplum yönetiminden ve düzenlemesinden uzaklaştırmak olduğuna göre, bu hareket İslam açısından kesinlikle küfürdür, dinden çıkmadır, mürted değildir. Bunun tek istisnası ikrah-ı mülci, yani hayata mal olan çok ciddi bir tehdit karşısında kalmak, veya İslam

hukukunu uygulamaya kesinlikle gücü yetmemektir. Bu konu da bir çok ayrıntı bilgiyi içerir, ama yeri burası değildir.

Evet, Allah Teâlâ'nın kesin emri vardır ki, Müslümanlar aralarında çıkan anlaşmazlıkları kesinlikle Kur'an ve sünnete baş vurarak İslam hukuku ile çözecekler, asla başka bir kanunu kabul etmeyecekler, başka bir kanun ile yargılama yapan mahkemeye de, muzdar ve mecbur kalış müstesna, baş vurmayacaklardır. Allah Teâlâ'nın kanunlarına içtenlikle teslim olacaklar, aleyhlerine bile olsa asla itiraz etmeyeceklerdir. Müslümanlar, Allah Teâlâ'nın kendilerine verdiği emirleri, kanunları alıp almamakta muhayyer değildirler. Mutlak surette mecburdurlar. Bu, Müslümanların hem bu dünyada, hem de ahirette mutlak yararınadır. İnsanı yaratan Allah'tan daha güzel kim kanun koyabilir?

Allah Teâlâ, kendi kanunları varken, başka kanunları kabul etmeyi, başkalarının hevasına tabi olmak olarak görür ve bu işlemi şirk sayar. Bu yüzden hem peygamberleri, hem de inananları “hevaya ittibadan” sakındırır. Sırf bu yüzden kafirleri dost kabul ederek onlara itaat ve ittibayı yasaklar.

Zira kanun koyma yetkisi sadece Allah Teâlâ'nın hakkıdır. Bu manada hakimiyet, kayıtsız şartsız Allah Teâlâ'nındır. O yetkiyi bir kişi, kurul veya kuruma vermek, Allah Teâlâ'dan başkasını “rab” kabul ederek ona ortak koşmaktır. Allah Teâlâ her günahı dilerse af edebilir. Ama şirk zulmünü asla af etmeyeceğini kesinlikle bildirmiştir.

Müslümanlar, zaman içinde Kur'an'ı Kerim ve sünnet-i seniyyede olmayan yeni sorunlar ile karşılaşarlarsa, bunun çaresi için dahi kafirlerden kanun alamazlar. O sorunu, fıkıh usulü kaidelerine uygun olarak içtihatla çözerler. İchtihat varken, hiçbir mesele yüz üstü kalmaz, her sorun mutlaka çözülür.

İçtihat, derin bir hukuk bilgisini ve hukuk metodolojisini bilmeyi gerektirir. İçtihadın kaynakları başta Kur'an ve sünnet olduğu için, onlara veya başka delillere dayanarak yapılan yeni kanunlar da sonuçta "İslam kanunları" sayılır. Yani aynı kaynaktan alınır.

Böylece içtihat ile oluşan İslam hukuku ile laik hukuk arasındaki büyük bir fark da kendiliğinden ortaya çıkar.

Şimdi bizim burada söylediğimiz her cümle, bir ayetin mealinden alınmıştır. Biz istesek tek tek bu ayetleri buraya yazabiliriz. Nitekim adı geçen kitaplarımız o ayetler ve yorumları ile doludur. Ancak biz, gereksiz tekrarlara düşmemek için şimdilik bunu yapmayacak, ileride yeri geldikçe onlardan bazıılarını kaydedeceğimiz inşallah.

Eğitim Öğretimde Batılılaşma

Önce şu tesbiti kaydedelim: Batılılaşma hareketlerini götüren kadro, dışardan ithal değil, ülkenin mekteplerinde yetişen kadrolardır. Tanzimat reformları bürokrasinin işidir. Bu kâtip sınıfı, bu bürokratlar, bu askerler, yani devletin memurlarıdır. Batıyı okudukları yabancı dillerini bile burada öğrenmişlerdir.

Batılılaşmış bürokrasi başarılı bir eğitimden geçer, "Batı tarzı hayat" dediğimiz zaman, kaçınılmaz olarak batılılaşmış eğitim üzerinde durmamız gerekiyor. Osmanlı'da eğitimin modernleşmesi İslam tarihinde en ilginç olaylardan, en etkin gelişmelerden bir tanesidir.

Bu eğitimin bir eseri sayılabilecek İtihat ve Terakki partisinin yarattığı örgütlenme biçimi modern Türkiye tarihinin itici güçlerinden biridir. Türk toplumunu harekete geçirmekte, örgütlemekte büyük payı olmuştur. Daha da ilginç bu adamların hiçbirisi Batılı değildir, Batı'yı da görmemişlerdir. Jön Türklerin Avrupa'ya kaçtığını, Paris'te yaşadığını

söylemeyin. Çünkü bu işlere ilk başladıklarında, yani Tıbbiye Mektebi'nin bahçesinde bu cemiyeti kurdukları zaman, daha hiçbirisi Batı'yı bilmiyordu ve hiçbirisinin oraya gitmişliği de yoktu. İşin asıl başını çeken insanların da hiçbirisi Batı'yı doğru dürüst görmüş, yaşamış değıllerdir.”⁹¹

İlber Ortaylı der ki: “Batılılaşmanın kadroları ithal edilebilirdi veya kendi bünyemiz içinde de yetiştirilebilirdi. Osmanlı modernleşmesi kadro yetiştirmeyi ve bunun için okullaşmayı belirli ölçüde başarmıştır ve Cumhuriyet Türkiyesi, bu alanda başarıyla örülen bir miras devralmıştır. Bu özellik sadece Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Sultanî (Galatasaray) gibi okullarda değil; fen ve tabiî bilim Öğreten Baytar Mektebi, Ormancılık Mektebi, Mühendislik ve Tıbbiye gibi okullarda da görülür. Baytar Mektebinden iyi baytarlar, hatta beynelmilel literatür ve tatbikata katkıda bulunanlar yetiştiğini pek kimse bilmez; fakat buradan Ziya Gökalp ve Mehmet Akif gibi biri sosyolog, öbürü millî şair iki Türk büyüğünün yetiştiği bilinir. Mehmet Akif bir şair, ama bir edebiyat dehasıdır. Bazı şiiirleri tartışmalı olabilir; ama Fars şiiirini bütün incelikleri ile bilen, tanıyan ve zevkle öğreten biriydi.”⁹²

Bilindiği gibi eğitimin amacı, öncelikle bir milleti millet yapan kendi kültür ve medeniyet değerlerini halka öğretmektir. Onun varlığını devam ettirebilmesi buna bağlıdır. Sonra hayatın çeşitli gereklilikleri öğretilir. Millet bununla temel ihtiyaçlarını karşılar. İşte bu yüzden şu tesbit değerlidir:

“Dolayısıyla bu kültürel biliç o kültürü saptamak, ogrenmek ve ogretmekle mümkün olur. Bu unsurları öğrenip benimseyemeyen bir toplumun, maalesef kimligi de aslında her toplumda bulunan lisan ve din gibi iki temel ayırıcı unsurun varlığına ragmen yeterince sağlam temellere oturamaz. Zira lisan ve din bir toplumu diğer toplumlardan ayıran iki önemli

---

⁹¹ Bkz. İlber Ortaylı, Avrupa Ve Biz s. 47-8.

⁹² A.g.e. s. 49-50.

kimlik tayin edici unsur olsa da, asıl o lisan ve dinin, toplumun tarihi oluşumundaki rölü, bunların etrafında gelişen toplumsal kurumlar ve renkler toplum üyeleri tarafından algılanmadıkça, toplum dış dünyaya karşı yeterli direnç kazanamaz. Her zaman her toplumun yabancı kültürlerle karşılaşması kaçınılmazdır; ama belirttiğimiz durumda bu halin olumlu alışveriş ve sentezlerle sonuçlanması yerine, yerli kurumların zedelenmesi, yı-kılması ve yenisi ile ikame edilememesi gibi sarsıntılar olur. Toplumlar dinamiklerini yitirebilir ve kendilerini yeniden üretecek doğru ve isabetli kültürel değişimlere ulaşamayabilirler. Tarih bilgisi ve bilinci olmadan bir toplumun kültürel kimliğini saptaması son derecede zordur. Dolayısıyla ön planda bugünkü Türk toplumunun mensup olduğu Akdeniz-Ortadoğu bölgesinde İslam medeniyetinin ne olduğunu bilmek gerekir.”⁹³

Eğitimin önemini kısaca vurguladıktan sonra bir noktaya daha dikkat çekmek isteriz. “Eğitimde Batılılaşma” konusu işlenirken Batılılaşma’nın ana kavramlarından biri, belki de birincisi olan “pozitivizm”i ele almak gerektir. İleride daha fazla sözünü edeceğimiz bu düşünce, sanki bir din gibi Batıda da Doğuda da bütün dünyaya hızla yayılan bir düşüncedir. Bu hızlı yayılış sebebi hakkında şöyle açıklamalar yapılmıştır:

“Ondokuzuncu yüzyılda bilimin Batı’da baş döndürücü bir hızla gelişmesi, toplumların dinî duygularındaki hızlı aşınma, ateist, materyalist düşüncelerin gittikçe yayılması, İslâm dünyasının o günlerdeki perişan hali, aslî halinden bozularak değiştirilmiş olan hıristiyanlığın insanları tatmin etmekten uzak düşmesi.”

Maalesef Türkiye’de de bu düşünce akımı kabul görerek hızla yayılır. Özellikle Batıya giden, bir şekilde Batıyı tanıyan ve onlardan etkilenen aydınlar pozitivist olurlar.

Peki, nedir bu pozitivism?

---

⁹³ Bkz. İlber Ortaylı, Avrupa Ve Biz, s. 3-4.

Rıza Bağcı'ya göre pozitivismi şu şekilde tarif edebiliriz; “sadece gözlem ve deneye dayanan ve sadece onun sonuçlarını kabul eden felsefi doktrin. Pozitivizme göre “doğrudan doğruya deneyle sağlanamayan her bilgi teolojik veya metafiziktir; hayal mahsulüdür,”³ Meşru, geçerli ve tek doğru bilgi yalnızca müspet ilimlerin verdiği bilgidir. Pozitivizme göre kâinatta cereyan eden, olayların sebepleri, niçin ve nedenleri bilinemez. Bundan dolayı pozitivism bütün teolojik izahları ve metafiziği reddeder.”⁹⁴

Pozitivizme göre insan düşüncesinde üç devre vardır:

- 1- Teolojik.Devir
- 2- Metafizik Devir
- 3-Pozitif Devir.

Pozitivizme göre, son devrede metafiziğe ihtiyaç kalmayacak, onun yerini de müsbet ilimler alacaktır. Müspet ilmin hâkim olduğu bu devrede insanlar, tabiatüstü bir güç bulaşmış her inanç sistemini yıkacaklardır. Bütün dinler bırakılacak, bütün manevî değerler inkâr edilecektir. Müspet ilme dayanacak olan ahlâk da, devamlı bir şekilde değişen müspet ilimlerle birlikte değişecektir.

Metafiziği ve bütün dinleri reddeden Auguste Comte, kendisi yeni bir din kurmuştur. Bu dinin adı “insanlık dini”dir. Şimdiye kadar insanların inandığı bütün dinler, İnsanlık Dini'ne geçiş için birer hazırlık safhası teşkil ederler. İnsanlık Dininin “Amentüsünü” bilim yazacaktır. Auguste Comte, “Pozitivizmin İlmihali” adlı kitabında, kurduğu bu dinin esaslarını anlatır. Bu yeni dinin Tanrısı insanlıktır. İnsan tek ve gerçek Tanrı'dır. Bilim adamları bu dinin peygamberleri, ilmî keşifler ise bu peygamberlerin mucizeleridir. Bu dinin amacı ilerlemedir. İnsan ancak bilimle ve bilimin getirdikleriyle mutlu olabilir. Bunun dışında hiçbir şey insanı mutlu edemez.

---

⁹⁴ Bkz. Rıza Bağcı, Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve Türk Edebiyatı Üzerine Tesirleri, s. 211.

Pozitivizme göre bilim bir gün gelecek insanın bütün problemlerini çözecektir.

Dönemin İslâmcı düşünürlerinden İsmail Fenni'nin şu ifadeleriyle özetlenebilir: “Bir müslüman felsefe-i hakikiyye mesleğini (pozitivizmi) kabul edemez. Çünkü diyâneten Cenâb-ı Allah'ın, ruhun, âlem-i âhiretin vücudunu (varlığını) kabul ve tasdike mecburdur ve bu itikadı onun ne ulûm-ı tabiiyyeyi tahsil ne de usûl-i tecrübiyyeyi hâdisata tatbik etmesine hiçbir vecihle mani olamaz” (Lugatçe-i Felsefe, s. 534).

Bu ifadelerden de anlaşılıyor ki pozitivizm dini inkardır, öyleyse hiçbir dindar, özellikle de hak din İslam'a iman etmiş bir mü'min, bir Müslüman asla ve kat'a pozitivizmi kabul edemez. Ama devlet gemisi Batılılaşma macerasının fırtınalı denizinde dalgalarla savaşa savaş yüzmeye çalışırken, sonuçta pozitivizmin limanına demir atmak zorunda kaldı. Kısaca yazalım isterseniz.

Bu düşünce akımı önce Osmanlı'nın devlet yönetimine, sonra da Maarif sistemine girdi. Cumhuriyeti kuran aydınlar bu eğitim sayesinde Batıcı oldular. Bu yüzden dinlerinden nefret ederek ona düşman kesildiler ve amansız bir kavgaya giriştiler. Sonunda Cumhuriyet ile bütün dini öğreten ve yaşatan kurumları yasaklayarak hayattan kovmaya çalıştılar.

Fakat şöyle bir soru her zaman kafayı kurcalayabilir? “Osmanlı gibi Müslüman bir coğrafyada, İslamî bir yönetim altında, Müslüman halka rağmen, acaba nasıl oldu da bu pozitivizm, o günün Millî Eğitimi olan Maarif sisteminde hakim düşünce olabildi?”

Bunun kestirme cevabı, İttihat ve Terakkî Partisi ile pozitivistlerin devlet yönetimini ele geçirmeleridir. Zaman içinde Rıza Tevfik'in Maarif nâzırı olması ve dârülfünunda felsefe hocalığı yapması örneğinde olduğu gibi pozitivist eğilimli bazı düşünürler eğitim alanında da etki uyandırmışlardır. Fransızca eğitim yapan, yabancı hocaların ders verdiği mekteplerle Avrupa'ya tahsile gönderilen

öğrenciler pozitivist fikirlerin popüler hale gelmesine katkıda bulunmuşlardır.

Bunu biraz açalım isterseniz. Özellikle II. Meşrutiyet ilan edilmesinden, hatta 1909'da ise II. Abdülhamit tahttan indirilmesinden sonra yönetim tamamen İttihat ve Terakki Partisi'nin eline geçer. Rıza Bağcı'nın özellikle vurguladığı gibi işte bu tarihî ve siyasî olay pozitivistimin Türkiye'de güçlenmesine ve daha hızlı yayılmasına sebep olur. Çünkü İttihat ve Terakki'nin önde gelen simaları pozitivist bir anlayışa sahiptir. Meselâ pozitivist filozof Emile Durkheim'in çok ciddi bir şekilde tesiri altında kalan Ziya Gökalp, İttihat ve Terakki'nin Merkez-i Umumiye azasıdır ve İttihatçılar üzerinde büyük bir tesire sahiptir.

İttihatçılar ülkenin tarımmış bütün pozitivistlerini önemli makamlara getirirler: Ahmet Rıza'yı (1859-1930) milletvekili seçerek meclis başkanı yaparlar. Servet-i Fünûn Edebiyatının tanınmış tenkitçisi pozitivist Ahmet Şuayp'ı (187.6-1910) ise Maarif Meclisi üyeliğine getirip ardından İstanbul Maarif Müdürlüğü'ne tayin ederler. Rıza Tefvik, milletvekili seçilip Maarif bakanı olur ve Dârülfünunda felsefe hocalığı yapar. Hüseyin Cahit, Vefa idâdîsi Müdür Muavinliğine, ardından Mercan idadisi Müdürlüğüne, Salih Zeki, Galatasaray Sultanîsi Müdürlüğüne, 1912'de Maarif Müsteşarlığına, 1913'te de Darülfünun Müdürlüğü'ne getirilir.

Bu verdiğimiz örnekler açık bir şekilde gösteriyor ki II. Meşrutiyetken sonra ülkenin idaresi ve özellikle eğitimi, pozitivistlerin eline geçmiştir. Devletin bütün eğitim sistemine onlar hâkimdir. Evet, II. Meşrutiyetten sonra pozitivism, bu müsbet şartlar altında hızla gelişir ve pozitivistler sahip oldukları yeni imkânları ve hürriyet ortamını da değerlendirerek daha rahat, daha cüretli bir şekilde çalışmalarına devam ederler.⁹⁵

---

⁹⁵ Bkz. Bkz. Rıza Bağcı, Pozitivistimin Türkiye'ye Girişi ve Modern Türk Edebiyatı Üzerine Tesirleri, s. 225.

“Cumhuriyet devrinde ise pozitivist anlayış, katı şekliyle kafalara ve müesseselere yerleşme imkânı bulmuş, adeta bir îmân sistemi haline gelmiştir.”⁹⁶

Osmanlı’dan sonra kurulan yeni Cumhuriyet sözde “Millî” olan “Eğitim”i, tamamen pozitivistin temelleri üzerine kurmuştur. Bu yüzden o tezgahtan mecburen geçen yeni nesiller İslam’ı bilmeden, hatta bilmek şöyle dursun, belki de farkında olmadan ona düşman olarak okulları bitirir. Bundan dolayı da adam hem pozitivist, hatta dahası var, hem komünist, materyalist, laik olduğunu, hem de Müslüman olduğunu söyler. İslam’a inanmakla bunların yan yana gelmesinin mümkün olamayacağını düşünemez. Sonuçta aynı anda hem Müslüman olmak ile hem de dini inkar eden pozitivist, materyalist veya dinin hukuk/şeriat kısmını inkar etmek olan laik iddiasının, “zıtları birleştirmek” gibi bir saçmalık olduğunu bilemez, düşünemez. Söylesen de dinlemez. Kafası o kadar ciddiyeti düşünmeyi kaldıramaz maalesef. Aklınca yan yana gelmesi mümkün olmayan doğu ile batıyı birleştirir. Batıya gittikçe doğudan uzaklaştığını düşünemez. Ya da “dünya yuvarlaktır, sonunda uzak da olsa doğruya varırız” demagojisine sığınır.

Pozitivistin Türk felsefe hayatına intikali ise üniversite reformu ardından Hans Reichenbach’ın İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü’nde ders vermeye başlamasıyla olmuştur. Halil Vehbi Eralp ve Hilmi Ziya Ülken’in Reichenbach’ın fikirlerini tanıtmak üzere yaptığı yayınlar, bunun yanı sıra Ülken’in Moritz Schlick’in İlim ve Felsefe adlı eserini Türkçe’ye çevirmesi (1934) mantıksal pozitivistin Türk felsefe hayatındaki ilk yankılarından. Nusret Hızır, Hüseyin Batuhan ve Teo Grünberg’in daha sonraki çalışmaları da bu ekolün Türk ilim çevrelerindeki yansımalarını teşkil edecektir (Kafadar, s. 267-275).⁹⁷

---

⁹⁶ Süleyman Hayri Bolay, Felsefi Doktrinler Sözlüğü, s. 212.

⁹⁷ Bkz. DİA. “Pozitivism” md. cilt: 34; sayfa: 338.

Bunun tesirleri Cumhuriyet devri eğitiminde olduğu gibi edebiyatında ve edebiyatçılarında açıkça görülür. “Bu nesilde metafizik endişe, ahlakî dram, kudsiyet ve uluhiyet duyguları mevcut değildir. Bu devirde açıkça dinî duygular aleyhinde edebî eserler de kaleme alınmıştır,”⁹⁸

Zaten Millî Eğitim devlet eliyle pozitivistimin en ağır biçimiyle uygulanırken, basın yayın üzerinde de büyük bir baskı vardır ve muhalifleri adeta boğmaktadır. Zaten bu devirde sadece Mehmet Akif, Yahya Kemal ve Necip Fazıl dinî duygular terennüm eder. Fakat Akif ve Yahya Kemal Cumhuriyet nesline değil, II. Meşrutiyet nesline mensuptur. Necip Fazıl, bu devirde nesli içinde yapayalnızdır. Onun “Babîlî” kitabı bu serüveni güzel anlatır.

İsterseniz bu önemli konuyu biraz daha açalım. Osmanlı tarihinin “Tanzimat ve sonrası” bölümlerinde, Türkiye’de pozitivistimi veya çağdaş düşünce tarihini yazan bütün eserlerde bu konu az çok işlenir. Rıza Bağcı da az önce alıntı yaptığımız çalışmasında bunu özetler. Biz de oradan alarak konuyu sunmak istedik:

“Gülhane Hatt-ı Humâyunu’ndan sonra, 1853 yılında Mustafa Reşit Paşa’ya bir mektup yazan Auguste Comte, ondan, kurduğu yeni din için Türkiye’yi hazırlamasını ister. Elbette ki bu, çok zor bir şeydi. Müslüman bir toplum, pozitivistimi kolay kolay kabul edemezdi. Fakat Osmanlı toplumunun içinde yaşadığı tarihî ve sosyal şartlar, pozitivistimin yayılmasına ve gelişmesine kolaylaştırdı.

Bu tarihî ve sosyal şartların Başında Osmanlı eğitim sisteminin bozulması gelir. Osmanlı eğitimini sisteminin temelini teşkil eden medreseler, onaltıncı yüzyılın sonuna doğru bozulmaya başladı. Müderrislik görevleri rüşvet ile elde edilir oldu. Bilenlerle bilmeyenler bir kabul edilmeye başlandı. Hatta yüksek dereceli ulemanın çocuklarına, birtakım imtiyazlar tanındı. Kokuşma, bozulma toplumun bütüne kesimlerine

---

⁹⁸ Bkz. Mehmet Kaplan, Nesillerin Ruhu, İst. 1967, s. 18.

yansıyordu. Artık her şey değişmiş, toplum bütün dinamiklerini, canlılığını, gerilimlerini, hayallerini, ideallerini kaybetmişti. Medreselerde artık, hiçbir ilmî keşif olmadığı gibi, müspet ilimlerdeki gelişmeler de takip dilemiyordu. Halbuki bu arada Batıda çok şey değişmiş ve hızlı bir şekilde değişmeye hala devam ediyordu.

Osmanlı Devleti bunun ilk acı sonucunu, onyedinci yüzyılın sonunda 1699 yılında Rusya-Avusturya-Venedik-Lehistan ittifakına yenilmekle anladı. O zamana kadar Osmanlı Devleti, Batılılar karşısında hiç böylesine mağlup olmamış ve böyle bir antlaşma imzalamaya mecbur kalmamıştı. Devlet ilk defa 1699 Karlofça Antlaşmasıyla toprak kaybetti ve bu, ona çok ağır geldi. Bunu bir türlü kabullenemedi. Onsekizinci yüzyılın başlarında, bu kaybettiği toprakları geri almak için, birçok savaşa girdi. Fakat hep kaybetti ve yeni topraklar vermek zorunda kaldı. Çünkü artık Avrupa, bizim karşımızda güçlüydü. Bu güç de, onun ilmî ve teknik gücüydü.

Öyleyse ilk akla gelen şeydu: İlmî ve teknik açıdan gelişip Batı seviyesine ulaşmadan, Batı karşısında zafer kazanmak, Batı'nın ilerleyişini durdurmak, onun karşısında ezilmemek, devletin çıkarlarını korumak mümkün değildi. Osmanlı yöneticileri, onsekizinci yüzyıl boyunca Avrupa'yla her karşı karşıya gelişlerinde bunu daha iyi anladılar. Güçlenen Batı karşısında devlet her geçen gün geriliyor, muhteşem bir imparatorluk hızla çöküşe doğru gidiyordu. Devleti kurtarmak için yapılacak şey, Batı'nın ilmî ve teknik gücüne ulaşmaktı. Sanayi, ticaret, ziraat, askerî üstünlük her şey buna bağlıydı. Aksi taktirde çöküş önlenemezdi. Devlet ne pahasına olursa olsun Batının ilmî ve teknik gücüne erişmek zorundaydı.

İşte bu ilmî ve teknik güce ulaşabilmek için eğitim sistemimizin düzeltilmesi, ıslah edilmesi gerekiyordu. Fakat o devrin Osmanlı yöneticileri, yeni eğitim kurumları açmak gibi farklı bir tercih yaptılar. Artık ülke bu yeni, modern eğitim kurumlarıyla doluyordu:

1773 yılında Mühendishâne-i Bahr-i Humâyun, 1795 yılında Mühendishâne-i Berr-i Humâyun açıldı. Mühendishanenin öğretmen ihtiyacını karşılamak için 1834'te İngiltere'ye 10 öğrenci gönderildi. Yüksek Öğretime öğrenci yetiştirmek için 1838'de Rüştiyeler, 1839'da Mekteb-i Ulûm-i Edebiye gibi okullar açıldı. Devlet memuru yetiştirmek için Mekteb-i Maarif-i Âdliye kuruldu.

II. Mahmud zamanında (1808-1839), 1826'da Avrupaî mânâda Mekteb-i Tıbbiye açıldı. O zamana kadar bir tıp dili kurulamadığından Mekteb-i Tıbbiye'de 1826'dan 1870'e kadar Fransızca eğitim yapıldı. Tıbbiye'nin yöneticileri ve hocalarının önemli bir kısmı yabancıydı. Meselâ 1838'de Viyana Üniversitesi profesörlerinden Dr. Bernard Tıbbiye'ye getirilerek okulun bütün düzenlenmesi ve programları ona bırakılmıştı. Osman Ergin'in "Türk Maarif Tarihi"nde, İ. Hakkı Uzunçarşılı'nın "Osmanlı İlmiye Teşkilatı"nda bu bilgileri genişçe bulabiliriz.

Acı bir gerçek vardır; Tanzimat'ta her müessese değişmekte; medrese ise gerilemektedir, bütçesi ile, muhtevası ile, mensupları itibariyle gerilemektedir (Tek istisna olan Medresetü'l-Kuzât, o devire uyum sağlayabilmiştir). Artık insanlar yeni açılan okullara, sultanîlere gidiyor, oralardan mezun oluyorlar.⁹⁹

Ülkenin en önemli eğitim kurumlarının Batılılara teslim edilmesinin sonuçları çok kısa bir zaman sonra açık bir şekiîde görülmeye başlandı. 1847 yılında Tıp. frâkültesi'ni ziyaret eden Batılılar (Mesela Mac Farlane) hayretler içinde kalmıştı. Çünkü Tıp Fâkültesinde tamamen pöztivist ve materyalist eğitim yapılıyor, Fransız ihtilali'ni hazırlayan materyaîst filozofların bütün kitapları bürada okunuyordu. Mac Farlâne'nin şu cümlesi ise durumu çok iyi anlatır: "Çoktan beri bu kadar düpedüz materyalizm kitaplarını toplayan bir koleksiyon görmemişim."⁷

---

⁹⁹ Bkz. İlber Ortaylı, Avrupa Ve Biz, s. 56.

Mac Farlane davet edildiği bir toplantıda gördüklerini ise şöyle dile getirir; “Doktorlara ve Türk asistanlarına ayrılan mükemmel döşenmiş bir salona davet edilmişim. Kanepenin üzerinde bir kitap vardı. Alıp baktım. Bu da Baron d’Holbach’ın dinsizlik kitabı olan “Systeme de la Nature”un en son Paris baskısı idi. Kitabın çok okunmakta olduğunu sayfalarından birçok parçalarının işaretlenmiş olmasından anladım. Bu parçalar özellikle Tanrı’nın varlığına inanmanın saçmalığını, ruhun ölmezliği inancının imkânsızlığını matematikle gösteren parçalardı. Kitabı yerine koyarken Türk doktorlarından biri yanıma geldi. Fransızca olarak şunları söyledi: “C’est un grand ouvrage! C’est un grand Philosophe! il a toujours raison!” (Bu büyük bir filozoftur! Bu büyük bir filozofun eseridir! O daima haklıdır).¹⁰⁰

Bu cümleler açık bir şekilde gösteriyor ki yeni açılan eğitim kuramlarıyla, dindar Osmanlı toplumunda pozitivist ve materyalist bir anlayış, aydınlar arasında hızla yerleşiyordu.

Öndokuzuncu yüzyıl boyunca Türkiye’de yukarıda üzerinde durduğumuz özellikleri taşıyan eğitim kurumlarının açılmasına hızla devam edildi. 1834’te Harbiye Mektebi açıldı Sultan Abdülaziz devrinde (1861-1876) 1867’de Fransız devletinin maddî ve manevî büyük yardımlarıyla Fransızca eğitim-öğretim yapılan Galatasaray Lisesi kuruldu. Yıllarca imparatorluğun yönetici kadrolarını, aydınlarını yetiştiren bu okulun müdürü ve hocalarının çoğu Fransızdı. Galatasaray Lisesi’ni 1874 yılında Robert Kolej takip etti. Bu kolej de Amerikalı zengin Mr. Robert’in bağışlarıyla kuruldu. Bu kolejin de yöneticileri ve hocalarının büyük bir kısmı yabancıydı. Her iki okulun da, Türkiye’nin Batılılaşmasında ve Türk aydınlarının pozitivist bir hayata bakış tarzına sahip olmasında önemli rolleri oldu.

II. Abdülhamid devrinde (1876-1909) ise “Fen Fakültesi, Edebiyat Fakültesi, Hukuk Fakültesi, Siyasal

---

¹⁰⁰ Niyazi Berkes, Türkiye’de Çağdaşlaşma, İst. 1978, s. 228 vd.

Bilgiler Fakültesi (Mekteb-i Mülkiye-i Şahane), Tıp Fakültesi (Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şahane) (II. Mahmud'un kurduğu Tıbbiye, askerî idi), Beyrut, Şam, Bağdat, Selanik, Konya şehirlerinde çeşitli fakülte ve üniversiteler, burada sayılamayacak derecede çok askerî orta ve yüksek mektepler, Teknik Üniversite (Mekteb-i Şâhâne-i Hendese-i Mülkiye), Güzel Sanatlar Akademisi (Mekteb-i Şâhâne-i Sanayi-i Nefise), Yüksek Ticaret Mektebi, Halkalı Yüksek Ziraat ve Baytar Mektebi, Orman ve Maâdin Mektebi, Deniz Ticaret Mektebi, Yüksek Muallim Mektebi, Lisan Mektebi, orta öğretimde hemen her sancak merkezinde birer idadi (lise) ve hemen her kaza merkezinde bir rüştiye (ortaokul), kız ve erkek Sanayi Mektepleri, kız ve erkek öğretmen okulları ve binlerce ilkokul açıldı.

Yeni nesiller artık, bu yeni açılan modern eğitim kurumlarında yetişiyordu. Fakat bu modern eğitim kurumlarında bizim dünya görüşümüz verilemiyor, yeni nesiller tamamen pozitivist bir bakış tarzına sahip oluyorlardı. Özellikle Mekteb-i Tıbbiye, Mekteb-i Hukuk, Mekteb-i Mülkiye, Mekteb-i Harbiye gibi, çok önemli okullara devlet bir türlü hâkim olamıyordu. Bu okulları bitiren gençlerin önemli bir kısmı millî ve mânevî değerlerimizden kopuyor; inançlarını kaybediyordu. O kadar ki, II, Abdulhamid bu durum karşısında ne yapacağını şaşırılmış ve 1890'lı yıllarda çıkardığı bir irade-i seniyye ile Mekteb-i Mülkiye'de, ulûm-u diniyye derslerinin artırılmasını istemişti. Fakat mesele derslerin sayıca yetersizliğinden kaynaklanmıyordu. Çünkü zaten o devrin okullarında, mesela Mekteb-i Mülkiye'de fıkıh, ilm-i kelâm, tefsir gibi birçok din dersi vardı. Mesele bu dersleri, kafaları Batı'nın fen ve felsefesiyle karışmış gençlere tatmin edici bir şekilde anlatamamada düğümleniyordu. Bu modern okullarda din derslerine giren medrese çıkışlı hocalar, devrin müspet ilimlerine yabancı yetiştiklerinden, öğrencilerini anlayamıyor,

onların dinî konulardaki şüphelerini aklî, mantıkî ve ilmî delillerle çürütemiyor, onlara hitap edemiyorlardı.”¹⁰¹

Bu öğretmenliği yıllarca yaptık, benzeri öğrencilerle yıllarca tartıştık, çok azını ikna ettik. Yıllar sonra söylediklerimizin işe yaradığını gördük, ama tartışma anında gerçekleri kabul etmek nefse zor gelir. Belki daha sonra şartlar ve ortam uygun olursa, hak verebilirler. Hiç unutmam, Lisede bir öğrencim vardı. Allah Teâlâ'nın yokluğunu iddia ederdi. Bir gün bütün dersi ona ayırdım. Önce dinledim, sonra iddialarını akıl ve ilimle çürüttüm. Sustu ve oturdu. “Bir sorun var mı?” dedim. “Yok” dedi. Zil çaldı, ben çıktım. Koridorda giderken arkamdan bir bağırma geldi. O çocuktuk. Arkadaşlarına ne olduğunu sordum. Dediler ki: “Hocam, siz çıkarken hala düşünüyordu. Siz çıkıp gittikten sonra “gene de yok” diye bağırırdı.”

Demem o ki, Rıza Beye saygımız var, ama pozitivist bir sistem oturmuş ürünlerini veriyorsa, onu birkaç din aliminin vereceği din dersleri durduramaz. Bunun vebalini de o hocaların yetersizliğine atmak çok da haklı olmaz. Ancak o dönemdeki din alimlerinin durumu başka bir bahistir.

Evet, okullarımıza Batılılaşma böylece pozitivism ve materyalizmle beraber girmiş oldu. Ancak bunun elbette başka sebepleri de vardır. Nitekim Osmanlı eğitim sistemini inceleyen Halis Ayhan, Batılılaşmanın gündemde olduğu devirler için şöyle söyler:

“Batılılaşma sürecinin yaşandığı dönemde öğretim kurumlarının tecrübe birikimi sağlayacak şekilde geliştirilmesine çalışmak, yanlışları ve eksikleri gidermek yerine kolay fakat yanlış olan kapatma yolu seçilerek zaman içinde büyük zararlara yol açılmıştır. Batılılaşma hareketleri boyunca eğitim kurumlarında görülen bu açma-kapatma anlayışı, Türk toplumunun yaşadığı fikir kargaşasını açıklayan

---

¹⁰¹ Bkz. Rıza Bağcı, Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve Modern Türk Edebiyatı Üzerine Tesirleri, s. 212-6.

önemli bir ipucudur. Özellikle 1870’li yıllardan günümüze kadar eğitim kurumlarında sürekli bir arayış ve yenilenme arzusu görülmektedir. Gelişen ve değişen şartlara uyum sağlamak bakımından büyük değer taşıyan bu arzu, uygulamadaki yanlışlıklar yüzünden her zaman ilerleme ve gelişmeye uygun sonuçlar vermemiştir.

İlk dârülfünunun kapatılmasında olduğu gibi fakülte ve okul kapatmak suretiyle yapılan müdahaleler cehalete ve aydınlar arasında zıtlışmalara yol açmıştır. Denemeyanılmalarla geçirilen uzun yıllara rağmen geçmişte ve hatta bugün bile Türk maarifinde millî, köklü ve gelenekleşmiş bir yapı, sistem ve zihniyet birliği gerçekleştirilememiş; iki asırdır sözü edilen “ilim ve fenler”de Türk milletinin tarihî ve kültürel kişiliğine lâıyk, ihtiyaçlarına cevap veren, çağdaş medeniyet dünyasında özlediği mevkiye oturmasını sağlayan bir seviyeye ulaşamamıştır.

Çağdaşlaşma ve ilerlemenin en temel şartı olan bilgilenme ve aydınlanma şuurunu halka benimsetmekle yükümlü olan aydınların Batı bilimiyle Batı kişiliğini ve değerlerini birbirine karıştırmaması, bu suretle kişilik ve değer buhranına uğraması gerçeğinin özlenen gelişmenin en temel engeli olduğu günümüz aydınları tarafından daha iyi kavranmış gözükmektedir. Özellikle Türkiye’de Batılılaşma’nın tepeden ve tek elden yönlendirildiği dönemin sona erdiği, benimsenen demokratik sistemin zorlamasıyla da olsa aydın-halk diyalogunun kurulmaya başladığı 1950 yılından bugüne kadar Türk millî eğitiminde gözlenen olumlu gelişmeler, Türk aydınının Batılılaşma’yı yeni bir perspektiften ele almaya başlamasını sağlamıştır.

Ancak yarım yüzyıla yaklaşan demokrasi tecrübesine rağmen, bugünün bazı aydınları hâlâ Batılılaşma’yı tahlilde

ürkeklikten yahut peşin hükümlerden kurtulamamaktadır. Demokratik gelenekler ve ilim zihniyeti geliştikçe Türk tarihinde Batılılaşma hareketleri, politikaları, yönlendiricileri veya karşı gelenleri daha soğukkanlı ve objektif olarak değerlendirilecektir. Ancak bu sayededir ki iki yüzyıldır sürdürülen çabalara rağmen bu konuda hâlâ karşılaşılan problemlerin üstesinden gelinbilir ve belki de yeni oluşumlara gidilebilir.”¹⁰²

Eğitim Öğretimde Hesaplaşma

Hukuka bağlı bir devlette, din ve vicdan hürriyeti en temel haklardandır. İslam dini bu hakkı herkes için vermiştir. İslam’a davet ve irşat dinde bir görev olmakla beraber bu sadece bir şekilde öğretmek ve davet etmektir. Bu davette asla bir dayatma ve zorlama yoktur. Allah Teâlâ’nın “Dinde zorlama yoktur”¹⁰³ ayetini herkes bilir.

Laiklik batıda bu din ve vicdan özgürlüğünün yokluğundan çıkmıştır. Yüzyıllardır din ve mezhep savaşları yapan Batılılar için bu laiklik ilkesi faydalı da olmuştur. Onlar bu sayede ferдин hükümet veya diğer ferdler tarafından, kanun yoluyla veya başka bir vasıta ile baskıya uğramaksızın din ve vicdan özgürlüğünü kazanmışlardır.

Bu özgürlük neyi içerir?

Kısaca görelim isterseniz. Her bir ferдин ne devlete ve hükümetten, ne de bir başka fert veya cemaatten korkutma,

---

¹⁰² Bkz. Halis Ayhan, DİA, Batılılaşma, V.162.

¹⁰³ Bakara 256. Ayetin tamamı şöyledir: “Dinde zorlama yoktur. Artık doğrulukla eğrilik birbirinden ayrılmıştır. O halde kim tâğutu reddedip Allah'a inanırsa, kopmayan sağlam kulpa yapımıştır. Allah işitir ve bilir.”

yıldırıp sindirme politikasına mâruz bırakılmaksızın şunları yapabilmektedir.

1- Dilediği ve beğendiği bir dinin akidelerine inanması ve bunları serbestçe benimsemesi;

2- İnanıldığı dinin ibadet ve dualarını o dinde yerleşmiş usul, âdâb ve lisan üzere serbestçe icra edebilmesi;

3- İnanıldığı ve kabul ettiği din üzerindeki düşünce ve bilgilerini, sevgi ve hayranlıklarını, sözle veya yazıyla, serbestçe yayması ve başkalarına duyurması;

4- Kabul ettiği dinin ilahiyatını ve amel ahkâmını serbestçe tahsil edip öğrenmesi ve bunları başkalarına okutup öğretmesi;

5- Devlet kanunlarının, yapılmasını veya yapılmamasını umumî, objektif ve mücerred bir şekilde emredip mecburi kıldığı hususlar müstesna olmak ve bunlarla tenakuza girmemek şartıyla,¹⁰⁴ ferdî ve içtimaî hayat sahalarında, inandığı dinin emirlerini serbestçe yerine getirebilmesi demektir.

Ferdin din hürriyetindeki hududu, her hak ve hürriyet gibi, evvelâ, başkalarının aynı kıymet ve mahiyetteki hak ve hürriyetinde; sonra da camianın emniyet ve asayişinde ve iyi muâşeret kaidelerinde son bulur. Bu hududu aşmadıkça yâni başkalarının hürriyeti engellenmedikçe ve memleketin huzur ve sükûnunu bozar bir hareket şekli almadıkça ferdin din hürriyetine ve bundan doğan haklarına indî ve siyasî

---

¹⁰⁴ Biz buna itiraz kaydıımızı düşelim. Bir Müslüman, Allah Teâlâ'nın açık emir ve yasaklarına aykırı bir emir verdiğinde ne devlete ve hükümete, ne ana babaya, ne hocaya ve kocaya, ne ferde ve cemaate asla ve kat'a itaat etmez. İslam'ın en kesin ilkelerinden birisi de "Halika (Yaratıcı Allah'a) isyan olan yerde hiçbir mahluka (yaratılmışa) itaat edilmez" emridir.

mülâhazalarla kayıtlar konamaz. Bu yolda konacak kayıtlar anayasanın ruhuna ve Hukukun insanlığa mahsus yüksek prensiplerine aykırıdır.”¹⁰⁵

Ya uygulanan gerçekler?

Ya sergilenen vahşetler?

Batılılaşma hareketleri neticeye vardığında biz medeniyet yerine resmen vahşet gördük. İş uygulamada hiç de ifade edildiği gibi değildir. Azıcığını görelim isterseniz:

1. 3 Mart 1340 tarihli ve 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu.

Bu kanunla güya eğitimde birliğe gidiliyordu. Amaç eğitimi “din’i” olmaktan çıkarıp “millî” yapmak idi. (3 Mart 1924. 430 sayılı kanun.). Artık laiklik eğitime girmişti. Amaç tek tip insan yetiştirmekti. O da dinden uzak, kendi din, kültür ve medeniyetinden kopuk, batıcı bir tipti. Din eğitimi veren bütün medreseler ve Kur’an Kursları kapatıldı. Böylece 600 yıldır aydınlık saçan ilim ve irfan yuvaları karartıldı. Kur’an da dahil, dini öğretmek yasaklandı. Millet bilerek cahil bırakıldı. Alimler, hocalar tehdit edilerek korkutuldu. Yasağa uymayanlar şiddetle cezalandırıldı. Millet o hale geldi ki, cenazelerin nasıl yıkanıp kefenleneceğini, namazının nasıl kılınıp gömüleceğini bilen bile kalmadı. Köyden köye hoca aranır oldu kaçak göçek.

Evet, bu kanunla Türkiye’de din eğitimi veren bütün okullar kapatılmış, Kur’an kurslarında veya mahalle aralarında Kur’an okutulup öğretilmesi bile yasaklanmıştır. Artık insanlar dinlerini bilmeden yaşayacaklar, hakkıyla ne imanı, ne ibadeti,

---

¹⁰⁵Ali Fuat Başgil, “Din Hürriyeti: Türk Anayasasının 75. Maddesi üzerinde Etüd”, Medeni Hukuk Profesörü A. Samim Gönensoy’a Armağan, İstanbul 1955, ss. 228-262.

ne muamelatı, ne de ahlakı öğrenemeyecekler, Peygamberlerini ve kendi tarih ve medeniyetlerini unutacaklardı. Batıcı, pozitivist, materyalist, laik devlet bunu istiyordu! Sözde halk iradesine bağlı Cumhuriyet vardı. Fakat uygulamaya bakarsanız bu topraklar daha böyle diktatörlük görmemişti.

Bazıları “yok canım, daha neler?” dese de, evet, devlet kesinlikle cehaleti istiyordu.

Neden mi?

Hedef, Batıda olduğu gibi halkı Hıristiyan yapmaktı. Çünkü yapılan devrimler İslam’a karşı idi. Din ile çatışıyordu. İslam ile yapılan devrimler asla yan yana olamazdı. Ancak İslam dini yok edilirse, yapılan devrimler kalıcı olabilirdi.

2. 30 Teşrinisani 1341 tarihli ve 677 sayılı Tekke ve Zaviyelerle Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Bir Takım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanun.

Artık Müslümanlar bir araya gelerek diledikleri gibi ibadet edemeyecekler, en azından zikir çekemeyecekler, ahlak eğitimi ve manevi yolculuk olan seyr-i süluk yapamayacaklardı. Giderek camilere gitmek dahi insanı tehlikeye sokacaktı. Zira ibadet edenler fişleniyor, mimleniyor ve önemli işlere alınmıyorlardı.

3. 17 Şubat 1926 tarihli ve 743 sayılı Türk Kanunu Medenisıyla kabul edilen, evlenme akdinin evlendirme memuru önünde yapılacağına dair medeni nikah esası ile aynı kanununun 110 uncu maddesi hükmü.

Artık şeriat kaldırılmış, din devletten ve sosyal hayattan atılmıştı. Din nikaha bile karışamayacaktı.

4. 1 Teşrinisani 1928 tarihli ve 1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun.

Bu kanunla din eğitimi bir darbe daha yiyordu. Artık

İslam harfleriyle yazmak ve yayın yapmak yasaktı. Evlerde eski yazıyla yazılmış kitap bulundurmamak bile cezalandırılmak için yetiyordu. Kur'an dahi toplanıp yakılıyordu. İnsanlar bu yüzden evlerindeki kitapları ya camilere, ya türbelere atarak kurtuluyorlardı. Kimisi müftülüğe bırakıyor, kimisi de bir sandık yapıp toprağa gömüyordu.

Evet, cumhuriyet ile laiklik gelmiş, kendi vatanında İslam ve Müslümanlara savaş açmıştı. Eğer bu ülke Batılı kafirler tarafından işgal edilseydi, kuvvetli ihtimaldir ki halk bu kadar zarar görmeyecekti. Zira yukarıda hak olarak sayılan dini eğitimin yasaklanması, ibadet dilinin Türkçe olması, şeriatın kaldırılması, şapka ve kılık kıyafete müdahale edilmesi, İslam harflerinin kaldırılıp kitapların yasaklanması ve müsadere edilmesi olmayacaktı. Hele de Türkçe ezan okuma, Türkçe namaz kılma gibi saçmalıklar asla olmayacaktı. O işgalci kafirler de, şimdilerde olduğu gibi, bir gün geldikleri gibi defolup gideceklerdi...

Biz bu macerayı “Osmanlılardan Cumhuriyete Büyük Kırılma”, “Sistem ve Şeriat” ve “Laiklik Sorgulaması” kitaplarımızda genişçe anlattık, tekrar etmeyelim şimdi.

Kılık Kıyafette Batılılaşma

Mümtaz Turhan, “Garplılaşmanın Neresindeyiz?” isimli eserinde giyim kuşam, kılık kıyafet üzerinde çok durur. Ona göre bu konu çok önemlidir. Çünkü giyim kuşam geçmişte milletlerin ve dinlerin nerdeyse birer sembolüdür. Şöyle der:¹⁰⁶

“İnsan kültürünün en önemli unsurlarından biri de giysilerdir. Giyim, kimilerine göre bir örtünmedir, kimine göre

---

¹⁰⁶ A.g.e. s.3 vd.

de tabiatın etkilerinden korunmak için vücudu korumadır. Uygarlığın ilerlemesi ile değişiklik gösteren, insan vücuduna şekil veren, giysilerin tümüne giyim adı verilmektedir.¹⁰⁷ İnsanlar giyim ihtiyaçlarını önceleri avladıkları hayvanların postlarıyla karşılamışlardır. Zamanla uygarlık ilerleyince hayvan postları yerini kumaşlara bırakmıştır. Bu kumaşlar çeşitli biçimlerde vücudu sararak iklim, tabiat şartları, inançlar, mekânlar giyim üzerinde etkili olmuştur. Böylece farklı giyim şekilleri ortaya çıkmıştır. Tarih öncesi çağlarda mağaralarda bulunan resimlerden anlaşıldığı gibi insanlar, koruyucu yönü ve aynı zamanda devrin çeşitli inançlarını, duygu ve düşüncelerini yansıtan giysiler

kullanmışlardır. Toplum yönetiminde otorite ve güç belirtisi, savaşçıda üstünlük unsuru, toritenin açığa vurulması gibi unsurlar giyimle bütünleşmekte idi.¹⁰⁸

İnsanların giydikleri ve takı olarak kullandıkları malzemeler, renkleri, biçimleri ve hammaddeleriyle toplumsal ya da ulusal kültürü dışa yansıtan en belirgin ölçütlerden biridir. Öyle ki, kimi durumlarda kişilerin sadece giyim kuşamlarına bakarak hangi toplumdaki olduklarını tahmin etme olanağı vardır. Çok değişik toplumlardan ve mesleklerden olan insanlar, bir araya geldiklerinde fiziki görünümünün dışındaki farklar ancak ulusal ya da mesleki kıyafetlerini giydiklerinde belirginleşir. Ancak günümüzde çok büyük boyutlara varan kültür alış verişi ve moda nedeniyle giyim kuşamda bir benzerlik ya da yakınlaşma meydana gelmişse de yerel veya ulusal giysiler önemlerini korumuşlardır.

---

¹⁰⁷ F. Bayraktar, Giyim, Ankara 1983, s.1.

¹⁰⁸ Mualla Sezgin, “Türkiye’de Giyim ve Gençlik”, I. Milli Gençlik Kongresi Tebliğler (6 -8 Kasım 1985) Konya 1987, s.125.

Geçmişten günümüze bazı temel olgular vardır ki; insanoğlunun giyim tarzında etkili olmuştur. Bu durum, dönemin şartları, bireyin toplum içerisindeki konumu, coğrafi koşullar, sosyal ve ekonomik şartlar gibi nedenler kişinin ya da toplumun giyim şeklini oluşturmuştur. Kıyafetlerin giyilmesinde etkili olan faktörleri şu maddelerle özetleyebiliriz.”Turhan özetlemiş ama bize o bile fazla olduğundan sadece başlıklarını alalım. Ötesini her zihin zaten az çok doldurur:

- a. Coğrafi Şartlara Uyuma
- b. Korunma İhtiyacı
- c. Dini İnançlar
- d. Siyasal Düzenlemeler
- e. Ekonomik Şartlar
- f. Modaya Uygunluk ve Psikolojik Etmenler
- g. Mesleki Nedenler

Biz bu maddelerden bir iki konuyu önemsiyor ve yazara kulak veriyoruz. Din açısından onun çok ihmal ettiği yerler var ve o açığı da biz dolduruyoruz.

Mesela “Siyasal Düzenlemeler” hakkında şunları yazar: “Devletlerdeki siyasi iktidarlar, döneme göre ekonomik, politik ya da dini sebeplere dayandırılarak kıyafet düzenlemelerine başvurmuşlardır. Devletlerin siyasal ya da dinsel yönetim mekanizmalarının daha rahat işleyebilmesi için toplumun yaşam ya da sosyal yaşamına müdahaleler cereyan etmiştir. Rejimin gereklerine ya da yaşanan zamana göre yasalar oluşturularak, toplumun yönlendirilmesi sağlanır. Örneğin II. Mahmut’un batılılaşma süreci içerisindeki ıslahatlar çerçevesinde yaptığı yenilikler veya Mao’nun kültür devrimi sürecinde Çin’de yaptığı tek tip kıyafet uygulaması, siyasal düzenlemelere örnek oluşturacak nitelikte olmuştur.”

“Modaya Uygunluk ve Psikolojik Etmenler” başlığında yazdıkları da dikkate değerdir: “Günümüz dünyasında iletişimim artmasıyla küreselleşme meydana gelmiştir. İktisadi, siyasi, hukuki, bilimsel, sanatsal ve nihayet kültürel alanda bütün ülkeler birbirine daha çok yaklaşmakta ve bağımlı hale gelmektedirler. Moda ile beraber giyim kuşamdaki değişiklikler hızla her kesimde ve çeşitli ülkelerde kendisini göstermektedir. Tüketimi körüklemek amacıyla yer alan moda anlayışı bütün kitlelerde de rağbet görmektedir. İnsanlar çevreye güzel görünmek, kendisini beğendirmek ve olduğundan farklı görünme güdüsü ile kendisini dışa kabul ettirmeye çalışmaktadır. İyi ve temiz giyinen bir insan, elbisesinin güzelliği ve iyi görünüşünün etkisiyle kendisine güven duymaya başlar. Neticede yaşamına pozitif etki oluşturur. Bireylerin içerisinde bulunduğu ruh hali, giyimindeki renk, kumaş ve biçime yansımaktadır. Bağlı bulunduğu çevrenin değer yargıları da giyimde etkili olmaktadır.”

Batılılaşma hareketlerinin geldiği son durak ne oldu biliyor musunuz?

Sokaklarda polislerin şalvarlı, sarıklı, takkelei Müslüman erkek ile çarşafı, peçeli Müslüman kadın avına çıkması.

Be olacak?

Bulunca yırtacak, tehdit edecek, korkutacak ve bir daha giyemez edecek.

“Şapka Kanunu ve Kılık Kıyafet Devrimi” diye bir devrim bilir misiniz siz?

Milletin öz kıyafetini yasakladılar ve yerine Avrupalı kafirlerin kılık ve kıyafetini getirdiler. Artık şapka giyilecektir. (2 Eylül 1925. 2413 sayılı kanun.)

Hatta kılık ve kıyafetin tarifi bile çok açık yapılmıştır: Ayakta iskarpin, bacakta pantolon, bedende gömlek, kravat ve ceket, başta şapka. Bayanlar yüzlerini ve başlarını açacaklardır kamuda çalışıyorlarsa. Allah'ım aklımızı kolla! Bunun için halk arasında terör estirip adam astılar...

Kılık Kıyafette Hesaplaşma

Şimdi gelelim asıl meseleye. Yani “Dini İnançlar” bakımından elbiseye. Yazar şunları söylüyor: “Giyimi belirleme ya da sınırlama açısından dinsel inanç önemli bir yer tutmaktadır. Mensup olunan dinin belirlediği normlara uymak, insanların inanç biçimini yansıtmaktadır. Budist rahiplerin, Hıristiyan papazların ve Müslüman din adamlarının giyimleri, bariz bir şekilde birbirlerinden ayrılır. Dinde olduğu gibi onun içerisindeki tarikat ve mezhep önderlerinin ya da elemanlarının bulunduğu mevkilere göre belirli bir giyim biçimi vardır. Dolayısıyla din, toplumun ve bireyin kıyafet biçimini şekillendirir. Mesela, Budizm inancına göre deriden yapılmış elbise yasaktır. İslam inancında ise, ipekli kumaşların erkeğe haram, altının bayanlara helal olması gibi kurallar toplumların kıyafet kültürünü şekillendirmiştir.”¹⁰⁹

Batılılaşma ve onunla hesaplaşma söz konusu ediliyorsa, hiç şüphesiz bu bilgiler çok eksik kalır. Din açısından bu bilgilere bir kelime daha eklemeliyiz: Tesettür.

Evet, insan soğuktan ve sıcaktan korunmak için elbette giyinmek zorundadır. Bundan daha tabii ne olabilir? Ama yazar asıl konuyu görmezlikten gelmiştir. Oysa Batılılaşmanın en büyük cinayet ve ihaneti işte buradadır. Çünkü İslâm

---

¹⁰⁹ Şerafettin Turan, Türk Kültür Tarihi, İstanbul 1994, s.203.

giyinmekten iki maksad güdüyor: Örtünmek (tesettür) ve güzel görünmek (zinet):

"Ey insanoğulları! Ayıp yerlerinizi örtecek giyimlikle sizi süsleyecek elbiseler gönderdik! Takvâ örtüsü ise bundan daha hayırlıdır. Allah'ın bu âyetleri öğüt almanız içindir. Ey insanoğulları! Şeytan, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak ananızı, babanızı cennetten çıkardığı gibi sizi de şaşkırtmasın..." ¹¹⁰

"Ey insanoğulları! Her mescide güzel elbiselerinizi giyinerek gidin..." ¹¹¹

Bu âyetler örtünme ve kendine çeki-düzen verme konularında itidâl sınırlarını çiziyor; aşırı açılmayı da çirkin giyinmeyi de yasaklıyor.

Şimdi burada asıl batılılaşmanın küfrünü, inkarını, yabancılığını, köksüzlüğünü ve ayıbını ortaya koyan bir durum var. O da avret yerlerini örtmek anlamında tesettür ve karşı cinse şehvetle bakmak. İşte bir Müslüman ile bir kafiri ve onu taklit eden, ona benzemeye çalışan Batıcıyı ayıran nokta.

Bizim bu kitabımızın ana teması, "Batıya benzemeye çalışma, İslam'dan kopmayı gerektirir. Müslüman kaldıkça kafirlere tabi olma mümkün değildir. Aynen doğu ve batı gibidir bunlar; hangisine doğru giderseniz, diğerinden o nisbette uzaklaşırsınız. Sonuç: Batılılaşma kafirliktir."

Bir batılı bütün kadınlara şehvetle bakar ve "göz banyosu" adı altında şehvetini, hevesini tatmin eder. Bu onun için ayıp değil, iftiharlıdır. Bu yüzden erkekler ama daha fazla da kadınlar, en güzel yerlerini teşhir eder, en çirkin yerlerini örtmeye çalışırlar. Ne kadar bakışlarda beğeni toplarlarsa, ne

---

¹¹⁰ A'râf: 7/26-27.

¹¹¹ A'râf: 7/31

kadar şehvet ve istekle gözlenirlerse, o kadar sevinir ve iftihar ederler. İşte kafir budur.

Fakat bir Müslümanın şehvetle bakabileceği kadın yalnızca eşidir. Bunun dışında hiçbir kimseye şehvetle bakmak câiz değildir. Şehvetle bakmanın objektif ölçüsü "devamlı bakmak"tır.

Bazıları "bu hayatı zorlar. Bir müslüman her zaman yolda gözü kapalı veya başı önünde mi yürüyecektir?" diyebilir. Elbette değil. Karşısına gelen kadın ve erkeği de görecek; ancak gördüğü kimseye tekrar bakınca veya bakışını devam ettirince yasak sınıra adımını atmış olur. Resûlullah (s.a.v.), Hz. Ali'ye şöyle demiştir: "Ali! Arka arkaya bakma; birinci bakış hakkındır, ama ikinci bakış hakkın yoktur."¹¹²

Resûlullah (s.a.v.) Efendimizin şu hadisini de yazalım:

"Gözler de zinâ eder; onların zinâsı bakıştır."¹¹³

Şehvetsiz olarak bakmaya ve bakılabilecek yerlere gelince bahsimize bir âyetle girmek uygun olacaktır:

"Mümin erkeklere söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, mahrem yerlerini korusunlar. Bu, onların arınmasını daha iyi sağlar. Allah yaptıklarından şüphesiz haberdardır. Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini yasak olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar, süslerini, kendiliğinden görüneni müstesnâ, açmasınlar! Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar. Süslerini, kocaları veya babaları veya kayınpederleri veya oğulları veya kocalarının oğulları veya kardeşleri veya erkek kardeşlerinin oğulları veya

---

¹¹² Tirmizi, K. el-Edeb, 28; Müslim, el-Edeb, 45; Ebû Dâvûd, Nikâh, 43.

¹¹³ Buhârî, K. el-İstizân, 12; Müslim, K. el-Kader, 20.

kızkardeşlerinin oğulları veya kadınları veya câriyeleri veya erkekliği kalmamış hizmetçiler, ya da kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizledikleri süslerin bilinmesi için ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Saâdete ermeniz için hepiniz tevbe ederek Allah'ın hükmüne dönün."¹¹⁴

Bu âyet erkeğe, hemcinsinin veya karşı cinsin avretine, yani bakılmaması gereken yerlerine bakmamayı, kadına da süslerini, istisnâ edilen kimselerden başkasına göstermemesini emrediyor. Resûl-i Ekrem (s.a.v.) de bir hadisinde şöyle buyuruyor.:

"Erkek erkeğin avretine, kadın da kadının avretine bakmasın. Vücudunun bir kısmı çıplak iken erkek erkeğe, kadın kadına temas etmesin".¹¹⁵

İslam'da açılması, gösterilmesi ve bakılması yabancılara veya herkese haram olan yerlere (organlara) avret denir. Şimdi değişik insanlara göre bunun sınırları nelerdir. Konunun uzmanlarından Hayrettin Karaman'ın "Haramlar helaller" kitabına bakalım:

a) Erkeğin erkeğe ve karısından başka kadınlara karşı avret yerleri göbeği ile diz kapağı arasında kalan bölgelerdir. Hanefilere göre göbek avrete dahil olmayıp diz kapakları dahildir. Şafîiler ise aksi görüştedir.¹¹⁶

Dizkapakların yukarısı (fahiz) cumhûra göre avrettir. Taberî, Dâvûd, İbn Hazm, bazı mâlikî ve hanbelîlere göre avret değildir. Evzâî'ye göre de yalnız hamamda avret değildir. Her iki grup da hadislere dayanmıştır; Buhârî avret değildir diyen

---

¹¹⁴ Nûr: 24/30-31.

¹¹⁵ Müslim, K. el-Hayz, 7, 74; Tirmizi, K. el-Edeb, 38: Ahmed, Müsned, 3/63.

¹¹⁶ El-Mavsîlî, el-İhtiyâr, Cüz: I, s. 45, 154.

hadislerin daha sahih; avrettir diyen hadislerin ise daha ihtiyata uygun olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁷

b) Kadının müslüman kadınlar ile mahrem¹¹⁸ akrabasına karşı avret yeri hanefilere ve şafilere göre -erkeğin erkeğe karşı olan- avret yeri ölçüsündedir.

Malikî ve hanbelîlere göre yüz, baş boyun, eller ve ayaklar (hanbelîlere göre dizden aşağısı) müstesnâ olmak üzere bütün vücudu avrettir.¹¹⁹

c) Kadının yabancı erkekler ile müslüman olmayan kadınlar karşısında avret yeri, yüzü, elleri (cumhûra göre içi) ve hanefilerde bir rivâyete göre ayakları müstesnâ olmak üzere bütün bedenidir. Bir hadise göre etek boyu topuklardan bir karışa yakın yukarıda olabilir. Bu sebeple ayaklara kadar uzanan ve yerleri süpürerek kirlenen eteklere gerek yoktur.¹²⁰

e) Karı-kocanın birbirine karşı avreti yoktur.¹²¹

Avrete bakmayı meneden hadise göre yukarıda açıklanan yerlere şehvetli veya şehvetsiz bakmak ve bunları açmak haramdır. Avret yerleri ancak kimsenin görmediği yerde (tuvalet ve banyo) ve cimâ esnasında açılabilir. Bazı durumlarda zarûret miktarını aşmamak üzere doktor, ebe, sünnetçi, şahid ve hâkim karşısında da açılabilir.

Evlenecek kimse kızın yüzüne-şehvetle de olsa bakabilir. Bazı müctehidler bu durumda sınırı biraz daha genişletmişlerdir.¹²²

---

¹¹⁷ el-Aynî, Umdetu'l-Kâri, C. II, s. 243, 406; eş-Şevkânî, Neylu'l-Evtâr, C. II, s. 64; S. Sâbık, Fıkhü's-Sünne, C.I, s. 125.

¹¹⁸ Kendileriyle evlenmesi devamlı yasak (haram) olan akraba ve yakınları.

¹¹⁹ el-Fıkhü ale'l-mezâhib, C. I, s. 141

¹²⁰ Ebû-Dâvûd, Libas, 39; Avnu'l-Ma'bûd, C. XI, s. 175

¹²¹ Bütün bu görüş ve sınırlandırmaların dayandığı hadisler ve deliller için bk. Şevkânî, ag, esr., C. II, s. 64-72.

Ayette geçen “zînet” kelimesi kadını güzel gösteren yüz, saç, makyaj, takı ve mücevherât, elbise gibi şeyleri içine almaktadır. Âyette bunlardan hangisi kastedilmiştir? "Kendiliğinden açılan, açılması, gösterilmesi tabii olan" zînet nedir?

Cumhûra göre elbise ve mücevherât kapanması gereken zînete dahil değildir. Buradaki zînetten maksad; el, boyun, baş, kol, ayak gibi zînet takılan yerlerdir.

İmdi bunlardan hangisi 'kendiliğinden açılan'a dahildir?

Kadim müfessir ve fakihler arasında 'dış elbiseden başka her taraf örtülmelidir'; 'eller ve yüz hâriç'; 'eller, bilek ve yüz hariç her taraf diyenler olmuştur.¹²³ Eller ve yüzün istisna edilmesi görüşü ağır basmaktadır.¹²⁴

Örtü ve elbiseye gelince, zikredilen âyet ve hadisler kadın ve erkeğin avret yerlerini örtmelerini emrediyor ve açmalarını haram kılıyor; fakat örtmek için yeni bir elbise modeli getirmiyor; "hımâr; baş örtüsü", "cilbâb: dış giysi" gibi eskiden beri giydikleri elbise ile Şârî tarafından istenildiği gibi örtünmelerini emrediyor.

Bazı kimseler el-Ahzâb sûresindeki: "Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına, dışarı çıkarken üstlerine örtü almalarını (cilbâblarını bürünmelerini) söyle; bu onların tanınmalarını ve bundan dolayı incitilmemelerini sağlar. Allah bağışlar ve merhamet eder." (33/59) âyetinde geçen "cilbâb" kelimesine "çarşaf" mânası vererek kadının ancak, çarşafı çıkabilceğini, başka elbise ile örtünmenin caiz olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu iddianın isâbetsiz olduğunu ve İslâm'ın

---

¹²² Aynı eser, C. VI, s. 118-122; Avnu'l-Ma'bûd (Hind tab'ı), C. II, s. 190; İbn Kudâme, el-Muğni, C. VIII, s. 96.

¹²³ el-Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'an, (mezkûr âyetin tefsiri)

¹²⁴ el-Kardâvî, ag. esr., s. 132.

istediği örtünmenin eşarp, pardesü, manto, geniş ve kalın giysiler ile de olabileceğini gösteren deliller vardır:

a) Nür sûresindeki âyette (24/31) başörtüsünden (hımâr) söz edilmektedir. Hımâr başı ve yakayı örten başörtüsüdür, çarşaf değildir; aynı âyette geçen "cüyûb" ise gömlek ve entârinin yakasıdır. Şu halde kadınlar geniş entârî ve başörtüsü ile örtünebileceklerdir. Âyet, o zaman kadınların böyle giyindiklerine delâlet etmektedir.

b) "Cilbâb" kelimesine tefsir ve lügatlerin verdiği mâna şunlardan ibârettir: Başörtüsü, tepeden tırnağa örten örtü, dış elbise, örtü, başörtüsü ile ridâ arası bir elbise.¹²⁵20 Bu kadar mâna içinden yalnız çarşafı almak ve diğerlerini reddetmek için bir delil yoktur.

c) Hz. Âişe'den rivâyet edildiğine göre cilbâb âyeti gelince ensâr kadınları etekliklerini ortadan yırtarak başörtüsü yapmış ve kargaları andıran siyah başlıkları ile Rasûlullah'ın arkasında namaz kılmışlardır.¹²⁶ Bu rivâyet cilbâba çarşaf değil, başörtüsü mânası verildiğini göstermektedir.

Netice olarak diyebiliriz ki: Kur'an'da örtünmeyi sağlayan kıyafetler dışında müslümanlar için dinî bir nitelik taşıyan giyeceklerle ilgili emirler bulunmadığı gibi, gayri müslimlere de ayırt edici mahiyette kıyafetler giymelerine dair herhangi bir tâlimat veya müslümanlarca giyilen kıyafetleri giymelerine ilişkin bir yasak yoktur. Kur'an'ı Kerîme göre önemli olan usûlünce örtünmedir; elbisenin adı ve modeli muayyen değildir. Her kadın ve erkek, şart ve imkânlarına göre

---

¹²⁵ el-Âlûsî, Rûhu'l-me'ânî, C. XXII, s. 88 (2. B)

¹²⁶ Aynı eser, s. 89.

elbisesini seçer ve örtmesi gereken yerlerini örter. ¹²⁷Avret yerlerini gösterecek kadar ince veya şehvet çeken yerlerini belirtecek kadar dar elbise giymekten sakınır.”¹²⁸ Sadece peygamberlere uymayı ve onların yolundan gitmeyi emreden genel anlamda emir ve tavsiyeler mevcuttur.

Hadislerde yer alan bilgilere göre Hz. Peygamber Müslümanlara bazı emirleri vardır:

1- Dış görünüşleri bakımından müşriklerle Mecûsîler’e benzemeyip farklı bir görüntü sergilemelerini ve sakallarını bırakıp bıyıklarını kısaltmalarını emretmiş.¹²⁹

2- Gayri müslimlere benzemeye çalışanların müslüman kabul edilmeyeceğini söylemiş, “kişinin benzemeye çalıştığı topluluktan sayılacağını” bildirmiş, ayrıca müslümanların kıyafetiyle müşriklerin kıyafetleri arasında fark bulunması gerektiğini vurgulamıştır.¹³⁰

Batılılaşma İslam’a düşman bir hareket olunca, bütün bu emir ve istekleri çiğnedi attı. Batılılaşma ile beraber kadın ve erkek kıyafetlerinde de büyük değişimler oldu. artık bildik elbiseler atılıyor ve Batılılar gibi giyinmek moda oluyordu. Önce biçimle başlayan değişim, giderek tesettür açısından da felakete dönüştü. Derken iş oraya vardı ki, Necip Fazıl’ın dediği gibi oldu.

Utanırdı burnunu göstermekten süt ninem,
Kızımın gösterdiği kefen bezine mahrem !

---

¹²⁷ İnce, şeffaf elbiselerin giyilmemesi hakkında hadisler vardır. Bk. el-Kardâvî, ag. esr, s. 139 vd.

¹²⁸ <http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0087.htm> ;
<http://www.hayrettinkaraman.net/kitap/helalharam/0090.htm>

¹²⁹ Buhârî, “Libâs”, 64; Müslim, “Fahâret”, 54-55.

¹³⁰ Müsned, II, 50; Tirmizî, “Libâs”, 20, 42; Ebû Dâvûd, “Libâs”, 4.

Neden böyle oldu?

Batılılaşmadan! Çağdaşlaşmayı, modernleşmeyi ilim ve teknik yerine Batının her türlü anlayış ve yaşayış biçimini almaktan. İşte “ınkılap” dedikleri şey:

Ah! küçük hokkabazlık, sefil aynalı dolap;
Bir şapka, bir eldiven, bir maymun ve inkılâp!

Necip Fazıl bu şiirine şöyle başlar:

Durun kalabalıklar, bu cadde çıkmaz sokak!
Haykırsam, kollarımı makas gibi açarak:

Evet, “Batılılaşma” biz Müslümanlar için bir çıkmaz sokaktır. Bu anlayışla koca Osmanlı devletini yıktık. Ümmeti ırkçılıkla parçaladık. Kurtuluş için tek bir barınağımız kalmıştı, içinde sevgi ve şefkatle yaşayıp kendimizi koruyacağımız, yaralarımızı saracağımız; aile. İşte ailede yaşanan felaketi daha önce de Mehmet Akif şöyle şiirleştirmişti:

Biz ki her mevcûdu yıktık gâyesiz bir fikr ile,
Yıkmadık bir şey bıraktık, sâde bir şey: Âile.

Hangi bir bünyânı mahvettik de ıslâh eyledik?
İşte vîran memleket! Her yer delik, her yer deşik!

Bunların tâmîri kâbil olsa ciddiyet, sebât,
Lâkin, Allâh etmesin, bir düşse şâyet âilât.

En kavî kollarla hattâ kalkamaz, imkânı yok!

Kim ki; «Kalkar» der, onun hayvan kadar iz‘ânı yok!

“Âilî bir inkılâb olsun!” diyen me’yûs olur,
Başka hiçbir şey kazanmaz, sâde bir deyyûs olur!

Çünkü çıplak inkılâbâtın rezâlettir sonu,
Ey denî kundakçılar! Biz sizde çok gördük onu!

Mehmed Âkif; aile inkılâbı yapılmasını teklif eden kimselerin bilgi ve alâhiyetine de (!) değinerek, buldukları hâlin «pek muhtasar» bir tasvirini yapmayı ve böylece onlar hakkında milleti uyardı da ihmal etmez:

Düşme ey âvâre millet bunların hizlânına!
Vâkîfız biz hepsinin pek muhtasar irfânına.

Şarka bakmaz, garbı bilmez, görgüden yok vâyesi,
Bir kızarmaz yüz, yaşarmaz göz bütün sermâyesi!

Gelelim çıplak gerçeklere...

Daha dün, şu başörtülü öğrencilere yapılan zulüm neydi öyle? Sırf bu konuda yazdığımız yazılar Allah bilir kaç ciltlik kitap olur. Hala Kemalistler bu yasağın kaldırılmasını içlerine sindirebilmiş değiller.

Bu batıcılar, sakaldan, sarıktan, şalvarsan, cübbedeb, çarşaftan, peçeden niye nefret ederler? Neden bunları giyenlere kin güderek ateş püskürürler?

Çünkü Allah Teâlâ'nın tesettür emrini inkar ettikleri veya etmeseler de çirkin görüp beğenmedikleri için dinden çıkmış, imanlarını kaybetmiş, mürted duruma düşmüş olduklarından...

Sokakta yarı çıplak giden bir bayana, “kardeşim, sen de Müslüman evladısın, Allah Teâlâ’nın tesettür emri vardır, şöyle biraz mahremini örtsen?” dediğinde, alacağın cevap nedir?

Hadi ben söyleyeyim:

“Hangi çağda yaşıyoruz?”

Bunun tercümesi nedir?

“O dinin de, emirlerinin de çağı geçmiştir. Onlar orta çağın karanlıklarında kaldı. Artık karanlıklardan çık da çağımıza gel yobaz adam.”

Peki, bunda Allah Teâlâ’nın tesettür emrini inkar, veya aşığılama, çirkin görme, çağdışı, ilkel bulma yok mudur?

“Var” diyorsanız, böyle diyende iman yoktur. Çünkü Allah Teâlâ’nın bir ayeti ile sabit emrini inkar etmekle aşığılama, çirkin görme, çağdışı, ilkel bulma arasında hiçbir fark yoktur. Kişiyi kesinlikle dinden çıkarır.

Konuya ileride “Kafirlere Teşebbüh” bahsinde tekrar dönecek ve bazı farklı bilgiler sunacağız inşallah.

Görgü kurallarında Batılılaşma

Eskiden "adab-ı muaşeret" denilen görgü kuralları bir toplum içindeki insanların birbirleriyle olan münasebetlerini düzenler. Ahlak ilmi ile bir ilgisi vardır ama, doğrudan doğruya ahlakın kendisi de değildir. Her toplumun kendine has boğaz örf ve adetleri de bir teli bir bütün olarak görgü kuralları içerisine girmiştir.

Görgü kuralları deyince daha çok aklımıza halkın kendi arasında uyduğu kurallar gelir. Ancak cemiyet içinde çeşitli çevrelerin de az çok farklı görgü kuralları vardır. Mesela köy veya şehirde, halkın içinde veya sosyete kesiminde, devlet

dairelerinde veya orduda görgü kuralları farklı olabilir. Zaman içinde değişiklik gösterse de görgü kuralları asırlara varan bir tarihi geçmiş sahiptir.

Devletin ve sarayın kendine göre bir görgü kuralları olabilir. Eskiden "teşrifat" dediğimiz bu kurallara bugün daha çok "protokol" deniyor. Devletler bu türlü protokol dora çok dikkat ederler.

Bizde görgü kuralları daha çok Kur'an ve sünnette dayalı olarak ortaya çıkmıştır. Ancak her Müslüman milletin örf olamadıkları da yanarak kendine has görgü kuralları da oluşabilir. Bu görgü kuralları, devletin kanunları gibi, cemiyetin huzur ve uyum içinde yaşamasını sağlarlar. Herkes görgü kurallarına uyduğu zaman sorun çıkmaz. Büyük küçük herkes kendisine düşen görevi bildir kim nerede ne yapacaksa, üstüne ne vazife düşecekse, görgü kuralları sayesinde bunu bilir ve yapıyor. Buna göre görgü kuralları toplu biçimde çok önemli bir mukavele, yani karşılıklı sözleşmedir. Cemiyetin birbirini sevmesinde, birlik ve beraberliğinde, ortak duygu ve düşünceye dayalı olarak ortak tepki vermesinden ve her halükarda sağlıklı ve olumlu davranmasında görgü kurallarını payı ve önemi çok büyüktür.

Bizim milletimizin de tarih içerisinde böyle bir kürklü kuralları manzumesi oluşmuştur. Ancak batılılaşma faaliyetleri, maalesef bu görgü kurumlarımızı da değiştirmiştir. 19. asırda İstanbul'da daha çok yabancı azınlıkların yaşadığı Beyoğlu'ndaki " alafranga" dediğimiz batılı görgü kuralları, çeşitli vesilelerle Türk evlerine de nüfuz etme başlar. Hakikisi-taklidi, riyakarı-samimisi münakaşa edilir. Her halükarda bizim hayatımıza tatbik edilmese bile, gerek Türkiye'deki Avrupalılarla, gerekse Avrupa'ya gidenlerin gireceği muhitlerle temas için bir zaruret olduğuna kanaat getirilir.(Bkz.

Orhan Okay, Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi, s. 117.)

Ahmet Mithat efendinin olgunluk devresinde yazmış olduğu eserlerden biri de Avrupa adabı muâşeretidir. 1984 yılında neşredilen bu eserin başlığı altında " yahut alafranga" ibaresi de bulunmaktadır. o zamam alafranga demek, " batı yaşayış tarzına göre" demektir. Ancak olumsuz karşılanan, aşağılayan bir kelimedir.

Ogün'ün Aydın kesimi, halkın menfi bulması ve aşağılamasına rağmen, Avrupa'yı tanımak için onların yaşayış tarzını, dolayısıyla görgü kurallarına bilmemiz gerektiği inancındadır. Bunu bilmenin tek çok faydaları olacaktır aydınımıza göre. Ama onları hemen eklerler, kendi görgü kurallarımızı da bilmemiz gerekir. Acaba aydınımıza göre batında görgü kurallarını bilmemize ne gibi faydaları olacaktır?

Onlara göre Avrupa görgü kurallarını bilmeden bir faydası, bugünkü nüfus sayımına göre üç yüz milyonluk Avrupa nüfusunun medeni yapısını bilmektir. Bir faydası da edebiyatla ilgilidir. Dilimize tercüme edilen Roma'nın pilotluğu hatta makalelerde daha iyi anlaşılması ve zevk alınması için onları yazan milletlerden yaşama usullerini bilmek gerekir. Üstelik Avrupa'ya gidecek odalara, orada yaşamanın ve çeşitli çevrelerle temastaki güçlüğü ortadan kalkmasıdır. Çünkü Osmanlı'ların birçoğu bunları bilmeden Avrupa'ya gittikleri için, birşeyi öğrenmeden geri dönmüşlerdir.(A.g.e. s. 117.)

Görgü Kurallarında Hesaplaşma

Batı görgü kurallarının üstünlüğünü ifade edenler daha çok insan ilişkilerindeki nezakete, saygıya, kaba ve kırıcı olmamaya dikkat çekerler. Güya Avrupalılar nazik ve kibar konuşur, küfür ve argoyu bilmezler. Bilseler de dillerine almazlar. Acaba gerçekten öyle midir? Oysa hakikatin böyle olmadığı, onların romanlarında da bin yansımıştır. Üstelik bu düşünce milletimizin köklü kuralların da bunların olmadığını ifade etmek ise, bu cahillikten öte bir iftiradır.

Avrupa'ya giden Müslümanlar'ın onlar arasında yaşarken garip karşılanmaması adına batının güncü kurallarını öğrenim uygulanması belki kabul edilebilir, ama kendi vatanında, kendi görgü kurallarını bırakarak batının görgü kurallarını uygulamak ve bunu yaparken de Müslümanlar arasında garip karşılanacağını düşünmemek, düşünse de aldırmmamak, nasıl kabul edilebilir? Acaba bu batı karşısında düşülen nasıl bir aşağılık duygusu ve kendi değerlerinden nasıl bir kopma rezaletidir?

Halkın bu aşağılamasından korkan kimi nerede, hemen çareyi sentezcilik da bu olmuştur. Yani battığını görgü kurallarıyla doğma görüntü kurandandır birleştirmek. Ortaya çıkan ucubeye gülmemek mümkün müdür?

Bu görgü kuralları hiç şüphesiz evin içinde ve sokaklarda olduğu gibi, ziyaretlerde, misafirliklerde, ziyafetlerde sofrada da kendini gösteriyordu. Evin iç süslenmesinden tutun, gelen misafirleri ağırlamaya varıncaya kadar, artık yavaş yavaş, devlet ricalinden ve zenginlerden başlamak üzere batılı görgü kuralları, yaşam biçimi ve tavırları giderek halka da sirayet ediyordu. Böylece bir millet, kendi değerlerinden kopuyor, yavaş yavaş yabancılaşıyordu. Bu hale geldi ki, müslümanlar, müslümanca davrandıkları zaman klonlar hala geldiler.

Mesela bizde görgü kuralı olarak birisiyle karşılaştığımızda veya bir yere girdiğimizde selam veririz. Müslümanlık da sayının çok önemlidir de. Ama artık öyle bir zamana geldik ki, bir yere girerken veya çıkarken selam vermek, gericilik, yobazlık, cahillik alameti oldu.

Batılılaşmanın bizi nasıl bir davranış bozukluğuna ittiğini görtermesi için şu misali vermeliyim: Birkaç yıl önceydi. Dindar ve muhafazakar biri ise başbakan olduğunda, üst düzey insanların toplandığı bir yemeğe davet edilmişti. Ertesi gün çok satan bir gazetede şunu okuduk: "Başbakan yemeği sağ elle yedi".

Evvet, sevgili Peygamberimizin tavsiyesi üzerine her Müslüman'ın yemeğini sağ elli ilde yer. Ama batılılar yemeği sol el ile yerler. Kendi değerlerinden kopmuş bir gazetenin başbakanın fotoğrafını çekerek sağ elinde yemek yediğini millete duyurması, hiç şüphesiz onu kınamasının ifadesidir. Kınamasının ve ötelemesinden bilgi ifadesi.

Evvet, batılılaşma ile hesaplaşmamız işte bunun içindir. Batılılaşma bizim dinimiz, örf adetlerimiz, görgü kurallarımız gibi yazılı veya sözlü ne kadar konumunun ve değerlerimiz varsa hepsini yıktı. Bize değersiz bıraktı. Artık inanmadığımız bir kanunla ve sevmediğimiz, samimi bulmadığımız bir görgü kurallarıyla yaşamı huzurunda kaldık. Sözlerimize başlarken görgü kurallarının önemini belirtmiştik. Batılılaşma, bütün bu önem ve faydayı elimizden aldığı ve bizi iki dünya arasında şaşkın ve değersiz bıraktı.

Bugün bir yolu ayırdımındayız. Ya atalarımızdan tevarüs edip aldığımız kendi yolumuza devam edecek, Müslüman olarak yaşayacağız, ya da yoldan saparak, başka din ve değerlerin insanı olarak Müslümanlıktan uzak yaşayacağız.

Bu bir abartı değil mi, gerçeğin tam kendisidir.

Edebiyatta Batılılaşma

Orhan Okay Türk edebiyatında Batılılaşma konusunu DİA. Bir madde halinde yazdığı gibi, “Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi” isimli kitap çalışmasında da çok geniş olarak işlemiştir.

Orhan Okay’a göre Türk edebiyatında Batılılaşma herhalde daha çok edebî türler ve şekillerdir. Türk şiirine Batı tesiri uzun bir devrede ve tedricî olarak girmiştir. Bu gecikmede diğer türlerden farklı olarak şekli, muhtevası ve teferruatlı kaideleriyle divan şiirinin direnişi düşünülebilir. Şiirde gayret gösteren bütün yenilikçiler bile asrın sonuna kadar divan tarz ve şekillerinden kendilerini tamamıyla kurtarabilmiş değildirler.

Klasik şiirin kalıplarının kırılması ve Avrupaî şekillerin denenmesi asıl Abdülhak Hâmid’le başlar. Disiplinli ve her zaman şuurlu olmamakla beraber Hâmid, muhtevada da şekilde de büyük ve cüretli yeniliklerin peşinden koşmuştur.

Onu, Avrupaî nazım şekilleri, yeni bir şiir dili ve sentaksı ile Servet-i Fünûn şiiri takip eder. Bilhassa divan şiirinde muayyen bir kalıba bağlı müstezad şeklinin hemen her vezinde ve kural dışına çıkan kullanılışı, serbest müstezada ve serbest şiire doğru yapılmış denemelerdir.

Batı kaynaklı edebî türlerden biri de roman-hikâyedir. Hikâyeci neslinin ilk muharriri olarak Ahmed Midhat Efendi’yi kabul etmek gerekir. Bu yıllar arasında onun, büyüklü küçüklü on yedi hikâye-roman kitabıyla Türk okuyucusunun orta sınıfını bu tarza alıştırdığı görülür.

Tiyatro da Batılılaşma devrinin mahsulleri arasında Türk edebiyatına girer. Bu tarihten önce meddah, karagöz,

ortaoyunu gibi seyirlik oyunlar belli bir yazara ve metne dayanmadığından edebî bir tür olarak tiyatro alanının dışında düşünölmelidir. Bu bakımdan Şinâsi'nin Şâir Evlenmesi, dili, sahneye koyma tekniğı ve entrika bakımından, kendisinden sonra yazılmış pek çok tiyatro eserinden başarılıdır. Şinâsi'den sonra tiyatro Ali Haydar, Nâmık Kemal, Şemseddin Sâmi, Abdölhak Hâmid'in eserleriyle ve daha çok trajedi türünde devam etmiştir.

Türk edebiyatında Batılılaşma'nın tabii mecralarından biri de gazetedir. Her ne kadar gazete edebî bir tür değilse de kullandığı dil vasıtasıyla edebiyat türlerine zaruri bir yön göstermiştir. Gazetenin kitap gibi uzun süre satışta kalmayıp, günlük okunmaya, bir bakıma tiraja dayanması, onun daha geniş kitlelere hitap edebilecek bir dile sahip olmasını gerektirmiştir.

Batılılaşma'ya doğru giden edebiyatta dille beraber gelen başka bir mesele de birtakım yeni kavramlara duyulan ihtiyaçtır. Değişik ilim alanlarında Türkçe'de karşılığı bulunmayan bu yeni kavramların bir kısmı çok defa Fransızca'dan olmak üzere ya aynen alınıyor veya Türkçe'de daha kolay telaffuz edilebilecek bir şekilde sokuluyordu. Bir kısmına da kelimenin menşei dikkate alınarak Osmanlıca'da karşılık aranılıyordu. Batılı gibi yaşamının şartlarından biri olarak konuşmalar arasında Fransızca kelimeler kullanma özentisi edebî eserlerde mizahî bir karakter kazandı. Ahmed Midhat Efendi'nin, Recâizâde Ekrem'in ve Hüseyin Rahmi'nin romanlarında alafranga kelimelerle konuşan tipler karikatürize edildi.

Bu konuda asıl ilginç olan muhtevadır. O günün hikaye ve romanlarındaki tipler, yeni karakterler, kılık kıyafet, adab-ı muaşeret, ev düzeni, çarşı Pazar, eğlence hayatı, toplumda yeni

görülen sınıflar, gayri Müslimlerin ortaya çıkışı ve yeni ilişkiler... gibi nice konularda Batılılaşmanın getirdikleri yer gülünç çarpıklıklar, yeni ilişkiler, garip anlayışlar, nev zuhur meslekler, evet, bütün bunlar Orhan Okay'ın, "Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi" kitabında geniş olarak örnekleriyle işlenmiştir.

Edebiyette Hesaplaşma

Türk edebiyatında Batılılaşma konusu buraya kadar yazdığımız gibi türleri bakımından bizi çok ilgilendirmez. Bizim kitabımızı ilgilendiren tarafı, konulardır. İşte bu konudaki değişimin büyüklüğü, bizi bu konuyu yazmaya zorladı.

Evet, Batı düşünce sistemlerinin edebiyatımıza tesir ettiği bir diğer ve önemli husus, felsefî düşüncelerin dinî duygu, kanaat ve inançlara yansımasıdır. Daha çok şiirde kendisini hissettiren bu durum, dinî akîdelerin, birtakım felsefî fikirlerle birleşerek ferdi kendi inancını gelenek yoluyla değil bizzat psikolojik bir tecrübeyle elde etme isteğinden kaynaklanmıştır. Böyle bir tecrübe tabiatıyla inanma, şüphe, tereddüt ve reddetme gibi birbirinden farklı tavırları ortaya koymuştur. Bunlar Batı'nın felsefî düşüncelerinden kaynaklanmakla beraber felsefî bir sistem halinde değil birtakım sezgiler halinde tezahür eder. Tanzimat sonrası şiirini eski şiirden ayıran önemli farklardan biri de budur.¹³¹

---

¹³¹ Bkz. DİA. Batılılaşma md. (Edebiyat) yıl: 1992, V. 167-171.

Batılılaşma düşüncesi edebiyattan oldukça istifade etmiştir. Orada batılı bir insanın dünya görüşü, yaşama biçimi, görgü kuralları işlenmiştir. Aslında İslam medeniyeti ile Batı medeniyeti arasında büyük farklar vardır. Bir Müslümanın bir medeniyetten çıkarak diğerine girmeye kalkışması, doğrudan teklif edildiğinde mümkün olmayacak ve tehlike doğuracak bir hadisedir. Ama edebiyat bu din ve medeniyet açısından tehlikeli olan zor durumu, yağlayarak, ballayarak tatlı bir lokmaya dönüştürmüş ve artık “dolmayı” mı dersiniz, “zokayı” mı dersiniz, yutturmıştır.

Konuyu özetlersek, eğer Batılılaşma hareketleri sonunda bu milletin dinine imanına musallat olarak onu bilerek veya bilmeyerek küfre itmişse, bunda edebiyatın rolü belki bir numara olacak kadar etkilidir. Edebiyatın değişik türleri içinde bunun nasıl yapıldığının örneklerini sunmak belki konuyu aydınlatmak için iyi olabilirdi. Ama takdir edersiniz ki o zamanda kitabın ana konusu kayabilir, ya da sayfa sayısı arzu etmediğimiz kadar çoğalabilirdi. Öyleyse bu örnekleri özellikle cumhuriyet devri edebiyatımızda bol bol mecburen de olsa okunduğu kanaati ile zihinlere ve hafızalara havale edelim.

Bu yüzden yeniden diriliş, yeniden öze dönüş anlamında yeniden bir İslam’a dönüş hareketi başlatılacaksa, bunun ancak her türüyle edebiyatı çok iyi kullanmaktan geçeceğini iyi bilmek durumundadır.

Sözümüzü Sevgili Peygamberimiz (sav) Efendimizin “sözdeki sihire” dikkat çekmesinin ne kadar haklı ve önemli olduğunun bilinciyle bitirelim isterseniz.

Mimaride Batılılaşma

Batılılaşma dönemi Türk sanatı, klasik dönemle, eski prensiplere ve motiflere dönüşün başladığı Türk neo-klasikliği arasında büyük bir safhadır. Bu dönemde Türk sanatı Batı'dan devamlı olarak sızan sanat zevklerinin ağırlığı altında yeni biçimlere girmiştir.¹³²

İslam medeniyetinin kendisine özel bir ev ve şehir anlayışı vardır. İslam ülkelerinde gezenler bunu bilir ve Müslüman topraklarda gezdiklerini görüp hissederler. Bundan daha doğal ne olabilir?

Ama Batılılaşma ile beraber bu görüntü de bozulmaya başladı. Hatta bu hareketin sonuna kadar hakim olduğu yerlerde insanlar, çevreye bakarak Müslüman mı yoksa gayri müslim bir yerde mi olduklarını farkedemez oldular. Bugün atalarımızdan kalan camiler ve az da olsa eski evler olmasa, bu ülkenin büyük kentlerinde gezip dolaşanlar, bir Müslüman ülkede mi, yoksa Batılı Hıristiyan ülkelerde mi olduklarını anlayamazlar. Bu bizim adımıza utanç verici bir durum değil midir?

Semavi Eyice'nin verdiği bilgilere göre Türk sanatı, XVI. yüzyılda bilhassa Mimar Sinan ile yaşadığı klasik dönemini XVII. yüzyılda onu devam ettirenlerle sürdürmüş ve bu yüzyılın sonlarına doğru bir duraklama başlamıştır.

XVIII. yüzyıl başlarında Osmanlı-Türk sanatında yeni bir güzellik anlayışının hâkimiyeti görülür. Bu yeni sanat akımı, önceleri klasik biçimlere zengin süslemelerin katılması suretiyle ifadesini bulurken sonraları klasik çizgiler tamamen ortadan kalkarak yerlerini Batı'nın barok üslûbunun ana çizgilerini almış, böylece Türk sanatı yeni ve değişik bir hüviyete bürünmüştür. Bu tesir, XVIII ve XIX. yüzyıllarda

---

¹³² Bkz. Semavi Eyice, DİA. Batılılaşma md. V. 172 vd.

sanata hâkim olan yerli azınlık ustalar tarafından yürütüldüğü gibi Osmanlı Devleti topraklarında çalışan yabancı mimar ve sanatkârlar tarafından da yaygınlaştırıldı.

Batılılaşma dönemi sanatı XVIII. yüzyılın ilk yarısı içinde başlamakla beraber Lâle Devri adı verilen Sultan III. Ahmed döneminde (1704-1730) bir geçiş safhası geçirmiştir. Bu devirde henüz klasik dönemin ana prensipleri yaşamaya devam ederken daha ziyade süslemede Batı'nın bezeme motifleri de benimsenerek kullanılmış, klasik üslûpta son derece ölçülü olan süsleme giderek aşırı bir durum almıştır. Bu geçiş dönemi yaklaşık 1700'lerden 1730'a kadar sürmüştür.

Sultan I. Mahmud'la (1730-1754) hızlanan sanatta Batılılaşma, önce Türk baroğunun iyice kendisini hissettirmesiyle klasik üslûbun belli başlı bütün unsurlarının ortadan kalkıp yerlerini barok formlara bırakmasıyla sonuçlanmıştır. Bu durum yaklaşık 1740'tan başlayarak Sultan II. Mahmud devri (1808-1839) içine kadar uzanır. Batı Avrupa'da XVIII. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkarak Fransız İhtilâli ile hızlanan ve Napolyon İmparatorluğu ile bütün Batı ülkelerinde hâkim üslûp durumuna giren neo-klasik sanat biraz gecikme ile Osmanlı topraklarına da girer. Ana çizgilerini İlkçağ'ın eski Yunan-Roma sanatlarından aldığından neo-klasik denilen bu yeni akım Napolyon devrinin karakteristik sanatı olduğu için buna "empire" (imparatorluk) üslûbu veya sanatı adı da verilmektedir. Bu üslûp İngiltere'de Victorian, Amerika Birleşik Devletleri'nde ise Georgian adlarıyla tanınır. Geçen yüzyılın ilk yarısı içinde Osmanlı ülkesinde de hâkim olan bu üslûp Sultan Abdülmecid (1839-1861) ile Abdülaziz (1861-1876) devirlerinde gerek dinî yapı gerek kamu binaları gerekse saray, yalı, konak ve köşk mimarilerinde kendisini gösterir. Klasik Türk sanatından hiçbir

unsurun katılmadığı bu sanat üslûbu bilhassa Tanzimat (1839) ile yaygınlaştığından buna Ahmet Hamdi Tanpınar tarafından yakıştırılan Tanzimat üslûbu adı gayet uygun düşmektedir. Yaklaşık olarak bu üslûp XIX. yüzyılın sonlarına kadar uygulanmıştır.

Geçen yüzyılın ikinci yarısında özellikle yabancı mimarlar yeni bir denemeye girişerek bilinen bütün sanatlardan unsurlar almak suretiyle bir karma üslûp ortaya koymuşlardı ki buna da eklektik üslûp adı verilir. Bunda eski Türk sanatının barok, empire, hatta gotik ile karıştırıldığı ve böylece belirli tek bir sanatın temsilcisi olmayan eserler ortaya konulduğu görülür.

Bu karma sanat döneminde bazı yabancı mimarların, o yıllarda Batı Avrupa’da moda olan “art nouveau” veya “Jugendstil” denilen üslûbu da İstanbul’daki birkaç yapıda uyguladıkları bilinmektedir. Bunun yanında yine yabancı mimarlar eski çağların üslûplarını meydana getirdikleri binalarda aynen tekrarlamışlar veya onlardan aldıkları motiflerden faydalanmışlardır. Böylece İlkçağ’ın Yunan-Roma veya Ortaçağ’ın Bizans, hatta Arap (Mağrib) üslûplarının da birtakım binalarda uygulanmış olduğu görülmektedir.

Sultan II. Abdülhamid’in (1876-1908) son yıllarına doğru Türk klasik sanatına dönülmüş ve böylece Türk neo-klasiği denilen bir üslûp doğmuştur. İstanbul başta olmak üzere Osmanlı Devleti’nin her tarafında az veya çok başarılı örnekleri görülen bu Türk neo-klasiği Cumhuriyet’ten sonra da bir süre devam etmiş ve buna da Ankara üslûbu denilmiştir.¹³³

---

¹³³ A.g.m.

Mimaride Hesaplaşma

Mimarlık, bir toplumun, bir ülkenin, sosyal, ekonomik ve kültürel şartlarının ve durumlarının şekil almış bir yapısıdır. Batı mimarisi Müslümanların gündelik hayatlarını ve ihtiyaçlarını düşünmeyen ve yansıtmayan, görünüm itibariyle de onların medeniyetini aksettirmeyen bir mimaridir. Bu alanda hesaplaşma demek, şehir planının İslam'ın ilkeleri önde tutularak inşa edilen, görüntüsü ile bizim medeniyetimizi yansıtan, gösteriştten çok ihtiyacı düşünen bir mimari yapının yeniden ülkemizi bayındır hale getirmesi demektir. Doğrusu konu bizim bilgi alanımız içinde olmayınca, bu konuda daha fazla yazmayı zait görüyorum.

Mûsikide Batılılaşma

Haydar Sanal'a göre mûsikide Batılılaşma, başlangıçta tarih boyunca devam eden kültür akışının tabii bir neticesi olarak Batı dünyası ile karşılıklı yaşanan ortak mûsiki tarihinin bir parçası halinde ortaya çıkmıştır.¹³⁴

Bu sebeple önceleri Batı mûsikisinde zaman zaman Doğululaşma ya da Türkleşme'nin gündeme geldiği de görülmektedir. Bu da bazı kültür değerlerinin Türkler'den Avrupa'ya geçişinden sonra orada birtakım değişikliklere uğrayıp tekrar Türkler'e geri dönüşü gibi oldukça ilginç, bir o kadar da öğretici olayların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Türk mûsikisi ayrıca gerek usul gerekse melodi ve makam yönünden Batı mûsikisine tesir etmişse de aşağıda esas olarak

---

¹³⁴ Haydar Sanal DİA. Batılılaşma, V. 185.

Batılılaşma'nın mûsiki sanatı üzerindeki tesirleri ele alınacaktır.

Haydar Sanal'a göre Türk mûsikisinde Batılılaşma şu iki ana başlık altında ele alınabilir:

1. Batı mûsikisinin millî mûsikiyi etkilemesi (dolaylı etkilenme).

2. Batı mûsikisi kurumlarının Osmanlı topraklarında yerleşmesi (doğrudan etkilenme).

Türk mûsikisindeki Batılılaşma'yı takip etmek için Osmanlılar'ın erken dönemlerinden günümüze kadar geçen zaman içinde Türkler'in Batılılar'la mûsiki sahasındaki münasebetlerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Cumhuriyet dönemi, Batı mûsikisi-Türk mûsikisi çatışması şeklinde bir mûsiki mirası devraldı. Diğer taraftan İstiklâl Savaşı'ndan sonra Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran irade yeni ve devrimci fikirler taşıyordu. Bu dönemin mûsiki politikası ve hayatı, biri Cumhuriyet'in ilk cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, diğeri de Türkçülüğün büyük düşünürü Ziya Gökalp olmak üzere iki ana noktadan yönlendirilmiştir.

Bu konuda Atatürk ve Ziya Gökalp'in düşünceleri arasında birçok hususta fikir birliği vardır. Pek çoğunun daha sonra çeşitli mahzurlar taşıdığı ortaya çıkan bu fikirler şöylece özetlenebilir:

1. Millî mûsikimiz halk mûsikisidir.

2. Sanat mûsikimiz eski Yakındoğu kavimlerinin kültürlerinden kaynaklanan yabancı kökenli bir mûsikidir.

3. Günün sanat mûsikisi Türk ruhunu temsil edemeyeceği gibi tenkitleri davet edecek derecede metotsuz, yöntemsiz ve başı boştur.

4. Geleceğin Türk mûsikisi halk mûsikimizle Batı mûsikisinin sentezinden doğacaktır.

Bu ilkelere Atatürk'ün, birçok vesilelerle açıklamış olduğu mûsikide millîliğin ne şekilde olabileceği konusu ile ilgili fikirlerini de ilâve etmek gerekir. Bu esaslar çerçevesinde mûsiki inkılapları birbirini takip etti.

Cumhuriyet'in kurulmasından Atatürk'ün ölümüne (1938) kadar bu konu ile ilgili resmen alınan kararlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Dârülelhan'ın Garp mûsikisi şubesi de açılarak iki bölüm haline getirilmesi (1924);

2. Batı mûsikisi öğretimi için Mûsiki Muallim Mektebi'nin kurulması (Eylül 1924);

3. Bilhassa dinî mûsikinin önemli eğitim müesseselerinden olan tekke ve zâviyelerin kapatılması (1925);

4. Dârülelhan'dan Türk mûsikisi eğitiminin kaldırılması (1926);

5. Türk mûsikisinin genel eğitim müesseselerinden kaldırılıp yerine Batı mûsikisinin konulması (1926);

6. Dârülelhan'ın İstanbul Konservatuarı adıyla (daha sonra İstanbul Belediye Konservatuarı) Batı mûsikisi konservatuarı haline getirilmesi (1926);

7. Kurulan halkevlerinde millî mûsikinin kısmen yasaklanması (1932);

8. Türkiye radyolarından Türk mûsikisinin bütünüyle yayından kaldırılması (3 Kasım 1934);

9. Mehterhâne-i Hâkanî'nin devamı mahiyetinde olan Askerî Müze Mehterhânesi'nin lağvı (1935);

10. Millî mûsiki ve temsil akademisi teşkilâtı kanununun hazırlanması ve Türkiye Mûsiki ve Tiyatro Akademisi'nin faaliyete geçmesi (bu akademi, bir Batı mûsikisi konservatuarı olan Ankara Devlet Konservatuarı'nın kuruluşu 1940] temelini teşkil etmiştir).

Tamamıyla Batı mûsikisi lehinde olduğu görülen bu kararların yoğun bir şekilde birbirini takip etmesi ve mûsiki inkılâplarının hızlandırılması, 1826’da başlayan büyük mûsiki devriminin bir asır sonra âdeta yeniden kutlanması veya canlandırılması ve millî mûsikiyi ezerek yok etmeye yönelmesi şeklinde bir görünüm ortaya koymaktadır. Bu kararlara bağlı uygulamalar devam ederken Atatürk dikkatli ve sıkı bir takiple yeni çok sesli millî mûsikinin meydana getirilmesi faaliyetini izliyordu.

Ancak yapılan çalışmaların olumlu sonuç vermemesinin de tesiriyle bu konudaki son sözü “mûsikide inkılâp olmaz” olmuştur.

Keşke bu kadar tahribattan sonra gerçeği gördüklerinde yanlışlarından vaz geçselerdi. Fakat zaten Batılılaşma çılgın bir düşünce ve program idi. Belki dinlediklerinde dünyayı hayrete düşürecek ve hayran bırakacak musikimiz, yıllarca “ölü marşı” diye hakaret gördü ve “Türk milletini gama kedere boğarak bütün hareket ve cevvaliyetini öldürdü” iftiraları atıldı.¹³⁵ Eğitimi ve icrası yasaklandı. Sonra da “yeniden neşemize kavuşmamız ve canlanmamız için, sanat musikimizi öldürmeli, yerine halk müziği ile Batı müziğini yerleştirmeliyiz” düşüncesi bir devlet politikası olarak sürdürüldü. Ama bu da lafta kaldı. Yıllarca halk müziği köylü ve ilkel sayılarak hakaret gördü.

Musikide Hesaplaşma

Atatürk’ün ölümünden sonra Türkiye’de Türk mûsikisi yönünden muhtelif gelişmeler oldu. Millî mûsikideki

---

¹³⁵ Bkz. D. Mehmet Doğan, Batılılaşma İhaneti, s. 46.

sahipsizliğin sonucu olmak üzere kendini göstermeye başlayan yozlaşmaların farkına varılarak bunu önlemek maksadıyla İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda Türk mûsikisi dersleri programa alınmaya başlandı. Bu çalışmalar, İstanbul Belediye Konservatuvarı Batı Mûsikisi Bölümü'nün düzeltilmesi ve 1926'da kapatılan Türk Mûsikisi Bölümü'nün yeniden açılması için büyük yetkilerle konservatuvar ilmî kurul reisliğine Hüseyin Sadeddin Arel'in getirilmesiyle başladı (1943). Beş yıl bu görevde kalan ve burada Türk mûsikisi nazariyatı, mûsiki tarihi ve Türk mûsikisi armonisi derslerini de bizzat okutan Arel'in millî mûsiki için önerdiği teklif ve yenilikler Batı mûsikisi taraftarlarınca tehlikeli görülmeye başlandığından mukavelesi yenilenmeyerek görevine son verildi.

Genel eğitim öğretim içinde millî mûsiki eğitiminin yer almasını ve hareket noktası yine millî mûsiki olmak kaydıyla Türk mûsikisinin çok seslendirilmesini hararetle müdafaa eden Arel, bir Türk mûsikisi konservatuvarının lüzumunu şiddetle savunuyordu. Bu düşünce ile bir dernek statüsünde olan İleri Türk Mûsikisi Konservatuvarı'nı kurdu (1948). Aynı yıl Musiki Mecmuası'nı yayın hayatına kazandırdı.

Daha Atatürk'ün sağlığında mûsiki devrimi adına yapılan uygulamaların bazısından dönüşler başlamıştı. Bunların en önemlilerinden biri de Türkiye radyolarında Türk mûsikisinin yeniden yer alması olmuştur. Diğer taraftan genel öğretimde okul mûsikisi eğitiminin Batı mûsikisi ve inkılâp sonrası mûsiki çalışmaları olarak yetersiz ve hatta başarısız sonuçlar vermesi dikkatleri bu noktaya çekmeye başlamıştı. Bunun üzerine halkevlerinde millî mûsikinin yeri iade edilmiş, 1935'te kaldırılan Askerî Müze Mehterhânesi 1952'de tekrar faaliyete geçirilmişti.

Bu arada üniversite gençleri arasında millî mûsiki öğretim ve uygulamaları bir gelenek halini almaya başladı, bazı merkezlerde üniversite koroları kuruldu. Devlet millî mûsikinin incelenmesine verdiği değeri, bu konuda yapılan araştırma ve çalışmaları geç de olsa neşrederek göstermeye başladı. Mahmut Ragıp Gazimihal'in Türk Askerî Muzıklar Tarihi (1955), Haydar Sanal'ın Mehter Musikisi (1964), Hüseyin Sadeddin Arel'in Türk Musikisi Kimindir? (1969) adlı eserleri bunlardan bazılarıdır.

Demokrasi güçlendikçe millî mûsiki kültür ve eğitimine eğilim de kuvvetlenmeye başladı. Nihayet 1975 yılında İstanbul'da Arelci'lerin büyük mücadelesi sonunda Türk Mûsikisi Devlet Konservatuarı kuruldu ve bunu diğerleri takip etti. Aynı yıl teşkil edilen Kültür Bakanlığı Devlet Klasik Türk Mûsikisi Korosu da ondan sonra kurulan Kültür Bakanlığı'na bağlı yirmiye yakın sanat ve halk mûsikisi korolarına bir örnek teşkil etti. 1985 yılından itibaren orta öğretim müfredat programlarında Türk mûsikisi Batı mûsikisiyle yarı yarıya oranlanarak yer almaya başladı. Halen devlet, sanat politikası olarak mûsikide Batı mûsikisiyle millî mûsiki arasında bir dengeleme siyaseti takip etmektedir.

Türk mûsikisi sahasında bu gelişmeler devam ederken Batı mûsikisi faaliyeti de ayrı bir yönde sürmüştür. Bu düzeyde eğitim ve öğretim yapan Ankara Devlet Konservatuarı'na diğer Batı mûsikisi konservatuarları ilâve edildi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında faaliyet gösteren Riyâset-i Cumhur Mûsiki Heyeti 1933 yılında Riyâset-i Cumhur Armoni Muzıkası adıyla devam etti. Bu da Kara Kuvvetleri Bandosu haline dönüştürülerek yerini Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'na (1958) bırakmıştır.

Ayrıca İstanbul, Ankara ve İzmir’de Devlet Senfoni orkestraları ile Devlet Opera ve Balesi hizmete girmiştir. Bunun yanında Türk Silâhlı Kuvvetleri bünyesinde kurulan askerî bandoların sayısı da giderek artmıştır. Ellinin üzerine çıkan bu bandolardan birinci sınıf bandolar olarak Kara Kuvvetleri Komutanlığı’na bağlı Türk Silâhlı Kuvvetleri Armoni Muzikası, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Bandosu, Hava Kuvvetleri Komutanlığı Bandosu ve Jandarma Genel Komutanlığı Bandosu en önemli bando-muzika topluluklarıdır.

Mûsiki öğretiminde usta-çırak ilişkisi ve meşk yolu terkedilmiş, bunun yerine nota ile çalışma sistemine yönelinmiştir.

Çalgılarda ise keman, viyola, viyolonsel, kontrbas, klarnet gibi önemli bir grup Batı enstrümanı artık Türk mûsikisi saz topluluklarında yer almaktadır. Ayrıca Türk mûsikisi ses sistemine uygun olmamasına rağmen zaman zaman fasıl aralarında, bazan da refakat sazı veya solo olarak piyanonun kullanıldığı da görülmektedir. Ancak bu konuda çözüm Türk mûsikisi piyanosunun imal edilmesi olacaktır.¹³⁶

---

¹³⁶ Bkz. Haydar Sanal DİA. Batılılaşma, V. 185.

BATILILAŞMA İRTİDATTIR

Yüzyılların Sorunu

Bir önceki bölümde Batılılaşmanın İslam açısından nasıl bir dini reddetme, dinden çıkma olduğunu gördük. “İrtidat”, bir Müslümanın dininden dönerek, İslam’dan çıkarak başka bir dine girmesi veya hiçbir dine inanmayarak tanrı tanımaz, din kabul etmez mutlak kafir olması demektir. bir Müslüman için en büyük felakettir. İmanın tadını almış şuurlu bir Müslüman, diri diri yakılmayı buna tercih eder. Din, böyle bir zorlama, mecburiyet, ikrah karşısında, kalbi imanla dolu olmakla beraber, diliyle dinden çıktığını söylemeye ruhsat, yani izin vermiştir. Ama bunu yapmaz da öldürülürse, büyük bir ecir kazanır ve şehit olur.

Hiç şüphesiz “Batılılaşma”, çok boyutlu bir irtidatın, yani küfre düşmenin, kafirleşmenin sebebidir. Aynı zamanda Müslüman milletler içinde imanın başta cehalet olmak üzere sosyal hayatta yaşama alanı bulamaması, inananlar dışlanırken inkarcıların teşvik edilmesi, yurt içinde ve dışında gizli açık çok çeşitli din düşmanı örgütlenmelerin kurduğu tuzaklar ve yoğun propagandalar ve daha burada sayamayacağımız nice bir sebepler yüzünden giderek iman zayıflamasına ve İslam dininden çıkarak başka bir dine girme veya hiçbir dine girmeden ateist/tanrıtanımaz yaşamalara sebep olmuştur. Yani

bireysel ve toplumsal olarak çok yoğun bir şekilde dinden dönme anlamında irtidat ve kafirleşmelere sebep olmuştur.

Böyle bireysel veya toplumsal irtidatlar, dinden dönmeler, tarihte bir kaç kez meydana gelmişse de bu olayların temelinde o günlerin özel nedenleri yatmaktadır.

Bunların birincisi, Hz. Peygamber (sav)'in vefatı üzerine henüz İslâm'a ısınmamış bulunan cahil çöl Araplarının yaşadıkları depresyondur. Çok kısa olarak görelim.

İlk İrtidat Olayları

Arap kabilelerinin meydana getirdiği kargaşa ortamında, Hz. Muhammed (as.)'ın Müslümanlardan oluşan dinî bir toplum meydana getirmesiyle ortaya çıkan siyasal güç, daha onun sağlığında bazı kıskançlıklara yol açmıştır. Bazı maceraperestler öfkeden kudurmakla yetinirken, daha gözü pek olan bazıları da Resulullah (as)'ı taklit edip, kendilerinin de ilahi mesajı taşımaya ehil peygamberler olduğu iddiasında bulunmaya kalkıştılar. Necd'li Havza ibn Ali'nin Müslüman olmak için hükümet iktidarının ikiye bölünmesini şart koştuğunu biliyoruz. Onun akrabası olan Müseylime de aynı şekilde davranmıştı; ancak bu sonuncusu daha da ileri giderek, kendisine ilâhî vahiyler alan bir peygamber süsü vermiştir.

Göründüğü kadarıyla, gerek zirâî ürünler gerekse hayvan sürüleri üzerinden, o zamana kadar Bedevilerce bilinmeyen zekât vergisi ödeme zorunluluğunun getirilmesi, bu başkaldırı olaylarının en başta gelen nedeniydi. Henüz İslam'ın etki alanına girmemiş olan Necd'de, Müseylime'nin büyük bir etkisi bulunmaktaydı. Bu kabile içinden çıkan el-Esved el-'Ansî, San'a şehrini işgal etmekle işe başlayıp, daha sonra Resulullah Muhammed (as) tarafından tayin edilen memurları

buradan kovmuştur. Bundan bir süre sonra, Arabistan'ın kuzeydoğusunda aynı iddialarla ortaya çıkan Tulayha el-Esedî, kendisine katılan kuvvetleri Samarrâ'da topladı. Umm Zamil isimli bir kadın da Medine'ye karşı düzenlenen bir ayaklanmanın başını çekmiştir. Bütün bu olaylar H. 11 yılında meydana gelmiştir.

Bu olaylar üzerine derhal harekete geçen Resulullah (as), başkaldıran topluluklara komşu olup da İslam'a bağlılığını sürdüren kabile başkanlarına birer mektup yazarak, bu sözde peygamberlerle mücadele etmelerini emretmiştir. Taberî önemli kişilere gönderilen 19 mektuptan bahsetmektedir. Geçirdiği ağır hastalık Resulullah (as)'ın dini ile meşgul olmasını asla engellemiştir.

Yemenli el-Esved el-'Ansí, Resulullah (AS)'ın vefatından bir gün önce öldürülmüştü. Tıpkı Museylime gibi Tuleyhâ da "kendisiyle bir ittifak anlaşması yapmak üzere" Resulullah (AS)'a başvurmuştu. Ancak her iki isyancının öncülük ettiği ayaklanmalar devam etmiş, ayrıca Resulullah (AS)'ın vefatı da başka kopmalara yol açmıştır. Temim kabilesinden Secâhî gibi. Bu kadın, kendisinin peygamber olduğunu iddia ediyordu.

Bütün bu olayların ayrıntılı bir şekilde açıklanması ve halife Ebû Bekir'in bu konudaki siyasetine girdiğimiz takdirde, esas konumuzdan olacağız. Şu kadarını söyleyelim ki alınan önlemler sayesinde, o dönemdeki Arapların anarşik toplum yapısının, istikrarlı bir devlet teşkilatına dönüştüğü görüldü. Bundan böyle yapılacak tek şey, bir takım gericilerin kurulmuş olan yeni düzeni değiştirmeye kalkmalarını önlemek ve bir kez yenildiklerini anladıktan sonra yeni devlet ve toplum düzenini kabul etmelerini sağlamaktır. Gerçekten bu tepki hareketleri Resulullah (AS)'ın hayatının son aylarında ortaya çıkmış,

ancak Resulullah (AS) ve daha sonra onun yerini alacak olan halifesi Ebû Bekir sükûnetle, ama hiç yılmadan çalışmışlardır. Bu gayretlerin sonunda elde edilen başarı, insanlık tarihinde göze çarpan en büyük inkılâp ve değişim hareketinin başarısızlıkla sonuçlanmasını önlemiş ve onun dünya çapında bir misyon yüklenmesi için gerekli çıkışı açmıştır.

Hız. Ebu Bekir'in hilafete seçildiği sırada en büyük tehlike, zekat vermeme ve dinden dönme olayları idi. Allah Teâlâ'nın böyle bir zamanda Hız. Ebu Bekir gibi birisini Müslümanların başına getirmesi, bu ümmete büyük bir ikramı olmuştur. Eğer onun bilgi ve dirayeti olmasaydı, İslam Tarihinin seyri bambaşka bir yere kayabilir ve çok büyük zararlarla karşılaşılabilirdi. Ancak bu dirayetin de öyle kolayca elde edilmediğini bilmemiz gerekir.

Biz bu ilk "ridde olaylarını" anlatacak değiliz. Sadece yazdıklarımıza tarihî bir arka plan sunmak istiyoruz. Hız. Ebu Bekir'in karşı karşıya kaldığı vaziyet ve şartları göstermesi açısından ifade edelim ki Rasûlullah (s.a.v.) vefat edince birçok Arap kabilesi irtidad etti. Medine'de nifak zuhur etti. Beni Hanife kabilesi ile birçok kimse Yemame'de Müseylemetü'l-Kezzab'm saflarına katıldı. Beni Esed ve Tay kabileleriyle birçok insan da peygamberlik iddiasında bulunan Tuleyha el-Esedi'ye iltifat edip yöneldiler. Müseylemetü'l-Kezzab da peygamberlik iddiasında bulunmuştu, işler karışmış, durum çok zorlaşmıştı.

Ebu Bekir es-Sıddık, Üsame ordusunu yola çıkarmıştı. Ebu Bekir'in yanındaki asker sayısı azalmış, bedevilerin birçoğu Medine'ye hücum etmeye niyetlenmişlerdi. Bunun üzerine Hız. Ebu Bekir, Medine girişlerine bekçiler yerleştirmişti. Bunlar sabaha kadar Medine'yi bekliyorlardı.

Bazı Arap heyetleri Medine'ye gelmeye başladılar. Bunlar namaz kılmayı kabul ediyor, ama zekat vermeye yanaşmıyorlardı. Bazıları zekat vermeyi kabulleniyorlarsa da bunu Ebu Bekir'e vermek istemiyorlardı. Sahabeler bunları zekat vermemeleri hususunda kendi hallerine bırakması, iman tamamen kalplerine yerleşinceye kadar onları İslâm'a ısındıncı bir davranış içine girmesi için Ebu Bekir ile konuşup bazı tekliflerde bulundular. Böyle yapıldığı takdirde bunların daha sonra zekat vereceklerini ifade ettiler. Ama Hz. Ebu Bekir es-Sıddık, bu teklifleri kabul etmedi ve böyle bir davranış içine girmeyi de yeğlemedi. Ömer b. Hattab, Ebu Bekir'e dedi ki:

- İnsanlarla ne diye savaşıyorsun? Oysa Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Allah'tan başka ilah bulunmadığına, Muhammed'in de Allah'ın rasûlü olduğuna şahadet etmelerine kadar insanlarla savaşmakla emir olundum. Eğer onlar bu sözü söylerlerse canlarını, mallarını -hak etme dışında- bana karşı korumuş olurlar."

Ebu Bekir, buna karşılık şu cevabı verdi:

- Allah'a yemin ederim ki, onlar daha önce zekat olarak verdikleri bir oğlağı -başka bir rivayete göre ise bir yuları- bana vermeyecek olurlarsa, onlarla bu yüzden savaşırım. Çünkü zekat, malın hakkıdır. Allah'a yemin ederim ki, namaz ile zekat arasında ayırım yapan kimse ile savaşacağım.

Ömer dedi ki:

- Bu, Allah tarafından Ebu Bekir'in kalbinin savaşa açılmış olduğunu gösteriyordu. Bunun doğru olduğunu anladım.

Ebu Bekir es-Sıddık, cemaziyelahir ayında Medineliler ve Medine girişlerindeki muhafızlarla birlikte yola çıktı.

Medine çevresinde bulunup Medine'ye saldırıya geçen bedevilerin üzerine gitti.¹³⁷

Bu ilk ridde savaşları için bu kadarcıkla yetinelim. Çünkü burada bizim amacımız, “rşddet/dinden dönmenin” sebeplerini ve onu önlemede takınılan tavrı görmek ve kavramak idi. Bu bilgiler de maksada kafidir. Olayların gerisini merak edenleri tarih kitaplarına havale ederiz.

Başka Toplu İrtidatlar

Yine İslâm'ı pek kavrayamamış olan Hazar Türkleri'nin VIII. inci yüzyılda Kral Bulan'ın eğilimi üzerine topluca Museviliğe girmeleri olayıdır.

Endülüs İslam Devleti yıkılınca Müslümanlardan karşı kıyılara kaçarak kurtulanların dışında orada kalanlar, canlarını çok acılı işkencelerle gerçekleştiren ölümlerden kurtarabilmek için dinden dönmüşlerdi.

Zaman zaman Hindistan'da da benzer olaylar yaşanmıştır.¹³⁸

Son İrtidat Batılılaşma

Şimdi maalesef geçmiş tarihte benzeri görülmemiş bir irtidat yaşamaktayız. Batılılaşma ve Batıcılık düşüncesi bizim açımızdan bir küfür ve irtidattır, yani dinden dönmedir ve asla tasvip edilemez, kabullenilemez. Onun fert veya toplum olarak kabulü açıkça “irtidat”, yani “dinden dönme”dir. Bu ise hem o

---

¹³⁷ Bkz. İbn Kesîr, El Bıdaye Ve'n-Nihaye, Çağrı Yayınları: 6/442-448.

¹³⁸ Ali en-Nedvî, Yeniden İslam'a, s. 167.

ferdin, hem de o milletimin başına gelebilecek en büyük felakettir. Bir Müslüman için irtidat, intihardan beter demektir. Zira intihar etmek her ne kadar büyük bir günah ise de, yaptığı işi meşru ve helal saymadıkça kişiyi dinden çıkarmaz. İntihar eden, Müslüman olarak öldü sayılır. Cenazesi yıkanır, kefenlenir, namazı kılınarak Müslüman mezarlığına gömülür. İrtidat eden kafirin ise ne din ile, ne de Müslümanlarla hiçbir bağı kalmamıştır. Ona yapılacak muamele az sonra anlatılacaktır.

Tanzimat döneminden sonra bu “Batılılaşma” çabalarını gören o zamanki Müslümanlar da zaten yapılan işin adını açıkça koymuşlardır: "Gavurlaşma". Onlara göre "tanzimat", "gavurla Müslümanın karıştığı ve gavura 'gavur' demenin yasak olduğu" bir devirdir. Tesbit çok doğrudur. Halk irfanı denilen hikmet muhteşemdir. Bir yerde “asrileşme”, bugünkü tabirle “çağdaşlaşma” üstüne konuşuyorduk. Kendisine fikri sorulan yaşlı bir ihtiyar amca konuyu kendi lisanıyla şöyle özetledi: “Affedersiniz, İngiliz kaşığı ile Fransız b..... yemektir.” Dışımızdan tebessüm ederken içimizden “muhteşem” dedik.

Batıcılık neden küfürdür, dinden dönmedir, yani irtidattır? Bunu biraz açalım isterseniz.

Türkler İslam’a Girerken

Türkler Müslüman olmadan önce büyük devletler kurmuş iseler de büyük medeniyetler inşa edememiş, kuramamışlardı. İslam’ı tanıdıkları zaman onu çok sevmişler ve Müslüman olmuşlardı. Bu yüzden severek ve isteyerek Müslüman oldular. Bu huzur, istikrar ve sebat açısından önemli bir olgudur. Bu yüzden Türklerin Müslümanlığı hep

oturmuş, istikrar bulmuş, ehl-i dünnet çizgisinde itidal üzere giden bir Müslümanlık olmuştur.

Bunun tek istisnası, İslam Orta Asya'ya geldiği zaman bugün daha çok "Alevi" kesimi teşkil eden, o günlerde de şehirlerden uzak dağlarda, ovalarda ve vadilerde yaşayan bir Türk kesimi, belki İslamiyeti tam öğrenmeden ve hayatlarına iyice sindiremeden kabullenmiş oldular ve bunun eksikliğini hep yaşadılar. Fakat onların haricinde kalan ve özellikle de şehirlerde yaşayan Türkler, İslamiyet'i iyi öğrendiler ve bu yüzden bilerek ve severek yaşadılar.

Bu durum onların geçmiş medeniyetlerinden yeni girdikleri medeniyete büyük tortular taşımalarına mani olmuştur. Bu yüzden Türkler'in İslamiyet'i saf ve berrak bir İslamiyet olarak tecelli etmiştir.

İslam'dan önceki devirlerde ileri medeniyetler kurmuş olan milletler İslam'ı kabul ederken eski medeniyetlerinin zararlı tesirleri ve tortuları altında kalmışlardır. Bu yüzden Müslümanlığı kabul eden milletler arasında İslam'ın esaslarını en iyi anlayan veya en güzel şekilde tatbik eden Türkler oldu denilir. Buna binaen onlar büyük devletler kurarak belki de diğer kavimlerden daha fazla bu dine hizmeti etme imkan ve izzeti buldular.

Türkler hakimiyetlerini genellikle daha önce yaşamış fakat sonradan yıkılmış olan devletlerin ve medeniyetlerin üzerinde kurdular. Buralar Arapların, Farslıların ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun hükmettiği topraklardı. Fakat hüküm sürdükleri memleketler içinde toplam nüfus olarak azınlıkta idiler. Bu yüzden hem çok çeşitli ırklarla dolu olan bu muhitin tesirleri altında kaldılar. Hem de gerek bu tesirler, gerekse zamanın yıpratmasıyla hiç farkına varmaksızın zamanla Müslümanlıktan uzaklaşmaya başladılar. Sonunda ötekiler gibi

gün geldi gerilediler, devletlerini yitirdiler. Diğer unsurlardan farklı olarak kısmen bağımsızlıklarını muhafaza edebildiler. Bu onlara İslam'dan uzaklaşmanın bir cezasıydı.

Bir başka bakış açısı daha vardır ki o da tarih usulünün (İbn Haldun'un) meşhur tezidir; devletler de insanlar gibi doğar, büyür, yaşlanır ve ölürlür. Doğmaları bir dava ile dünyaya gelmeleri, büyümeleri o dava heyecanı ve enerjisi ile güzel işler yaparak gelişmeleri, ölmeleri de o davalarında rehavete kapılmaları ve giderek unutmalarıdır.

Osmanlı Sahnede

Bu maceranın son halkası Osmanlı idi. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Türkler Osmanlı ile yeni bir devlet daha kurdular ve asırlardır Avrupa topraklarında “i'lay-ı kelîmetullah”, yani “Allah'ın dinini yüceltmek” davasıyla cihat ettiler, büyüdüler, geliştiler, büyük bir medeniyet kurdular. İslam ile bağı güçlü olduğu ve dinin ahkamı ile yaşadıkları, diğer Müslüman unsurlarla kardeşçe geçindikleri sürece daha da büyüdüler, geliştiler. Fakat ne yazık ki sonra bu heyecanı kaybettiler ve cihat yerine gurur ve kibir içinde zevk-ü sefa ile yaşamaya başladılar.

Osmanlı bir “İslam Devleti” idi. Batıcılar ısrarla bu devleti “laik” olarak göstermeye çalışırlar. Gerekçeleri de şudur; “Osmanlı hukuk sisteminde yasanın tek kaynağı İslâm hukukunu yorumlayan ulema olmayıp, sultanlar da siyasî gerekçelerle kanunlar çıkarabilmekteydiler. Bunun şariat tarafından tanınan bir yetki olması kanunnamelerin dünyevî bir otorite tarafından yapıldığı gerçeğini değiştirmez. Osmanlıda şariatın yanında örfî hukuk da vardır.”

Bu itiraz cevaba değmeyecek kadar zayıftır ve zaten çelişkiyi kendi içinde barındırmaktadır. Çünkü ülemanın etkisi açıkça söylenmiştir. Öte yandan “örf” de İslam Hukunun kaynaklarından birisidir. Zaten Ahmet Akgündüz, dokuz cildini gördüğüm “Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri” kitabı ile bu konudaki tartışmaları bitirmiştir. Osmanlı’da din-devlet ilişkisinin nasıl yürüdüğü ve hangi kurumsal yapılar ve failer aracılığıyla yapılandırıldığı bellidir. Osmanlı’da Şeyh-ül İslâm’ın liderliğindeki ulema veya çok geniş anlamında din görevlileri, devletin merkezî bürokrasisinde önemli bir rol oynamanın yanısıra yerel yönetimlerde de dinî hizmetlerden eğitime, hukukun yorumlanmasından adlî vazifelere, vakıfların yönetiminden bazı yerlerde vergi tahsilatına kadar önemli sorumluluklar yüklenmişlerdir. Devletin siyasî ve hukukî yapısında İslâmiyet’in ve Müslüman din alimlerinin bu kadar önemli rol oynadığı Osmanlı’nın laik bir devlet olduğunu söylemek abestir.

Ancak yukarıda genişçe anlattığımız sebeplerle Osmanlı duraklama ve gerileme dönemlerine girdi. Bu arada Batı dünyasında yeni gelişmeler oluyordu. Kendi içinde insan haklarını yücelten yeni bir siyaset, özgür düşünce ve ilim anlayışı, gelişen teknik, ham madde ve sanayi, ateşli silahlar, yeni sömürü alanları, zenginlik ve doğuya karşı birlikte hareket etme kazancı vs.

Daha önce örnekleri ile anlatmıştık, Batı dünyasına karşı hep galip gelmiş ve bunun verdiği halet-i ruhiye ile onları küçümsemiş Osmanlılar, şimdi bir de baktılar ki peş peşe küçümsedikleri insanlar karşısında acı ve onur kırıcı mağlubiyetler yaşıyorlar.

Osmanlının sonunda devletin zaf'ını düşmanlarının güç ve artan kuvvetlerini gören, ummadıkları mağlubiyetlerin altında ezilen yetkililer, bunun sebeplerini araştırmaya başladılar. Batıda oluşan yeniliklerin, gelişmelerin ve bazı üstünlüklerin farkına vardılar. O zaman mağrurluğun tam zivesinden aşağılık duygusuna düşerek büyük bir şok, dehşetli bir panik yaşadılar. Telafi yollarını bulmak için sefirlerini, zeki gençlerini, idarecilerini vs. avrupaya gönderdiler. Gitsinler, araştırsınlar, öğrensinler ve ülkeyi kurtarsınlar idi amaçları.

Gidenler orada depdebe ve şaşaa gördü. Zevk ve sefahat gördü. Maddi bir medeniyet, bir yaşam biçimi, bir örf ve adet, hatta bir ahlak anlayışı gördü. Gördüğü maddi eserlerdi hep. Ama o eserleri meydana getiren gerçek sebepler neydi? Hangi çaba ve gayret, hangi disiplinli çalışma, hangi irade eğitimi ve fedakarlık, hangi ilim, hangi siyasi değişim, hangi enerji ve güç idi?

Onu bir türlü göremediler kamaşmış gözlerinden. Sandılar ki, onlar gibi Fransızca, İngilizce konuşur, onların görgü kurallarına göre yaşar, içki içer, kumar oynar, dans ederlerse, metres tutar, zina eder, açılır saçılırlarsa, kendileri de o medeniyetin eserlerinden istifade ederler. Bu istifadeye kim karşı çıkıyor, engel oluyorsa, kuşkusuz o düşmandır, çünkü gericedir, yobazdır; onlar asla dinlenmemeli, tepelenip geçilmelidir. Peki, böyle bir hayata kim karşı çıkıyor, ne engel oluyordu?

İslam ve Müslümanlar! Milletin inancı, hukuku, ahlakı, örf ve adaletleri.

Öyleyse, geri kalmışlığın sebebi ve ilerlemenin tehlikeli engeli tespit edilmiştir. Derhal milletin inancı, ahlakı, örf ve adetleri yok edilmeli, ezilip geçilmeli, yerine galiplerin, medenilerin, yani Batılıların inancı, ahlakı, örf ve adaletleri

yerleştirilmelidir. Bizi geri bırakan bu unsurlar ölmeli, uygarlık yaşatılmalıdır.

İşte burada devreye Batı düşüncesinin temeli sayılan “pozitivizm” giriyor.

Batılılaşmanın İnkarı Pozitivizm

Osmanlının ve Cumhuriyetin idaresini ele geçiren Batıcı kadroların değişim, gelişim, kalkınma, teknoloji, kentleşme, sanayileşme, çağdaşlaşma üzerinden topluma modernleşme adıyla Batılılaşmayı dayatması, Batı uygarlığını hukuk, siyaset, sanat, müzik, görgü kuralları, eğitim, sanayi üretimi vs. tüm kurumlarıyla aktarması, aslında pozitivizmin “devrimci” yaklaşımının ürünüydü.

Bilindiği gibi genel çizgileriyle pozitivizm, deney konusu edilebilecek olgularla ilgili, yani en geniş anlamıyla bilimsel bilginin sağlam bilgi olduğunu vurgular. En temel özelliği ise geleneksel felsefe görüşlerini, olumsuz bir anlam yüküyle “metafizik” olarak niteleyip karşı çıkmasıdır. Ona göre “din, ilkel çağlarda insanların, açıklayamadığı tabiat olayları karşısında korkup da uydurduğu bir sığınaktır. Gök gürlemiş, şimşek çakmış, deprem olmuş, halk bunların oluş sebebini bilmediğinden korkmuş, bu korkusunu gidermek için zihninde bir “tanrı” fikrini üretmiş, ona sığınmış ve korkusundan kurtulmak istemiştir. Sonra bu “din devrinden” kurtulmuş, biraz daha ince ve kaliteli düşünceye yakın “metafizik devre” içinde yaşamıştır. Şimdi ise bilim çağındadır. Gök niye gürler, şimşek niye çakar, artık insan bunu ilim ile biliyor ve korkmuyor. Öyleyse zihninde kendi vehminden yarattığım tanrıyı öldürebilir” diyorlar.

Görüldüğü gibi pozitivistlere göre bilim, dini öldürmüştür. Dinin, vahyin, ilhamın, peygamberin, Cebrail veya diğer meleklerin verdiği bilgiler bilgi değil, boş ve batıl hurafelerdir. İşte bu düşüncesiyle pozitivistizm kafirliğin ta kendisidir. Daha önce Müslüman olmuş bir kimse bu düşünceye kapılırsa, dinden çıkmış, irtidat etmiş bir kafir olur ve “mürtet” adını alır. Genel hükümlerini ileride göreceğiz. İsterseniz bu başımızın püsküllü belası pozitivistliği biraz daha yakından tanıyalım.

Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA) için “Pozitivistizm” maddesini yazan İlhan Kutluer, kavramı şöyle tanıtır: “Geçerli bilgiyi olguların bilgisinden ibaret gören ve metafizikte dini bilgiyi geçersiz sayan felsefe akımı.”¹³⁹

Derin felsefi tartışmalara girmeden oradan özetlemelerle kısaca tanıyalım bu düşünce akımını. Terim Fransızca’da "gerçek, olgu, kesin, kanıtlanmış, olumlu" gibi anlamlara gelen pozitif kelimesinden türetilmiştir. Pozitif bilim kavramı, olgularla ilgili kesin ve kanıtlanmış bilgiyi ifade ettiği için pozitivistizmin ekseninde durmaktadır. Terimi ilk defa sosyalist düşünür Claude Henri de Saint Simon (ö. 1825), bilimsel yöntemin önemini belirtmek ve sosyal felsefe bakımından ifade ettiği anlamı ortaya koymak için kullanmış, daha sonra pozitivistizmin kurucusu Auguste Comte tarafından benimsenerek bir felsefi sistemin adı haline getirilmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bütün Avrupa ülkelerinde yaygınlık kazanan bu felsefe akımı, XX. yüzyılın ilk yarısına kadar birtakım farklılaşma ve dönüşümlere uğrayarak yaygın hale gelmiştir.

Bu akımın karakteristik olan temel fikirleri şöylece sıralanabilir: a) Bilimsel bilgi tek geçerli bilgidir. b) Bilginin mümkün olan yegane nesnesi olgulardır; metafizik ve teolojik

---

¹³⁹ Bkz. cilt: 34, sayfa: 335-339.

düşünceler olgusal karşılığı olmayan spekülasyonlardan ibaret olup anlamsızdır. c} Felsefe bilim dışı bir yönteme sahip olamaz; onun görevi bütün bilimler için ortak olan genel ilkeleri bulmaktır. d} Evrensel ve önsel nitelikli tek bir yöntem söz konusudur ve bu yöntem hem doğa hem de beşeri bilimler için aynıdır; bütün bilimler fiziğe indirgenebilir.

Bu akımın sosyal pozitivism denilen kolu Fransa'da Saint Simon ve öteki sosyalist düşünürlerle Auguste Comte, İngiltere' de Jeremy Bentham, James Mill ve oğlu John Stuart Mill gibi faydacı filozofların öncülüğünde geliştirilmiştir. Saint Simon'un savunduğu, bilimsel ilerleme sebebiyle insanlığın teolojik ve metafizik doktrinlerini temellerinden eden yepyeni bir çağa girdiği ve bilimden ilham alan pozitivist bir felsefenin öncülüğünde yeni bir toplumsal birlik ve örgütlenmeye gitmesi gerektiği düşüncesi Auguste Comte tarafından geliştirilerek esasını "*üç hal kanunu*"nun oluşturduğu kapsamlı bir sisteme dönüştürülmüştür. Bu yasaya göre genel olarak insanlık tarihi ve insanlığın bilgi birikimi sırasıyla *teolojik* ve *metafizik* aşamalardan geçmiş ve *pozitif* denilen aşamaya erişmiştir. Teolojik aşamada insanlık doğal olguları doğrudan doğruya doğaüstü güçlerin (yani dinin, tanrının) bir eseri olarak görmekte, metafizik aşamada bu güçlerin yerini birtakım soyut güçler almaktadır. Pozitif aşamaya gelindiğinde artık insanlık, doğal olguların fizik ötesine atıfta bulunan mutlak sebeplerini araştırmayı terkederek olguların işleyişini yöneten doğa yasalarını keşfetmeye yönelmektedir.

Bu aşamalar insanlık tarihine ait ilerlemenin zorunluluğunu ifade etmektedir. Comte göre bu evrimleri yaşayan insanlık, geleneksel dinlerin Tanrı'sıyla yer değiştirmesi gereken bir uluhiyyete sahiptir. Comte tarafından bu suretle bir bilim ve insanlık dini şeklinde tanımlanan pozitivism, yöneticilerini pozitivist filozofların teşkil ettiği ve ilkeleri sınırlı birtakım özgürlüklere rağmen pozitivist dinin temel inançlarından sapmayı imkansız kılan mutlakiyetçi bir rejim öngörmektedir. Filozofa göre bilimler pozitif aşamanın

gerekli kıldığı biçimde ve zirvesinde sosyoloji yahut öteki adıyla sosyal fiziğin yer aldığı bir hiyerarşi içinde sıralanır. Bilim olguları hesaplayıp öngörecektir, bu öngörüler de bilime dayalı doğru uygulamayı mümkün kılacaktır.

Pozitivizmin İslâm dünyasındaki ilk etkileri, bu akımın modern çağın en prestijli başarısı sayılan pozitif bilimle modern zihniyetin en temel fikirlerinden olan ilerlemeye yaptığı vurgudan kaynaklanmıştır. Batı dünyasını izlemeye ve modern akımlarla temas kurmaya çalışan bazı müslüman aydınlar medeniyet bakımından “geri kalmışlık”larının sebebini bilimsel zihniyete sahip olmamaya bağladılar ve kendi coğrafyalarında pozitif (müsbet) bilimlere özgü metot ve anlayışların yerleşmesi için pozitivist felsefeyi yaymanın uygun bir yol olduğunu düşündüler. Dolayısıyla Avrupa kültürü için pozitivism Aydınlanma felsefesinin sonuçlarından biri iken İslâm coğrafyası için ilerleme ve kalkınma (terakkî) için bir hareket noktası sayılmıştır.

August Comte’un Osmanlı Sadrazamı Mustafa Reşid Paşa’ya pozitivist felsefenin benimsenmesi amacıyla yazdığı ünlü mektuptan İttihat ve Terakkî Cemiyeti’nin, adını pozitivist “ordre et progrès” (nizam ve terakkî) sloganından ilham alarak koymasına kadar geçen sürede sistematik bir pozitivist akımın gelişmiş olduğundan söz etmek zordur.

Beşir Fuad’ın, “tarîk-i müsbet” dediği ve yalnızca “hakikati sabit olan şeyleri kabul” şeklinde tanımladığı pozitivism yolundaki çabaları bu arada dikkat çeken bir girişim olmuştur (Korlaelçi, s. 104-107, 170-171, 186). İsmail Fenni (Ertuğrul) bu terimi “isbâtiyye mezhebi, hakîkiyye mezhebi, felsefe-i hakîkiyye, felsefe-i ilmiyye, tecrübe ile tahakkuk etmemiş olan her şeyi terkedenlerin mezhebi” şeklinde tanımlayacaktır (Lugatçe-i Felsefe, s. 531). I. Meşrutiyet’in ilânını sağlayan Midhat Paşa’nın Fransız pozitivistleriyle temasları bilinmektedir. II. Meşrutiyet’in ilânından sonra pozitivist eğilimlere sahip düşünürlerden Ahmed Rızâ’nın meclis başkanlığına getirilmesi, aynı eğilimlere katılan

Hüseyin Cahit (Yalçın) ve Rıza Tevfik'in de (Bölükbaşı) milletvekili olarak meclise girmeleri İttihat ve Terakkî'nin etkin olduğu politik iklim içinde gerçekleşmiştir.

Zaman içinde Rıza Tevfik'in Maarif nâzırı olması ve dârülfünunda felsefe hocalığı yapması örneğinde olduğu gibi pozitivist eğilimli bazı düşünürler eğitim alanında da nisbî bir etki uyandırmışlardır. Fransızca eğitim yapan, yabancı hocaların ders verdiği mekteplerle Avrupa'ya tahsile gönderilen öğrenciler pozitivist fikirlerin popüler hale gelmesine katkıda bulunmuşlardır. Pozitivist eğilimler taşıyan düşünürler içinde Ahmed Rızâ, Auguste Comte ve Fransız pozitivistine, Rıza Tevfik, Herbert Spencer ve John Stuart Mill'in fikirlerine ilgi duymuş, bu fikirleri nakletmeye, tanıtmaya ve yaymaya çalışmış, Emile Durkheim'i takip eden Ziya Gökalp ise özgünlüğe yönelen bir sosyoloji ekolü kurmaya gayret etmiştir (Murtaza Korlaelçi, s. 297-299).

Dönemin İslâmcı düşünürlerinin “Kontçu” pozitivism karşısındaki tutumu ise İsmail Fenni'nin şu ifadeleriyle özetlenebilir:

“Bir müslüman felsefe-i hakikiyye mesleğini (pozitivistiyi) kabul edemez. Çünkü diyâneten Cenâb-ı Allah'ın, ruhun, âlem-i âhiretin vücudunu (varlığını) kabul ve tasdike mecburdur ve bu itikadı onun ne ulûm-ı tabîyyeyi tahsil ne de usûl-i tecrübiyyeyi hâdisata tatbik etmesine hiçbir vecihle mani olamaz” (Lugatçe-i Felsefe, s. 534).

Evet, pozitivism dini inkardır, öyleyse hiçbir dindar, özellikle de hak din İslam'a iman etmiş bir mü'min, bir Müslüman asla ve kat'a pozitivismi kabul edemez.

Ama gel gör ki bu ülkede sözde “Millî” olan “Eğitim”, pozitivismin temelleri üzerine kurulduğu için, adam hem pozitivist, hatta devamı olarak söyleyecek olursak hem komünist, materyalist, laik olduğunu, hem de Müslüman olduğunu söyler ve bu ikisinin yan yana gelmesinin mümkün olmayacak bir saçmalık olduğunu bilemez. Söylesen de

dinlemez. Kafası o kadar ciddiyeti, düşünüp araştırmayı ve öğrenmeyi kaldıramaz maalesef.

İlhan Kutluer yazdığı maddenin sonunda şöyle der: “Özellikle dinin alternatifi gibi tanımlanmış bir pozitivist bilimcilik (scientism) anlayışının felsefî açıdan değerlendirilmesine duyulan ihtiyaç hem dinin hem de bilimin kendine özgü doğası ve yöntemleri hakkında ilham verici çalışmaları gerektirmektedir. Bu bağlamda akıl-vahiy ve din-bilim ilişkilerinin çağdaş deneyim ve birikimler ışığında yeniden ele alınması günümüz İslâm düşüncesi açısından süreklilik arzeden bir ihtiyaç olarak kendini göstermektedir.”¹⁴⁰

Topluma müdahaleyi çağdaşlık, modernizm ve müsbet bilim ile açıklamak, siyaseti bilime yaslayarak belirlemek, pozitivist sosyolojinin yönelimleriydi. Devrim ile geleneksel toplumun değiştirilmesi fikri Cumhuriyet öncesi aydınların genel kanaati ve tavrını oluşturdu. Cumhuriyetle gelip tahtına oturdu. Dini, vahyi, ilhamı, kutsal kitap ve peygamber inancını bilgi kaynağı olarak saymayan pozitivistimin, Cumhuriyet döneminde parolası şu sözdür:

“Hayatta en hakiki mürşit, ilimdir.”

Hangi ilim?

Pozitif, yani müsbet ilim. Ona göre dinî ilimler menfi ilimler ve yok hükmünde hurafelerdir.

Burada “hakiki mürşit” olan “ilim”, duyu organlarının ve aklın deneye tabi tutarak kaideleştirdiği ilimleridir. Yoksa din, vahiy, kutsal kitap, sünnet, ilham ile öğrenilenler asla ilim değildir. Çünkü onlar, labaratuara giremez, deneye konu olamaz. Onlar ilim değil, ancak boş ve batıl hurafelerdir. Bu

---

¹⁴⁰ Bkz. DİA. cilt: 34; sayfa: 339.

Murtaza Korlaelçi, Pozitivistimin Türkiye’ye Giriş ve İlk Etkileri, Ankara 2002, s. 104-107, 170-171, 186, 297-299.

yüzden bu vecizenin sahibi halkından hiç korkmadan açıkça şunu söyleyebilmiştir:

“Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler ülkesi olamaz.”

Peki bu vatani canıyla, malıyla kurtarmak için çalışan vatan evladı şeyhler, dervişler, müritler ve onlara inanan dindarlar, şeriatçılar, ümmetçilere ne olacak?

Ya vazgeçecekler ve kafir olacaklar, ya ölecekler, ya da Mehmet Akif gibi vatani terk edecek, gurbetlere gidecekler...

Hoş geldin hürriyet!

Hoş geldin medeniyet!

Hoş geldin çağdaşlaşma!

Hoş geldin Batılılaşma!

Yani hoş geldin cumhuriyet!

Soruyu isterseniz bir de şöyle soralım; “ya kimin ülkesi olabilir?”

Dine, kitaba, şeriata, tarikata inanmayanların ülkesi olabilir. Yani Batıçıların...

İşte bu yaklaşımlar içinde şeriatın kaldırılması, tekkelerin kapatılması, İslam harflerinin değişmesi, halifeliğin kaldırılması, hukuk, eğitimde tevhid-i tedrisat, kılık kıyafet vs. gibi sosyal ve toplumsal hayatı bütünüyle değiştiren devrimler yapılmıştı. Aslında bu zemin, Osmanlı’da gelişmiş bir “Batılılaşma” fikrinin Cumhuriyet’teki yansımasıdır. Zira millet bir “safiyet bozukluğu” ile gelen bu devrimleri hak etmiştir.¹⁴¹

---

¹⁴¹ Bazıları, tekke, medrese ve hilafet gibi İslami kurumların zayıf düşmesini bahane ederek, “zaten kapanmışlardı” derler. Bu da ayrı bir söz istismarıdır. Kimi iyi niyetli alimlerin söylediklerini, kendi ihanetlerine delilmiş gibi gösterme ihanetidir. Mesela şöyle: İstanbul Aksaray Sineklibakkal’daki Kuşadalı Dergâhı diye anılan tekkenin

Cumhuriyet'e geçerken, batının teknik ve bilimi hakkında en ufak bir şek, menfi kanaat gelişmemiştir. Türk aydınları "muasır medeniyet seviyesine / çağdaş uygarlık seviyesine çıkmış" bir toplum olmak noktasında büyük bir iştihak içindeydi.

İslam Ülkesinde İslam'ın Yıkılışı

Bizim Batılılaşma ile hesaplaşmamızın sebebi budur ki onlar, bizim mukaddes din ve medeniyetimizin bütününe düşmandırlar. Bunu konuşup yazdıklarından açıkça anlıyoruz.

Nihayet ellerine güç, imkan ve fırsat geçince, memlekette yerli namına ne varsa hepsini silip süpürdüler ve yerine ecnebi, yabancı, inkarcı değerler manzumesini hakim kıldılar.

Hal böyle olunca İslam, kurumlardan, kürsülerden, mahkemelerden ve mekteplerden uzak bırakıldı. Halbuki İslam kanunları adaletli mahkemelerde asırlarca hak ve hukuk dağıtmıştı. İlim ve marifet müesseselerimiz birçok asırlar İslam ile ayakta kalmış ve güzelce yaşamış, Osmanlı Devleti'nin azamet ve şevketini temin etmişlerdi.

---

yandığı 1833 senesinde dergâhın şeyhi Kuşadalı İbrahim Halvetî (ö: 1848), "tekkeyi yeniden inşâ edelim" tekliflerine, "tekkelerde eski sâfiyetin kalmadığı" cevabıyla mukabelede bulunmuş, dergâhının yeniden inşâna müsâade etmemiştir. Bir başka şeyhe, Abdülhakim Arvasî'ye tekkelerin kapatılması bildirilince, elinden istese de bir şey gelmeyen mübarek "zaten manen kapalıydılar" demiştir. İşte bu gibi sözlerden, biz Müslümanlar bir ders çıkaralım, tamam ama zalim Batıcılara da ne oluyor ki bu sözü alıp kendileri lehine kullanıyorlar? Sanki farzı muhal bu kurumların bozulmamış saf aslı hali geri gelse, kabul edecek ve fikirlerinden cayacaklarmış gibi...

Bunlar ve daha başka kurumlarımız bugün yıpranmış, eskimiş, zaman zaman hayatın akışına ayak uydurmakta zorlanmış olabilirler. Bu her zaman her devlet ve medeniyette olabilir. Yapılacak olan, ıslah çareleri aramak, yenilemek, tazelemek ve canlandırmaktır. Eskisinden daha güzel ve faudalı hale getirmektir. Acak Batıcılar böyle yapacak yerde, ne yazık ki acınacak bir halde onları ölüme terk edildiler.

Acaba irfanı aydınımızdan daha fazla olan halkımız bu “İslam’dan kaçışa”, ilmî tabirle “irtidat”, avamî deyişle “gavurlaşma” demekte haksız mıydı?

Bu soruyla “Büyük Hesaplaşma”nın kapısını aralamış olalım.

BÜYÜK HESAPLAŞMA

Batıcılık Neden Kafirliktir?

Çok acı da olsa önce bir gerçeği tesbit edelim: Batılılaşma İslam dünyasında kafirleşmeye sebep olmuştur. Çünkü Batılılaşma diye alınanlar, bir Müslümanı kesinlikle dinden çıkararak düşünce ve davranışlardır. İşte bu gerçeğe binaen, bütün bir İslam coğrafyasında, Batılılaşmanın her girdiği yerde dinsizlik tahribatı yayılmıştır. Bu önce “günah, haram, ayıp işler” olarak ortaya çıkmış, dindarları gönahkar yapmış, giderek yeni nesilleri tamamen dinden koparmış, kafir, mürted yapmıştır. Çünkü giderek din bilinmezliğe mahkum edilmiş, bütün dayanakları yıkılmıştır.

Madem hakikat budur, öyleyse biz de isterseniz daha açık olalım ve “Batıcılığın neden kafirlik olduğunu” maddeler halinde kısaca yazalım. Çünkü her maddenin dayandığı onlarca ayet ve hadisler vardır. Biz bunların hepsini yazdık çok şükür, az sonra adını vereceğimiz kitaplarda. Fakat şimdi burada onları bırakarak sadece maddeleri yazalım. Böylece sözümüz kısa, net ve anlaşılır olsun. Önce iyi anlaşılabilir konu, güzelce kavransın. Detayları onun üstüne inşa etmek kolaydır.

İşte “Batıcılık” düşüncesinin “kafirlik” oluşunun gerekçeleri:

1- Allah Teala bizden kendisine ve Resulüne iman ve itaat ister. Buna karşı çıkan kafire, zalime, münafığa, şeytana itaat etmemizi yasaklar.

Oysa Batıcılık bizden Allah Teala ve Resulüne iman ve itaat bırakıp, Batılıların dinine, yani düşünce, felsefe, hukuk, görgü kuralları, kılık kıyafet ve topyekun hayat tarzına itaat etmemizi ister. Bu ise açıkça küfürdür. Kim bunu gönüllü kabul ederse, kesinlikle kafir olur.

2- Allah Teâlâ bizden dünya işlerinin düzenlenmesinde ve anlaşmazlıkların çözümünde kendisinin koyduğu kanunları, bir başka deyişle şeriatı esas almamızı emreder. Her şeyi yaratan, yarattığı herşeyi herkesten elbette daha iyi bilir. O, yarattığı varlıkların ihtiyacını karşılayacak kanunları koymasını da insanlardan elbette daha iyi bilir. Zira insanı yaratan da odur. Bunun için evrene ve insana bir kanun koymuştur. Evrene koyduğu kanunları değiştirmeye kimsenin zaten gücü yetmez. O, imtihan alanı dışındadır. Ama insan için koyduğu kanunlar, imtihan içindir. Bu yüzden alınıp alınmaması, imkan dahilindedir.

Bu sebeple devlet yönetiminde ve mahkemelerde de geçerli olmak üzere Müslümanlar günlük hayatlarını yaşarken insanlarla, diğer canlı cansız varlıklarla ve kurumlarla yürüttükleri bütün ilişkilerini düzenlemede sadece İslam kanunlarına bağlı kalmak, başka kanun ve mahkemeleri reddetmek mecburiyetindedirler. Bu bir iman gereğidir. Aksine davranış, küfürdür. Bu gereği bildiren onlarca ayetlerin bir kısmını ileride yazacağız.

Oysa Batıcılık bizden o İslam kanunlarını, ilahî hukuku atmamızı, yerine Batı hukukunu almamızı istiyor. Batı hukuku, batılı insanların ürettiği bir hukuktur. İnsan kafasından çıkmıştır. Beşeridir. Bir dinle alakası yoktur. Yani laikdir. Kim bunun aksini söyleyebilir?

İşte biz de diyoruz ki, Allah insana böyle temel kanunlar koyma yetkisi vermemiştir. Bu yetki kendisine aittir. Öyleyse

insanın kanun koyma girişimi, Allah Teâlâ'nın hakkına el atmak, bu hakimiyet işinde ona ortak olmaya çalışmaktır. Bu ise açıkça küfürdür.

Bilindiği gibi laiklik, konulan kanunun kaynağının insan olmasıdır. İnsanın ilminin ve iradesinin kanunlaşmasıdır. Laiklik, asla kanun yetkisini tanrıya veya din kurumlarına vermez. Bunun neticesi din açısından küfürdür, inkardır.

İşte bu yüzden Batıcılardan şunlara benzer küfür sözlerini çok duyarsınız:

“Ben hayat tarzıma kimseyi karıştırmam. Tamam, Allah bizi yarattıysa yarattı. Artık otursun gökte, bizim hayatımıza karışmasın. Biz özgür ve bağımsız insanlarız. Özel hayatımıza kimseyi karıştırmayız. Kimseye kulluk yapmayız.”

Sonuçta bunlara göre hakimiyet, egemenlik Allah Teâlâ'nın değil, insanındır, halkındır. “Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir” derler.

Yeri değildir ama sormadan da geçemeyeceğiz; sahi işin gerçeği öyle midir?

Sakin inanmayın. Milletın ve top yekun insanlığın bir kıymeti yoktur. Yetki, gücü ellerinde tutan bir avuç küresel azınlığıdır. O yüzden insanları inim inim inletirler.

Netice itibarıyla, kanun yapma yetkisi Allah Teâlâ'nın iken onu insana vermek, İslam açısından “insanı Allah Teâlâ'ya ortak koşmaktır”. Yani kanun yapmakta insanı Allah Teâlâ'nın dengi, benzeri, ortağı saymaktır. Hatta ondan daha da aşağıdır. Çünkü Batıcılara, laiklere göre Allah Teâlâ'nın kanun yapma yetkisi yoktur. Olsa da kabul değildir. Zaten bu inanç dini reddeder.

3- Batıcıların çoğu bir dine inanmaz. Ya hiç tanrı tanımazdırlar, yani bir tanrı, bir yaratıcı, inançları yoktur. Ya da bir tanrıya inansalar da o, “din gönderen, kanun koyan bir tanrı” değildir. Bu yüzden Batılılar, “deizm” adıyla kendi kafalarından bir din ortaya atarak, her dinden beğendiklerini almışlar, güya ideal bir din ortaya koymuşlar, yapay bir din icat etmişlerdir.

Böyle bir saçmalık, dinsizlikten daha büyük bir densizlik değil midir? Çelik çomak mı oynuyorsunuz be adamlar?

Hayır, fitrata karşı duramıyorlar. İçteki inanma isteğini haykıran duyguya mani olamıyorlar. Dinsizliğin toplumda oluşturduğu boşluğu, uçurumu görüyorlar. Asıl din olan İslam'ı da tanımayınca, böyle yapay gölge dinlerle idare etmeye çalışıyorlar. Bu çabanın arkasında bir düşünce, bir gereği görme, bir ızdırap var. Yerini bulmamış bir çaba var.¹⁴²

Bizim Batıcılarımızın da son durakları budur; ya tanrı tanımaz dinsizdirler, ya da kafalarına göre bir dine inanmaktadırlar. Ama taklit olduğu için çilesini çekmezler, o kadar.

4- İslam dininin kendisine göre bir inancı, ibadeti, hukuku yanında, bir de çok özel ve çok güzel bir ahlakı vardır. Bu ahlak hem kalbi ve nefsi temizler, arındırır ve yüceltir, hem de gerek kendine karşı, gerek diğer insanlara, canlılara ve çevreye karşı, gerekse Allah Teâlâ'ya karşı bir takım davranış biçimleri teklif eder, yükler. İslam ancak bu ahlak ile vardır ve faydalıdır. Bunu reddetmek ise ilgili ayetleri inkar etmek demektir. Bu ise açıkça küfürdür.

Batıcılar ise bu ahlakı ve onun sunduğu âdâb-ı muâşeretini, yani görgü kurallarını da tıpkı şeriat gibi reddeder. Bu ret ediş de bir inkar ve küfürdür. Onların kendi düşünce, felsefe ve şehvetlerine göre geliştirdikleri bir görgü kuralları, bir protokolleri vardır. Ona uymayı erdem, centilmenlik ve beyefendilik bilirlen.

5- Allah Teâlâ insanı özel yaratmış ve ona büyük değer vermiştir. Yaratılış sebebi de bir imtihandır. İmtihanın konusu, Allah Teâlâ'yı tanıması, sevmesi, emirlerine uymasıdır. Hem kendisini tanıtmak, hem de bu emirleri insana iletmek için, kendisi ile insanlar arasındaki iletişimi sağlamak amacıyla

---

¹⁴² Burada onlar kadar biz de sorumlu değil miyiz? Elimizde gerçek din, biricik ilahi din var, ama biz onu, muhtaç olanlara doğru dürüst tanıtamıyoruz. Bunun hesabını sorarlar bu ümmetten...

Peygamberler göndermiştir. Peygamberlerin Allah Teâlâ'tan aldıkları iman, ibadet, hukuk ve ahlak esaslarına “din” diyoruz. Bunun özel adı da “İslam”dır.¹⁴³

İşte insanın değeri bunu kabullenmesine bağlıdır. Kabullenmesine ve yaşamasına. Yani takvasına.¹⁴⁴ Değilse, Allah Teâlâ'nın katındaki değerini yitirir, sıradan canlı türlerinin en şerlisi ve kötüsü olur.¹⁴⁵

Allah Teâlâ bütün bunları açık seçik anlattıktan sonra Müslümanları çok net ve kesin bir şekilde uyararak, kafirleri dost ve sırdaş edinmemeyi, onlara itaat edip uymamalarını, peşlerinden giderek takip ve taklit etmemelerini, mahkemelerini kabul etmemelerini emreder. “Değilse siz de onlar gibi olursunuz” der. Yani “siz de dinden çıkar, kafir bir mürted olursunuz” der.

Bunlar Müslümanlar ile Batıcılar arasındaki temel ayrılıklar ve aykırılıklardır. Bunların ötesinde detay sayılacak nice ayrıntılar vardır ki şimdi burada yazmaya gerek görmedik.

Neden mi?

Açıklayalım öyleyse:

Çok Şükür Yazdık

Biz, - övünme değil, aksine tahdis-i nimet, yani Allah Teâlâ'nın verdiği nimete onun emri gereği şükür için – deriz ki, bir eğitimci ve fahrî vaiz olarak ömrümüz boyunca bu Batıcılık küfrü ile mücadele ettik. Kurumları ve kanunlarıyla bazen yaka paça bir birimize girdik, yüz yüze cihat ettik. Mahkemelik olduk. Asla yılmadık. Bu düşüncelerimizi, imanımızı kalbimizde sürekli besleyip büyüttük, kendimiz ve çevremizde etkin kılmak için mücadeleye ettik. Bunu dil ile

---

¹⁴³ Al-i İmran, 19. “Allah katında din, ancak İslâm'dır.”

¹⁴⁴ “Muhakkak ki Allah yanında en değerli ve en üstünüzün O'ndan en çok korkanınızdır.” Hucurat, 13; Tin, 5-6.

¹⁴⁵ Enfâl, 22. “Çünkü yeryüzünde debelenenlerin Allah katında en kötüsü, gerçeği akıllarına koymayan o sağır ve dilsizlerdir”.

anlattık, yazıyla kaydettik. Gerek öğrencilerimize, gerek dinleyici ve okuyucularımıza belli bir plan çerçevesinde yazdık çok şükür.

Önce cehaleti gidermenin yollarını araştırarak “Alimin Önderliği” ile “İlim ve Özgürlük” kitaplarını yazdık.

Sonra hayatı İslam ile yaşayıp yönetmek için “İslam’da Devlet ve Siyaset” ile “İlim ve İktidar” kitaplarımızı yazdık.

Sonra Batıcıların imana verdiği zararı tamir için “İmanın Kıymeti ve Korunması” ile “İnançta Arınma”yı yazdık.

Daha sonra da bu Batılılaşmanın kendisini, bize gelişini, yaptığı tahribatı anlatmak için de “Osmanlılardan Cumhuriyete Büyük Kırılma”, “Sistem ve Şeriat”, “Laiklik Sorgulaması”, “Adı Konmamış Savaş – Çağdaş Haçlı Savaşları –“ ve nihayet bu “Batılılaşmayla Hesaplaşma”yı yazdık.

Bu sistemden kendi sistemimize geçiş için “Bu Sistemden İslam’a”, “İslam Sancısı”, “İslamlaşma Bilinci”, “İnsana Ulaşmak” ve “Cihat ve Zafer Şartları” kitaplarımızı yazdık.

O şartların içimizde oluşması için de “Aydınlanma Yolu Tasavvuf”, “Tasavvufun Anahtarı”, “Arş Gölgesi” ve “İnançta Kirlenme” isimli kitaplarımızı yazdık. Bütün bunlar meselenin azametini ortaya koyar hiç şüphesiz.

Ne demek istiyoruz?

Batılılaşma ile hesaplaşma sadece bu kitabımızla yapılmamıştır. Saydığımız bütün kitaplar, hatta yazılıp bitmiş olarak bilgisayarımızda duran bir bu kadar, belki daha fazlası kitaplarımız hep “Batılılaşmayla Hesaplaşma” sayılır.

Öyle inanıyorum ki, bu kitaplarımızı anlayarak okuyan bir Müslüman kardeşimiz asla batıcıların küfrüne, tuzağına düşmez ve onlarla gereken mücadeleyi severek veren davasının eri bir mücahit olur. El-hamdu lillah!

Bu listeyi bir de şunun için verdik; az yukarıda konumuzla ilgili beş madde yazdık. Ancak yazdığımız o maddelerde ifade edilen fikrin Kur’an ve sünnetten kaynaklarını, hayatı yaşarken gerçekleştirdiği menfaat ve

maslahatları, insanlığa kazandırdığı sanat ve medeniyeti işte o eserlerde enine boyuna anlattık. Bu sebepten ötürü bundan sonraki konuları biraz hızlı geçerse, gerekçesi işte budur, iyi anlaşılır inşallah. Bu yüzden bu eserlerin bir bütün halinde okunması tavsiye ederiz.

Velhasıl bir oyunun içindeyiz. Oyun Tanzimat ile başlar, II. Meşrutiyet ile devam eder ve Cumhuriyet ile son perde kapanır. Kapandığı anda ortam zifiri karankıktır.

Kavramlardan Korkmuyoruz

Bizim değişim, gelişim, ilerleme gibi kavramlarla bir sorunumuz yoktur. Hatta lügat anlamıyla modernizm ve çağdaşlaşma ile de bir kavgamız yoktur. Bizim itirazımız, bu kavramlara Batının inkarının yüklenmesidir. Yoksa bu sayılanlar, insanla birlikte ilerleyen bir süreci ifade ederler.

Bugün “Türk modernleşmesi” de denilen “Batılılaşma” bambaşka bir anlamın hikayesidir. Çünkü düşünülen, yapılan, yapılmak istenen her şey, İslam toplumunda mevcut olanla çatışma halindedir. Bu nedenle “modernleşme”, İslam medeniyetinin iflasına olduğu kadar, altı yüz yıllık bir devletin ve düzenin tasfiyesine dönüşmektedir. Bize ellerimizle devlet ve medeniyetimizi yıkıp yok etmemiz teklif edilmektedir.

Bu neyin ifadesidir?

Bu, inkarın, küfrün ve Batı’ya teslimiyetin ifadesidir. “Türk modernleşmesi” Batı’dakinin aksine, yukarıdan aşağı gerçekleşir. Sonuçta, yüz yıl gibi kısa bir zamanda İslamî bir yapıdan laik bir devlete geçilmiştir. Osmanlı “batılılaşma” veya “modernleşme”yi “laikleşme” ile bir tutmuş, bunun Batı’da bir gerekliliğin mücadelesi olduğunu görememiştir. Bu sebeple Batılılaşma yönetici ve aydınlar ile halkı birbirinden koparmış, devlet millet çatışmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bundan sonra yöneticiler ve aydınlar Batılılar gibi düşünürken, İslam değerlerini savunan halka hep “gerici,

yobaz, irticacı” gözüyle bakarak onları aşağılamışlardır. Bu karşı karşıya geliş, bitmez tükenmez irtica kavgalarına sebep olmuştur.

Bizde aydın hep derin araştırma ve tefekkürden maalesef uzak kalmıştır. Batı'nın hiçbir kavramı üzerinde yeteri kadar düşünmemiş, onların farklı bir mazisi ve mücadelesi olduğunu görememiştir. Bu yüzden yüzeysel olarak modernleştiği ölçüde topluma yabancılaşmıştır. Bunun farkındadır, ama hiçbir zaman suçlunun farkında olamamıştır. Bizim “batılılaşma irtidattır” sözümüzü de anlayacak kapasitede değildir ne yazık ki.

Cemil Meriç, “İzm 'ler idrakimize giydirilen deli gömlekleridir”¹⁴⁶ demiştir. İzm'lerin anası ise Batılılaşmadır. Biz de bunun için yukarıdan beri ki, “çağımızda büyük ve korkunç bir irtidat yaşanmaktadır” diyoruz. Bu cinnet ve irtidat halinin önüne geçilmek için hastalık iyi teşhis edilmeli ve acilen tedavisi yapılmalıdır.

İslam Medeniyetini Terk

Bizim ümmet olarak son iki üç asırda en büyük derdimiz maalesef budur. “Ben Müslümanım” diyen, belki de bunda samimi olan, ama bilmesi gereken dininin akaid ve fıkhnı bilemediğinden dolayı cahil kalmış bir çok insan, söylediği bir söz, yaptığı bir iş yüzünden, dinden çıkmış gitmiştir, geçmiş bütün ibadetlerini sildirip atmıştır, ama bundan haberi yoktur.

“Efendim, kafir olduğunu bilmiyor ki! Cahil mazurdur” diyene, iki sorumuz vardır:

1- Acaba cahil mi?

---

¹⁴⁶ Cemil Meriç, Bu Ülke, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.81.

2- Gerçekten de öyle olsa bile İslam Ülkesinde yaşayan birisi için bu kadar büyük cehalet özür müdür?

Acaba ne cevap verirler, eğer verebilirlerse, merak ediyoruz doğrusu.

Merakımız da sorumuz da mazur görülsün, zira defalarca karşılaştığımız bir sorun var, böyle bir cahile imanını kurtarmak için uyarı yaptığımızda, çoğu kez size teşekkür edecek yerde, maalesef bir de kızmakta ve aşırılıkla suçlamaktadır. Bu acıtıcı bir yaramız, can yakıcı bir noktamızdır. Yarayı yok saymak, sağlığa zararlıdır. Öyleyse ele alıp tedavi etmekten başka çare yoktur.

Bugün yöneticileri, askerleri, üst düzey bürokratları, üniversiteleri, eğitimcileri, yargı mensupları, sanayicileri ve kısmen halkı ile İslam Medeniyetinden çıkarak Batı Medeniyetine girmeyi benimseyen ve bu değişim ile çağdaş uygarlık düzeyini yakalamaya çalışmaktan dolayı iftihar eden bir ülkede yaşıyoruz. Bunlar, geride kalanlara da bu konuda açıkça baskı yapmaktadırlar. Bu baskıyı kabul etmeyenlerin devletin imkanlarından faydalanamayacağını da bir marifetmiş gibi utanmadan söylemekte ve uygulamaktadırlar. Ne hak ve hukuk, ne sosyal adalet ve eşitlik, ne de özgürlükleri tanımaktadırlar.

Öyle mi değil mi?

Evet öyle!

Peki, hangi medeniyetten çıktık ve hangi medeniyete girdik? Bunda bilinçli miyiz?

Yakalamaya çalıştığımız çağdaş uygarlık düzeyi nedir?

Bunun cevabı bile meselenin ehemmiyetini izaha kafidir.

Evet, İslam medeniyetinden çıktık, batı medeniyetine girdik. Batı, yani inkarcı, maddeci, tanrı tanımaz, dini hayatından şutlanmış batı.

Neden böyle diyoruz?

Çünkü Batıcılık her konuda İslam'a tersdir. İslam Doğu ise, Batı batıdır. Yani garbtir. Yani güneşin battığı yerdir Batı. Avrupadır, Amerikadır. Sonuçta akıl var, mantık var; doğuya ne kadar yaklaşırsan, otomatikman Batıya o kadar uzak kalırsın.

Çağdaş uygarlık düzeyi denilen seviye ise dini bireysel ve toplumsal hayattan dışlamış atmış, tamamen dinden ve maneviyattan kopmuş bir seviyedir. Bir çukur yani. Kafirler, dinden uzak ve Allah'tan bağımsız yaşamaya "özgürlük" diyorlar. Güya "dindarlık" ile insanlar, özgür iradelerini tanrıya verip, gönül rızasıyla "kul" olmuşlardır. Oysa "özgürlük", insanın iradesini kimseye vermemesi, kimseye kul olmamasıdır. Onlara göre dinsizlik, tanrı bile olsa, başkasına kulluktan kurtulmaktır.

Bize göre insan ancak tek olan Allah Teâlâ'nın kulu olmakla özgür olur. Değilse, binlerce ihtiyacını karşılayan binlerce tanrı çıkar karşısına, nimetinin devamı için şükür isteyen ve hangisine kulluk yapacağını şaşırır fırlıdak gibi döndükçe insan.

İnsanın gerçek özgürlüğü biricik Rabbisine kul olmaktan geçer. Sadece Allah'a kul, ondan başka her şeye karşı özgür ve müstağni.

Batı Medeniyetine Giriş

İşte şu soru her zaman karşımıza çıkacaktır: "Neden İslam Medeniyetinden çıktık?"

Ve devam eder: “Neden İslam medeniyetinden çıkıp batı medeniyetine girdik?”

Derken ayrıntı sorular sökün etmektedir peşi peşine:

Neden Müslümanlar olarak İslam medeniyetini bırakıp da Yunan ve Roma Putperestliği ile bozulmuş Hıristiyanlık ve dinsiz materyalizmin karışımı olan Batı Medeniyetini “çağdaş uygarlık düzeyi” diye alarak, kendi hak dinimizi bireysel ve toplumsal hayatımızdan atmayı kabul ettik?

Neden tamamen dinden ve Allah’tan kopuk, dinden ve Allah’tan bağımsız yaşayan, buna da “insanın Allah’a karşı “kulluk” ile kaybettiği bağımsızlığını tekrar kazanması anlamında “özgürlük” diyen, dinsiz, imansız, materyalist, pozitivist, laik, seküler zemin ve çukur seviyeyi “çağdaşlık” diye benimsedik?

Neden?

Hangi zaruretten?

Hangi ihtiyaçtan, hangi gereklilikten?

Kendi medeniyetimize ne olmuştu?

Bizi işgal eden Batılı kafirlere karşı zafer kazandıktan sonra, “İstiklal Marşımızda”:

“Garbın afakını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi bir serhaddim var,
Ulusun, korkma, nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar.”

Dediği o “tek dişi kalmış canavara” neden teslim olduk?

Bunu yapanlar, bütün varlıklarını bu savaşa adanmış aziz millete ve aziz şehitlere, onların arkada bıraktıklarına bunu sordular mı? Millettin fikrini aldılar mı? Bunu halka sunarak seçim veya referandum yaptılar mı?

Hayır!

Neden yapmadılar?

Cevabı çok basit aslında:

Müslüman milletin bu küfrü kabul etmeyeceğini bildikleri için!

Bırakın Müslümanları, azıcık akli olan kimsenin bunu yapması mümkün değildir çünkü!

Birinci Millet Meclisini de “bunu kabul etmez” diye dağıttılar ve o gazilerin çoğunu meclise sokmadılar.

İnsan kendi din ve yaşama biçimi varken, kendine has hayat tarzı varken, kendi öz medeniyeti varken, dostunun din ve yaşama biçimini, hayat tarzını, medeniyet telakkisini bile almaz, bırakın siz düşmanınızı...

Biz ülkemizi işgal eden kafirlerin medeniyet ve hayat tarzlarını neden aldık?

Niye aldık?

Hangi sebepten, hangi gereklilikten aldık?

Mesela Almanlara deseniz ki, “Kendi medeniyetinizi, örf ve adetlerinizi atın, Fransız medeniyetini alın”, döner ve size en azından şöyle söyler: “Manyak mısınız siz?”

Oysa ikisi de aynı kaynaktır, yani batı medeniyetindedir ve örf ve adetleri, yaşam biçimleri birbirine büyük ölçüde benzer. Buna rağmen kabullenmezler.

Peki, yeri geldi, soralım, “siz manyak mıyız?”

“Değiliz” diyorlarsa tekrar soralım:

Öyleyse elinizde muhteşem bir medeniyetiniz varken, onu atıp da elin gavurunun medeniyetini niçin aldınız?

İyi mi Oldu?

Peki, İslam medeniyetinden çıkıp, batı medeniyetine girmekle iyi mi ettiniz?

Allah'a karşı savaş vererek kulluktan kurtulup özgürlüğünüzü kazanmakla neyi elde ettiniz? İyi mi ettiniz?

İslama'a savaş açmakla, şeriatı kaldırmakla, İslamî kılık ve kıyafetleri yasaklayarak Hıristiyan kılık ve kıyaferlerini, kanunlarını, yaşama biçimini almakla hangi meseleyi çözdünüz? İyi mi ettiniz?

Medreseleri kapatarak, tekkeleri kapatarak, cem evlerini kapatarak iyi insan mı yetiştirdiniz? İyi mi ettiniz?

Okullarda dini öğretmeyerek iyi mi ettiniz?

Çarşı pazarda İslamî olan her şeyi yasaklamakla, ona ait görüntüleri “irticaî faaliyet” diyerek ezmele neyi sağladınız? İyi mi ettiniz?

Önce buna iyi düşünerek bir cevap vermemiz gerekiyor. Evet, iyi mi ettiniz?

İyi ettiniz ise, bilerek veya bilmeyerek dinden çıkıp kafir olmalara bir şey dememeniz gerekiyor. Hatta “iyi olmuş” diye sevinmeniz gerekiyor. Öyle mi?

Bu iki soruya “evet, öyle” diyene bir sorumuz daha var.

Ama “galiba iyi etmedik” diye cevap verenlere de can alıcı bir sorumuz daha var.

Her iki kesim de bu soruyu kendi vicdanında iyi düşünerek, bütün şartlanmışlıklarından bağımsız, dürüst ve samimi bir şekilde cevaplamak zorundadır.

Bir zamanlar kafası karışıklar slogan atarcasına demişlerdi ki: “Türk milletindenim, İslam ümmetindenim, batı medeniyetindenim.”

Ey Türk, madem ki İslam ümmetinden ve medeniyetinden bir Müslümanısın, Batı Medeniyetinde ne işin var?

Ne olmuş ki senin medeniyetine?

Neden onu bırakıp da Batılı kafirlerin Medeniyetini aldın?

O zaman Türklüğünü besleyen damarlar kuruyunca, hala Türk kalabilecek misin?

Nerde!

Bakın böyle diyenlere, sonları nereye vardı. Kendilerine ve medeniyetlerine nasıl yabancı, hatta düşman kesildiler.

Nasıl mı düşman kesildiler?

Anlatalım efendim, anlatalım.

Kendine Yabancı Bir Nesil

Kendilerine ve medeniyetlerine yabancılaşma, hatta düşman kesilme gerçeği var ya, işte İslam toplumunda kafirleşmenin, kafir olmanın, irtidatın, dinden dönmenin kaynağı burasıdır. Buraya iyi parmak basın ve bellik koyun.¹⁴⁷

Biz böyle söyledik mi aşırı oluyoruz. Bizi böyle deyince “aşırı Müslüman”, “Fanatik Müslüman”, “Radikal Müslüma”, “Cihatçı Müslüman”, “Siyasal Müslüman”, “Köktendinci Müslüman”, “Fundamentalist Müslüman” diye suçluyor, ayıplıyor ve aşağılıyorlar. Önemli değil, daha evvel de bir sürü isim veya lakabımız vardı hatırlarsanız. Müslümanın adı onların yanında bir zamanlar şunlardı: “yobaz, gerici, tutucu, üfürükçü, muskacı, örümcek kafalı, çember sakallı, takunyalı, tarikatçı, molla, softa, çağdışı, yarasa” vs. vs.

---

¹⁴⁷ Aslında tam da bu konuyu işleyen bir kitabımız var. Henüz basılmadı. Kitabın adı değişmezse “Batı Küfründe Kaybolan Nesiller” olacaktır.

Bırakınız bu katımızda beş para etmez adamların beş para etmez lakırtılarını, ithamları, suçlamalarını ve ayıplamalarını. Umurumuzda değil bu değersiz adamların değersiz lafları.

Şimdi siz ey kendini inkar ederek başkalarının din ve vicdanlarına tahakküm etmek isteyen zavallılar, bırakın “insan hakları” karşısında hiçbir kıymeti olmayan bu boş palavraları da sorumuza cevap verin önce, gerçeği inkar etmeden doğru söyleyin, dediklerimiz yalan mı?

“Yalan” demeye dilleriniz varır mı?

Hayır!

Çünkü söylediklerimiz hayatın içinde bizzat yaşadığımız ve tarihten okuduğumuz aynıyla vaki olan gerçeklerdir.¹⁴⁸

Kafirlerle Tavrımız

İslam, bizim kafirlerle olan ilişkilerimizi, bizimle savaşıyorlar ve savaşmayıp barış içindekiler olanlar olarak iki grupta inceler. Ahmet Özel bu konuyu şöyle açıklar:

Evrensel bir din olarak İslam'ın gerek milletlerarası gerek toplumsal alanda karşılıklı iyi ilişkileri esas aldığı, dini, etnik ve kültürel farklılıklara açık bir toplum yapısı öngördüğü yukarıda belirtilmiş, müslümanlara karşı düşmanca davranışlar içinde bulunmadıkça gayri müslimlerle ilişkilerde barışın esas olduğuna işaret edilmiştir. Batılı bazı araştırmacılar, İslam'a ve müslümanlara düşmanlık besleyen, onların inançlarıyla alay eden, kendilerine karşı savaş açan gayri müslimleri sırdaş tutmaktan ve onlarla İslam toplumu aleyhine sonuç doğuracak

---

¹⁴⁸ Bu bahsi ileride akaid ilmi çerçevesinde adım adım işleyeceğiz. Fakat bu konunun yaşanan canlı örnekleri “Batılılaşma” serisinin her kitabında bulunabileceği gibi, özellikle “Adı Konmamış Savaş” kitabımızda “Olumsuz Örnekler” başlığı altında genişçe işledik, bakılabilir.

yakın ilişkiler kurmaktan müslümanları meneden bazı ayetlerden hareketle İslam'ın gayri müslimlerle dostluk münasebetlerini yasakladığını ileri sürmektedirler.

Ancak bu genelleme doğru olmayıp bazı ayetlerde ve Hz. Peygamber'in uygulamalarında İslam'a düşman olmayanlarla iyi ilişkiler kurmanın yasaklanmadığı görülmektedir (yk. bk.). Bundan dolayı İslam alimleri küfre, küfrün tezahür, işaret ve sembollerine saygı ve buna bağlı bir sevgiye delalet etmeyen her türlü insani ilişkiyi prensip olarak mubah saymışlardır (Karafî. III, 20-21).

Akrabalık münasebetlerini kesmeyi insanlar arasında herhangi bir ayırım yapmadan yasaklayan Kur'an-ı Kerim (en-Nisa 4/ 1: Muhammed 47 / 22). Allah'a ortak koşmaya zorlamaları halinde gayri müslim anne ve babaya itaat etmemeyi isterken yine de onlarla iyi geçinmeyi emretmiştir (Lokman 3 ı 1 ı 5). Esmâ bint Ebü Bekir, müşrik olan annesi yanına geldiğinde onunla görüşüp görüşemeyeceğini sorduğunda Resûlullah annesiyle görüşebileceğini belirtmiş (Buhari, "Edeb", 7-8),

Hız. Ömer de Resûl-i Ekrem'in kendisine hediye ettiği ipekli bir elbiseyi Mekke'de bulunan müşrik kardeşine göndermiştir (Buhari, "Edeb", 9). Hediyeleşmenin karşılıklı sevgiyi artırdığını ve düşmanlıkları giderdiğini belirten Hız. Peygamber'in (e/-Muvat.ta', "Cami'", 4) gayri müslim devlet yöneticilerinden hediye kabul ettiği bilinmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde sıla -i rahimde olduğu gibi komşuya iyilikte bulunmakla ilgili emir ve tavsiyelerinde (en-Nisa 4/36; Müslim, İman", 76-77) genel hüküm ifade ettiğini, müslüman ve gayri müslim bütün insanları kapsadığını ifade eden alimler (Kurtubi, V, 184, 188; İbn Kayyim el-Cevziyye, II, 4 ı 7 -418), Hız. Peygamber ve ashabının bazı uygulamalarını örnek göstererek günlük hayattaki münasebetler çerçevesinde gayri müslim hastaları ziyaret, cenazelerine katılma ve taziye de bulunma, ayrıca evlenme, doğum vb. münasebetlerle onları tebrik etme gibi sosyal

ilişkilerin caiz olduğunu, ancak müslümanın bu ilişkiler sırasında inancını etkileyecek tutum ve davranışlardan sakınması gerektiğini belirtmiş erdir (İbn Kayyim el-Cevziyye, 1, 200-205; Yusuf elKardavi, s. 45-46).

Karşılıklı iyi münasebetlerin teşvik edilerek geniş bir hürriyet ve müsamaha ortamının oluşması sayesinde gayri müslimler, aralarında mezhep farklılığı olan kendi dindaşları içinde bulamadıkları bir güvenle İslam toplumunda yaşamış, ilim, kültür ve sanatın yanında ekonomik alanda da büyük etkinlikler göstermişlerdir.

Müslümanların farklı ilim ve kültür muhitleriyle karşı karşıya geldiği ilk fetihlerin hemen ardından Emeviler ve özellikle Abbasiler devrinde başlatılan tercüme faaliyetlerinde en önemli katkıyı gayri müslim alimler sağlamıştır. Başta tıp, matematik, astronomi, kimya ve metafiziğe dair kitaplar olmak üzere eski Yunan, İran ve Hint kültürüne ait birçok eser onlar sayesinde Arapça'ya kazandırılmış , bu ilim adamları bilhassa yöneticiler katında büyük itibar ve himaye görmüştür.

Gayri müslimlere tanınan inanç hürriyetinin bir gereği olarak kendi aralarında içki ve domuz ticareti yapmaları da serbestti. Ancak semavi dinlerin hepsinde faizin haram olması sebebiyle faizli muamelelerde bulunmaları yasaktı. Bununla beraber para piyasalarına büyük ölçüde gayri müslimler hakimdi ve bazı dönemlerde devlete borç verecek kadar büyük servetler elde etmişlerdi (bk. CEHBEZ).¹⁴⁹

Ama mesele inanç, ibadet, hukuk, ahlak, görgü kuralları, kılık kıyafete gelince, Müslümanların bu konuda kendilerine özel kalmaları, kimseye teşebbüh etmemeleri, taklit ve benzemeye çalışmamaları gerekir. Allah Teâlâ'nın dinini yaşarken asla başka bir dine ve mensuplarına şirin görünme, beğenilme gibi nifak sayılan davranışlara girmemeleri emredilmiştir. Şimdi o konuları görmeye çalışalım.

---

¹⁴⁹ Bkz. DİA. "Gayri Müslim" md. XIII. 423

Neden Kafirlerle Uyduk?

“Osmanlılardan Cumhuriyete Büyük Kırılma” kitabımızda da sorduğumuz bu soruyu, yeri gelince burda da soralım istedik; Batılılaşma, adı üstünde batılıların bir düşüncesidir. Bizim ne dinimize, ne ahlakımıza, ne görgü kurallarımıza, ne hayat tarzımıza, ne de medeniyetimize uymaz. Öyleyse biz, Rabbimiz yasakladığı, haram kıldığı halde, neden kafirlere Uyduk?

Allah Teâlâ'nın kafirlere uymaktan sakındıran ayetleri gayet açıktır:

"Ey müminler, kendilerine kitap verilenlerin bir grubuna uyarsanız, bunlar sizi iman ettikten sonra döndürüp kâfir yaparlar. Allah'ın ayetleri size okunuyorken ve O'nun peygamberi aranızdayken nasıl kâfir olabilirsiniz? Kim Allah'a sımsıkı sarılırsa doğru yola iletilmiş olur."¹⁵⁰

Ehl-i kitap olan Yahudi ve Hıristiyanlara uyup itaat etmek, dünyanın yönetimi hakkındaki kanunlarda onlara başvurmak, din dışı sistemlerini almak, kanunlarında, ilkelerinde ve hayat tarzlarında onları taklit etmek, Allah'ın dininden şüphe etmek anlamına gelmez mi?

İslam'ın yetersizliğini, insan hayatına verecek bir şeyinin olmadığını ifade etmek anlamına gelmez mi? Bu, da sessiz sedasız içte bir yenilgi ve bozgun yaşama, dinden çıkıp küfre düşmek sayılmaz mı?

Ayet çok açık:

"Ey müminler, kendilerine kitap verilenlerin bir grubuna uyarsanız, bunlar sizi iman ettikten sonra döndürüp kâfir yaparlar."

Batılıların bu çağrısına, bugün Batılılaşmaya bir Müslüman nasıl olur da “evet” der?

Müslüman için hiçbir şey; imandan sonra küfre dönmek, Cennet'e girecekken cehenneme düşmek kadar

---

¹⁵⁰ Al-i İmran 3/100-101.

korkunç olamaz. Bir müslümandan bu beklenemez. Ateşten bir çukura girip yanmak, imandan dönmekten daha sevimsizdir hakiki müslümana. Bu, her çağda ve her mekandaki gerçek müslümanların özelliğidir. İşte Ashab-ı Uhdut ve Ashab-ı Kehf, işte Firavunun sihirbazları, işte ashab-ı kiram.

Biz müslümanlar için ilim fıskırtan iki kaynak elimizdedir: Allah'ın kitabı ve Allah'ın Peygamberinin sünneti. Allah'ın kitabı da, Allah elçisinin sünneti de bizim aramızdadır. Bu, bizim için Allah'tan gelen büyük bir nimet ve rahmettir. Bu kitap ve sünnette iman, ibadet, kanunlar, helâllar ve haramlar, ahlak esasları ile beraber yaşama yol ve yöntemleri, devlet, toplum ve medeniyet umdeleri açıklanmıştır. Bunlar, bu büyük nimet ve lütuflar, rahmet ve bereketler bizim elimizde iken, bunları terketmek ve inkarcıların eğri büğrü karanlık yollarına sapmak, aman Allah'ım, ne korkunç bir nankörlük ve sapıklıktır.

Bu nedendir ki ayette geçen bu uyarı, vicdanları derinden yakalayan ve sarsan bir uyarıdır. İçimizi alev alev yakan kavuran bir uyarıdır. Biz bu ikaza kulak vermek zorundayız.

Olacak şey midir Allah aşkına!

Allah'ın ayetleri kendilerine okunduğu, Allah'ın Resulü de aralarında olduğu, iman davetçileri hazır bulunduğu ve iman davası sürdüğü, küfürle iman arasındaki kavşağa karanlıkları yok eden bu ilahî nur konduğu halde, Müslümanlar kafirlerin davetine icabet ederek, Müslüman olduktan sonra tekrar küfre dönecekler!

Aman Allah'ım, bu nasıl oldu? İçimizdeki beyinsizler bunu nasıl Kabul ettiler?

Evet, biz Müslüman idik. Batılı kafirlerin dinini, hukukunu, yaşam biçimini alamazdık. Bu hem dinimize, imanımıza, hem de dünya menfaatimize aykırı idi.

Ama korkunç bir şey oldu! Aramızdan bazıları tarihte bu zamana kadar hiç görülmeyen ve İslam'a göre "dinden çıkma/kafir olma" sayılan bu davete uydu ve ilk defa

Müslümanların kurduğu bir devlet ve hükümet şeriatı atarak kafirlerden kanunlar aldı ve yönetimde tamamen onlara uydu...

Bu nasıl olabilirdi ki?

Ama oldu!

Bu din, tarih, sosyoloji, psikoloji, medeniyet adına mümkün değildi ki?

Ama oldu!

Neden mi olamazdı?

Çünkü biz Müslüman idik ve dinimizden son derece memnun idik. Batılılar öyle istiyor diye dinimizi terk edemedik. Onları dinlerdik, sonra da gereken cevabı verirdik, olur biterdi. Nasıl olur da biz bu teklifi kabul edebilirdik?

Ama oldu!

Olacak iş değildir bu!

Ama oldu!

Biz bunu asla kabul edemedik. Zira bu dinimizi ve kendimizi reddetmek demektir. Bu bizim için bir küfürdür, bir inkardır, bir nankörlüktür ve bir isyandır. Bunu hiçbir zaman yapamayız. Çünkü Allah Teâlâ'nın emri açıktır:

“Ey iman edenler! Eğer Ehl-i Kitaptan bir kısmına uyacak olursanız, iyi bilin ki onlar sizi imanınızdan sonra küfre çevirmek isterler.”¹⁵¹

İşte bu! Onların bu teklifi bizi dinimizden etmek içindir. İsterler ki kendileri gibi kafir olalım. Bu yüzden biz bunu kabul edemedik. Etmiyoruz da.

Ama onlar nasıl kabul ettiler?

Bunu kabul ettiklerine göre ortada iki durum vardır:

1- Ya Allah Teâlâ'nın bu emirlerini bilmiyorlar,

2- Ya da biliyorlar, ama bile bile uymuyorlar.

Bu toplumda yaşayıp da Allah Teâlâ'nın bu emirlerini bilmiyor olamazlar. Peki, Allah Teâlâ'nın yasaklayıcı

---

¹⁵¹ Al-i İmran 3/100.

emirlerini biliyorlarsa acaba neden uymadılar ona? Neden kafirlere uyararak onların kanunlarını kabul ettiler?

Buna göre de ortada iki durum vardır:

1- Ya Allah Teâlâ'nın yasaklayıcı emirlerine iman etmiyor, onlara inanmıyorlardı.

2- Ya da Allah Teâlâ'nın yasaklayıcı emirlerini bilerek dinlemiyor, onlara isyan ediyor, günah işliyorlardı.

Bunun üçüncü bir şıkkı olamaz. Akıl kabul etmez bunu.

Acaba bunlardan hangisidir işin gerçeği?

Bunu tam olarak bilemeyebiliriz. Ancak bildiğimiz bir şey varsa o da bu şıkların her ikisinin de İslam nazarında hoş olmadığıdır.

Yahudi ve Hıristiyanlar, aslında İslam'ı ve onun peygamberini biliyorlardı. Ama hasetlerinden bile bile iman etmedikleri gibi, ona karşı en büyük düşmanlığı da maalesef yine onlar yaptılar. İşte ayet-i kerime:

“Sırf nefislerinden ileri gelen bir kıskançlık sebebiyle, Ehl-i Kitaptan birçok kimse, gerçek kendilerine ayan beyan belli olduktan sonra, sizi imanınızdan uzaklaştırıp kâfir haline çevirmek isterler. Allah bu husustaki emrini bildirinceye kadar affedin ve hoşgörün. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.”¹⁵²

Kıskançlık, İslâm'a ve müslümanlara karşı yahudilerin ve hıristiyanların ruhlarından taşan ve bugün de devam eden kara ve iğrenç bir duygudur. Onların bütün desiseleri, bütün komploları bu duygudan kaynaklanmıştır ve bugün de yaptıkları tüm düşmanlıklar bu duygunun bir sonucudur. Kur'an-ı Kerim onların bu iğrenç duygusunu iyi tanısinlar ve korunsunlar diye müslümanların gözleri önüne seriyor.

Biz bu Yahudi ve Hıristiyanların kin ve nefretle dolu kıskançlıklarını ve İslam'a kurdukları tuzakları hem tarihen biliyoruz, hem de bu gerçekleri Kutsak kitabımız Kur'an'da okuyoruz. Bizim onlara inanmamız mümkün mü?

---

¹⁵² Bakara 2/109.

Fakat Batılılaşma olayları ile imanından edilen nesilleri gördükçe de utançla başımı öne eğiyorum. Ama içimde fırtınalar kopuyor: “Kur’an-ı Kerim’in ayetleri ortada iken bu nasıl olabiliyor? Kur’an şöyle ferman buyururken, evet, bu nasıl olabiliyor?”

“Ey iman edenler! Yahudi ve Hıristiyanları velî edinmeyin. Onlar ancak birbirlerinin velisidirler. Sizden kim onları velî edinirse o da onlardandır. Allah böylesi zalimleri doğru yola iletmez. Kalbinde nifak hastalığı olanların, içlerinden: "Ne olur ne olmaz, başımıza bir felâket gelebilir, şimdiki durumumuz değişebilir, onun için biz tedbirimizi alalım" diyerek, kâfirlerle dost olmak için onların yanına girip girip çıktıklarını görürsün. Umulur ki Allah yakında bir zafer ihsan eder veya kendi tarafından peygamberi vasıtasıyla münafıkların maskelerini düşürme gibi bir başka durum ortaya çıkar da onlar içlerinde gizledikleri bu nifaktan dolayı pişman olurlar.”¹⁵³

“Ey iman edenler! Ne dininizi alay ve eğlence konusu yapan sizden önce, kendilerine ilahî Kitap verilenleri, ne de diğer kâfirleri dost (ve üzerinize idareci) edinmeyin. Mümin iseniz, Allahın bu buyruklarına karşı gelmekten sakının.”¹⁵⁴

Bütün bu ayetlerden sonra soralım, sizce Batılı kafirlerin davetine uymak diye bir şey olabilir mi?

Bu soru anlamsız kalıyor artık. Zira bu oldu bitti.

Peki ama nasıl?

İşte burası çok önemlidir. Bu ve benzeri işler hiç halka sorulmadı, danışılmadı, tam aksine onun adına Meclise giden ve bunu reddedenlere açıktan şöyle söylendi: “Bu işler behemahal olacak. Ama muhtemeldir ki bu arada bazı kelleler gidecek.”

Ne diyelim buna?

Cumhuriyet, demokrasi, laiklik, Batıcılık bu mudur?

---

¹⁵³ Maide 51-52.

¹⁵⁴ Maide 57.

Sonuçta şunu söyleyelim: Müslümanlar, inançlarını, düşüncelerini, hukuk ve ahlâk kurallarını Allah'tan alırlar. Çünkü hayatlarının gayesi budur. Bunun ötesi cahiliyettir, küfürdür.

Buna karşı çıkanlar ve kendilerini bundan alıkoymak isteyenlerle hep savaşır müslümanlar. Çünkü bu hem Müslüman olmanın gereğidir, hem de Allah Teâlâ'nın kanunlarından bu zamana kadar bir zarar görmemişler, aksine hep fayda görmüşler, onun gölgesinde barış ve huzur içinde yaşamışlar, dostlar için iftihar edilecek, düşmanlar için de imrenilecek büyük devletler ve medeniyetler kurmuşlardır.

Bu ümmet insanlığa bu gerçekleri öğretmek için, bu uğurda onlara önderlik yapmak için var olmuş iken, bunun için hep mücadele etmiş, cihat etmişken, şimdi nasıl olur da, kafirler öyle istiyor diye bu çağda bu dinden, bu dinin düşüncesinden, akidesinden, ilkelerinden, ibadetlerinden, yasalarından, güzel huylarından vaz geçebilirler?

Nasıl olur da İslam'a davet ile Allah'a iyi bir kul olarak bağlamak istedikleri kafirlere kendileri itaat ederek Allah Teâlâ'dan kopabilirler?

Nasıl olur da Allah'ın öğrettiği gibi kendilerine önderlik yapmak varken, tutup da kafirlere teslim olabilirler?

Bu ümmetin varoluş amacı, Allah Teâlâ'ya ibadet ve insanlığa önderlik etmektir. Bu görevinden vazgeçtiği an, varlığının ne önemi kalır?

İslam ilim ve kalkınmaya destek verir, asla köstek olmaz. Olmamıştır da. Tarih buna şahittir. Batılıların “ancak dini bırakır da bizim düşüncemize, felsefemize, hukuk ve yaşam biçimimize uyarsanız ilerler, kalkınır, güçlü olursunuz” demeleri boş sözdür, demagojidir.

Neden mi?

Çünkü din ilme, tekniğe, maddi kalkınmaya, yeryüzünün imara mani değildir ki! Aksine din bunların itici gücüdür. Dinin ilme, kalkınmaya, güçlü olmaya engel olan bir yanı yoktur. bilakis en büyük destekçisi ve yardımcısıdır. İşte

ecdamımız nasıl da bu kadar ilim, sanat, kültürde ileri gitmiş, insanları adalet, barış ve huzur içinde yaşatmış, büyük devlet ve medeniyetler kurmuştur!

Kafirlerin şu son yaşananı tek dişi kalmış canavar medeniyeti hariç, bir medeniyetleri mi vardır? Acaba şimdiki bu medeniyeti insanlığa bir yarar getirmiş midir?

İnsanlığa yaptığı zulümler işte ortada. Hala bir cevap veremeyen varsa, gitsin I. ve II. Dünya savaşlarına baksın. Hiroşima'ya, nagazaki'ye sordun. Bosna'ya, Çeçenistan'a, Afganistan'a, Irak'a, Suriye'ye, Yemen'e, Afrika'ya sorsun.

Şimdi Müslümanlar bütün bunları gözardı edip İslam'dan vazgeçecek ve kafirlere uyacak öyle mi? Bu asla mümkün değildir. Çünkü Allah Teâlâ bunu yasaklamıştır.

Bir müslüman için bunca uyarıcı ayet ve onca kafirlerin düşmanlıkları varken, hala “Batılılaşma” adına Batılı kafirlere itaat edip tabi olma varsa, demek ki imanı gibi Allah Teâlâ aklını da almıştır.

Kafirlere Teşebbüh

Teşebbüh, birilerine benzeme, özenme, taklit etme, bu yolda kendini zorlama anlamında Arapça'dan alınma bir kelimedir.

Birisine benzeme, onu örnek alarak taklit etme, ilim, marifet ve sanat yolunda önceleri normal karşılanan ve yadırganmayan, ayıplanmayan, hatta bir zaman için gerekli görülen bir durumdur. Bir kârî, Kur'an'ı Kerîm okurken önce hocasını taklit eder. Bir ses sanatçısı yeni yetişirken bir sevdiği sanatçıyı taklit eder. Ancak yetiştiklerinde kendi tavırlarını ortaya koyabilirler. İnsan yetiştiren bütün sanat dallarında durum böyledir.

Mesela tasavvuf da saf, arı duru bir insan anlamında “sufî” yetiştiren bir ocaktır. Orada da durum farksızdır. Bu

yüzden tasavvuf literatüründe, sûfi, olamadığı halde sûfilere özenen, onları taklit edip onlara benzemeye çalışan kişi demektir. Bu yüzden “Allah, taklidimizi tahkike erdirdin” duası meşhurdur. Samimi olarak evliyaya benzemeye çalışan yenilere, onları örnek almaya çalışanlara. "müşebbih-i muhik" denir. "Bir kavme benzeyen onlardandır" kaidesine göre bunlar da sûfilerden sayılır. Yarın onlarla haşrolur inşallah.

Bu manada “kişi sevdiği ile beraberdir” hadisi meşhurdur. İnsan bir topluluğu severse, amelleri onların seviyesinde olmasa bile, onlardan sayılır ve ahirette de bu sevgi yüzünden beraber olacaklardır. Bu, bizim gibiler için büyük bir müjdedir. Çünkü, Allah Teâlâ’yı sevdiğimiz gibi, “iyilerle beraber olunuz” emrine uyarak yaşayan yaşamayan bütün iyileri seviyoruz. Allah Teâlâ’nın mahşerde onlarla eylemesini umuyoruz.

Burada dikkat edilecek konu, iyi niyet, ihlas ve samimiyettir. Bir de sevmedikleri, beğenmedikleri, imrenmedikleri ve onlar gibi olmayı düşünmedikleri halde sırf bir menfaat sağlamak ve toplumdan saygı görmek için onlara benzeyenler vardır. Bunlar “riya” hastalığına yakalanmış mürailerdir. Eskiler bunlar için "müşebbih-i bâtil" derlerdi.

Burada kadar anlatılanlara göre teşebbüh iki kısımdır:

- 1- Mübah veya memduh olan teşebbüh.
- 2- Mekruh veya haram olan teşebbüh.

Mübah veya Memduh olan benzeşme: İlim, sanat, terbiye ve teknikte taklid ve benzeşmedir. Veya sevdiği bir zatın yürüme, yeme içme, konuşma gibi fiillerini taklit etme, benzemeye çalışmadır.

Asıl dikkat edilmesi gereken teşebbüh, mekruh veya haram olan benzeşmedir. Bu da kafirlere teşebbüh, yani benzemedir. Onların batıl itikat ve amellerini taklit etme, hayat

tarzlarını alma, onlar gibi yaşamaya çabalamadır. Elbette bu teşebbüh, bu benzeşme haramdır, günahtır, vebaldir, sorumluluğu vardır.

Önce mekruh olana bir örnek verelim: Mesela, putperestlere benzeme maksadıyla canlı resimleri içeren duvar halıları, yastıklar ve tablolarla evi donatma veya bu şekilde olan elbise giyme alimlerce mekruh sayılmıştır.

Haram olan teşebbüh/benzeşmeye gelince, Yahûdi, Hristiyan, Budist, Materyalist ve benzeri batıl dinlerin ve ideolojilerin mensuplarına özgü olup, İslâm'ın emirleri ve yasakları ile çatışan hususiyetlerine onlara benzemek. Alkollü içki içmek, ikram etmek, imâl etmek ve ticaretini yapmak gibi. Mesela, putperestlere benzeme olduğundan, evine put koyma, putlarla güya süslemek. Onların kılık ve kıyafetini beğenip giyinmek. Çalgılar eşliğinde namahrem kadın ve erkeklerin dans etmesi.

Hz. Peygamber (s.a.v) mümin olmayan toplumların bayramlarının ve kutsal günlerinin onlar gibi kutlanmasını yasaklamıştır. Zira bu, sosyal bütünlüğün korunması, cemaatin dağılmaması ve dejenere olmaması için gereklidir. Toplumun değerlerine ters düşen yabancı ve zararlı etkilere açılma ve o toplumun kendi değerlerinin zayıflamasına, solmasına ve unutulmasına yol açabilir. Dıştan gelecek zararlı etkilere kendisini kapamayan ferde ve toplum er geç çöker. Bundan dolayı olsa gerek ki, Hz. Muhammed (s.a.v) “Kim bu kavme benzemeye çalışırsa ondandır”¹⁵⁵ buyurmuştur.

---

¹⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, Beyrut 1985,II, 50

Binaenaleyh, inananlar için bir bütün halinde yaşanması gerekli olan İslâm dininin tatbik edilmesi istenen ana prensiplerinden biri de ferdî, ailevî ve sosyal hayatın her bir safhasında batıl din ve ideoloji mensuplarına benzemekten / teşebbühten sakınmaktadır.¹⁵⁶

Müslümanın kendi inançlarına ters düşenlere benzemesi dünyada şahsiyet zafiyetine, gittikçe kendisine ve değerlerine yabancılaşmaya ve karşıt güçlere uşak olmaya sevkedecek; ahirette ise azaba yol açacaktır. Bunun için Müslümanın İslâm'ı öğrenmesi, bid'atlerden kaçınması, haramlardan uzaklaşması, batılperestlerle içli-dışlı olmaktan uzak durması gerekmektedir. Kur'an'ı Kerîmde ve sünnet-i seniyyede Müslümanlarla savaşılan kafirleri sevmeme, onları dost, sırdaş ve idareci edinmeme, batıl emirlerine itaat etmeme, onlara uymama, taklit etmeme konusunda ısrarla emirler vardır.

Başta kılık ve kıyafet konusu olmak üzere bir batılı gibi yaşama biçimi, bugün Batılılaşmanın en büyük alametleri olarak karşımıza çıktığı için üstünde biraz daha duralım istiyorum. Bu alanda Batılılaşmayı incelerken azıcık bahsetmiştik. Şimdi burada hem “Bayram Kutlamaları”, hem de kılık ve kıyafet hakkında biraz daha fazla bilgi sunalım istedik.

Bayram kutlamalarına gelince Hz. Peygamber hicretten sonra, Medine'de kutlanmakta olan Nevruz ve Mihrican bayramlarını kaldırıp yerlerine ramazan ve kurban bayramlarını ikame etmiş (Müsned, III, 103, 235, 250; Ebu Davüd, "Şalat" , 245), müslümanlar da bu bayramları kutlayagelmışlerdir. Buna karşılık gerek Hz. Peygamber

---

¹⁵⁶ Bkz. İbrahim Emiroğlu, Şamil İslam Ansiklopedisi, “Teşebbüh” md.

gerekse Hz. Ebü Bekir devirlerinde gayri müslimlerin kendi bayramlarını kutlarnalarına müdahale edilmemiştir.

Müslümanların gayri müslimlerin dini özellik taşıyan bayramlarına katılmaları ve bu vesile ile kendilerine hediye vermeleri ise onların inancını, inançlarının bazı tezahür ve sembollerini kabul ve onaylama anlamına geleceğinden caiz görülmemiştir. "Bir topluma benzerneye çalışan kimse o toplumdandır" mealindeki hadis (Müsned, II, 92; Ebü Davüd, "Libas", 4), gayri müslimlerin inançları nın gereği ve ifadesi olan, onları başkalarından ayıran davranışları. kılık ve kıyafeti müslümanlara yasaklamıştır.

Kutlamalar sırasında İslam hukuk ve ahlakına aykırı fiillerin işlenmesi de bayramlara katılma yasağını gerektiren bir başka sebeptir (İbnü'l-Hac el-Abderf, II, 46- 54; İbn Müflih el-Makdisi, III, 431-432; İbn Kayyim el-Cevziyye, 1, 205-206; Mv.F, XII, 7-9).

Dini yasağa rağmen bu kutlamalardaki zevk ve eğlence özelliğinin cazibesıyla bazı müslümanların, hatta halife ve yöneticilerin gayri müslimlerin bayramlarına katıldıkları. hediye alıp verdikleri görülmektedir (Kasım Abduh, Ehlü'z Zimme, s. 120-127, 151-165; a.mlf., Di rasat, s. 93-114; Sellam Mahmud Sellam, s. 218-221; Tevfik Sultan el-Yüzbeki, s. 363, 372-373; Öztürk, s. 139-156) Kutlarnalara katılma yanında günlük iliş kiler çerçevesinde edinilen bir kısım hıristiyan ve yahudi adetlerinin bazı müslüman halk çevrelerinde yaygınlık kazanması da dini hassasiyet ve yaşayıştaki yozlaşmanın bir göstergesi olarak fakihler tarafından şiddetle tenkit edilmiştir (İbn Teymiyye, s. 180-232; İbnü'l-Hac elAbderf, II, 48-54)¹⁵⁷

İslâmiyet'in zuhûru sırasında mevcut dinî grupların kendilerine has kıyafetlerinin bulunduğu ve günlük hayatta bu grupların birbirlerinden ayırt edilmelerinde kıyafetlerin büyük önem taşıdığı bilinmektedir. Hz. Peygamber, müslümanların

---

¹⁵⁷ Bkz. DİA. "Gayri Müslim" md. XIII. 423

kılık kıyafette diğer gruplara benzemesini yasaklamıştır (Müsned, II, 92; Ebû Dâvûd, “Libâs”, 4).

Hadislerde yer alan bilgilere göre Hz. Peygamber müslümanlara, dış görünüşleri bakımından müşriklerle Mecûsîler’e benzemeyip farklı bir görüntü sergilemelerini ve sakallarını bırakıp bıyıklarını kısaltmalarını emretmiş (Buhârî, “Libâs”, 64; Müslim, “Fahâret”, 54-55), gayri müslimlere benzemeye çalışanların müslüman kabul edilmeyeceğini söylemiş, kişinin benzemeye çalıştığı topluluktan sayılacağını bildirmiş, ayrıca müslümanların kıyafetiyle müşriklerin kıyafetleri arasında fark bulunması gerektiğini vurgulamıştır (Müsned, II, 50; Tirmizî, “Libâs”, 20, 42; Ebû Dâvûd, “Libâs”, 4).

Bununla birlikte Resûl-i Ekrem zamanında gayri müslimlerin belli kıyafetleri kullanmaya mecbur tutulduğuna dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Esasen buna ihtiyaç da duyulmamıştır. Hz. Ebû Bekir devrinde muhtemelen yeni fethedilen yerlerdeki halkın fâtilhlerin kıyafetlerine özenmesi üzerine Hâlid b. Velid’in Hîre halkıyla yaptığı antlaşmada, savaş kıyafeti kullanmamaları ve müslümanlara benzememeleri şartıyla istedikleri elbiseleri giyebilecekleri belirtilmiş (Muhammed Hamîdullah, s. 280-281 [nr. 291]), Hz. Ömer de Azerbaycan cephesinde bulunan Utbe b. Ferkad’a gönderdiği talimatta putperest halkın kıyafetini kullanmaktan sakınmalarını emretmişti (a.g.e., s. 458, [nr. 339/E]).

Ebû Hanîfe döneminden itibaren insanların taşıdıkları kıyafetlere göre müslüman veya kâfir olarak adlandırılabilceğine hükmedilmiştir (el-ÔÂlim ve’l-müteÔallim, s. 29; İbn Fûrek, s. 183, 185; Teftâzânî, II, 268).

Zünnar yanında dinî alâmet olan diğer kâfir kıyafetlerinden birini icbar altında bulunmadığı halde kendi isteğiyle giyen müslümanların kâfir sayılıp sayılmayacağı konusu tartışılmış ve bu konuda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır.

1. Zaruret olmadan isteyerek ve özenerek kâfirlere ait dinî alâmet sayılan bir kıyafeti giyen veya simgeyi takan kişi kâfir olur. Çünkü Hz. Peygamber kâfirlere benzemeyi yasaklamış ve onlara benzeyenlerin kâfir olacağını bildirmiştir. Bu hüküm geneldir ve kıyafetleri de kapsar, ashabın görüşü de budur (Takıyyüddin İbn Teymiyye, s. 12-17, 80-85, 129-131). Canını ve malını korumak amacıyla gayri müslim kıyafetlerini giyen kişinin kâfir sayılmayacağı konusunda ise şüphe yoktur. Kıyafet, insanın bağlandığı dinin ve benimsediği dünya görüşünün bir alâmeti olduğundan müslümanlar ancak Resûl-i Ekrem'in, ashabın ve din âlimlerinin belirlediği kıyafetleri giyebilir. Selefiyye'ye bağlı âlimlerle bir kısım Sünnî kelâmcıları bu görüştedir (İbn Kayyim el-Cevziyye, Şerhu'ş-Şürûti'l-Ömeriyye, s. 81-85; Teftâzânî, II, 267-268).

2. Gayri müslimlerin dinî inançlarını benimsemedikçe zünnar, aselî, giyâr takan ve şapka giyen yahut onların dinî simgelerini kullanan kişi kâfir olmaz. Zira bu kıyafetleri kullanan bir müslüman kelime-i şehâdeti diliyle söyleyip kalbiyle tasdik etmekte, Allah'ı ve Hz. Peygamber'i sevmektedir; müslüman kabul edilmek için bunlar yeterlidir. Kur'an ve Sünnet'te tesettürü gerçekleştirme şartı dışında giyilmesi emredilen veya yasaklanan kıyafetlerle ilgili açık bir hüküm yoktur. İslâm öncesinde Araplar'ın giydiği kıyafetleri daha sonra müslümanların da giymeye devam etmesi bunun açık delilidir (İbn Kayyim el-Cevziyye, Şerhu'ş-Şürûti'l-Ömeriyye, s. 96-97).

Resûl-i Ekrem'in müslümanlara gayri müslimlerininkine benzeyen kıyafetler giymeyi yasaklaması müslümanların birbirini tanıması amacına yönelik olmalıdır.¹⁵⁸

Netice itibarıyla bu konuda Batılılaşmanın ne cinayetlere sebep olduğu, zaten geçmişte yazılmıştı. Şimdi başımızı ellerimizin arasına alarak düşünelim, şu sokaklardan

---

¹⁵⁸ Bkz. Yusuf Şevki Yavuz, DİA. Zünnar, XXXIV. 573.

akıp giden insanların kılık kıyafetlerine bir bakınız, İslam ile ne kadar bir alakaları kalmıştır? Hiç şüphesiz bunlara sorduğumuzda çoğunlukla Müslüman olduklarını söyleyeceklerdir. Tamam ama bu nasıl bir çelişkidir ve bu hale nasıl geldik?

Evet, çok kuvvetli bir bilinçle, Batılılaşma ile hesaplaşmamız gerekmektedir.

İslam Suç Oldu

Daha bitmedi. Yeni sorular soracağız. Bizde soru çok. Bu bolluktan övünmüyoruz. Keşke olmasaydı da sormasaydık. Fakat şimdi cevap verin bakalım: Size göre bu ülkede en büyük tehdit ve tehlike, en birinci sorun nedir?

Seksen yıldır yeri göğü inlettikleri o meşhur kelime ile “irtica” diyeceklerdir.

Peki, “irtica” nedir?

Kıvırmayın! Kem küm etmeyin!

İrtica “İslam Dininin” ta kendisidir değil mi?

“Gerici, yobaz, mürteci vs.” de Müslümanın ta kendisidir, öyle değil mi?

Bu ayıp size yeter!

Evet, onlara göre, Batı medeniyetine girmekle ülkedeki bütün kurum ve kuruluşlarını kaldırdıkları ve her şeyi ile yasakladıkları İslam’ı, bütün bütün yok etmek istedikleri İslam’ı yeniden gündemlerine alan, onu öğrenmeye ve yaşamaya çalışan her kişi mürteci, her faaliyet de irticadır.

Ve bu anlamda yeniden İslam’a dönüş, yeniden dini yaşayış, onlara göre, ülke için en büyük tehlikedir.

Bu o kadar açık seçik bir çıplak gerçektir ki, muhafazakar demokrat diye kendini tanıtan, dinci olmadığını, dinsel milliyetçiliğe karşı olduğunu, şariat getirme çabalarının

olmadığını, laikliği kabul ettiklerini her fırsatta söyleyen, üstelik AB girmek için çalışıp didinen bir partinin iktidara geldiği ilk günden beri, asker, yargı, üniversite ile bir kısım medya ve sanayiciler el ele vererek darbe teşebbüsüne geçmişler. İşte mahkemelerde hesap veriyorlar.

Maksatları dincilerden devleti kurtarmakmış.

Yalan mı bu?

İşte bütün darbelerin gerekçesi!

İşte 28 Şubat Post Modern Darbesi'nin gerekçesi!

Daha sayalım mı?

Bu insanlar bu hale nasıl geldiler?

Bu insanlar bu vatanda, sıksan şehit kanı fişkıracak bu vatanda, “Bu ezanlar ki şehadetleri dinin temeli / Ebedi yurdumun üstünde benim inlemeli” diyerek İslam için şehit oldukları bu vatanda, şehitler ölüp giderken vasiyet edercesine “Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın” diyerek şehit olduğu bu vatanda, bu batının alçaklarını “aziz” bilip de kendi insanına söven bu zavallılar, hangi düşünce ile, hangi felsefe ile, hangi sistem ile bu hale geldiler?

Batılılaşma ile...

Batılılaşma hareketleri başından beri İslam'a düşmandı ve sistemi ele geçirince de ona savaş açtı. Onun devletini, yönetimini, hukukunu, eğitimini, kılık kıyafetini, kitabını ve yazısını yasakladı, insanına hayat hakkı tanımadı.

Katilimiz Batıdır. Bizi dinden imandan eden, kültür, tarih ve medeniyetimizden eden Batılılaşma düşüncesidir.

Bu yüzden bir Müslüman olarak Batılılaşmaya karşıyız. Bunu bize dayatanlara düşmanız.

“Ben de Müslümanım” diyen herkesten aynı tepkiyi bekliyoruz.

“Ben de Müslümanım” dediği halde İslam düşmanlarının yanında Müslümanların aleyhine çalışan münafıkları kafirlerden ayrı tutmuyoruz. Onlara da düşmanız.

“Ben de Müslümanım” diyen, ama Müslümanların aleyhine çalışan münafıkları ve kafirleri tanımayan, bu cehaletleri sebebiyle onların safında bulunan cahil Müslümanları da kuvvetlice uyarıyoruz. Onları kendimizden ayrı tutmuyoruz, ama verdikleri acıya hangi bir katlanırız, bilemem.

Onları yuvalarına davet ediyoruz.

Şimdi bu yazdıklarımızı da aşırı bulanlar çıkacaktır. Kendilerince haklıdırlar ve bizim bu şiddetimizi bir türlü anlamamaktadırlar. Şaşkındırlar.

Biz onları anlıyoruz. Bizi anlamadıklarının sebebi çok açıktır: onlar İslam’ı bilmiyorlar, anlamıyorlar. Sorun orada.

Bu Batılılaşma’nın en büyük tahribatlarından birisi de budur. Adam dinini bilmiyor ve söylem ve eylemleri kendisini çoktan dinden çıkarmış, kafir etmiş, ama cahilin haberi yok. Cahildir, nerden bilecek. Yazık ki bilmediğini de bilmiyor. Bizim gibi iyi niyetli ona yardım etmek istediği zaman, teşekkür edecek yerde düşman oluyor. Bizim onlara müsamamız bu yüzden.

Evet, buradan da anlaşılıyor ki her “Ben de Müslümanım” diyen, gerçekte “Müslüman” değildir. Mesele gayet açık. İsterseniz biraz daha açabiliriz:

Her Müslüman “Müslüman” mı?

Başlık şöyle de olabilirdi: “Her “Müslüman’ım” Diyen “Müslüman” mı?”

Ne dersiniz?

Etrafınıza şöyle bir bakınız, sonra da bu soruyu kendinize tekrar sorunuz: Her “Müslüman’ım” diyen gerçekten de “Müslüman” mı?”

İsterseniz sorularla konuyu açarak yardımcı olalım. Adam “ben Müslümanım” diyor. Ama “gençlerin namaz kılması, kadınların örtünmesi, imam hatip okullarının ve Kur’an Kurslarının çoğalması ülke için en büyük sorun, en büyük tehlikedir” diyor. “Bu sorunu halletmeden bunalımdan çıkış yok” diyor.

Sizce bu adam Müslüman mı?

Yine adam kalkmış, “Başı kapalı olanlara okullar ve devlet daireleri yasalansın” diyor. “Üniversitede başımı örtün diyelim ama ya bu mezun olunca ne yapacak? İşsiz mi kalacak? Hayır! Kamuda görev alacak. Orda başımı açacak mı? hayır! al sana sorun” diyor.

Sizce bu adam Müslüman mı?

Bir Türü “yahu dinin emri ise, ona kimse karışamaz. Din ve vicdan özgürlüğü de bunu gerektirir. Bu onun bir insan olarak en doğal hakkıdır” diyemiyor. Bunu Batılı kafir diyor, Batılı kafiri taklit eden Batıcı diyemiyor. İşte gerçek ile sahte taklidin farkı.

Peki bu adam tesettür ayetlerini bilmiyor mu? Yoksa biliyor da inkar mı ediyor?

Eğer öyle ise, ayeti inkar insanı kafir etmez mi?

Elbette eder.

Siz söyleyin, şimdi bu adam Müslüman mı?

Yok, inkar etmiyor ama aşağılıyor, kötülüyor, çirkin görüyorsa, bu da insanı dinden çıkarır, kafir eder. Yukarıda bununla ilgili bilgiler vermiş, imanın Allah katında sahih/geçerli olması için gerekli şartları yazmıştık.

Bu da değilse, peki ne?

Bu Müslüman Müslümanlığa neden karşı çıkıyor?

Neden?

Yok, “İslam’da böyle bir emir yoktur” diyorsa, bu da affedilmez bir cehalettir. Çünkü gündemden düşmeyen bir konudur. Derhal araştırıp öğrenmesi gerekir. Burası İslam yurdu. İslam’a dair bilgiyi nerde ararsa kolayca bulur.

Mesela sorsun Diyanete. Diyanet tesettürün farz olduğunu daha baştan fetvasını vermiştir.

Şimdi soralım, bilmiyordun öğrendin. Fikrinden vaz geçtin mi?

Hayır!

Neden?

!...

Hiç kaçamak yok. Bu Allah Teala’nın emri ise, ki öyledir, bu emri inkar etmek küfürdür.

Bunu beğenmemek, tahkir etmek, çirkin görmek, çağdışı bulmak, öyle yapanları sevmemek de küfürdür. Peki bu küfrü hiç aldırış etmeden devam ettirmek neyin alametidir?

Yukarıda verilen bilgiler ışığında bunun hükmü nedir?

Siz söyleyin, şimdi bu adam sizce Müslüman mıdır?

Örnekleri çoğaltabilirsiniz.

Adam içki yasağını beğenmiyor, kumar yasağını beğenmiyor, zinayı suç saymıyor. “Bunlar İslam’ın kesin emridir” denildiğinde “hangi çağda yaşıyoruz” diyor. Bu inkardan veya aşığılıdan ve beğenmemeden başka ne manaya gelir?

Siz söyleyin, şimdi bu adam Müslüman mıdır?

Sokakta yürüyen kızın gösterdiği yerler, Necip Fazıl’ın deyimiyle “kefen bezine mahrem”dir. Kendisine “sen de Müslümansın, yazıktır sana, bu güzel yüzler, bu endamlı beden

cehennemde yanmasın” dendiğinde cevap belli: “hangi çağda yaşıyoruz?! Tesettüre gireyim de öcü mü olayım?!..”

Bu inkar mıdır, çirkin görme midir, aşığılama mıdır, gıcık kapma mıdır?

Bunlardan hangisi olursa olsun, imanı götürdüğü açıktır. Siz söyleyin, şimdi bu bayan Müslüman mıdır?

“Namaz işten kaytarmaya sebepmiş. Oruç verimi düşürüyormuş. Hac, paraları Araplara yedirmek oluyormuş...”
Bunu bir Müslüman nasıl söyleyebilir?

“Faiz haram” diyecek olursun, “Faizsiz ekonomi olmaz” cevabı cebinde hazırır hemen.

Siz söyleyin, şimdi bunu söyleyen Müslüman mıdır?

“Bir eş ile yetinmek tavsiye edilmiş ama erkekler isterler veya gerek görürlerse dörde kadar da evlenebilirler” dersin, dünyayı başına yıkarlar. Hatta soru hazırır: “Kadınlar niye dört kocayla evlenemiyorlar? Onlar da dörde kadar evlensinler mi?”

Bu inkar mıdır, çirkin görme ve aşığılama ve hakaret midir? Değilse nedir?

Siz söyleyin, şimdi bunu söyleyen Müslüman mıdır?

“Kadının mirasta erkeğe göre yarım alması, kanına karşı işlenmiş zulüm imiş.”

Peki, -haşa- bu zulmü kim koymuş? Allah Teala zalim mi oluyor buna göre?

Siz söyleyin, şimdi bunu söyleyen Müslüman mıdır?

Zaten İslam devleti, hilafet hiç tartışılmaz oldu. Sanki laiklik ve demokrasi iman şartı. “Siyasal İslam” bir öcü sanki.

Siz söyleyin, şimdi bunu söyleyen Müslüman mıdır?

Adam gavur gördü mü sevinçten dört köşe, sakallı, sarıklı bir Müslüman gördü mü, suratı bir karış asılmış, mahkeme duvarı gibi.

İslam birliği gericiлик, Avrupa birliği ilericiлик.

Bir yere birisi tayin olsa koşa koşa gidip hanımına bakmalar, “acaba başı örtülü mü?” diye...

Dindarların adı “mürteci, gerici, yobaz, tutucu, dinci, aşırı dinci, kökten dinci, fundamantalist, tarikatçı, örümcek kafalı, çember sakallı, sofu, molla, takunyalı, öcü...”

Ve daha neler neler....

Din dışı yaşadı mı çağdaş, ilerici, aydın, uygar...

Siz söyleyin, şimdi bunu söyleyen Müslüman mıdır?

Evet, çok komik olan da budur zaten: Bütün bunların muhatabı sıkıştı mı “ben de Müslümanım” diyor.

Acaba?

Ciddi misin?

Müslüman olmak neyi ifade ediyor, bunu biliyor musun?

Her neyse, sadede gelelim; nerden geldi bu küfür, bu nifak ve bu cehalet?

Batılılaşmadan.

Öyleyse Batılılaşma, İslam toplumlarındaki irtidatın, dinden dönmenin, kafirleşmenin kaynağıdır.

şimdi onu biraz daha yakından görelim isterseniz.

SONSÖZ

Nihayet kitabımızın sonuna geldik. Gönlümüzden geçen üçyüz sayfalık bir kitaptı. Bu yüzden elimizdeki yazıları bazen kısalttık, bazen tamamen bıraktık, yine de hedefimizi epeyce aştık.

Aslında “Batılılaşma” konusu yakın tarihimizde hep gündemde kalmıştır. Çünkü ülkemiz hala arkasında halk olmayan bu mecburi, bu zorlama, bu cebir ve şiddete dayalı dayatma mahsulü Batıcı devrimlerin, bu milletimizi “İslam Medeniyeti”nden “Batı Uygarlığı”na dönüştürmek isteyen değişimlerin, bu inkar ve asimilasyonların sancısını çekmektedir. Yaşadığımız onca darbelerin ve onların getirdiği idam, tutuklama, işkence, sürgün ve benzeri değişik türlerde cezalandırmaların altında yatan gerekçeler de aynıdır.

Konu üzerinde geçmişte ve günümüzde tarih, hukuk, idare, iktisat, eğitim, din ve sosyoloji açısından çok çalışmalar yapılmıştır. Bizim de geçmişte yayınladığımız “Osmanlıdan Cumhuriyete Büyük Kırılma”, “Sistem ve Şeriat”, “Laiklik Sorgulaması”, “Adı Konmamış Savaş – Son Haçlı Savaşları-“ kitaplarımız da yine aynı konu işlenmiştir. Bu kitaplar “Batılılaşma Serisi” diye isimlendirilebilir.

Yaklaşık üç yüz yıllık bir macera olan Batılılaşma ile ilgili ülkede oluşan görüşleri en son üç maddede özetleyebiliriz:

1- Muasır Medeniyet' seviyesine çıkmak gerekir. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için Batılı evrensel değerler alınmalıdır. Her şeyin iyisi Batı'dadır, İslam dini buna engel olmaktadır. Halk Batılılaşmayı istemese de cehalet ve gericiliğine saymalı ve ona kendi iyiliği için Batı Medeniyeti bütün kurum ve kuramları ile zorla da olsa uygulanmalıdır. Bu aşamada devletin rutin dışına çıkarak bazı hukuk ihlalleri yapması hoş karşılanmalıdır.

2- Batı kültürü taklittir. Taklit yerine Batılılaşma ile Türk kültür ve değerlerini uzlaştırmak gerekir. Batı'nın tekniğini, bilimini ve demokratik laiklik düşüncesini halkımız için faydalı görüp alırız. İslam buna engel değildir. Sonuçta Doğu-Batı sentezi yapmak zorundayız.

3- Tanzimat'tan beri Batılılaşma adına yapılan devrimlerin hepsi de özü anlamadan yapılan kabuk devrimlerdir ve sahtedir. Üstelik halka zorla, cebir ve şiddetle dayatılmıştır. En büyük özelliği laikliktir. Laiklik, İslam Şariatını reddettiği için, dinsizliktir. Bu yüzden Cumhuriyet devri, temel insan haklarına aykırı düşen bir diktatörlüktür. Kaldı ki Batılılaşmak adı altında Batıdan ilim ve teknik yerine ahlaksızlık, sapıklık ve sefahat alınmıştır. Bizim dinimiz, hayat tarzımız ve kültürümüz İslam'dır. İslam Medeniyeti ile Batı Medeniyeti birbirinden ayrı, farklı ve aykırıdır. Batı zalimdir, sömürücüdür. Örnek alınmaya değmez.

Cumhuriyeti kuran kadro ve takipçileri birinci görüştedirler. Onların pozitivist, tanrı tanımaz, kendi din, kültür ve medeniyetine düşman Milli Eğitim tezgahından geçen cahil aydın ve genel halk kitlesi ikinci görüştedir. Bu görüşün argümanları temelsiz, İslam açısından da yanlıştır. Üçüncü görüş ise bu sistemde her nasılsa resmi ideoloji

belasından kurtularak kendi dinini, kültürünü, tarih ve medeniyetini doğru öğrenebilmiş Müslümanların görüşüdür.

Tarihimizde gördüğümüz en büyük kırılma, en zorlu felaket, en büyük sosyal deprem, Moğol istilası ve Haçlı savaşlarından sonra yaşadığımız en acı musibet olan Batılılaşmanın İslam coğrafyasını maddî ve manevî olarak cayır cayır yakmasından sonra yaşanan yoğun felaketleri gören Müslümanlardan bir çok alim, mütefekkir ve hareket adamı, mesela bu ülkede Bediuzzaman Said Nursî, Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl, Sezai Karakoç, Hayrettin Karaman, Mısır'da Hasan el-Benna, Seyyit Kutup, Muhammed Kutup, Yusuf Kardavî, Hindistan'da Seyyid Ali en-Nedvî, Muhammed Hamidullah, Pakistan'da Mevdudî ve benzerleri ittifakla şunu söylerler:

“Biz Müslümanlar için çağın en büyük ve en öncelikli meselesi, imanı kurtarma ve koruma meselesidir.”

Evet, önce iman. Ancak ondan sonra gelen meselemizdir yaşadığımız topluma İslam'ı hakim kılma davamız, çabamız, cihadımız. Daha sonra da onu bütün dünyaya tanıtmaya, öğretmeye, yaymaya ve üstün kılma, hakimiyetini sağlama davamız. Yani bizim varoluş amacımız, meselelerin meselesi, önce sahih bir iman, sonra delil ve hikmetleri ile ilim, sonra ihlas ve samimiyetle amel, en sonunda da bütün bir insanlığa tebliğ, davet, irşat. Bizim “cihat” dediğimizde de kasdımız budur.

Bu öncelikleri tesbit çok doğrudur. Birçok insanın cehaletine kurban gittiği ve kendini Müslüman sansa da dinden çıkıp küfre düştüğü hakikati, maalesef gözlerimizin önünde cereyan eden acı bir gerçektir. Ne var ki İslam vatanında yaşadığı halde bu noktada bilgisiz kalarak cahil olmak, çeşme başında susuzluk çekmek gibi anlamsız, hatta ahmakça bir durum olduğundan, mazeret olarak kabul edilmez. Kitabımızın sonunda buna da yeteri kadar dikkat çektik hamdolsun.

“Batılılaşma” başlığı altında küfür ateşinin doğrudan “kafirlik” olarak değil de vahyi inkar eden laiklik, sekülerizm, çağdaşlaşma, modernleşme, aydınlanma, bireyin özgürlüğü, bilimsellik, rasyonalizm, nasyonalizm, pozitivism, materyalizm, demokrasi, liberalizm, komünizm, sosyalizm, faşizm, kapitalizm, karma ekonomi vb. gibi Batı Kültürünün ürettiği çağdaş kavramlar, düşünceler, akımlar, sistemler aracılığıyla İslam Alemini cayır cayır yaktığı bir zamanda, Müslümanların, özellikle de Müslüman alim ve aydınların bir itfaiyeci gibi İslam ile bu manevî yangından insanları kurtarmaya çabalaması, bir nevi Peygamber görevini yüklenmeleri demektir. Elbette görev kadar sevapları da büyüktür. Evet, bu iş hayatî derecede çok önemli olduğu kadar, aynı zamanda çok sevaplı, çok faziletli ve de bol mükafatlı bir iştir.

Bu işi yapanların kıymetleri ve dahi ücretleri de, imanda, sevgide, merhamette, davette, amel ve cihatta beraber olmaları sebebiyle - Allah bilir ya - ahirette peygamberlerle beraber, veya onlara çok yakın olacaktır inşallah. Bu konuda ayetler, hadisler, selefın sözleri ve daha geniş bilgi ve açıklamalar için “Alimin Önderliği” kitabımıza bakılabilir.

Evet, gerçekten de bu zamanlar, İslam toplumlarında Müslümanların Batı uygarlığının baskısı ile bilerek veya bilmeyerek kafirleşme sürecine girip imanlarını kaybettikleri zor zamanlardır. Fakat aynı zamanda tam da sağlam bir imanla fedakarca dik durmanın ve az da olsa ihlaslı, samimi salih ameller ile Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmanın çok kolay, kıymetli ve mümkün olduğu zamanlardır. Başka bir deyişle, az amelle çok sevaplar kazanmanın ve kestirmeden velayet imkanının zamanlarıdır bu zamanlar.

Zoru, birlikte hareket etmekle kolay kılmaya ne dersiniz?

Bu soruya hep beraber “varız” dememiz gerekir herhalde. Birlik ve beraberlik içinde olmamız gerekir İslam yolunda.

Böyle olursa ne âlâ. Yok olmazsa, “kim var?” diye sağa sola baktığımızda kimsesizliğin boğucu girdabına düşmeden, yalnızlığın verdiği sıkıntı ile ye’se düşmeden, mahzun olup umutları kırmamak adına merakıyla dahi olsa etrafa hiç bakmadan, “hasbünallah” diyerek ihlas ve samimiyetle yola devam zamanıdır. Unutmamalıyız ki ahir ömrümüzde yalnız ölecek, kabre yalnız girecek, mahşere yalnız kalkacak, hesabı yalnız vereceğiz.

Bu kitap imanın kıymetini bilip onu koruma ve kalbe düşen kirlerden, paslardan ve bilip bilmeden düşülen inkardan arındırma sorumluluğunu kavramada daha önce yazılan kitaplara, çağımızda bize gelen küfür kasırgalarının “Baticılık/Batılılaşma” adı altında yön ve yöntemini belirlemede bir hizmet ifa eder de insanımıza faydalı olursa, başarılı olmuş demektir. Ancak kabul etmek gerekir ki bu derin bir koudur. Bu yüzden elbette eksliğimiz gediğimiz çoktur. Rabbimiz hatalarımızı, kusurlarımızı af etsin. Değerli okuyucularımız da memnuniyetle karşılayacağımız eleştirilerini sunarlarsa, kitabımız daha da zenginleşecek demektir, teşekkür ile karşılız.

Bizim yegane amacımız, Yüce Rabbimizi ve biricik dinimizi iyi öğrenip insanlara öğretmek, onların imanlarını ve ubudiyetlerini güzelce ifa etmelerine yazılı ve sözlü olarak sebep, vesile ve yardımcı olmaktır. Bu vesile ile esere emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunarız.

Tevfik ve hidayet Allah Teâlâ'dandır. Ondan rızasını dileriz. Bize düşen yolunda olmaya çalışmak ve her hâl-ü kârda O'na hamdetmektir.

KAYNAKLAR

Ahmed b. Hanbel, Müsned 1-6. Çağrı Yay. İst. 1982

Ahmed Naim, Miras Kamil Sahih-i Buhari Muhtasarı

Tecrid-i Sarih Tercümesi 1-12 D.İ.B Yay. Ankara 1976

Akseki, Ahmed Hamdi, -İslam Dini, D.İ.B Yay. Ankara 1976

Akseki, Ahmed Hamdi, İslam (neşre hazırlayan: Hasan Tahsin Feyizli) Nur Yay. Ankara 1981.

Aydın Ali Arslan, İslam İnançları, (Tevhid Ve İlm-i Kelam), Gonca Yayınları. Ankara 1984.

Bağcı Rıza, Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve Modern Türk Edebiyatına Tesirleri.

Başgil Ali Fuat, İlimin Işığında Günün Meseleleri, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1960.

Altuntaş Halil, İslam'da Din Hürriyetinin Temelleri, <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/default.asp> (05 Kasım 2007)

Beriş, Hamit Emrah, Avrupa Birliği Üyeliği Ya Da Türk Siyasetinde Demokratikleşme Eğilimleri, Gazi Üniversitesi İktisadî Ve İdarî Bilimler Fakültesi 7/1.(2005).

Berkes, Niyazi; Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2002.

Berkes, Niyazi; Türkiye'de Çağdaşlaşma, YKY, İstanbul, 2004.

Berki Ali Himmet, Keskiöğlu Osman. Hatem'ül Enbiya Hz. Muhammed ve hayatı. D.İ.B Yay. Ankara 1986

Berki Ali Himmet, Açıklamalı Mecelle, Hikmet Yay. İst. 1978

Bilmen Ömer Nasuhi. - Hukuk-u İslamiyye Ve İstılahat-ı Fıkhiyye Kamusu, I-VIII. Bilmen y. İst. 1967

Bilmen Ömer Nasuhi, -Muvazzaf ilm-i Kelam. Yeni Matbaa İst. 1959

Bilmen Ömer Nasuhi, Kur'm-ı Kerim Türkçe meal-i Alisi ve Tefsiri 1-8 Bilmen Yay. İst. Ty.

Buhari. Sahih. 1-8, Çağrı Yayınları İstanbul 1981

Bolay, Süleyman Hayri, Felsefi Doktrinler Sözlüğü, Canan, İbrahim Prof. Dr. Kütüb-ü Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi 1-18 Akçağ 1. Baskı Ankara.

Cezerî Abdurrahman, el-Fıkh Ale'l Mezahibi'l Erbaa, Daru'l fikr, Beyrut, ty.

Davudoğlu Ahmed, Sahih-i Müslim Tercemesi ve Serhi 1-11. Sönmez y. İstanbul 1977

Demir Ömer- Acar Mustafa, Sosyal Bilimler Sözlüğü, Vadi y. Ankara 1997

Doğan D. Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, İz y. İst. 1996

Doğan D. Mehmet, Batılılaşma İhaneti, Dergah y. İst. 1975.

Döndüren Hamdi, Delilleriyle İslam İlmihali, Erkam y. İst. 1991

Ebu Davut. Sünen 1-5 Çağrı y. İst. 1981

Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili 1-9, Eser y. İst. Ty

-Hak Dini Kur'an Dili. (sadeleştirilmiş) 1-10 Azim Neş. İst. Hamidullah Muhammed, I-II. İslam Peygamberi, İrfan y. İst. 1972.

Havva Said, İslam 1-4 Dar'ül Kütüb'ül İlmiyye. Beyrut 1981

Hicazi Muhammed Mahmud, Furkan Tefsiri, İlim Yayınları, İst.

Hindi Ali Muttaki, Kenz'ul Ummal 1-18 Müessesese'tül Risale, Beyrut 1986.

İbn Kesir, Tefsir-i İbn-i Kesir, I-IV. Dar'u Kütübü'l Arabî, ty.

İbn Kesir, Muhtasar-u Tefsir-i İbn-i Kesir, 1-3 (ihtisar: Sabuni) Daru'l Kur'ani'l kerim, Beyrut, 1981.

İbn Mace. Sünen I-II. Çağrı Yay. İst. 1981

İhsanoğlu Ekmeleddin, Osmanlılar Ve Batı Teknolojisi Yeni Araştırmalar Yeni Görüşler, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1992.

Kandehlevi Yusuf Hayat'us Sahabe, 1-5 Ter: Ahmet M. Büyükçınar Dr. Ömer Tekin, Ö. Faruk Harman. Kalem Yay. .st. 1977

Kaplan Mehmet, Nesillerin Ruhü, İst. 1968.

Hanioğlu M. Şükrü, Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, İstanbul, ts.;

Hanioğlu M. Şükrü,.., DİA. Batılılaşma md.

Hanioglu M. Şükrü, Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902), İstanbul, ts.; Kaplan Mehmet, Nesillerin Ruhu, İst. 1968.

Karaman, Hayrettin, Haramlar Helaller. Nesil y. İst. 1981

Kılavuz Ahmed Saim, İman Küfür Sınırı. Marifet y. İstanbul 1982

Konyalı Mehmet Vehbi, hülasatül Beyan Fi Tefsiri'l Kur'an, I-16, Üçdal n. İst.

Köksal M. Asım, İslam Tarihi 1-13 İrfan y. İst. 1981

Kur'an-ı Kerim.

Kurtubi, el-Cami li'ahlakil Kur'an 1-20 Dar'i ihya'it Turas'il Arabi, Beyrut 1967

Kutup Seyyid, Fizilal'il Kur'an 1-6 Dar'üş Şüruk 1980

Küçükömer, İdris, Düzenin Yabancılaşması/Batılaşma, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2006. Malik b. Enes, Muvatta 1-2. Çağrı y. İst. 1981

Mansur Ali Nasif, Tac el-Cami-u lil-Usül fi ehad-ür Resul 1-5 Temel Neş. İst. ty.

Mardin Şerif, Din ve İdeoloji, İstanbul 1983; Mecmûa-i Funûn, nr. 22, İstanbul 1280;

Meriç, Cemil, Kırk Ambar, Ötüken Neşriyat, 1980.

Meriç, Cemil, Bu Ülke, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

Meriç, Cemil, Jurnal 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

Meriç, Cemil, Jurnal 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

Meriç, Cemil, Kültürden İrfana, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986.

Meriç, Cemil, “Batıda ve Bizde Aydının Serüveni”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C.1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, ss.130-137.

Mimar Türkkahraman,.Hüseyin Tutar, Sosyal Değişme, Bütünleşme Ve Çözülme Bağlamında Toplumda Farklı Kültür Ve Anlayışların Yeri Ve Önemi, Alanya İşletme Fakültesi Dergisi1/1 (2009) 1-16.

Müslim, Sahih, 1-3. Çağrı y. İst.1981

Nar Cemal, İslam’da Devlet Ve Siyaset, Toprak y. İst. 2007

Nar Cemal, İlim ve İktidar, Toprak y. İst. 2007

Nar Cemal, Osmanlılardan Cumhuriyete Büyük Kırılma, Özgü y. 2014.

Nar Cemal, Sistem Ve Şerit, Özgü y. 2014.

Nar Cemal, Laiklik Sorgulaması, Özgü y. İst. 2015.

Necip Fazıl Kısakürek, Sahte Kahramanlar, İkinci Baskı, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, Eylül 1977.

En-Nedvi Ebul Hasan Ali, Yeniden İslama, İslam Neş. Konya 1967

en-Nedvî Ebu’l Hasen Ali, Din ve Medeniyet Üzerine, Kaynak y. İzmir, 1970.

Nevevi, Riyaz’us Salihin 1-III(ter: H. Hüsnü Erdem, Kıvamüddin Burslan) Diyanet y. Ankara 1972

Okay Orhan, Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi, Milli Eğitim Basımevi, İst. 1989.

Osmanlı Ansiklopedisi, Komisyon, İz Yayıncılık, İst. 1996.

Ortaylı, İlber, Avrupa Ve Biz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Baskı, İst. Mart 2008.

Ülgener Sabri, İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, İstanbul 1981;

Ülken, Hilmi Ziya Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, İstanbul 1979;

Sabunî Muhammed Ali, Safvetu’t Tefasir, I-III. Daru’l Kur’ani’l kerim, Beyrut, 1981.

Samarraî Numan A. İslam Fıkında Mürtede Ait Hükümler, Sönmez n. İst. 1970.

Sosyal Bilimler Ansiklopedisi,

Şafak Ali, Hukuk terimleri Sözlüğü, Rehber y. Ankara, 1992.

DİA Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İst.

Tekin, Mehmet, Cemil Meriç ile Söyleşiler, Çizgi Kitabevi, 2003.

Tunaya, T. Zafer, Batılılaşma Hareketleri I, Cumhuriyet Yayınları, 1999.

Turhan Mümtaz, Kültür Değişmeleri, Milli Eğitim Basımevi, İst. 1972.

Turhan Mümtaz, Garplılışmanın Neresindeyiz?

Tunaya Tanık Zafer, Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, İstanbul 1970;

Tülay Gencer, Cemil Meriç İle Türk Modernleşmesine Bir Bakış, Bitlis Eren Üniversitesi SBE Dergisi, Cilt: 1 Sayı:1.

